

Ke svobodě přes Prahu

Exodus občanů NDR na podzim 1989

Sborník dokumentů

Ke svobodě přes Prahu

Vilém Prečan

Ke svobodě přes Prahu

Exodus občanů NDR na podzim 1989

Ke svobodě přes Prahu

Exodus občanů NDR na podzim 1989

Sborník dokumentů

K vydání připravil Vilém Prečan

Československé dokumentační středisko, o. p. s.
Praha 2009

Tento sborník vznikl jakou součástí projektu Československo-německé vztahy v čase demokratických revolucí ve východní střední Evropě, podporovaného nadací Fritz Thyssen Stiftung v Kolíně nad Rýnem.

Vydáno při příležitosti 20. výročí první vlny exodu (noc z 30. září na 1. října 1989).

V roce 2009 vydalo Československé dokumentační středisko, o. p. s.
www.csds.cz

Sestavil, úvod a poznámky napsal Vilém Prečan

Německé dokumenty do češtiny přeložil Petr Dvořáček

Fotografie Karel Cudlín

Obálka Vladimír Zindulka

Sazba Ján Kula

Tisk Tiskárna Libertas, a. s.

© Vilém Prečan, 2009

Translation © Petr Dvořáček, 2009

Photo © Karel Cudlín, 2009

ISBN 978-80-904228-4-1

Obsah

Jak vznikla tato knížka	23
Poděkování	25
Několik vět o tématu, pramenech a literatuře k jeho studiu	27
Poznámka překladatele	35
Seznam zkratk	39
Dokumenty	41
D1 1989, 22. srpen, Bonn.	41
Ministerstvo zahraničí velvyslanectví SRN v Praze. Pokyny související s prozatímním uzavřením velvyslanectví pro veřejnost.	
D2 1989, 24. srpen, Bonn.	42
Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o rozhovoru s představitelem ministerstva zahraničí SRN a stanovisku, které zaujal v záležitosti občanů NDR na pražském velvyslanectví SRN.	
D3 1989, 29. srpen, Praha.	43
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Informuje o tom, že československá média zatím nepřinášejí negativní komentáře k uzavření velvyslanectví pro veřejnost a že otázka občanů NDR zdržujících se v budově je zatím tabuizována.	
D4 1989, 8. září, Berlín.	44
Ministr zahraničních věcí NDR Fischer generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Informuje o jednání ministra zahraničí ČSSR s představitelem ministerstva zahraničí SRN Kastrupem ve věci občanů NDR, kteří se uchýlili na velvyslanectví SRN v Praze.	
D5 1989, 11. září, Praha.	45
Náčelník 2. odboru II. správy SNB kpt. Novotný. Záznam o jednání s ředitelem 4. teritoriálního odboru FMZV ČSSR Kadnárem o řešení situace občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze, kteří chtějí odejít do Spolkové republiky.	
D6 1989, 11. září, Berlín.	46
Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o tom, jak vedení NDR kladně oceňuje solidární postoj představitelů ČSSR v otázce občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze, a o rozhodnutí maďarské vlády otevřít hranice do Rakouska pro občany NDR.	

D7 1989, 12. září, Praha.	47
Prohlášení Československé tiskové kanceláře „ke kampani proti NDR“.	
D8 1989, 13. září, Praha.	48
Z denní situační zprávy č. 132 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.	
D9 1989, 13. září, Praha.	48
Záznam o jednání pracovníků II. správy SNB s představitelem Ministerstva státní bezpečnosti NDR v Československu Gottschlingem ve věci pobytu občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.	
D10 1989, 14. září, Praha.	49
Mluvčí Charty 77 vládě ČSSR. Dopis k situaci východoněmeckých uprchlíků zdržujících se na půdě velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze. (Dokument Charty 77 č. 56/89)	
D11 1989, 15. září, Praha.	50
Federální ministerstvo zahraničních věcí zastupitelským úřadům ČSSR. Souhrnná informace 4. teritoriálního odboru o stanovisku ČSSR v otázce občanů NDR usilujících o výjezd do SRN a pokyn vyjadřovat v této věci podporu suverenity NDR.	
D12 1989, 15. září, Praha.	51
Složka II. správy SNB. Právní kvalifikace nedovoleného přechodu československých hranic do Maďarska ze strany občanů NDR s návrhem jak řešit problematiku motorových vozidel na území ČSSR, opuštěných občany NDR.	
D13 1989, 15. září, Praha.	53
Velvyslanec NDR Ziebart ministru zahraničních věcí Fischerovi v Berlíně. Referuje o splnění úkolu vyjádřit dík představitelům ČSSR za podporu postojů NDR a za spolupráci při řešení problému občanů NDR zdržujících se na území velvyslanectví SRN v Praze.	
D14 1989, 20. září, Praha.	54
Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně. Informuje o opatřeních československých orgánů proti pokusům občanů NDR o přechod do Maďarska a o situaci na velvyslanectví SRN v Praze.	
D15 1989, 21. září, Praha.	55
2. oddělení II. správa SNB. Záznam o telefonátu belgického velvyslance v Praze velvyslanci SRN ve věci občanů NDR, kteří žádají o politický azyl.	
D16 1989, 21. září, Berlin.	56
Záznam o rozhovoru ministra zahraničních věcí NDR Fischera s ředitelem 4. teritoriálního odboru FMZV ČSSR Kadnárem. Z pověření generálního tajemníka ÚVKŠČ a vlády ČSSR tlumočil Kadnár stanovisko československé strany k řešení otázky občanů NDR zdržujících se na teritoriu velvyslanectví SRN v Praze.	

D17 1989 21. září, [Berlín].	57
Ze záznamu o rozhovoru generálního tajemníka ÚV KSČ Jakeše s tajemníkem ÚV SED Schabowským za jeho pracovní návštěvy v Praze. Jakeš vyložil stanovisko vedení ČSSR k řešení otázky exodu občanů NDR do Spolkové republiky.	
D18 1989, 22. září, Praha.	58
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o vývoji řešení občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze.	
D19 1989, 24. září, Praha.	59
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o pokroku v jednání o otázce občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze.	
D20 1989, 25. září, Praha.	59
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o jednání velvyslance SRN Hubera s 1. náměstkem Sadovským.	
D21 1989, 25. září, New York.	60
Záznam o rozhovoru spolkového ministra zahraničí Genschera s ministrem zahraničí ČSSR Johanese.	
D22 1989, 27. září, Praha.	62
Právní argumentace a další informace 2. odboru II. správy SNB pro řešení problematiky občanů NDR na území velvyslanectví SRN a na československo-maďarských hranicích, vypracované pro ministra zahraničí ČSSR Johanese.	
D23 1989, 27. září, Praha.	64
Záznam o rozhovoru 1. náměstka ministra zahraničí ČSSR Sadovského se státním tajemníkem v ministerstvu zahraničí SRN Sudhoffem o řešení situace v souvislosti s pobytem občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.	
D24 1989, 27. září, New York.	66
Vedoucí Stálé mise ČSSR při OSN Zápotocký ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o rozhovoru ministra Johanese se spolkovým ministrem zahraničí Genscherem 25. září 1989.	
D25 1989, 28. září, Praha.	67
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o vyjednávání ve věci občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze.	

D26 1989, 28. září, Bonn.	68
Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Navrhuje argumentaci svalující odpovědnost za situaci na pražském velvyslanectví SRN na vládu Spolkové republiky Německo.	
D27 1989, 28. září, New York.	69
Vedoucí Stálé mise ČSSR při OSN Zápotocký ministerstvu zahraničí v Praze. Informace o diplomatických aktivitách v kuloárech zasedání Valného shromáždění OSN, týkajících se občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze.	
D28 1989, 29. září, Praha.	70
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o nejnovějších československých návrzích a dalších krocích k řešení situace na velvyslanectví SRN v Praze.	
D29 1989, 29. září, Praha.	71
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o jednání sovětského velvyslance Lomakina a tajemníka ÚV KSČ Lenárta k problematice občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.	
D30 1989, 29. září, Praha.	72
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Kancelář 1. náměstka ministra zahraničí Sadovského zasílá ministru Johanesevi záznam rozhovoru sovětského ministra zahraničí Ševardnadzeho se spolkovým ministrem Genscherem.	
D31 1989, 29. září, 16.35, Praha.	73
Velvyslanec NDR Ziebart ústřednímu výboru SED a ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně. Referuje o poznatcích z rozhovorů s představiteli KSČ a ministerstva zahraničí ČSSR.	
D32 1989, 29. září, Praha.	75
Náčelník 2. odboru II. správy SNB kpt. Novotný. Záznam o výsledcích jednání v Úřadu předsednictva vlády ČSSR jak řešit situaci na velvyslanectví SRN.	
D33 1989, 29. září, Berlín.	76
První náměstek ministra zahraničí NDR Krolikowski generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Předává informaci ministra Fischera o rozhovoru s ministrem Genscherem v New Yorku.	

D34 1989, 29. září, Berlín.	77
Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Poznatky z rozhovorů s představiteli SED a podněty k opatřením pro ztížení přístupu do areálu velvyslanectví SRN v Praze.	
D35 1989, 29. září, Praha.	78
Záznam o rozhovoru zástupce ředitele konzulárního odboru FMZV ČSSR Kubáně s konzulem SRN v Praze Rüngerem o problémech spojených s pobytem občanů NDR na území velvyslanectví SRN.	
D36 1989, 29. září, Berlín.	79
Usnesení politbyra ÚV SED o souhlasu s transportem občanů NDR pobývajících na velvyslanectvích SRN ve Varšavě a v Praze vlaky železnice NDR do Spolkové republiky.	
D37 1989, 29. září, Berlín.	79
Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o situaci a veřejném mínění v NDR, vysvětluje příčiny masového odchodu občanů ze země.	
D38 1989, 29. září, Bonn.	80
Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o rozhovoru se státním tajemníkem Sudhoffem, k němuž byl povolán k jednání o situaci na velvyslanectví SRN v Praze.	
D39 1989, 30. září, Praha.	81
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o návrzích vedení NDR k transportu občanů NDR z pražského velvyslanectví SRN do Spolkové republiky a o souhlasu vedení ČSSR s tímto řešením.	
D40 1989, 30. září, New York.	82
Vedoucí Stálé mise ČSSR při OSN Zápotocký ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o intervenci francouzského ministra zahraničí Dumase, týkající se občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.	
D41 1989, 30. září, Praha.	83
Poselství ministra zahraničí SRN Genschera občanům NDR shromážděným na velvyslanectví SRN.	
D42 1989, 30. září, Praha.	83
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o příletu spolkového ministra Genschera do Prahy a průběhu dopravní operace týkající se občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.	

D43 1989, 2. říjen, Praha.	84
Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o situaci na velvyslanectví SRN v Praze a přípravě protestní nóty FMZV ČSSR.	
D44 1989, 2. říjen, Praha.	85
2. oddělení II. správy SNB. Záznam o telefonátech velvyslance SRN Hubera s představitelem FMZV ČSSR Kadnárem a s ministerstvem zahraničí v Bonnu ve věci občanů NDR dožadujících se vstupu na půdu velvyslanectví a příprav na další očekávané přírůstky žadatelů o výjezd do SRN.	
D45 1989, 2. říjen, Praha.	86
Velvyslanectví SRN v Praze ministerstvu zahraničních věcí v Bonnu. Souhrnná zpráva o jednorázovém výjezdu občanů NDR do Spolkové republiky v noci z 30. září na 1. října po intervenci ministra zahraničí Genschera a o dalším přílivu uprchlíků na území velvyslanectví.	
D46 1989, 2. říjen, Praha.	87
Náčelník II. správy SNB plk. Vykypěl 1. náměstkovi ministra vnitra ČSSR gen. Lorencovi. Informace o situaci na velvyslanectví SRN v Praze s návrhy k uzavření prostoru kolem velvyslanectví SRN.	
D47 1989, 2. říjen, Bonn.	91
Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Zpráva o rozhovoru s ředitelem politického pododdělení bonnského ministerstva zahraničí Höynckem v záležitosti zajištění přístupu do areálu velvyslanectví SRN v Praze.	
D48 1989, 2. říjen, Bonn.	92
Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o demarši ministerstva zahraničí SRN kvůli zajištění přístupu do areálu velvyslanectví v Praze.	
D49 1989, 3. říjen, Praha.	92
Z denní situační zprávy č. 143 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.	
D50 1989, 3. říjen, Berlín.	93
Kancelář tajemníka ÚV SED Axena. Velvyslanec ČSSR v Berlíně Langer informuje o kritické situaci v Praze s ohledem na rostoucí počet občanů NDR požadujících výjezd do Spolkové republiky.	
D51 1989, 3. říjen, Bonn.	94
Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o jednání v bonnském ministerstvu zahraničí, kde zdůrazňoval argumenty, že za situaci na velvyslanectví SRN v Praze nese odpovědnost Spolková republika.	

D52 1989, 3. říjen, Berlín.	95
Ministr zahraničních věcí NDR Fischer generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Tlumočí informaci velvyslance Ziebart s návrhy politického vedení ČSSR provést druhý „humanitární akt“ a vyřešit tím dramaticky se vyostřující situaci v Praze, vyvolanou koncentrací občanů NDR požadujících výjezd do Spolkové republiky.	
D53 1989, 3. říjen, Bonn.	96
Záznam telefonního rozhovoru spolkového kancléře Kohla s předsedou vlády ČSSR Adamcem ve věci občanů NDR požadujících výjezd z Československa do SRN.	
D54 1989, 3. říjen, 17.40, Praha.	97
Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničí NDR a ÚV SED. Tlumočí prosbu vedení KSČ a vlády ČSSR o pochopení složité situace v Československu v důsledku masového přílivu občanů NDR a jejich dík za nalezené řešení, a informuje o záměrech československé strany, jak podpořit stanovisko NDR a solidarizovat se s ní.	
D55 1989, 3. říjen, Berlín a Praha.	98
Tiskové kanceláře ČSSR a NDR. Zpráva o okamžitém pozastavení volných výjezdů občanů NDR do Československa.	
D56 1989, 3. říjen, Praha.	99
Nóta FZMV ČSSR velvyslanectví Spolkové republiky Německo s protestem proti údajnému protiprávnímu jednání v souvislosti s občany NDR uchylujícími se na velvyslanectví o azyl.	
D57 1989, 3. říjen, Praha.	100
Vláda ČSSR k otázkám kolem pobytu občanů NDR na velvyslanectví SRN a jejich výjezdu do Spolkové republiky s kritikou údajně nezodpovědného kroku orgánů SRN.	
D58 1989, 3. říjen, Berlín.	101
Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o rozhodnutí vedení SED dočasně pozastavit soukromé cesty občanů NDR do Československa a řešit situaci na velvyslanectví SRN v Praze obdobně jako 30. září.	
D59 1989, 4. říjen, Praha.	102
Federální ministerstvo zahraničních věcí zastupitelským úřadům ČSSR. Souhrnná informace 4. teritoriálního odboru o exodu občanů NDR z Prahy a dalších krocích vlády NDR a FMZV 3. 10. 1989.	
D60 1989, 4. říjen, Praha.	103
Informace o dočasném pozastavení bezvízového styku ČSSR – NDR pro občany NDR, určená 2. odboru 2. správy SNB.	

D61 1989, 4. říjen, Praha.	104
Souhrnná informace ústředního výboru KSČ složkám aparátu KSČ k pobytu občanů NDR na velvyslanectví Spolkové republiky v Praze.	
D62 1989, 4. říjen, Berlín.	107
Ministr zahraničních věcí NDR Fischer generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Tlumočí informaci velvyslance Ziebart o naléhavých dotazech československých představitelů ve věci dohodnutého transportu občanů NDR pobývajících na velvyslanectví SRN i jinde v Československu.	
D63 1989, 4. říjen, [Berlín].	108
Záznam o telefonátu velvyslance Ziebart. Informuje o naléhání československých představitelů na realizaci dohodnutého postupu.	
D64 1989, 4. říjen, 8.55, Praha.	108
Velvyslanec NDR Ziebart ÚV SED, ministerstvu státní bezpečnosti a ministerstvu zahraničních věcí NDR. Telegramem potvrzuje předchozí telefonické sdělení.	
D65 1989, 4. říjen, Berlín.	109
První náměstek Státní rady NDR a člen politbyra ÚV SED Kleiber generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi o intervenci velvyslance ČSSR Langer a ve věci občanů NDR v Praze.	
D66 1989, 4. říjen, Berlín.	109
První náměstek ministra zahraničí NDR Krolikowski generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Předává informaci velvyslance Ziebart s naléhavými dotazy a sděleními představitelů ČSSR.	
D67 1989, 4. říjen, Berlín.	110
Usnesení politbyra ÚV SED o opatřeních v souvislosti s výjezdem občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze, o dalších omezeních bezvízového a bezpasového styku s ČSSR a zostření kontroly hranice NDR s Polskem.	
D68 1989, 4. říjen, Berlín.	111
Generální tajemník ÚV SED Honecker 1. tajemníkovi krajského vedení SED v Drážďanech Modrowovi a 1. tajemníkovi krajského vedení SED v Karl-Marx-Stadt Lorenzovi. Šifrovaný dálnopis o průjezdu vlaků s občany NDR do Spolkové republiky.	
D69 1989, 4. říjen, Berlín.	112
Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o poznatcích po dočasném pozastavení volného cestování občanů NDR do Československa a odhaduje možné důsledky tohoto opatření.	

D70 1989, 5. říjen, Praha.	113
Federální ministerstvo zahraničí velvyslanectví ČSSR v Caracasu. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o výsledcích druhé vlny exodu občanů NDR z Prahy a o dalších jednáních v této záležitosti.	
D71 1989, 5. říjen, Praha.	113
Z denní situační zprávy č. 146 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.	
D72 1989, 5. říjen, Praha.	114
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Souhrnná zpráva o výjezdni akci 4.– 5. října 1989.	
D73 1989, 5. říjen, Praha.	115
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Referuje o ohlasu exodu občanů NDR v československých médiích.	
D74 [1989, 5. říjen, Praha.]	117
2. odbor II. správy SNB. Informace o exodu občanů NDR z pražského velvyslanectví SRN železnicí přes území NDR a o situaci v areálu velvyslanectví ve dnech 1.–4. října 1989.	
D75 1989, [5. říjen], Berlín.	119
Souhrnná informace Ministerstva státní bezpečnosti NDR o organizaci dopravy občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN do Spolkové republiky a událostech s tím souvisejících, jež se odehrály na území NDR, zejména v Drážďanech.	
D76 1989, 6. říjen, Praha.	122
Z denní situační zprávy č. 147 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.	
D77 1989, [5.–6. říjen], Praha.	123
Reportáž signatáře Charty 77 Urbana o druhé vlně exodu občanů NDR z Prahy do Spolkové republiky, zveřejněná v nezávislém (samizdatovém) bulletinu <i>Informace o Chartě 77</i> .	
D78 1989, říjen, Praha.	126
Nezávislý (samizdatový) měsíčník <i>Lidové noviny</i> . Článek k exodu občanů NDR z Prahy do Spolkové republiky, hodnotící postoje vlády, médií i Pražanů a kriticky komentující malou aktivitu disentu v této souvislosti.	
D79 1989, říjen, Praha.	128
Informativní glosa nezávislého (samizdatového) měsíčníku <i>Lidové noviny</i> o exodu občanů NDR z Prahy do Spolkové republiky ve dnech 30. září – 5. října 1989.	

D80 1989, 6. říjen, Bonn.	129
Rada-vyslanec velvyslanectví ČSSR Kramár ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o dalším protestu bonnského ministerstva zahraničí kvůli přístupu do areálu velvyslanectví v Praze.	
D81 1989, 8. říjen, Praha.	130
Federální ministerstvo zahraničí velvyslanectví ČSSR v Berlíně. Informace 1. teritoriálního odboru o směrnicích československým médiím k situaci v NDR a k situaci tzv. uprchlíků z NDR v Praze.	
D82 1989, 9. říjen, Praha.	130
Z denní situační zprávy č. 148 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.	
D83 1989, 9. říjen, Praha.	131
Náčelník II. správy SNB plk. Vykypěl 1. náměstkovi ministra vnitra ČSSR gen. Lorencovi. Informace o situaci na velvyslanectví SRN v Praze a dalších otázkách souvisejících s pobytem občanů NDR v Praze.	
D84 1989, 10. říjen, Praha.	132
Z denní situační zprávy č. 149 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.	
D85 1989, 10. říjen, Bonn.	133
Ministerstvo zahraničí velvyslanectví SRN v Praze. Pokyny a text odpovědi na nótu FMZV ČSSR z 3. října 1989. Německá strana protestuje proti bránění volnému přístupu k velvyslanectví SRN ze strany československých policejních složek a odmítá obvinění z porušování mezinárodních zvyklostí při poskytování útočiště občanům NDR usilujícím o výjezd do Spolkové republiky.	
D86 1989, 11. říjen, Praha.	134
Z denní situační zprávy č. 150 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.	
D87 1989, 12. říjen, Praha.	135
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Referuje o demarši u ředitele 4. teritoriálního odboru FMZV ČSSR Kadnára ve věci nerušeného přístupu na území velvyslanectví a o odevzdání odpovědi na protestní nótu FZMV z 3. října 1989.	
D88 1989, 16. říjen, Bonn.	137
Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o jednání v bonnském ministerstvu zahraničí ve věci osobních automobilů občanů NDR, kteří vycestovali do Spolkové republiky.	
D89 1989, 19. říjen, Praha.	138
Federální ministerstvo zahraniční zastupitelským úřadům ČSSR. Souhrnná informace odboru informace a dokumentace o situaci v NDR a personálních změnách ve vedení SED.	

D90 1989, 19. říjen, Praha.	139
Náčelník 2. odboru II. správy SNB kpt. Novotný odboru pro mezinárodní styky Vnitřní a organizační správy FMV ČSSR. Podklady pro jednání představitelů FMV ČSSR v Německé demokratické republice s informacemi o spolupráci Státní bezpečnosti s pracovníky operativní skupiny Ministerstva státní bezpečnosti NDR.	
D91 1989, 20. říjen, 16.10, Praha.	140
Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně. Informuje o souhlasu vlády ČSSR s novými návrhy vlády NDR k organizaci výjezdu do Spolkové republiky východoněmeckých občanů zdržujících se na území velvyslanectví SRN.	
D92 1989, 20. říjen, Praha.	140
Informace ústředního výboru KSČ složkám aparátu KSČ k situaci v NDR.	
D93 1989, 23. říjen, Bonn.	142
Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Posílá zprávu ředitele 4. teritoriálního odboru FZMV ČSSR Kadnára o rozhovoru s náměstkem ministra zahraničí NDR Ottem, který se týkal možnosti přímého vycestování občanů NDR z velvyslanectví SRN do Spolkové republiky po vyřízení formalit na velvyslanectví NDR a politiky nového vedení SED.	
D94 1989, 23. říjen, Berlín.	143
Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o politice nového vedení SED a politické situaci v zemi.	
D95 1989, 24. říjen, Berlín.	144
Usnesení politbyra ÚV SED o zrušení dočasného pozastavení styku s ČSSR bez pasů a víz s účinností od 1. listopadu 1989.	
D96 1989, 25. říjen, Berlín.	145
Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Přináší informaci o záměru NDR znovu otevřít hranice pro soukromé cesty do Československa.	
D97 1989, 26. říjen, Praha.	145
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Informuje o modalitách a organizaci výjezdu občanů NDR z Československa do Spolkové republiky, dohodnutých mezi orgány ČSSR a NDR.	
D98 1989, 1. listopad, Praha.	147
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Odbavování občanů NDR k výjezdům do Spolkové republiky a situace po obnovení bezvízového cestovního styku z NDR do Československa.	

D99 1989, 2. listopad, Praha.	149
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Zpráva o výsledku demarše na FMZV ČSSR, směřující k získání náhradních ubytovacích prostor pro občany NDR zdržující se v areálu velvyslanectví.	
D100 1989, 3. listopad, Bonn.	151
Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o dalším pokusu bonnského ministerstva zahraničí řešit situaci na velvyslanectví v Praze, přeplněném občany NDR, náhradním ubytováním mimo areál velvyslanectví.	
D101 1989, 3. listopad, Praha.	152
Federální ministerstvo zahraničí velvyslanectvím ČSSR v Berlíně a v Bonnu. Informace 1. teritoriálního odboru o poselství generálního tajemníka ÚV KSČ Jakeše generálnímu tajemníkovi ÚV SED Krenzovi s návrhy ke zvládnutí vystěhovalecké vlny občanů NDR do Spolkové republiky přes Československo a pokyn velvyslanci Spáčilovi intervenovat v bonnském ministerstvu zahraničí v zájmu urychlení odbavovací procedury.	
D102 1989, 3. listopad, Berlín.	153
Ministr zahraničních věcí NDR Fischer generálnímu tajemníkovi ÚV SED Krenzovi. Tlumočí telefonickou zprávu z Prahy s návrhy generálního tajemníka Jakeše k situaci na velvyslanectví SRN v Praze a navrhuje řešit ji souhlasem s přímým výjezdem občanů NDR z Československa do Spolkové republiky bez formálního propuštění ze státního svazku NDR.	
D103 1989, 3. listopad, Berlín.	154
Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o bezradnosti představitelů SED tváří v tvář situaci, jež se vytvořila po znovuotevření hranic pro volné cestování z NDR do Československa.	
D104 1989, 3. listopad, Berlín.	155
Usnesení politbyra ÚV SED o souhlasu s přímým výjezdem občanů NDR z Československa do Spolkové republiky Německo.	
D105 1989, 3. listopad, Praha.	156
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Situace na velvyslanectví přeplněném Němci z NDR.	
D106 1989, 4. listopad, Praha.	157
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Přímý výjezd 4 600 občanů NDR z Československa do Spolkové republiky, organizovaný velvyslanectvím SRN.	
D107 1989, 4. listopad, Praha.	158
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Zpráva o vyjednávání mezi velvyslanectvím a ministerstvem zahraničí ČSSR odpoledne a večer	

3. listopadu a o rozhodnutí NDR zcela uvolnit přímé výjezdy občanů NDR z Československa do Spolkové republiky Německo.

D108 | 1989, 5. listopad, Praha. 161

Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Odbavování občanů NDR k výjezdům do Spolkové republiky ve dnech 4. a 5. listopadu 1989.

D109 | 1989, 5. listopadu, Praha. 162

Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně. Informuje o počtu občanů NDR, kteří ve dnech 3.–5. listopadu odjeli z Prahy do SRN pouze s občanským průkazem NDR, a o problémech, který vyvolává nové řešení na československé straně.

D110 | 1989, 6. listopad, Praha. 163

Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Odbavování občanů NDR k výjezdům do Spolkové republiky 6. listopadu 1989.

D111 | 1989, 6. listopad, Praha. 164

Informace 1. teritoriálního odboru FMZV ČSSR o průběhu emigrace občanů NDR přes území ČSSR ve dnech 1.–5. listopadu 1989.

D112 | [1989, po 6. listopadu, Berlín.] 166

Ústřední koordinační skupina (ZKG) Ministerstva státní bezpečnosti NDR. Statistický přehled o osobách, které trvale opustily zemi nebo se do ní vrátily v období od 1. ledna do 6. listopadu 1989.

D113 | 1989, 7. listopad, Berlín. 167

Náměstek ministra státní bezpečnosti NDR generálporučík Neiber ministrovi Mielkemu. Průvodní dopis k návrhu na změnu pravidel pro trvalé výjezdy občanů NDR, aby se ukončila praxe cestovat do Spolkové republiky oklikou přes Československo.

D114 | 1989, 8. listopad, Praha. 168

Federální ministerstvo zahraničních věcí zastupitelským úřadům ČSSR. Souhrnná informace odboru informace a dokumentace o hromadné emigraci občanů NDR do Spolkové republiky přes Československu po zrušení omezovacích procedur 3. 11. 1989.

D115 | 1989, 8. listopad, Praha. 169

Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Organizace výjezdů Němců z NDR do Spolkové republiky a situace na velvyslanectví.

D116 | 1989, 8. listopad, Praha. 171

Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně. Tlumočí žádost vlády ČSSR a vedení KSČ, aby se výjezdy občanů NDR do Spolkové republiky odbývaly přímo z území NDR.

D117 | 1989, 8. listopad, Praha. 172

Informace ústředního výboru KSČ složkám aparátu KSČ k situaci v NDR.

D118 1989, 9. listopad, Praha.	174
Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Zpráva o vlně volných výjezdů občanů NDR z Československa do Spolkové republiky po 3. listopadu 1989.	
D119 1989, 9. listopad, Berlin.	176
Z přepisu magnetofonového záznamu o jednání 10. zasedání ústředního výboru SED. Informace generálního tajemníka ÚV SED Krenze o zásadách pro cesty občanů NDR do zahraničí, schválených politbyrem ústředního výboru.	
D120 1989, 9. listopad, Praha.	178
Souhrnná informace ústředního výboru KSČ složkám aparátu KSČ o emigraci občanů NDR do Spolkové republiky přes území ČSSR ve dnech 1.–8. 11. 1989.	
D121 1989, 10. listopad, Bonn.	179
Rada-vyslanec velvyslanectví ČSSR Kramár ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o reakci představitelů SRN na otevření hranic NDR do Západního Berlína a Spolkové republiky.	
D122 1989, 10. listopad, Berlín (Západ).	180
Náčelník Vojenské mise ČSSR v Západním Berlíně Sochor ministerstvu zahraničí v Praze o situaci po otevření Berlínské zdi v noci z 9. na 10. listopadu 1989.	
D123 1989, 10. listopad, Berlín.	181
Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze o situaci po otevření hranic NDR v Berlíně a se Spolkovou republikou.	
D124 1989, 10. listopad, Praha.	181
Sdělení tiskového mluvčího Federálního ministerstva vnitra ČSSR o počtu občanů NDR, kteří vycestovali z Československa do SRN ve dnech 4.–10. 11. 1989.	
D125 1989, 13. listopad, Berlín (Západ).	182
Náčelník Vojenské mise ČSSR v Západním Berlíně Sochor ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje, jak politické kruhy Západního Berlína hodnotí události v NDR.	
D126 1989, 13. listopad, Bonn.	183
Velvyslanectví ČSSR ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o ohlasu otevření hraničních přechodů do Západního Berlína a do Spolkové republiky a uvažuje o pravděpodobných bezprostředních důsledcích tohoto kroku vedení NDR.	

D127 1989, 8. prosinec, Praha.	184
Velvyslanec SRN Huber oblastnímu řediteli ČSD Vrabčovi. Poděkování jménem vlády Spolkové republiky Německo Československým státním drahám za pomoc při vycestování občanů NDR do Spolkové republiky.	
D128 1989, 8. prosinec, Praha.	185
Velvyslanec SRN Huber místopředsedovi federálního výboru Československého červeného kříže Novotnému. Poděkování za pomoc ČsČK při péči o občany NDR, kteří hledali útočiště na velvyslanectví SRN.	
D129 1989, 20. prosinec, Praha.	186
Velvyslanec SRN Huber generálnímu řediteli Dopravního podniku hl. m. Prahy Slepíčkovi. Poděkování pracovníkům Dopravního podniku jménem vlády SRN za pomoc při zvládnutí péče o občany NDR, kteří hledali útočiště na velvyslanectví SRN.	
Anotovaný seznam osob (výběr)	187
Použitá literatura	189

Jak vznikla tato knížka

V červnu 2008 jsem se svěřil tehdejšímu německému velvyslanci v Praze Helmutu Elfenkämperovi, že bych k dvacátému výročí demokratické revoluce v Československu rád vydal dokumenty o tom, jak viděli tehdejší události v zemi diplomaté v Lobkovickém paláci na Malé Straně; měl jsem na mysli obdobu knihy telegramů pražského velvyslanectví USA z podzimu 1989, kterou jsem publikoval v roce 2004. Požádal jsem ho o pomoc; oba jsme věděli, v čem je největší překážka – v třicetileté ochranné lhůtě německých diplomatických dokumentů; věděl jsem, že osamocенý historik tuto překážku nepřekoná. Plynuly však měsíce, a korespondence v té věci nepřinášela žádný výsledek.

Když už jsem svůj záměr skoro vzdal, přišla 25. února 2009 zpráva z Politického archivu ministerstva zahraničí v Berlíně. Vyplývalo z ní, že úsilí velvyslance Elfenkämpera mělo přece jen úspěch. Nejdůležitější bylo sdělení, že se mi uvolňují ke studiu spisy ministerstva zahraničí Spolkové republiky i bývalé NDR, jakož i spisy německých zastupitelských úřadů v zahraničí, a to „k událostem let 1989 a 1990, které mají přímý věcný vztah k 20. výročí pádu Berlínské zdi a německého znovusjednocení“.

O měsíc později jsem se mohl začíst do první části těchto spisů. Po prvním týdnu studia bylo jasné, že z mé původní koncepce nic nebude, protože na každodenní zpravodajství pražského velvyslanectví o vnitropolitickém vývoji Československa ve dvou třech rozhodujících měsících let 1989/90 se povolovací klauzule nevztahovala. Mimořádně rozsáhlý pramenný materiál, nad jehož studiem jsem strávil mnoho týdnů, však otevíral možnost k realizaci sice jiného projektu, ale tematicky daleko širšího a závažnějšího: ke studiu celého komplexu vztahů mezi Spolkovou republikou a ČSSR – a také mezi Německou demokratickou republikou a Československem – v přelomovém období těchto vztahů, na rozhraní dvou epoch československých, německých, evropských a vlastně světových dějin.

Mezi srpnem 1989 a březnem 1990 byly zmíněné vztahy intenzívní jako nikdy předtím od druhé světové války, a to s několika mezníky a vrcholy, které nabízely několik základních tematických okruhů. 1. Tři vlny exodu východoněmeckých občanů přes Československo do Spolkové republiky na podzim 1989; 2. velký obrat ve vztazích mezi Československem a Spolkovou republikou po konstituování vlády národního porozumění 10. prosince 1989, dokumentovaný dvěma událostmi – setkáním ministrů Dienstbiera a Genschera v souvislosti se symbolickým stříháním drátěných hraničních překážek 23. prosince 1989 a návštěvou nově zvoleného prezidenta Havla v Berlíně a Mnichově 2. ledna 1990; 3. agenda pracovní schůzky ministrů Dienstbiera a Genschera v Norimberku 1. a 2. února 1990 a státní návštěva prezidenta Richarda von Weizsäckera v Praze 15. března 1990 jako předběžné završení nové éry československo-německých vztahů, v němž – až do březnových voleb do Lidové sněmovny – měla také agenda vztahů Československa a Německé demokratické republiky stále jistou politickou relevanci. I datum von Weizsäckerovy

návštěvy mělo symbolický náboj: konala se 51 let po jiné „návštěvě“ na Pražském hradě; tehdy – 15. března 1939 – to byl diktátor a okupant ve vojenských holínkách, jak připomněl Václav Havel ve svém projevu, jímž německého hosta přivítal.

Další archivy v Německu a archivy v České republice poskytly skvělý complementární materiál k onomu široce pojatému projektu, který vznikl na jaře 2009; podpora Nadace Fritze Thyssena v Kolíně nad Rýnem pak umožnila přistoupit k jeho realizaci v plném rozsahu. Nezbytná heuristika ve čtyřech německých a třech českých archivech, překlady německých dokumentů do češtiny a českých do němčiny, aby vznikla dvojjazyčná edice dokumentů ve dvou svazcích, zpracování mnoha tisíc stran archivních dokumentů, rešerše v archivní databázi ČTK a v ústřední dokumentaci Tiskového a informačního úřadu spolkové vlády, to byl a je úkol tak velký, že odsunul termín pro uzavření projektu až na jaro 2010.

Uprostřed zmíněné práce mne – už v létě 2009 – oslovili kolegové z ČSDS, zda bych pro připravovaný vzpomínkový den k 20. výročí první vlny exodu nepřipravil sborníček dokumentů pro účastníky kolokvia a setkání 29. září 2009. Tak vznikla tato povýtce příležitostná publikace: jako odpověď na aktuální objednávku v čase, který byl k dispozici, a takto nechť je přijímána. Výběr dokumentů byl orientován tak, aby bylo alespoň v náznaku zachyceno co nejširší spektrum problematiky ve všech jeho dějových rovinách, aby byli představeni všichni aktéři onoho dějinného dramatu, aby čtenář mohl vnímat ovzduší doby, aby získal co nejautentičtější obraz událostí a – aby dostal chuť dovědět se ještě více. Byl bych si přál, aby byl sborník vybaven rejstříky, obsáhlou úvodní studií a detailním chronologickým přehledem příběhu. Okolnosti a omezený čas položily však neúprosné limity. Útěchu mi poskytuje přísloví „kdo rychle dává, dvakrát dává“. Nicméně, vynaložil jsem maximální úsilí, aby odborná úroveň ediční práce neutrpěla; tlak času není v tomto ohledu omluvou eventuálních nedostatků.

Vilém Prečan

Poděkování

Ani tato skromná dokumentace, tematicky zaměřená pouze na exodus východních Němců do Spolkové republiky přes Československo od září do 10. listopadu 1989, by nevznikla bez pochopení, ochotné pomoci a spolupráce řady lidí, jímž jsem zavázán a jímž bych chtěl na tomto místě poděkovat.

Uvedl jsem, jakou zásluhu má na realizaci výše stručně načrtnutého projektu Helmut Elfenkämper, který před nedávnem přešel jako velvyslanec na nové působiště v Lisabonu, a Nadace Fritze Thyssena. K nim se řadí pracovníci Politického archivu ministerstva zahraničí v Berlíně Johannes von Boeselager a Knud Piening, Katrin Heinrich z archivu BSTU a Sylvia Gräfe ze Spolkové archivu v Berlíně, Stefan Sarter z Ústředního dokumentačního systému berlínského BPA. Pokud jde o české archívy, srdečně děkuji Jarmile Krejčíkové, Janě Liškové, Štěpánu Gilarovi a Tomáši Klusoňovi z Archivu ministerstva zahraničí, Aleně Noskové z Národního archivu a pracovníkům Archivu bezpečnostních složek.

Můj dík patří spolupracovníkům na projektu: Radku Schovánkovi z Ústavu pro studium totalitních režimů – ujal se rešerší v písemnostech komunistických bezpečnostních složek, Petru Heumosovi (Moosburg), který převzal úkol překladových prací do němčiny, a Petru Dvořáčkovi (Praha), který překládá německé dokumenty do češtiny. Všichni tři jsou mi oporou při řešení problémů ediční metodiky a techniky, jakož i otázek týkajících se reálií vnitřního fungování německých a československých institucí. Podobně mi byla a je velkou pomocí a radou Milena Janišová z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd jako zkušená redaktorka historických studií a textů a spolehlivý rádce při řešení záludností českého jazyka. Nemohu nevpomenout pomoci Milady Milerové a Marie Lisové (ÚSD AV ČR) – obě přepisovaly texty, často z těžko čitelných předloh, a Anny Markové a Elišky Trávníčkové z Ústavu pro soudobé dějiny, které mi mnohokrát obstaraly potřebnou literaturu nebo články z tisku. Zvláštní dík si zaslouží člen správní rady ČSDS Ján Kula, který zvládl připravit sazbu do tisku v rekordním čase.

Za nejednu odbornou radu jsem zavázán díkem kolegovi a příteli Manfredu Wilkemu (Svobodná univerzita Berlín). Jeho studie o pádu Berlínské zdi (*9. November: Fall der Berliner Mauer*), kterou mi poskytl ještě v rukopise, mi pomohla ujasnit, jaká byla souvislost mezi „ultimatem“ z Prahy a překotným rozhodováním berlínského politbyra, jež ve svých důsledcích vedlo k tomu, že průchody Berlínskou zdí se proti původním záměrům otevřely dokořán už v noci z 9. na 10. listopadu 1989.

Vilém Prečan

Několik vět o tématu, pramenech a literatuře k jeho studiu

Nikdy po druhé světové válce se neodehrával jeden z klíčových příběhů německých dějin tak bezprostředně na půdě Československa jako ve dvanácti týdnech pozdního léta a podzimu 1989, v čase tří vln exodu občanů NDR do Spolkové republiky. A nikdy, s výjimkou vojenské invaze do Československa v srpnu 1968, nepřitahovala Praha, přesněji Malá Strana – Tržiště, Vlašská a Karmelitská ulice –, tolik pozornosti světové veřejnosti a masmédií jako tehdy.

V létě 1989 současníci ještě netušili, že rok, který prožívají, bude nazván rokem zázraků, rokem definitivního konce studené války, rokem demokratických revolucí ve vnějším impériu Sovětského svazu. Pravda, převratné změny v Polsku a v Maďarsku, odstranění zátarasů z maďarské strany na rakouských hranicích, jednoznačné potvrzení ze strany Moskvy, že Brežněvova doktrína omezené suverenity jednotlivých států Varšavské smlouvy patří minulosti, to vše možná naznačovalo, že jde o dobu přelomovou. Že jde o generální krizi komunistického systému v Evropě a že se její důsledky projeví tak rychle, to nepředvíдалa ani žádná ze zpravodajských služeb Západu.

Dva režimy vzdorovaly duchu epochy – československý a východoněmecký – a jejich úsilí ubránit se vlivu mezinárodních a vnitřních faktorů působících k otevření se směrem k demokratizaci z nich učinily spojence. Faktorů, které podkopávaly politickou stabilitu NDR, byla řada. Neodmyslitelně k nim patřila existence druhého, demokratického a prosperujícího německého státu. Spolková republika byla po desetiletí cílem obyvatel NDR; po 13. srpnu 1961, kdy se uzavřela možnost uniknout z NDR pouhým přechodem do Západního Berlína, zbyl jen riskantní útek, později, po tzv. normalizaci vztahů mezi SRN a NDR, složitá a trnitá procedura žádostí a povolování „trvalého výjezdu“ do Spolkové republiky, vykupování východoněmeckých politických vězňů a jiné cesty, jimiž se dostávali do Spolkové republiky občané NDR, kteří tu nemohli nebo nechtěli žít.

V létě 1989 se svět stal svědkem událostí, které se sice vyskytly už v minulých letech, ale spíše sporadicky, nahodile, a málokdy se týkaly více než několika stovek lidí. Nyní šlo o masový jev. Nejdříve tisíce a pak desetitisíce občanů NDR – především mladí lidé a příslušníci některých profesních skupin – manifestovaly bezperspektivnost života v Německé demokratické republice a znechucení z tamních poměrů rozhodnutím odejít do Spolkové republiky. Někteří z nich hledali útočiště a cestu úniku v budově Stálého zastoupení Spolkové republiky v Berlíně a na velvyslanectví SRN ve Varšavě, většina využila volného cestování bez pasů a víz do Maďarska a pak do Československa. Maďarská cesta tvoří samostatnou a specifickou kapitolu tohoto příběhu, především vzhledem k ochotě maďarských úřadů otevřít občanům NDR cestu k exodu přes Rakousko a dohodnout se o řešení problému s vládou SRN bez ohledu na existující dohody a smlouvy s NDR.

Od druhé poloviny srpna 1989 se stalo druhým nejdůležitějším útočištěm východních Němců usilujících dostat se do Spolkové republiky západoněmecké velvyslanectví v Praze. Po dvacátém srpnu se jich v prostorách Lobkovického paláce na Malé Straně shromáždilo tolik, že velvyslanectví i ministerstvo zahraničí SRN neviděly jinou možnost než uzavřít velvyslanectví pro styk s veřejností. V té chvíli byla na velvyslanectví sotva desetina východoněmeckých uprchlíků, které muselo velvyslanectví ubytovat a stravovat o pět týdnů později: na konci září 1989, před prvním exodem, který vyjednal spolkový ministr Genscher, a znovu o tři čtyři dny později, 3. a 4. října, či pak 3. listopadu, než začala třetí vlna exodu přes československé hranice do Spolkové republiky přímo a bez byrokratických průtahů.

První a druhá vlna exodu z Prahy

První vlna hromadného exodu, v níž odjelo z Prahy do Spolkové republiky vlaky železnice Německé demokratické republiky a přes její území více než šest tisíc východních Němců, měla dlouhou předeihu; avšak poté, co bylo rozhodnuto o modalitách výjezdu, vše proběhlo velmi rychle: od večera 30. září do rána 1. října 1989. První autobusy s „uprchlíky z NDR“ odjely od budovy velvyslanectví na Malé Straně v 19.30 hod. a první vlak z nádraží Praha-Libeň ve 21.30 hod. 30. září. Poslední autobus směřující k nádraží opustil velvyslanectví 1. října v 8.00 ráno; šestý zvláštní vlak vypravený z Prahy dorazil do pohraničního města Hofu v SRN 1. října v 18 hodin.

Druhý exodus z Prahy do Spolkové republiky s 8 270 účastníky se uskutečnil rovněž přes území NDR, osmi zvláštními vlaky, které odjely z Prahy-Libně v krátkém časovém odstupu od 18.24 hod. 4. října do 1.35 hod. 5. října. Průjezd Německou demokratickou republikou nebyl zdaleka tak rychlý a klidný jako předcházející, především kvůli střetnutí mezi policejními silami a demonstranty na nádraží v Drážďanech a dalším překážkám na vytyčené trase, kvůli nimž musely být mnohé vlaky odkloněny.

Zpola otevřené dveře

Vzhledem k tomu, že od 17 hodin 3. října byl občanům NDR znemožněn volný vstup na území Československa bez pasů a víz, pouze na občanský průkaz jako už řadu let předtím, nebyl příliv do areálu západoněmeckého velvyslanectví tak mohutný jako v září a v prvních říjnových dnech. Zůstával však pro všechny zúčastněné strany natolik vážným problémem, že se jím pod tlakem okolností politické vedení NDR muselo zabývat a hlavně hledat nové řešení.

Tabu bylo ostatně již prolomeno, dokonce dvakrát za sebou, nyní šlo jen o to, za jakých podmínek a jakou cestou budou občané NDR do Spolkové republiky odjíždět. Vláda NDR předložila 18. října vládě ČSSR k vyjádření návrh nové procedury: přímý výjezd všemi dostupnými dopravními prostředky z Československa do Spolkové republiky, nikoli oklikou přes území NDR, po vyřízení formalit na pražském velvyslanectví NDR, jimiž by byli žadatelé propuštěni ze státního svazku NDR a vybaveni identifikační listinou pro československé pohraniční orgány.

(Opatření mělo celou řadu omezení a nebylo aplikovatelné na všechny, kteří se uchýlili na půdu velvyslanectví SRN; celý postup je popsán v dokumentu D97.)

O souhlasu československé vlády s tímto postupem byl velvyslanec NDR Ziebart uvědomen už 19. října. Velvyslanectví SRN v Praze bylo ovšem informováno až 25. října. Přikročilo však rychle k dílu: ještě téhož dne odpoledne se zde začaly vyplňovat formuláře s žádostmi o propuštění ze státního svazku NDR a předávaly se k vyřízení velvyslanectví NDR. První výjezd podle těchto pravidel se připravoval – pronajatými autobusy – na 27. října. Byrokratická procedura s tím spojená byla zdoluhavá – východoněmecké velvyslanectví bylo schopno vyřídit denně maximálně 100 případů.

Mezitím se politbyro ÚV SED v čele s novým generálním tajemníkem Egonem Krenzem 24. října usneslo, bezpochyby v rámci politiky „obratu“ (*Wende*) ohlášené v Krenzově projevu v den jeho zvolení, zrušit dočasné pozastavení volného cestování do Československa s platností od 1. listopadu, a to s tím, že oznámení o tom bude zveřejněno 28. října. Československý velvyslanec v Berlíně Langer to sdělil do Prahy jako informaci „z důvěrných kruhů“ nazítří po usnesení i s názorem německé strany, že eventuální noví uprchlíci by už neměli být pro československou stranu problémem.

Katastrofa třetí vlny

Nastala však situace právě opačná. Už 3. listopadu odpoledne ministerstvo zahraničí tlumočilo velvyslanci Ziebartovi alarmující poselství generálního tajemníka ÚV KSČ Jakeše jeho berlínskému protějšku Krenzovi o překotném růstu počtu občanů NDR na velvyslanectví SRN a o nezbytnosti urychlit odbavení „dotyčných občanů“ tak, aby bylo možné jejich neprodlené vycestování. Z tří Jakešem nabídnutých variant mohla přinést řešení pouze jedna z dvou – buď znovu uzavřít hranice pro cesty do Československa, anebo „pozastavit neveřejnou část smlouvy o vzájemné turistice s NDR, ukládající vracet občany, kteří se pokusí o nelegální přechod do třetí země“; řečeno nediplomaticky – dovolit československým orgánům, aby nechaly východní Němce volně odcházet do Spolkové republiky.

Ministr zahraničí NDR Fischer tlumočil Jakešovo poselství Krenzovi s návrhem souhlasit s přímým výjezdem občanů NDR z Československa do Spolkové republiky bez formálního propuštění ze státního svazku NDR – a ještě téhož dne, 3. listopadu večer, tento postup schválilo politbyro ústředního výboru SED.

Velvyslanectví Spolkové republiky v Praze pak projednalo detaily s velvyslanectvím NDR a další už bylo jen záležitostí logistických schopností spolkových a československých drah. První vlak vyjel z Prahy už 4. listopadu v 9.22 hodin, šestý v 18.20 hodin. Těmito prvními šesti vlaky vycestovalo z Prahy do SNR z Prahy 6 453 Němců z NDR, dalších pět set až osm set jich odjelo vlastními auty.

To byl ovšem jen začátek třetí vlny exodu, která s každým dnem nabývala na síle až do chvíle, kdy se rozšířila zpráva o tom, že Berlínská zeď je průchodná a že se pro volný výjezd otevřely přechody po celé délce hranic NDR a SRN. Podle zjištění

Federálního ministerstva ČSSR od 4. listopadu 1989 do 12 hodin dne 10. listopadu vycestovalo přes Československo do Spolkové republiky 62 500 občanů NDR.

Pražská ultimata?

V souvislosti s rozhodováním berlínského politbyra ve dnech 7.–9. listopadu se v německé literatuře hovoří o ultimatu Prahy, které hrálo úlohu při překotném rozhodování o nové regulaci cestování obyvatel Německé demokratické úlohy na Západ, a tak přispělo k otevření Berlínské zdi (či k jejímu svéráznému pádu) a hranic NDR mnohem dříve, než to bylo zamýšleno, a jiným způsobem, než jak to bylo připravováno.

Československá strana – vedoucí aparáty KSČ, ministerstvo zahraničí a velvyslanci i propagandistický aparát řízený komunistickou stranou – byla solidární s NDR ve smyslu spojenectví, jež se zejména v létě 1989 utužovalo tvář v tvář převratným změnám v Polsku a Maďarsku a skutečnosti, že Moskva nechávala tomtuto vývoji volný průběh. Při odmítání žádostí a návrhů ze strany představitelů Spolkové republiky vystupovali českoslovenští politikové a diplomaté dlouhé týdny stejně nekompromisně a odmítavě jako východoněmečtí komunisté. V druhé polovině září se však postup Prahy začal měnit, třebaže se to před zraky veřejnosti i před vyjednávači ze Spolkové republiky pečlivě skrývalo.

Dne 21. září byl do Berlína vyslán jako pověřenec generálního tajemníka Jakeše i vlády ČSSR vysoký funkcionář ministerstva zahraničí Kadnár. Jednal s ministrem zahraničí NDR Fischerem, obšírně a velkými slovy zdůraznil neomezenou podporu a solidaritu československých činitelů vůči postoji a stanovisku NDR. Tím si připravil půdu k přednesení toho, co bylo jádrem jeho pověření, totiž „vznést zdvořilou žádost a dotaz“, zda by NDR nezhodila možnost vyřešit „pražský problém“ jednorázovým aktem jako v roce 1984 (tříměsíční „obsazení“ pražského velvyslanectví SRN občany NDR bylo tehdy vyřešeno tak, že po návratu do NDR jim byl povoleno vystěhování do Spolkové republiky), který by byl deklarován jako „velká výjimka“. Kadnár vypočítal, jaká mnohostranná nebezpečí a úskalí v sobě skrývá situace v Praze a jak jí může být využito a zneužito ze strany „nepřátel“, a ujistil, že v případě takového řešení, které by bylo deklarováno jako „velká výjimka“, zajistila by československá strana „neprodyšnou ostrahu velvyslanectví SRN i zvýšení ocelového plotu kolem velvyslanectví“.

Neuplynuly ani dva týdny a z Prahy přišla žádost o zopakování „jednorázového“ aktu z 30. září, o provedení dalšího humanitárního kroku, poté co v zárodku ztroskotaly slíbené snahy, že žádní noví „uprchlíci“ se přes „neprodyšnou ostrahu“ do prostor velvyslanectví SRN nedostanou, a kdy byla situace ještě hrozivější než 29. září. Smršť urgencí přímo z Prahy či prostřednictvím československého velvyslance v Berlíně ve dnech 3. a 4. října dává tušit, jakou nervozitu, dokonce paniku způsobila ve vedení KSČ, ve vládě a v ministerstvu zahraničí okolnost, že zahájení dohodnutého transportu se o 24 hodin zpozdilo. Těžko posoudit, zda všechny argumenty telefonované a telegrafované do Berlína, co všechno v Praze hrozí – eventuální demonstrace občanů NDR, „ke které by se mohli připojit pražští inte-

lektuálové, disidenti a mladí lidé“, akce „ podle pekinského modelu“ –, vyjadřovaly skutečné obavy, anebo měly jen podpořit nátlak na německé partnery. Tehdy se vedení KSČ také rozhodlo rozeslat všem stranickým grémiím až po okresy souhrnnou informaci „k problematice pobytu občanů NDR na velvyslanectví NSR v Praze“.

Navenek ovšem vláda ČSSR i ministerstvo zahraničí demonstrovaly solidaritu s postojem NDR, ministerstvo poslalo (3. října) protestní nótu západoněmeckému velvyslanectví proti jeho „protiprávnímu jednání“ a ve vládním prohlášení (z téhož dne) bylo znovuotevření velvyslanectví pro občany NDR označeno za nezodpovědný krok. Nicméně v demarších a urgencích, jimž byl ze strany československých představitelů vystaven velvyslanec Ziebart, se právě tehdy poprvé objevila slova o tom, že nebude-li započato s přísunem vlaků a autobusů, bude muset ČSSR pomýšlet na „vlastní řešení“, údajně pronesená na poradě u předsedy vlády Adamce časně ráno 4. října ráno.

Situace se opakovala, ovšem mnohem důrazněji, 3. listopadu; nyní ovšem Egon Krenz s politbyrem reagovali na Jakešovo poselství mnohem rychleji než Erich Honecker před měsícem. Vedení SED bylo už plně zaměstnáno problémem, jak zvládnout množící se demonstrace, vyrovnat se s aktivitou opozice a čelit stále zřetelnější ztrátě autority ve společnosti, a tak mu zřejmě vyhovovalo, že se problém lidí snažících se vynutit si právo na odchod do Spolkové republiky řeší oklikou v Československu, aniž by se o něj nutně museli starat okamžitými opatřeními; mohli se snad i domnívat, že se tím sníží politické napětí v zemi.

Tehdy však Praze docházela trpělivost a vlastní zájem se stal pro představitele Československa bližší než zájmy nejbližšího spojence. A tak byl 8. listopadu velvyslanec Ziebart konfrontován s „prosbou“ prvního náměstka ministra zahraničí ČSSR Sadovského předat v Berlíně žádost vlády ČSSR a oddělení mezinárodní politiky ústředního výboru KSČ, „aby se výjezdy občanů NDR do SRN odbývaly přímo, a nikoli přes území ČSSR“. Tlumočit tuto žádost v Berlíně byl pověřen i československý velvyslanec Langer. O tom, že tento tlak z Prahy, svého druhu ultimatum, jak o něm píše například Hans-Hermann Hertle a Manfred Wilke, byl členy politbyra ÚV SED i vedoucími činiteli ministerstva státní bezpečnosti pocíťován jako faktor, který ovlivňoval jejich rozhodování, svědčí formulace dokumentů, v nichž se urychlená „modifikace pravidel pro trvalé výjezdy“ odvolávala na komplikace, které momentální praxe vyvolává v Československu (D113). Egon Krenz zdůvodnil nutnost řešit „problém výjezdu“ na zasedání ÚV SED 9. listopadu slovy: „Československým soudruhům to pomalu začíná být na obtíž, stejně jako předtím soudruhům maďarským.“ (D119) Krenzova poznámka – „ať uděláme v této situaci cokoli, bude to špatný krok“ – vyjadřovala velmi přesně situaci vedení SED: alternativa nějakého výhodného „dobrého kroku“ neexistovala. Dosavadní spojenci byli odkázáni už jen každý na sebe, v mezinárodní izolaci byli jeden i druhý. Připravovaná návštěva Egona Krenze v Praze, k níž mělo dojít 17. listopadu, byla na poslední chvíli odvolána. Byla to svého druhu symbolická tečka za příběhem, který v této knížce sledujeme.

Prameny a literatura

Dokumentace k problematice masového exodu východoněmeckých občanů do Spolkové republiky, především německé provenience, je takřka bezbřehá a těžko přehlednutelná. Na německé straně je to vedle archivních pramenů ministerstva zahraničí SRN, fondu SED ve Spolkovém archivu a fondů Ministerstva státní bezpečnosti NDR v archivu BStU celá sféra tiskového, rozhlasového a televizního zpravodajství, jež je v podstatné míře k dispozici na mikrofiších Ústředního dokumentačního systému Tiskového a informačního úřadu spolkové vlády v Berlíně.

Na české straně je těchto pramenů zajisté méně. Ale ani tyto prameny československé provenience – fondy Archivu ministerstva zahraničí nebo Národního archivu (fond Úřadu předsednictva vlády, fond ÚV KSČ) – nejsou zpracované natolik, aby bylo možné provést vyčerpávající heuristiku. Mnoho materiálu není k dispozici vůbec, například písemnosti oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ nebyly do Národního archivu předány a o jejich existenci či neexistenci není možné s jistotou nic říci. Z písemností Hlavní správy kontrarozvědky a Federálního ministerstva vnitra ČSSR byl pro naše účely nejcennější jeden z dílů takzvaného objektového svazku „Obora“, což byl krycí název pro západoněmecké velvyslanectví. Cenná Archivní databáze České tiskové kanceláře obsahuje dobové zpravodajství ČTK; pokud jde o tisk, nezbyvá než se probírat novinami a časopisy. Podobně je tomu se zpravodajstvím rozhlasovým a televizním, které představuje heuristický problém ještě náročnější.

Pokud jde o českou historickou literaturu k tématu, je k dispozici prakticky pouze průkopnická a fundovaná studie Oldřicha Tůmy 9:00, Praha-Libeň, horní nádraží s podtitulem Exodus východních Němců přes Prahu v září 1989 (*Soudobé dějiny*, 2–3/99). K problematice vztahů NDR a ČSSR, zejména pokud jde o obě komunistické strany a jejich vedení, publikoval Tůma v letech 1995 a 1996 v témž časopise dva menší soubory dokumentů. To je vše.

Starší i nejnovější německé historické publikace k problematice věnují masovému útěku občanů z Německé demokratické republiky v létě a na podzim 1989 velkou pozornost jako jednomu z faktorů, který sehrál úlohu při kolapsu východoněmeckého režimu, a vždy jen v této souvislosti. Neexistuje zatím německá historická monografie, jež by se zevrubněji a souhrnně dotkla exodu z Maďarska, Polska a Československa. Zmíněné publikace, jejichž počet jde do desítek titulů, poskytují ovšem všestranný obraz o poslední fázi existence Německé demokratické republiky a o procesu, který se autoři neostýchají nazývat revolucí (na rozdíl od některých českých autorů, kteří se bojí termínu revoluce či demokratická revoluce v souvislosti s pádem komunistického režimu jako čert kříž; asi nejdůsledněji Petr Pithart). Několik z těchto monografií, sborníků a dokumentárních publikací, s nimiž jsem při práci na sborníku pracoval, uvádím v seznamu použité literatury.

K výběru dokumentů

Výběr dokumentů pro tuto publikaci se soustředil na ty, které vypovídají (1) o procesech rozhodování v institucích a grémiích všech zúčastněných stran, (2) o zdro-

jích informací a o způsobech, jimiž byly komunikovány; takové, které (3) poskytují konkrétní údaje o událostech a umožňují rekonstruovat jejich průběh alespoň v hlavních rysech, a které (4) mohou sloužit k porozumění a k interpretaci postojů, stanovisek, motivací lidí zainteresovaných a jednajících v dané historické situaci. Do výběru byla zahrnuta také (5) soudobá reflexe problematiky „východoněmeckých uprchlíků“ v disentu.

Dokumenty „komunistické“ provenience ukazují výraznou propojenost stranických, státních a státně-bezpečnostních aparátů, a to jak v ČSSR, tak v NDR. Telegramy zahraničních zastoupení postupovalo Federální ministerstvo zahraničí ČSSR automaticky oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ a Federálnímu ministerstvu vnitra. Zřejmě podobná praxe fungovala i v NDR, takže ve spisech ministerstva státní bezpečnosti najdeme kopie telegramů, které velvyslanec Ziebart posílal z Prahy ministerstvu zahraničí v Berlíně. Personál, který obsluhoval komunikační techniku, se ovšem rekrutoval pouze z řad zaměstnanců příslušných bezpečnostní složek.

K ediční technice

Z údajů v předlohách použitých písemností se ponechává informace o pilnosti doručení (Blesk, Citissime nachts, Blesk-n) a další údaje důležité pro pochopení časových souvislostí a identifikace dokumentu, eventuálně jeho identifikace v archivních fondech a sbírkách. Vzhledem k možnosti objevit později spisové a věcné souvislosti přetiskují se i spisové značky, jejichž význam editor nezná. Ponechává se rovněž původní nadpis, pokud je v písemnosti uveden, neboť jej editor považuje za integrální součást textu, třebaže pak někdy dochází k opakování v registu.

Naproti tomu se nepřetiskují údaje, které obsahuje záhlavní regist: datum a místo vzniku, původce a adresát písemnosti. Pokud je původcem a adresátem fyzická osoba, uvádí se v registu pouze příjmení bez křestního jména.

V údajích o uložení dokumentu nebo o pramenu, odkud byl převzat, se u dokumentů přeložených z němčiny ponechávají údaje o uložení v německém jazyce: Berlin, Bestand (fond), Band (svazek), Bl. (zkratka pro Blatt, tj. list ve svazku, pokud jsou listy ve svazku číslovány).

Hranaté závorky [ ] označují zásahy editora do textu. Značka [sic!] upozorňuje na místa v textu, kde je v předloze nejasné slovo, chybná vazba nebo problematický údaj, který nelze ověřit; upozorňuje tedy, že nejde o eventuelní chybu způsobenou při přepisu z předlohy nebo při editování.

Při transkripci dokumentů se editor v zájmu přehlednosti nepřidržíval vždy původního členění textu do odstavců. Zvláště v textech policejních orgánů, u dálnopisných záznamů a záznamů telegramů bylo účelné členit text podle smyslu bez ohledu na způsob použitý v předloze.

Zjednodušena byla oproti předloze grafická úprava: Všechny nadpisy se tisknou polotučně a všechna zdůraznění v textu kurzivou. Kurziva je vyhrazena rovněž pro cizí slova a výrazy užívané v českém textu, pro názvy tiskovin a publikací. Editor se nepřidržíval úzu psaní celých příjmení verzálkami v dokumentech pocházejících

ze sféry Státní bezpečnosti; všechna příjmení se uvádějí tak, jak je to v češtině obvyklé.

Původcem písemnosti použité zkratky slov („st.“, „polit.“ apod.) se vypisují (pokud lze zcela vyloučit omyl), aniž by se úprava označovala hranatými závorkami. Ponechává se pouze zkratka „čs.“. Novotvar „zaminir“, *terminus technicus* používaný ve spisech a zejména v telegramech československého ministerstva zahraničí pro označení ministra zahraničí kterékoli země, se neupravuje, jakkoli je to slovo směšné a ošklivé, což vyniká zejména při skloňování (jako např. zaminira, zaminirovi).

Zkratky názvů států, institucí apod. se v českých textech ponechávají beze změny. Vysvětlení lze najít v seznamu zkratk, případně v poznámkách. Zkratky užívané v německých dokumentech se v překladu vypisují slovně, nevytvářejí se české zkratkové ekvivalenty. Výjimkou je překlad zkratky MfS (*Ministerium für Staatssicherheit*), kde se v překladu užívá zkratka MStB; dále zkratka ZK (*Zentralkomitee*), kde se používá zažitá zkratka ÚV (ústřední výbor). Zkratka NSR odvozená od názvu Německá spolková republika, tj. Spolkové republiky Německo, se ponechává tak, jak je uvedena v předloze. V německých textech použitá zkratka BRD se do češtiny převádí jako SRN.

Technika použitá při komunikaci šifrovaných telegramů a dálnopisů a při jejich dešifrování ztěžuje editování těchto textů. Přijaté telegramy v pražském MZV byly přepisovány buď pouze malými písmeny bez jakékoli diakritiky (např. z velvyslanectví v Bonnu a v Berlíně), nebo pouze velkými písmeny, rovněž bez diakritiky (např. z New Yorku). Záznamy došlých dešifrovaných dálnopisů velvyslanectví SRN (*Drahtbericht*) jsou psány pouze verzálkami; stroj neměl k dispozici písmeno „x“.

Vilém Prečan

Poznámka překladatele

I na této relativně velmi malé ploše se zřetelně rýsují některé obecnější jazykové a stylistické otázky. Bylo by zajímavé a přínosné zásadněji a v obsáhlejší práci srovnat způsob vyjadřování západoněmeckých, východoněmeckých a československých oficiálních míst. Zde jen krátce k některým otázkám.

1. Označování lidí, o které jde v těchto dokumentech především (souhrnně a bez přihlídnutí k frekvenci, ke kontextu apod.):

- 1.1. Orgány SRN je označují takto: *Zufluchtsuchende* (lidé usilující o azyl; k tomu viz níže), *Deutsche aus der DDR* (Němci z NDR, případně s dodatkem „zdržující se na pražském velvyslanectví“) anebo v kombinacích, např. *zufluchtsuchende Deutsche aus der DDR* (Němci z NDR usilující o azyl); dále *Ausreisende* (odjíždějící, lidé na odjezdu), *Ausreisewillige* (lidé hodlající/chtějící/chystající se vycestovat, lidé čekající na výjezd), *Gäste in der Botschaft* (hosté na velvyslanectví); ale též *Deutsche Staatsangehörige* (němečtí státní příslušníci), *Angehörige des Entsendestaates* (příslušníci vysílajícího státu; poslední dvě označení rozpalovala východoněmecké a československé vedoucí činitele doběla). – Určitý problém představuje překlad výrazu *Zufluchtsuchende* (*zufluchtsuchende Deutsche*), doslova ‚lidé hledající útočiště/útulek‘. V němčině tento výraz častým opakováním pozvolna pozbýval svého *konkrétního* významu (útočiště jako místo, které v nouzi poskytne pomoc; konkrétního významu pozbýval i proto, že to nebyl v německém kontextu jev nový), a pomalu nabýval charakteru kvazitermínu; v češtině by časté opakování působilo nepatříčně (v českém prostředí se o tomto jevu dosud příliš nehovořilo a nenalezl si všeobecně přijímané označení; a zvláště pak také v češtině není při více výskytech takového sousloví obecně třeba opakovat sousloví vždy komplet celé, to naopak někdy působí těžkopádně a rušivě). (Ani německý výraz *Zufluchtsuchende* ovšem není zcela nepochybný a je do jisté míry dvojsmyslný, protože evokuje především představu konkrétního místa, ale lidé uchylující se zde skutečně na konkrétní místo – velvyslanectví – byli na cestě za novým útočištěm nikoli tam, ale v SRN.) Pro německé *Zuflucht* existuje v češtině pro tento případ přesný ekvivalent ‚azyl‘, ten je však zatížen dnešním převážným užitím s mezinárodněprávním významem („žadatelé o azyl“). Po úvaze jsme se k tomuto ekvivalentu přesto přiklonili (tedy ‚azyl‘ ve významu zcela obecném), protože ve spojení s participiem „usilující o ...“, v dnešních aktuálních souvislostech prakticky neužívaném, se odlišuje od frekventovaného „žádající o azyl“, „žadatelé o azyl“.

- 1.2. Orgány NDR označují tyto lidi takto: neutrálně *DDR-Bürger* občané NDR (někdy s upřesněním, např. „občané NDR [pobývající, zdržující se] na velvyslanectví SRN“, „občané NDR vyjíždějící do SRN přes ČSSR“, ale také „občané NDR protiprávně pobývající na velvyslanectví SRN“), příp. v kontextu

„ilegální opouštění NDR některými jejími občany“, dále *Reisende* cestující, *Personen* osoby (s náležitou specifikací, např. „..., které na velvyslanectvích v Praze a Varšavě učinily pokus vynutit si povolení k výjezdu a byly odsunuty do BRD“); ale také *Erpresser* vyděrači (k tomu níže; je příznačné, že toto označení se objeví relativně záhy, 5. 10., pak už ne); *ehemalige DDR-Bürger*, bývalí občané NDR, příp. s dodatkem „(hromadně) odsouvaní do SRN“, *Flüchtlinge* utečenci, „*politische Flüchtlinge*“ „politictí utečenci“ (v uvozovkách). – Užití slova *Erpresser*, vyděrači, v jazykové (stylistické) rovině názorně ilustruje to, co bylo řečeno v souvislosti s *Zufluchtsuchende*: pokud by toto v dané souvislosti ne zcela běžné a expresivní slovo bylo užito jednou, mělo by mnohem větší váhu, než když je pro označení daných subjektů užito opakovaně, důsledně a neúchylně – působí pak jinak než nepřírozeně, ba komicky. (Vezmeme-li v úvahu, že „vyděrač“ operuje většinou vskrytu, osamoceně, nejvýš v malé konspirativní skupince, mnohdy anonymně, pak na místě, na něž je upřena pozornost celé Evropy, je mnohatisícový sraz „vyděračů“ jevem hodným zápisu do Guinnessu).

- 1.3. Československé orgány: „občané NDR“ („kteří si touto cestou chtěli vynutit odchod do NSR“, „kteří se nelegálně zdržují v areálu velvyslanectví NSR v Praze“, „zdržujících se neoprávněně na půdě velvyslanectví NSR v Praze“, „kteří vnikli do ČSSR s úmyslem emigrovat“ apod.); neutrální, ale kuriózní „NDR státní příslušníci“ (k tomu níže bod II); „uprchlíci“, „vystěhovalci“, „emigranti“ (zejména později a v neoficiálních projevech), taky jako východoněmečtí kolegové „bývalí občané NDR“ (případně s dalším ideologickým upřesněním). I českoslovenští autoři dokumentů hojně využívají uvozovek, aby se distancovali, takže se dopracovávají k jiné kuriózní formě: *Sdělil, že problém je v tom, že jde o občany „Němce z NDR“*... České (slovenské) dokumenty obecně se ani nepokoušejí nějak transponovat do vlastního jazyka výraz *Zufluchtsuchende*.
- 1.4. Neoficiální dokumenty (dokumenty Charty, samizdatové Lidové noviny) samozřejmě problémy ideologického rázu nemají a hovoří jasně o „uprchlících“.
- 1.5. Z těchto jazykových (stylistických) příznaků, zejména z množství upřesňujících bohatě rozvitých přívlastků za českým a východoněmeckým „občané NDR“, lze mj. vyčíst i to, jak příslušní činitelé doslova „nemohli těmto lidem přijít na jméno“, nedokázali se s tímto jevem ani jazykově vyrovnat. Až posléze, kdy už nešlo o slovíčka, ale naopak do tuhého, šly ideologické ohledy stranou a věci se nazývají pravými jmény; zde je ovšem rovněž třeba rozlišovat oficiální, polooficiální a neoficiální projev: v neveřejných (komunistictí funkcionáři mezi sebou) byla označení přímější po celou dobu. – Ve východoněmeckých i československých označeních, kolísajících od zcela neutrálních po nenávislná, se dále zračí tamější bezradnost a bezmoc, místy maskovaná „principiálním postojem“.

2. Jazyk diplomatů (připomeňme na jiném místě uváděné „zaminir“) a zejména jazyk StB je silně poznamenán oborovou hantýrkou, která se netýká jen interních jevů, ale postihuje i jevy obecné (sám jazyk StB by si zasloužil důkladnou analýzu, tak jako v Německu existuje např. studie Ch. Bergmann: *Die Sprache der Stasi. Ein Beitrag zur Sprachkritik*, Vanderhoeck-Ruprecht 1999; v pracích filozofických fakult se objevila pro tento účel jen částečně použitelná bakalářská práce P. Formánkové z filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a existuje – zatím ovšem jen v rukopisných zárodcích – slovník jazyka StB a [policejního] slangu). A to odhlížíme od funkcionářského stylu typu „Žádáme dále o zvážení uskutečnění osobního jednání zainteresovaných pracovníků obou bezpečnostních sborů k projednání ...“ či „Po provedení opatření orgánů NDR k omezení ...“

V českých dokumentech se hojně vyskytuje zmíněný obrat „NDR občané“, dále sousloví téhož typu „NDR strana“, „NSR červený kříž“, „NSR společnost“ – konstrukce, v níž je neshodný přívlastek zcela netypicky předsunut před jméno. O důvodech vzniku této nepřirozené konstrukce se lze jen dohadovat.

Jiným specifikem je např. označení „přátelé“, tedy spřátelené tajné policie (zpravodajské služby): v obratu „přátelé MStB NDR [jsou] pravidelně informováni o operativní situaci“ nejde o „přátele ministerstva státní bezpečnosti či NDR“, jak by se mohlo zdát, ale o „MStB v NDR, naše spřízněnce“. Stejně tak ve větě „V souladu s požadavkem přátel NDR ...“ nemá autor na mysli fanklub NDR.

3. Jednotlivé výrazy (výběr):

Bundesrepublik Deutschland: v českých dokumentech se označení SRN objevuje v rozepsané podobě jako Spolková republika Německa (užívané v Československu paralelně s označením „NSR“ zhruba od počátku 70. let a od podpisu československo-německé smlouvy), takto i v překládaných východoněmeckých dokumentech; v západoněmeckých překládáme (a samozřejmě v českých opozičních se objevuje) Spolková republika Německo; tyto dva tvary obřezávají letitý spor o interpretaci. Na dopisním papíru pražského velvyslanectví SRN, používaném v roce 1989 v úřední korespondenci s československými adresáty, byl pod německým názvem Botschaft der Bundesrepublik Deutschland český ekvivalent – rovněž předtištěný – tohoto znění: Velvyslanectví Spolkové republiky Německa. Název státu s Německem v genitivu byl běžný i v textech česky psané korespondence velvyslanectví (srv. D127–D129).

Volkspolizei překládáme jako „Lidová policie“, třebaže striktně vzato do českého „socialistického“ jazykového kontextu výraz „policie“ jako označení „socialistického bezpečnostního orgánu“ nepatří; zde však chápeme jako převzaté slovo, „citátové“, jako odkaz na specifické německé prostředí. Překlad „Lidová bezpečnost“ by mohl znít násilně.

Bezug: existují určité odchylky v konstrukci záhlaví oficiálních dopisů mezi češtinou a němčinou. Např. výraz *Bezug* (následující po *Betr.:*, „Věc:...“) uvádí na zvláštní řádce materiál, ke kterému se daná písemnost vztahuje. Překládá-

me (podle praxe zavedené ve starší edici V. Prečana) jako „Ref.“, „Reference“. V českých dokumentech se takový odkaz někdy objevuje až jako součást vlastního textu na jeho počátku: „Tvá 0377. Na pokyn Lenárta ...“, to je ovšem pro překlad nepoužitelné.

Východoněmecké i západoněmecké dokumenty charakterizuje vysoký výskyt specifických zkratk. Jednou z nich je východoněmecké *WTsch*, tj. „vysokočastočnaja set“ (tedy vysokofrekvenční); zde lze užít jen opis: „speciální telefonní síť/spojení/linka“ (byla zajištěna proti odposlechu). I v Československu existoval systém speciálních linek zvaný „ÚČ“ – „ústředna Černín“.

Petr Dvořáček

Seznam zkratek

AA/A. A. Auswärtiges Amt (Ministerstvo zahraničních věcí SRN)

ABS Archiv bezpečnostních složek

ADN Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst (tisková agentura NDR)

AL Alternative Liste für Demokratie und Umweltschutz (koaliční partner SPD v Západním Berlíně)

AMZV Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

ARD Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland (zde: jedna z veřejných TV stanic SRN)

BArch Bundesarchiv (Spolkový archiv)

BIP Blesk ihned předat (nejvyšší stupeň pilnosti telegramů FMZV ČSSR)

BLR Bulharská lidová republika

BND Bundesnachrichtendienst (Spolková zpravodajská služba)

BPA Bundespresseamt/Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (Tiskový a informační úřad spolkové vlády)

BStU Bundesbeauftragter für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR (Spolkový pověřenec pro podklady státní bezpečnosti bývalé NDR a jeho úřad, také archiv BStU)

BT Bundestag (Spolkový sněm – poslanecká sněmovna parlamentu SRN)

CDU Christlich Demokratische Union Deutschlands (politická strana v SRN)

CTN Citissime nachts (nejvyšší stupeň pilnosti doručení došlých telegramů)

ČK Červený kříž

ČSČK/ČsČK Československý červený kříž

ČSR Česká socialistická republika

ČSSR Československá socialistická republika

ČTK Česká/Československá tisková kancelář

DB Drahtbericht (šifrovaný dálnopis / telegram velvyslanectví SRN)

DE Drahterlass (šifrovaný telegram ministerstva zahraničí v Bonnu)

GT generální tajemník

EHS Evropské hospodářské společenství

FDJ Freie Deutsche Jugend (státem řízená organizace mládeže v NDR)

FDP Freie Demokratische Partei Deutschlands (politická strana v SRN)

FMV Federální ministerstvo vnitra ČSSR

FMZO Federální ministerstvo zahraničního obchodu ČSSR

FMZV Federální ministerstvo zahraničních věcí ČSSR

GK generální konzul/konzulát

HA Hauptabteilung; složka MStB NDR

HOP hromadné oznamovacie prostriedky (slov.)

HSP hromadné sdělovací prostředky

KBSE Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

KO konzulární odbor/oddělení

KO PV krajský odbor pasů a víz

KSČ Komunistická strana Československa

KSS Komunistická strana Slovenska

LDPD Liberal-Demokratische Partei (Deutschlands) (politická strana v NDR)

LRI Legationsrat der I. Klasse (legační rada I. třídy)

MfS Ministerium für Staatssicherheit (Ministerstvo státní bezpečnosti NDR – MStB)

MLR Maďarská lidová republika

MO VB městské oddělení Veřejné bezpečnosti

MStB viz *MfS*

MS VB Městská správa Veřejné bezpečnosti

MZV ministerstvo zahraničí / zahraničních věcí

NA Národní archiv (České republiky)

NSR Německá spolková republika, označení po Spolkovou republiku Německo, obligátně používané v éře komunistického Československa

NO náčelník oddělení

NS následná schůzka (KBSE)

NV národní výbor / národní výbory

NY New York

OMP oddělení mezinárodní politiky

OS objektový svazek (vedený StB)

OZ Ortszeit (místní čas)

PA Presseamt, viz *BPA*

PA AA Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (Politický archiv Ministerstva zahraničních věcí SRN)

PB (ZK SED) politbyro (ÚV SED), viz též *PÚV SED*

PLR Polská lidová republika

PÚV KSČ předsednictvo ústředního výboru KSČ

PÚV SED politbyro ÚV SED

PV ČSSR předsednictvo vlády ČSSR

RK Rechts- und Konsularabteilung (právní a konzulární oddělení velvyslanectví)

RK 330 spisy právního a konzulárního oddělení velvyslanectví SRN, týkající se agendy vztahů mezi SRN a NDR

RP *Rudé právo*

RSR Rumunská socialistická republika

SAPMO-Barch Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv (nadační archiv politických stran a masových organizací NDR ve Spolkovém archivu)

SED Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (vládnoucí strana NDR)

SEW Sozialistische Einheitspartei Westberlins

SNB Sbor národní bezpečnosti (s dvěma složkami: VB a StB)

SPD Sozialdemokratische Partei Deutschlands (politická strana v SRN)

SPZ státní poznávací značka (vozidel)

SRN Spolková republika Německo

S SNB/S-SNB správa SNB, složka Sboru národní bezpečnosti

SSR Slovenská socialistická republika

SSSR/ZSSR Svaz sovětských socialistických republik / Zváz sovietskych socialistických republik (slov.)

StB Státní bezpečnost (složka SNB)

SZ NDR Stálé zastoupení NDR ve Spolkové republice Německo

SZ NSR Stálé zastoupení SRN v Německé demokratické republice

TO teritoriální odbor FMZV ČSSR

TSE spisová značka pro československou agendu v MZV SRN

ÚV ústřední výbor

VB Veřejná bezpečnost (složka SNB)

VIA (nezávislá) Východoevropská informační agentura

VS-NfD Verschlusssache – Nur für Dienstgebrauch (Utajeno – Jen pro služební potřebu)

VS OSN Valné shromáždění Organizace spojených národů

VV velvyslanectví, velvyslanec

ZAIG Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (Ústřední vyhodnocovací a informační skupina – štáb ministra státní bezpečnosti NDR)

Zamini ministerstvo zahraničí / zahraničních věcí

zaminir ministr zahraničních věcí

ZB Západní Berlín

ZD VNS Závěrečný dokument Vídeňské následné schůzky (KBSE)

ZKG Zentrale Koordinierungsgruppe (Ústřední koordinační skupina – složka MStB koordinující aktivity související s tzv. útekem z republiky)

ZSS země socialistického společenství

ZÚ zastupitelský úřad

Dokumenty

D1 | 1989, 22. srpen, Bonn. – Ministerstvo zahraničí velvyslanectví SRN v Praze. Pokyny související s prozatímním uzavřením velvyslanectví pro veřejnost.

PA AA Berlin. Bestand B85, Band 2346E. Drahterlass Nr. 402. Koncept šifrovaného telegramu. – Přeloženo z němčiny.

Citissime nachts

Čj.: 110-330.66 TSE VS-NfD 220830

Věc: Přechodné uzavření velvyslanectví v Praze pro styk s veřejností

Ref.: DB 1811 z 20. 08. 1989 – RK 330¹

I. Vzhledem k tomu, že bylo dosaženo meze kapacit pro přijímání lidí z NDR usilujících o azyl, je nevyhnutelné velvyslanectví na přechodnou dobu uzavřít. Velvyslanectví bude proto od 23. 8. 1989 až na další pro styk s veřejností uzavřeno.

Zaměstnanci budou i nadále na zastupitelství vykonávat službu. Víza pro občany ČSSR budou vyřizována prostřednictvím cestovních kancelářů, pro majitele služebních pasů a v nutných případech prostřednictvím ministerstva zahraničí ČSSR.

Nejdůležitější kontakty ostatních pracovních úseků velvyslanectví (politika, hospodářství, kultura, odbor pro tisk a veřejnost atd.) by měly být pokud možno rovněž zajišťovány mimo zastupitelství.

Konzulární odbavování Němců ze Spolkové republiky Německo a dalších právních a konzulárních případů by měla být ve smyslu návrhu ve srovnatelné podobě vykonávána během konzulárních úředních dnů ve vhodném hotelu.

Žádáme, aby byla učiněna potřebná opatření.

II. Je naplánováno, že 22. 8. 1989 v 18.00 hod. bonnského času bude zdejšími médii vydáno tiskové prohlášení následujícího obsahu: „Velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze beze zbytku vyčerpalo kapacitu pro přijímání Němců usilujících o azyl. Velvyslanectví bude tudíž od zítřka, středy 23. 8. 1989, až na další uzavřeno pro styk s veřejností.“

Žádáme, aby bylo zajištěno, že toto hlášení *nebude* dáno tamějším korespondentům na vědomí před 18.15 hod. dne 22. 8. 1989. Informaci je tamějším médii třeba předat po 18.15 hod. Dotazy německých médií je třeba odkazovat na tiskový referát bonnského ministerstva zahraničí.

---

1 | V uvedeném dálnopisu (*Drahtbericht*) velvyslanectví v Praze se pojednávalo o tom, jakým způsobem bude organizována práce velvyslanectví a konzulátu po uzavření pro veřejnost. V závěru dálnopisu byl poměrně obsáhle zmíněn specifický problém vyplývající z toho, že uzavření velvyslanectví pro veřejnost nemohlo zabránit tomu, aby se lidé hledající azyl nedostali na pozemek přes poměrně snadno překonatelný plot za budovou. Tomuto problému velvyslanectví přisuzovalo největší význam, protože předpokládalo, že tudy se může i po uzavření velvyslanectví dostat do velvyslanectví velký počet osob, jimž musí být zajištěno důstojné přístřeší. Proto považovalo za nezbytné uzavřít velvyslanectví pro veřejnost včas, dokud ještě byla k dispozici nouzová ubytovací kapacita. (PA AA Berlin. B85 2346E. Dešifrovaný došlý dálnopis 1811.)

Velvyslanectví se žádá, aby dne 22. 8. 1989 po 18.00 hod. učinilo o přechodném uzavření oznámení u vchodu do velvyslanectví vývěskou nebo jiným způsobem, jež bude považovat za vhodný.

III. Velvyslanectví se žádá, aby o přechodném uzavření velvyslanectví pro veřejnost informovalo dne 22. 8. 1989 krátce před 18.00 hod. vládu ČSSR.

Sudhoff

D2 | 1989, 24. srpen, Bonn. – Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o rozhovoru s představitelem ministerstva zahraničí SRN a stanovisku, které zaujal v záležitosti občanů NDR na pražském velvyslanectví SRN.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 31.

Došlo: 24. 8. 89 12.00

K exp.: 24. 8. 89 13.00

Čj.: 052 124

Tajné

Kastrup při příležitosti mé návštěvy (viz má 0455)¹ požádal o krátký rozbor *tête à tête*. Poté se dotázal (s výslovným upozorněním, mluví bez pokynů – jen za sebe) na můj názor, zda by při řešení situace s občany NDR na pražském ZÚ mohlo pomoci jednání představitele AA s představitelem FMZV, a dále, zda mám osobně nějaký návrh, jak by situaci mohli vyřešit. Řekl jsem, že si myslím, že tak jako v minulosti v r. 1984, tak i nyní by se FMZV nevyhýbalo kontaktu. Ovšem výsledkem by mohlo být jen to, že ČSSR by mohla eventuálně poskytnout dobré služby pro jednání s NDR o návratu občanů NDR zpět do NDR. Naprosto nepřipadá v úvahu jakákoliv alternativa zprostředkování postupu, aby občané na ZÚ NSR vyjeli do NSR. Upozornil jsem rovněž, že ČSSR se zneklidněním pozoruje situaci, kdy ZÚ jsou zneužívány k masovému diplomatického. azylu. Zatím se to obecně nějak trpí, ale instituce diplomatického azylu není v mezinárodním právu smluvně zakotvena (kromě L[atinské] A[meriky]). ČSSR rozhodně nesouhlasí s tím, aby ZÚ NSR se stal automatickou vstupní branou do NSR. Za nenormální považuji, že v důsledku vzniklé situace je normální práce ZÚ NSR ochromena. Dále jsem dodal, že ČSSR nemůže zasahovat na území ZÚ NSR, ale kdyby měla vzniknout situace obdobná Budapešti, kdy občané NDR by začali „tábořit“ v okolí ZÚ NSR, tak ČSSR to nebude trpět a použije policie, aby takové občany NDR odeslala zpět do vlasti. Kastrup přijal bez komentáře.

Spáčil 0456

1 | Spáčil byl povolán 23. 8. na bonnské ministerstvo zahraničí, kde mu byl přednesen protest proti zadržení a zbití korespondenta ARD Bringera při pražské demonstraci 21. srpna 1989. Dále mu byla tlumočena prosba, aby byla Václavu Havlovi povolena cesta do Spolkové republiky k převzetí mírové ceny německých knihkupců 15. 10. 1989 ve Frankfurtu/M. (AMZV. Telegramy přijaté, sv. 31, čj. 052 123.)

D3 | 1989, 29. srpen, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Informuje o tom, že československá média zatím nepřinášejí negativní komentáře k uzavření velvyslanectví pro veřejnost a že otázka občanů NDR zdržujících se v budově je zatím tabuizována.

PA AA Berlin. ZA 139.917E. Drahtbericht Nr. 1922. – Přeloženo z němčiny.

Č. 1922 z 29. 08. 1989, 1019 OZ

Došlo: 29. 08. 1989, 1233 OZ

Čj.: POL 320.40

Vyřizuje: Steiner

Věc: Přechodné uzavření vyslanectví v Praze pro veřejnost

Zde konkrétně: Prezentace v čs. médiích

K informaci

1. Ani nadále nezaznamenáváme v čs. médiích žádné negativní zprávy o přechodném uzavření velvyslanectví v důsledku pobytu hostů. Redakce *Rudého práva* nám důvěrně sdělila, že „shora“ přišel minulý týden pokyn, aby se tématu „hosté na velvyslanectví“ zatím nevěnovala pozornost a tato otázka se nijak neproblematizovala.

Dne 24. 8. vyšla v *Rudém právu* pouze zmínka o tom, že jsem na ministerstvu zahraničí 23. 8. (během schůzky s vedoucím oddělení velvyslancem Kadnářem, o které jsem podával zprávu) byl upozorněn na čl. 41, odst. 3 vídeňské úmluvy o diplomatických stycích (nevyužívat misi k účelům odporujícím jejím úkolům) a že čs. strana má v zájmu udržení dobré atmosféry ve vzájemných vztazích zájem na bezkonfliktním fungování velvyslanectví. Toto vědomě „velmi zdrženlivé gesto“ byli Německé demokratické republiky jako „minimum“ prostě dlužni, řekl nám jeden redaktor *Rudého práva*.

2. Co se značných praktických důsledků přechodného uzavření velvyslanectví pro čs. obyvatelstvo týče, jsou čs. média i nadále (srov. předmětná šifrovaná zpráva) velmi kooperativní.

Čs. tisková kancelář ČTK formou citace mluvčího velvyslanectví médiím několikrát okamžitě předala různé pokyny velvyslanectví k postupu při vydávání víz v době uzavření velvyslanectví, média je pak šířila dál; tím bylo možno do značné míry zamezit případné svízelné situaci před velvyslanectvím po jeho uzavření.

Ve zdejších médiích byly s uznalým podtónem traktovány rovněž naše přísliby, že velvyslanectví se bude snažit vycházet za daných okolností vstříc a žádosti o víza bude vyřizovat co nejrychleji. V situaci, kdy se řada novinových redaktorů snaží „vymanit z chomoutu“ ČTK, je zajímavé, že redaktoři *Rudého práva* nás prosili, abychom je informovali vždy také přímo. Nejnovějším výsledkem této přímé komunikační cesty je zpráva *RP* z dnešního dne (28. 8.), str. 2, předaná telefaxem.¹

1 | Zmíněnou zprávu zaslou telefaxem editor ve spisech nenašel. Jediná zpráva tykající se dané problematiky ve vydání *Rudého práva* z 28. srpna je nikoli na s. 2, ale na s. 6, a to informace o článku moskevské *Komsomol-*

3. Je třeba zaznamenat, že čs. média netraktovala přechodné uzavření velvyslanectví pro veřejnost v negativním duchu – ačkoli už vzhledem k obtížím vznikajícím tak čs. obyvatelstvu – by to nebylo nic těžkého. Dosud bylo naopak až po samy hranice možných projevů podrážděnosti NDR – jak nám bylo řečeno v *RP* – vyzvedáno úsilí velvyslanectví o minimalizaci obtíží, jež obyvatelstvu vznikají. To je třeba rozhodně ocenit.

Situaci nám přitom ulehčuje skutečnost, že je dosud plně respektováno mlčení velvyslanectví „k vlastnímu tématu“, tedy k hostům, už proto, že toto téma bylo „shora“ zatím tabuizováno. Jaké trvání ovšem bude mít tento veskrze kladný postoj čs. tisku vůči velvyslanectví, nelze předpovídat.¹

Huber

D4 | 1989, 8. září, Berlín. – Ministr zahraničních věcí NDR Fischer generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Informuje o jednání ministra zahraničí ČSSR s představitelem ministerstva zahraničí SRN Kastrupem ve věci občanů NDR, kteří se uchýlili na velvyslanectví SRN v Praze.

SAPMO-BArch. DY 30, 5194, Bl. 43–46. – Též BStU Berlin, MfS, ZAIG, 22477, Bl. 28 n. – Přeloženo z němčiny.

Vážený soudruhu Honeckere!

Náš velvyslanec v Praze, soudruh Helmut Ziebart, předal na žádost ministra zahraničních věcí ČSSR, soudruha Johanese, informaci o rozhovoru soudruha Johanese s ředitelem politického oddělení bonnského ministerstva zahraničí Kastrupem, konaném ve čtvrtek 7. září.

---

ské pravdy z 26. 8. 1989, šlo o situaci občanů NDR v Maďarsku, kteří se pokoušeli dostat do Rakouska a jejichž „nelegální přechody“ nabyly „organizovaného charakteru“. *RP* psalo, že článek sovětského listu „upozorňuje rovněž na názor NDR, podle něhož bonnská vláda vědomě provokuje nezákonné akce“. Zpráva v rubrice Řekli – napsali, Zahraniční tisk 26. a 27. srpna 1989 končí takto: „Je zřejmé, že obě strany budou muset vynaložit maximum moudrosti, tolerantnosti a taktu, aby tento problém vyřešily, zdůrazňuje závěrem sovětský deník.“

- 1 | 31. 8. 1989 (s. 7) přineslo *Rudé právo* pod nadpisem Či zájem je na destabilizaci zprávu o tiskové besedě velvyslance NDR Ziebartu s československými novináři. Ziebart odpověděl rovněž na dotazy týkající se občanů NDR zdržujících se na „cizích zastupitelských úřadech“. V souvislosti s Budapeští zdůraznil, že „nejde v žádném případě o politické uprchlíky podle vídeňské konvence“. Zpráva končí konstatováním, že si NDR přeje, aby se takoví občané „vrátili do NDR a zákonnou cestou požádali o vystěhování“, a že „těmto občanům je zaručena beztržnost“. – Velvyslanectví v šifrovaném dálkopise č. 1943 z 31. 8. 1989 zaslalo do Bonnu překlad celého článku a komentovalo zejména okolnost, že *Rudé právo* nadále tabuizovalo situaci na pražském velvyslanectví SRN, jež byla zmíněna jen nepřímo. Upozornilo však, že v bratislavské *Pravdě* byla 31. 8. 1989 (s. 7) uveřejněna pasáž, jež ve zpravodajství *Rudého práva* nebyla tak adresná. V překladu z němčiny zní takto: „K problému pobytu asi 200 občanů NDR v budově velvyslanectví SRN v Praze [Ziebart] uvedl, že se stanovisko vlády jeho země nezměnilo: Tito občané se musí vrátit domů a mohou tam podat žádost o výjezd do SRN. Přislíbilo se jim, že kvůli svému kroku nebudou potrestáni. Současně pak H. Ziebart vyslovil československým úřadům dík za jejich zásadový postoj v této věci.“ (PA AA Berlin. AV 20.683E. Koncept dálkopisu.)

Kastrup se z Genscheroва pověření pokoušel přimět ČSSR k tomu, aby vyslo-
vila souhlas s analogickým „řešením“ pro 348 občanů NDR na pražském velvysla-
nectví, jaké bylo realizováno v Budapešti. SRN by takovouto „humanitární akci“
s blahosklonným uznáním patřičně ocenila v ekonomické oblasti.

Soudruh Johannes tuto troudalou žádost velmi principiálně a důsledně odmítl
a potvrdil společné stanovisko v této otázce. V krátkém tiskovém sdělení bylo ře-
čeno, že tuto otázku je nutno řešit výlučně mezi NDR a SRN.

Navrhuji

1. vyjádřit soudruhu Johannesovi speciálním telefonním spojením za tento princi-
piální postoj náš dík;
2. soudruha Johanesa informovat o rozhovoru s vedoucím Stálého zastoupení
SRN Bertelem na ministerstvu zahraničí dne 7. 9.;
3. našeho velvyslance v Praze pověřit, aby tyto otázky v přímém kontaktu vyložil
na MZV ČSSR a na ÚV KSČ.

Prosím o souhlas.

Se socialistickým pozdravem

Oskar Fischer

D5 | 1989, 11. září, Praha. – Náčelník 2. odboru II. správy SNB kpt. Novotný. Záznam
o jednání s ředitelem 4. teritoriálního odboru FMZV ČSSR Kadnárem o řešení
situace občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze, kteří chtějí odejít do Spol-
kové republiky.

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 16 n.

Záznam

Dne 11. 9. 1989 jsem uskutečnil jednání s ředitelem 4. TO FMZV s. Milanem Kadná-
rem za přítomnosti s. Konvalinky.¹

Předmětem jednání bylo osvětlit situaci k přítomnosti NDR státních příslušníků
na ZÚ NSR v Praze a názoru představitelů tohoto úřadu na řešení vzniklé situace.
S. Kadnár uvedl, že se zúčastnil 7. 9. 1989 společně se s. ministrem Johanesem jed-
nání s Kastrupem (politickým ředitelem MZV NSR a zmocněncem H.-D. Gensche-
ra), na kterém předložil Kastrup následující požadavek na řešení situace s občany
NDR: Západoněmecká strana zajistí zvláštní letadla mezinárodního Červeného kří-
že, kterými přepraví NDR státní příslušníky do NSR s tím, že by tuto akci výhodně
pro čs. stranu finančně ohodnotila (údajně několika miliony marek).

S navrhovanou variantou nebyl čs. stranou vysloven souhlas a bylo doporuče-
no, aby byla řešena podle vzoru SZ NSR v NDR – to znamená přesvědčit občany
NDR k opuštění ZÚ a k navrácení zpět do NDR.

1 | Pracovník ministerstva zahraničí, nebo ministerstva vnitra, Novotného podřízený.

Na základě toho, tedy po telefonických rozhovorech s. Kadnára s velvyslancem ZÚ NDR v Praze s. Ziebartem < a velvyslancem ZÚ NSR v Praze Huberem >¹, přicestují dne 12. 9. 1989 do Prahy následující pověřenci k řešení případu.

Za NDR je delegován k jednání:

- velvyslanec ZÚ NDR v Praze s. Ziebart
- právník mezinárodních otázek Vogel,

za NSR je delegován:

- politický ředitel MZV Kastrup
- státní tajemník pro vnitroněmecké otázky MZV Priesnitz
- vedoucí SZ NSR v NDR Bertele.

Snahou uvedených pracovníků bude přesvědčit zhruba 421 NDR státních příslušníků (stav k 11. 9. 1989) k opuštění ZÚ NSR v Praze a k návratu do NDR.

Čs. strana, tak jak bylo uvedeno s. Kadnárem, se ztotožňuje s výše uvedenou variantou a bude ji podporovat. V žádném případě není souhlas řešit situaci po „maďarském vzoru“.

Náčelník 2. odb. II. S-SNB kpt. JUDr. Novotný Václav

D6 | 1989, 11. září, Berlín. – Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o tom, jak vedení NDR kladně oceňuje solidární postoj představitelů ČSSR v otázce občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze, a o rozhodnutí maďarské vlády otevřít hranice do Rakouska pro občany NDR.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 32.

Došlo: 11. 9. 89 09.30

K exp.: 11. 9. 89 09.45

Čj.: 052 670

Tajné

Blesk ihned předat

Na recepci 10. září mne v rozhovoru ministr Fischer požádal, abych tlumočil, že s. Honecker i celé stranické a státní vedení vysoko oceňuje postup ČSSR v otázce občanů NDR na ZÚ NSR v Praze. Vysoce je vedením NDR hodnocen přístup, principiální stanovisko i pádná odpověď s. Johanese při jednání s představiteli NSR v posledních dnech. Požadavky NSR vůči ČSSR označuje s. Fischer za drzé a troufale přitom předkládané představiteli, kteří by měli spíše ocenit, že vůbec byli na úrovni ministra přijati.

Na dotaz jak dořešeno v MLR informoval s. Fischer, že MLR oficiálně sdělila, že musí z „humanitárních“ důvodů otevřít hranice vůči Rakousku. K jejich otevření

1 | Údaj v lomených závorkách připsán rukou.

dojde o půlnoci z 10. září na 11. září. K dotazu, jak MLR vysvětluje s ohledem na platné dohody a pro které občany budou hranice otevřeny, sdělil, že podle MLR mohou do Rakouska přejít všichni občané (tedy nejen občané NDR), kteří prokáží, že příslušný stát je ochoten je přijmout.

Platné dohody MLR nevypověděla, ale jejich plnění – jak sdělila – „dočasně jednostranně pozastavuje“.

S. Fischer současně informoval, že ADN vydá v této věci krátké prohlášení (bylo publikováno 10. září večer), které postup MLR označuje za porušení platných dohod a vměšování do vnitřních záležitostí NDR.

Souhlas MLR s vycestováním byl již během 10. září v HSP NSR široce a pozitivně komentován včetně rozhovoru Kohla a Genschera. Situace na ZÚ NSR v Praze nekomentována. V rozhovoru jsem se dotkl také vhodných termínů pro předpokládanou návštěvu s. Johanese v NDR. S. Fischer přislíbil dát vyjádření do týdne, předběžně považuje za nejvhodnější termín první půli listopadu, případně druhou půli října.

Langer 0342

D7 | 1989, 12. září, Praha. – Prohlášení Československé tiskové kanceláře „ke kampani proti NDR“.

Archivní databáze ČTK, 12. 09. 1989.

V posledním období vystupňovaly masové sdělovací prostředky a určité politické kruhy NSR kampaň a akce kolem nelegálního vycestování občanů NDR do zahraničí, které jsou v rozporu s duchem celoevropského procesu, s výsledky vídeňské následné schůzky a základními normami mezinárodního práva. Jejich cílem je znevážit úspěchy, kterých NDR dosáhla za uplynulé období budování socialistické společnosti, zpochybnit její místo ve společenství evropských států a vměšovat se do jejich vnitřních záležitostí.

Je politováníhodné, že nelegální odchody občanů NDR přes třetí země jsou umožněny porušováním dohod, které Německá demokratická republika uzavřela s jinými státy.

NDR získala za čtyřicet let své existence vysoké a všeobecné mezinárodní uznání. Svou politikou v praxi mnohokrát prokázala oddanost potřebám a cílům upevňování bezpečnosti a mezinárodní spolupráce. Pro ČSSR představuje NDR od navázání vzájemných vztahů osvědčeného a spolehlivého souseda, partnera a spojence. Nemůže být pochyb o tom, že ČSSR a NDR budou i nadále tyto tradice a principy vzájemných vztahů rozvíjet při dodržování všech smluvních závazků.

D8 | 1989, 13. září, Praha. – Z denní situační zprávy č. 132 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.

ABS Praha, č. j. OV-039/A-89.

[...]

2. Nepřátelská činnost

- a) Z výsledků zadržených narušitelů čs. státní hranice – občanů NDR – bylo zjištěno, že v NDR koluje fáma o tom, že bude v krátké době uzavřena hranice mezi NDR a ČSSR, neboť území ČSSR je zneužíváno k nelegálním emigracím do kapitalistických států. Tato fáma vede některé občany NDR k rychlému rozhodnutí vycestovat do ČSSR. Situace je značně ovlivňována vysíláním západoněmecké televize, reportážemi z MLR a návody, jak přes Maďarsko emigrovat na Západ. Byl informován hraniční zmocněnec NDR. Dne 14. 9. 1989 bylo v prostoru řeky Ipel' nalezeno 8 osobních vozidel se státními poznávacími značkami NDR. Šetřením orgánů ochrany státních hranic bylo zjištěno, že v noci ze 13. na 14. 9. 1989 překonalo státní hranici v uvedeném prostoru 20 občanů NDR, kteří se v současné době nacházejí v MLR.

[...]

D9 | 1989, 13. září, Praha. – Záznam o jednání pracovníků II. správy SNB s představitelem Ministerstva státní bezpečnosti NDR v Československu Gottschlingem ve věci pobytu občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 149–150.

Záznam z jednání

Dne 13. 9. 1989 bylo na 2. odboru II. S SNB¹ uskutečněno součinnostní jednání s představitelem MStB NDR v ČSSR s Gottschlingem. Za 2. odbor se jednání zúčastnili VSRs² 1. oddělení kpt. JUDr. Machálek a mjr. Šrámek. Předmětem jednání byla konzultace otázek souvisejících s pobytem občanů NDR na ZÚ NSR v Praze.

Soudruh Gottschling nás seznámil se současným vývojem operativní situace. Zdůraznil obtížné postavení kompetentních orgánů NDR při řešení tohoto problému a jejich omezené možnosti eliminace dalšího přílivu občanů NDR na ZÚ NSR v Praze. Jako jedno z možných omezení se v dané situaci jeví zabezpečení vnější ostrahy zadního traktu ZÚ NSR v Praze čs. bezpečnostními orgány. Pokud bude ze strany čs. bezpečnostních orgánů tento druh bezpečnostních opatření zajištěn, budou přátelé na vědomí, že musí být z naší strany respektováno „hledisko“ volného přístupu na ZÚ NSR (tzn. oficiální cestou – k tomu určenými vchody).

1 | 2. odbor II. správy SNB (tj. Hlavní správa kontrarozvědky).

2 | VSRs – služební označení pro oba pracovníky: vedoucí starší referenti specialisté.

Návrh opatření:

Předběžně konzultovat plánované opatření na MZV ČSSR.

(Projedná se s. Kadnárem NO kpt. JUDr. Novotný.)

Na 2. odb. IV. S SNB zajistit vyčlenění sil a prostředků k realizaci opatření.

(Zajistí NO kpt. JUDr. Novotný.)

Průběžně provádět výměnu informací s představiteli MStB NDR v ČSSR.

Zodpovídá: kpt. JUDr. Machálek, mjr. Šrámek.

Zpracoval: VSRS 1. odd. 2. odb. kpt. JUDr. Machálek

D10 | 1989, 14. září, Praha. – Mluvčí Charty 77 vládě ČSSR. Dopis k situaci východoněmeckých uprchlíků zdržujících se na půdě velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze. (Dokument Charty 77 č. 56/89)

ÚSD, sb. FMV-CH. – Strojopisná kopie s vlastnoručním podpisem Saši Vondry a jeho adresou. – Blanka Císařovská – Vilém Prečan, *Charta 77: Dokumenty 1977–1989*, Praha 2007, dok. 577, sv. 2, s. 1154 n.

[...]¹

K otázce východoněmeckých uprchlíků

Od konce července letošního roku se začali východoněmečtí občané uchylovat na půdu zastupitelských úřadů Spolkové republiky Německo v NDR, Maďarsku a Československu. Spoléhalo na to, že si tímto způsobem vymohou vycestování na Západ. Z právního hlediska došlo k patové situaci, neboť zmíněné země podle svých zákonů tuto cestu neakceptují, ale zároveň respektují výsostnou půdu zastupitelství svrchovaného státu. Dotyčným občanům NDR může po opuštění zastupitelských úřadů hrozit až dvouletý trest odnětí svobody. Zůstávají tedy na místě v nouzových podmínkách, ale zároveň tak blokují normální funkci zastupitelství. Právě z těchto dvou ohledů, humanitárního i praktického, byly v sousedních zemích zahájeny kroky k oboustranně přijatelnému řešení.

Na velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze bylo počátkem září již 350 občanů NDR, z toho 90 dětí. Část z nich sice po dohodě s východoněmeckým právníkem, který přislíbil, že uprchlíci nebudou trestně stíháni, prostory velvyslanectví v úterý 12. 9. t. r. opustila, nicméně asi 150 občanů se rozhodlo na zastupitelství zůstat. Jsou ubytováni ve stanech, a ačkoli jim československá strana zajišťuje dodávky energie, vody i potravin, z pochopitelných důvodů zde schází odborná lékařská péče, školní výuka, a ani hygienické poměry nevyhovují. Vláda Spolkové republiky Německo se proto nedávno obrátila na čs. vládu, aby vyjednala podmínky, za jakých by bylo možné problém vyřešit, avšak nesetkala se s konstruktivní odezvou. Vzhledem k tomu, že je nadále neúnosné prodlužovat tento nenormální

1 | Na odtrženém horním okraji zbytky kancelářských údajů příjemce – nečitelný podpis s datem 11. 10. 89 a hranaté razítko neidentifikovatelné podatelny s neúplným datem přijetí v září a č. j. 19596/89.

stav, žádáme vládu ČSSR, aby přijala taková konkrétní opatření, která by napomohla k jeho řešení.

Podle našeho názoru existují jediná dvě možná východiska ze vzniklé situace – buď s odvoláním na dokumenty KBSE neprodleně umožnit všem východoněmeckým občanům, kteří se dosud zdržují na zastupitelství, vycestování do Spolkové republiky Německo, jak to nedávno učinila i maďarská vláda, anebo situaci řešit alespoň dočasně a v souladu s humanitárními zásadami, jak je to ve světě běžně zvykem. Takovýto postup by mohl zabezpečit např. Mezinárodní červený kříž, což ale předpokládá poskytnutí potřebných prostor, do nichž by se mohli uchýlit východoněmečtí občané, dosud pobývající na velvyslanectví. Tento vstřícný krok z československé strany by jim jednak zajistil lékařskou péči a výuku dětí, jednak by uvolnil areál zastupitelství pro jeho normální funkci.

Považujeme za nepochybné zdůraznit, že zmíněnou nenormálnost vyvolává především současná politická situace v NDR. Zklamáná naděje na reformní vývoj a nejisté možnosti dalšího vycestování způsobují spontánní a často nedomyšlené reakce občanů. Myslíme si, že nejlepší prevencí takovýchto problematických forem protestu a prosazování nezadatelných práv by v tomto případě bylo nastolení skutečně demokratických poměrů v NDR. Současnou situaci občanů NDR na zastupitelství SRN v Praze je však, podle našeho názoru, třeba urychleně řešit zde, a to především s humanitárním ohledem.

*Tomáš Hradílek, Dana Němcová, Saša Vondra
mluvčí Charty 77*

Na vědomí: sdělovací prostředky

D11 | 1989, 15. září, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí zastupitelským úřadům ČSSR. Souhrnná informace 4. teritoriálního odboru o stanovisku ČSSR v otázce občanů NDR usilujících o výjezd do SRN a pokyn vyjadřovat v této věci podporu suverenity NDR.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 8, pořadové číslo 3168.

Odeslaná šifrovka č. [071.799]

Tajné

Blesk

Počet občanů NDR na ZÚ NSR dňa 15. 9. – 185. Zhruba 300 sa predstaviteľom NDR a NSR podarilo presvedčiť, aby sa vrátili do NDR. Doterajší najvyšší stav bol 500 osôb.

Počet azylantov sa naďalej zvyšuje. Preskakujú nevysoký múr z Petřínských sádov. Celkove sa očakáva, že počet občanů NDR na ZÚ NSR sa bude znovu zvyšovať.

Pokiaľ sa neprikročí k radikálnym opatreniam (pre FMV ČSSR by nebol problém hliadkovať – treba však zvážiť medzinárodnopoliticky), záležitosť s občanmi NDR na ZÚ NSR môže trvať mesiace až roky. Medzi utečencami je „tvrdé jadro“, ktorým doterajšie záruky NDR sa nezdajú dostatočnými (beztretnosť, zachovanie pracovného miesta, dôkladné posúdenia žiadosti o vysťahovanie).

PÚV SED, vláda NDR, MZV NDR, ZÚ NDR v ČSSR v ostatných dňoch opakovane a mnohými kanálmi vyjadrovali mimoriadnu vďačnosť za postoje, ktoré v danej situácii na podporu NDR rôznymi spôsobmi vyjadrili ÚV KSČ, vláda ČSSR, FMZV. Okrem toho, čo bolo publikované cez ČTK a komentáre, kritika na adresu MLR za nedodržiavanie platných spojeneckých dohôd bola vyjadrená aj 13. 9. pri prijatí maďarského konzula na FMZV.

Pri mnohých dôrazných rozhovoroch FMZV poukázalo západonemeckej strane na to, že NSR zneužíva svoje veľvyslanectvo v Prahe na ciele, ktoré sú v rozpore s preambulou a článkami 3 a 41 Viedenskej konvencie o diplomatických stykoch z r. 1961. Právo azylu sa diplomatickým misiám nepovoľuje. NSR však argumentuje svojou Ústavou, rozdielnym právnym nazeraním na občanov NDR, ktorých považujú za občanov NSR. Hodnotíme to ako protiprávnú politiku zameranú na pangermánske pokusy o znovuzjednotenie.

Dá sa predpokladať, že NDR, ZSSR, ČSSR túto problematiku nastolí na októbrovej internej porade ministrov zahraničných vecí štátov Varšavskej zmluvy.

V rozhovoroch dávaj najavo našu podporu suverenite NDR.

Kadnár 071.799

D12 | 1989, 15. září, Praha. – Složka II. správy SNB.¹ Právní kvalifikace nedovoleného přechodu československých hranic do Maďarska ze strany občanů NDR s návrhem jak řešit problematiku motorových vozidel na území ČSSR, opuštěných občany NDR.

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 153–155.

Návrhy řešení problematiky motorových vozidel opuštěných občany NDR na území ČSSR

I. Případy pokusů o nelegální přechod čs. hranic

Jedná se o trestnou činnost proti čs. zájmům na ochraně prostoru (státních hranic), popřípadě zdraví osob a majetku, chráněných čs. právním řádem. Pokusy občanů NDR o nelegální přechod čs. státních hranic do MLR lze rozdělit do dvou skupin:

- a) Případy, kdy jde o nelegální přechod hranic občanů NDR bez souběhu s další trestnou činností, a nedochází tedy k ohrožení zdraví a majetku osob. V těchto

1 | O původci písemnosti svědčí pouze rkp. poznámky v záhlaví a skutečnost, že písemnost je uložena v objektovém svazku Státní bezpečnosti. Z poznámek lze usoudit, že návrh byl schválen a postoupen k informaci Veřejné bezpečnosti.

případech může dojít k vnitrostátnímu trestnímu stíhání občanů NDR, je však prakticky vyloučeno jejich vydání z MLR na základě případné čs. žádosti o vydání k trestnímu stíhání v případech, kdy se pokus o nelegální přechod hranic zdařil.

- b) V případech, kdy dojde současně k ohrožení osob a majetku na území ČSSR, jde o souběh trestného činu opuštění republiky s jinými trestnými činy, pro něž je pak případné vydání z MLR možné, avšak lze předpokládat, že s ohledem na politické aspekty těchto případů maďarská strana případným čs. požadavkům nevyhoví; občané NDR již nemusí být ani na jejím území.

Závěr:

S ohledem na čs. zájem nevstupovat do vztahů NDR-MLR-NSR se doporučuje omezit postup čs. strany na eventuální vnitrostátní stíhání s tím, že všechny případy trestního stíhání občanů NDR budou oznámeny straně NDR, která má možnost požádat o vydání svých občanů.

II. Případy opuštění motorových vozidel občanů NDR v ČSSR

Jedná se o případy, kdy občané NDR čs. hranice nelegálně překročí nebo jsou zadrženi čs. orgány při pokusu o jejich překročení, případně se dosud zdržují v ČSSR na neznámém místě a svá vozidla na čs. území opustili. Čs. zájmem je v těchto případech předat vozidla co nejrychleji straně NDR a do problematiky vztahů NDR-MLR-NSR ani v tomto ohledu nevstupovat.

Závěr:

Doporučuje se postupovat v duchu konzulární úmluvy ČSSR-NDR:

1. FMV, FMZO příp. ministerstva vnitra a životního prostředí ČSR a SSR pro oblast NV budou předávat KO FMZV údaje o motorových vozidlech opuštěných občany NDR na čs. území.¹
2. FMZV bude nótou informovat ZÚ NDR o skutečnosti, že se na čs. území nacházejí opuštěná motorová vozidla, která patří občanům NDR, a předá seznam těchto vozidel.
3. Požadavku strany NDR o vydání uvedených vozidel bude v souladu s konzulární úmluvou ČSSR-NDR vyhověno.
4. Motorová vozidla budou zplnomocněným zástupcům strany NDR předávána na základě potvrzení o jejich převzetí. V potvrzení budou uváděny pouze údaje o výrobní značce, výrobním čísle a SPZ vozidel. Vozidla předají zástupci čs. orgánů, které je uschovávají (Celní správa, orgány SNB, případně NV).
5. Se stranou NDR bude projednáno, že při převzetí vozidel nebude přihlíženo k technickému stavu, vybavení a případnému poškození předávaných vozidel.

---

1 | Po straně rukou připsáno: „– bude předáno s. Lacinou, my předáme na KO [konzulární odbor] FMZV“.

Navrhovaný postup je v souladu s mezinárodním právem a zaručuje, že ČSSR neponese majetkovou odpovědnost vůči občanům jiných států. Zároveň dává možnost efektivní obrany proti zneužití záležitosti vůči ČSSR.

D13 | 1989, 15. září, Praha. – Velvyslanec NDR Ziebart ministru zahraničních věcí Fischerovi v Berlíně.¹ Referuje o splnění úkolu vyjádřit dík představitelům ČSSR za podporu postojů NDR a za spolupráci při řešení problému občanů NDR zdržujících se na území velvyslanectví SRN v Praze.

BStU Berlin. MfS, ZAIG, 13019, Bl. 1. – Přeloženo z němčiny.

CT 105/89

Blesk

Ve smyslu Tvého pověření² byl v rozhovorech se soudruhy Lenártem a Fojtíkem, s ministrem zahraničí Johanesem, ministrem vnitra Kinclem a se zástupcem vedoucího IV. oddělení na ÚV KSČ s. Láskou vysloven dík a uznání NDR za principiální a solidární postoj ČSSR v souvislosti se současnou štvavou kampaní Západu proti nám i za vynikající spolupráci kompetentních orgánů obou zemí ve snaze vyřešit otázku občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.

Čsl. soudruzi dali shodně najevo, že KSČ a ČSSR i nadále setrvá na svém principiálním postoji, jak bylo důrazně objasněno v prohlášení ČTK ze 13. 9.³ i při dalších příležitostech.

ČSSR, sdělili soudruzi, setrvá na svém zásadním postoji, že uzavřené dohody budou striktně dodrženy. KSČ a vláda ČSSR vysoce oceňují principiální politiku SED a NDR.

Dne 14. 9. jsme dali členům předsednictva ÚV KSČ najevo náš dík.

Ziebart

1 | Jako adresát byl v záhlaví vedle Fischera uveden také vedoucí oddělení pro mezinárodní vztahy ÚV SED Sieber. V ministerstvu státní bezpečnosti byl telegram distribuován ministroví, jeho náměstkům a sekcím ZA-IG/ZOS, ZKG, HA II/X.

2 | Viz návrhy v dopise ministra Fischera generálnímu tajemníkovi Honeckerovi z 8. září. Byly bezpochyby vyřízeny kladně, takže ministr dal velvyslanci příslušné pokyny, o jejichž splnění nyní Ziebart referoval.

3 | Prohlášení ČTK z 12. září 1989, o němž bezpochyby šlo (srv. dok. 7, s. 47), bylo publikováno v *Rudém právu* 13. září 1989; odtud zřejmě chyba v datování.

D14 | 1989, 20. září, Praha. – Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně.¹ Informuje o opatřeních československých orgánů proti pokusům občanů NDR o přechod do Maďarska a o situaci na velvyslanectví SRN v Praze.

BStU Berlin. MfS, ZAIG, 22477, Bl. 17n. – Přeloženo z němčiny.

Blesk

VVS - t - b 7/4-22/89

Odpovědné orgány ČSSR zavedly na základě dohody s partnery z NDR řadu opatření, aby zabránily pokusům o ilegální přechod občanů NDR do Maďarska, příp. je omezily. Patří k nim rozhodnutí postavit před hraničními přechody s MLR závory, aby se už před hraničním přechodem zamezovalo hojně se vyskytujícím pokusům o násilné překročení hranic, a dále zesílení hlídkové činnosti před velvyslanectvím SRN v Praze. Velvyslanectví SRN žádnou žádost o provedení mimořádných zabezpečovacích opatření v okolí velvyslanectví nevznoslo. Velvyslanec Huber při jednom rozhovoru s ministerstvem zahraničí konstatoval, že takovou žádost vznést nesmí.

Na velvyslanectví v současnosti 520 občanů NDR. V pohraničním pásmu mezi ČSSR a MLR zabráněno v přechodu hranic 4 500 osob. Vzhledem k tomu, že v pohraničním styku mezi ČSSR a MLR byla prováděna jednostranná pohraniční kontrola, je odbavení a částečně i zatýkání prováděno už na maďarském [sic!] území. Na konci týdne došlo k pokusům překročit hranice v povykujících skupinách tropících velký rámus. Vrchní celní inspektor SSR mne upozornil na to, že v západoslovenském prostoru je zabezpečení hranic na dobré úrovni, na středním a východním Slovensku naopak téměř žádné není. Na středním a východním Slovensku provádí ČSSR na výpadových silnicích směrem k maďarským hranicím ve zvýšené míře kontroly. Do toho je bohužel zahrnuta i řada turistů z NDR zdržujících se na Slovensku. Podle sdělení slovenských soudruhů se zhoršují vztahy s maďarskými pohraničníky a celníky. Místy se vyskytuje i pašování lidí, které provozují Slováci (především v SSR žijící Maďaři). Většina občanů NDR zadržených v pohraničním území na hranicích ČSSR s MLR se odvolávala na sdělení v rozhlasu a televizi SRN a na příslušnou fámou, podle nichž ČSSR umožňuje na 24 hodin výjezd do MLR bez nutnosti žádat o vízum. Problematické dále ubytování zadržených v Bratislavě. Slovenské orgány odmítají brát do vazby ženy a velmi malé děti, odkazují je na generální konzulát, který v některých případech musel poskytnout nocleh. GK se nyní pokouší umístit ženy a děti v podnikových bytech pro hosty z NDR. Možnosti jsou omezené.

1 | Opis telegramu, uložený ve spisech MStB, má v záhlaví jako adresáty uvedeny ministra zahraničí Oskara Fischera, jeho náměstka Harry Otta a vedoucího příslušné sekce ministerstva, jímž byl Schwiesau, a vedoucího oddělení pro mezinárodní styky ÚV SED Siebera. V ministerstvu státní bezpečnosti byl telegram distribuován ministři, jeho náměstkům a oddělení ZAIG/ZOS, ZKG a HA II/X.

Velvyslanectví SRN se zařizuje na přijetí 1 000 občanů NDR. Příslušné přípravy vede vojenský atašé Brüggemann, včetně žádostí u bundeswehru o lůžka a stravu. Zde se počítá s tím, že SRN v následujících dnech prostřednictvím médií zesílí tlak na ČSSR. Čs. vedení i nadále principiálně podporuje naši pozici. Zároveň třeba konstatovat, že v důsledku štvání západních médií a nátlaku oficiálních osobností SRN na ČSSR vzrůstají mezi některými pracovníky MZV a pohraničních orgánů obavy z negativních dopadů na ČSSR. Výrazem toho je podle mého názoru i telefonát s. ministra zahraničních věcí Johanese s prosbou o „zvážení možnosti“ působit prostřednictvím rozhovorů NDR-SRN v tom smyslu, aby se „situace na velvyslanectví SRN v Praze dále nepřiostřovala“. Při tom opětovné ujištění, že ohledně kampaně lákající občany NDR k vycestování sdílí ČSSR stanovisko NDR a dostojí sjednaným smlouvám.

Ziebart

D15 | 1989, 21. září, Praha. – 2. oddělení II. správa SNB. Záznam o telefonátu belgického velvyslance v Praze velvyslanci SRN ve věci občanů NDR, kteří žádají o politický azyl.¹

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 37 n.

Záznam číslo 1/89

1. Pramen sdělil, že dne 21. 9. 1989 o 7.30 hodin se belgický velvyslanec v Praze Beyens telefonicky obrátil na velvyslance NSR Hubera. Sdělil mu, že na belgické ambasádě v Praze se v současné době nachází 17 občanů NDR (10 dospělých a 7 dětí), kteří žádají o politický azyl.

Beyens je jejich jednáním rozhořčen a informuje Hubera, že nechal ZÚ uzavřít, aby zabránil příchodu dalších osob. Žádá Hubera, aby situaci urychleně řešil. Huber Beyense ubezpečil, že okamžitě pro NDR státní příslušníky posílá automobily, které je převezou na ZÚ NSR.

[...]²

---

1 | V záznamu je uvedeno krycí jméno „pramene“ Návštěvník. Informace o telefonátu byly zřejmě získány odposlechem telefonních linek.

2 | Vynechány údaje technické povahy. Zpráva byla označena jako „pravdivá“, což spolu s dalšími údaji potvrzuje použití technických prostředků.

D16 | 1989, 21. září, Berlín. – Záznam o rozhovoru ministra zahraničních věcí NDR Fischera s ředitelem 4. teritoriálního odboru FMZV ČSSR Kadnářem. Z pověření generálního tajemníka ÚVKŠČ a vlády ČSSR tlumočil Kadnár stanovisko československé strany k řešení otázky občanů NDR zdržujících se na teritoriu velvyslanectví SRN v Praze.

SAPMO-BArch. Berlín. DY 30, 11621.

Zápis o rozhovoru s. ministra Oskara Fischera s mimořádným pověřencem vlády ČSSR s. dr. Kadnářem, vedoucím oddělení na ministerstvu zahraničních věcí ČSSR, dne 21. 9. 1989

S. Kadnár z pověření generálního tajemníka KSČ s. Jakeše a vlády ČSSR prohlásil, že ČSSR v plném rozsahu podporuje vnitřní i zahraniční politiku NDR a i napříště bude společně s NDR podnikat kroky v obraně proti útoku imperialismu na socialistický systém v Evropě. Připomněl v této souvislosti prohlášení, která k tomu vydala československá strana.

S. Kadnár sdělil tuto informaci: Dne 19. 9. velvyslanec Huber SRN požádal o rozhovor se s. Jakešem a s předsedou vlády ČSSR s. Adamcem, který se měl konat ještě téhož dne, a při němž měl Huber předat Genscherovo osobní poselství. Huberovým přijetím byl poté pověřen československý ministr zahraničních věcí. V přípravné fázi tohoto setkání velvyslanec SRN sondoval, zda v československém a stranickém a státním vedení případně neexistují názorové rozdíly ohledně přístupu k problému občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze. Spojil to s připomínkou toho, že Maďarské lidové republiky SRN už vyjádřila svůj dík a projeví jej i materiálně. Táž nabídka platí i pro ČSSR.

Genscherovo poselství, předané při rozhovoru s československým ministrem zahraničí, obsahovalo emocionálně vypjaté vylíčení situace na velvyslanectví SRN v Praze a nabídku vyřešit tento problém podle „maďarského modelu“, anebo takovým způsobem, jak se v Sofii naložilo s rumunskými občany, kteří vycestovali s dokumenty Mezinárodního červeného kříže.

Nechťejí prý nikoho iritovat, a proto nebudou dotyčným občanům NDR vydávat pasy SRN.

Soudruh Johanes vyjádřil NDR neomezenou podporu a zdůraznil, že postoj SRN je v přímém rozporu se Závěrečným aktem konference KBSE z Helsinek. V dalším průběhu rozhovoru trval velvyslanec SRN na tom, že musí být nalezeno „pragmatické humanitární řešení“.¹

S. Kadnár prohlásil, že je pověřen vznést zdvořilou žádost a dotaz, zda by se při řešení tohoto problému nebylo možno navrátit k praxi, která byla uplatněna

1 | Pokyny bonnského ministerstva zahraničí velvyslanci SRN v Praze Huberovi ve věci tlumočení poselství spolkového ministra Genschera předsedovi vlády Adamcovi a generálnímu tajemníkovi Jakešovi byly odeslány do Prahy 19. 9. 1989 (18.03 hod.). Rozhovor s ministrem Johanesem se konal 20. září. O výsledku referoval velvyslanec téhož dne telefonicky a dálnopisnou zprávou. (PA AA Berlin. Bestand AV, Band 20.682E. Drahterlass Nr. 467 a Drahtbericht Nr. 2140 /Konzept/.) Záznam rozhovoru Kadnára s Fischerem v hrubých rysech odpovídá obsahu uvedených německých dokumentů, v nichž však není žádná zmínka o eventuálním materiálním ocenění vstřícnosti ze strany ČSSR.

roku 1984, kdy se na velvyslanectví SRN v Praze rovněž zdržovalo asi 500 občanů NDR. Československá strana nezná tehdy učiněné záruky, pouze výsledky. Je třeba při tom vzít v úvahu, že se blíží 40. výročí NDR, začíná plenární shromáždění OSN a protivník vzniklou situaci využije k široce založené kampani. Nelze vyloučit, že také vypukne epidemie, mohly by být učiněny pokusy o sebevraždu, a tím se zpravodajství západních médií soustředí na „lidské tragédie“, jimiž jsou postiženy i ženy a malé děti.

Čs. strana prosí, aby NDR zvážila možnost vyřešit pražský problém formou *jednorázového*, výslovně jako velká výjimka deklarovaného postupu. Československá strana by zajistila neprodyšnou ostrahu velvyslanectví SRN i zvýšení ocelového plotu kolem velvyslanectví, který je majetkem ČSSR. MZV už vedlo příslušné rozhovory s odpovědnými pracovníky ministerstva vnitra ČSSR.

Dr. Schwiesau

D17 | 1989 21. září, [Berlín]. – Ze záznamu o rozhovoru generálního tajemníka ÚV KSČ Jakeše s tajemníkem ÚV SED Schabowským za jeho pracovní návštěvy v Praze. Jakeš vyložil stanovisko vedení ČSSR k řešení otázky exodu občanů NDR do Spolkové republiky.¹

SAPMO-BArch. Berlin. DY 30/ IV 2/2.040/27, Bl. 33–38.

[...] Rád by se blíže zmínil o záležitostech souvisejících s ilegálním opouštěním NDR některými jejími občany: V reakci na nemalý tlak vyvíjený SRN poukázala ČSSR na skutečnost, že problém musí být řešen mezi NDR a SRN. Bylo jasné řečeno i to, že ČSSR dodrží uzavřenou dohodu s NDR. Včera předal velvyslanec SRN Huber ministru zahraničních věcí Johannesovi Genscherovi ústní poselství pro předsedu vlády Adamce. Jeho obsah spočívá v návrhu, aby ČSSR postupovala stejně jako MLR. Ministr zahraničí Johannes Huberovi opětně potvrdil shora uvedené pozice ČSSR. Bylo také jasné řečeno, že SRN nemůže nyní příliš vířit záležitosti, které se dostaly do pohybu právě vinou SRN. Je to konec konců SRN, jež vydává pasy občanům, kteří nejsou občany Spolkové republiky, ale jen „náhodou tímž jazykem hovořícími občany NDR“. Vystává otázka, pokračoval s. Jakeš, kde by bylo mezinárodní právo, kdyby takovouto praxi zavedl každý stát. Západoněmecká strana byla touto odpovědí velmi zarmoucena. Mají prý teď problémy s momentálně 527 občany NDR pobývajícími na pražském velvyslanectví SRN. Československé orgány daly západoněmecké straně jasné najevo, že problémy s tím spojené musí nyní vyřešit sama, a požadovaly, aby ČSSR nebyla nadále obviňována. Bylo navrženo, aby zaměstnanci velvyslanectví podali občanům NDR jasnou informaci o příslibných zárukách ze strany NDR a o příslušných dohodách mezi NDR a SRN. Ze

1 | Podle rukopisné poznámky v záhlaví s datem 27. 9. 1989 byl šestistránkový záznam rozhovoru distribuován všem členům a kandidátům politbyra ÚV SED.

strany ČSSR by bylo možno nabídnout ochranu a formou kontroly průkazů atd. zajistit přístupy k velvyslanectví.

Pochopitelně že v ČSSR si jsou jasně vědomi toho, že to všechno nejsou náhody. Jde o promyšlený, organizovaný útok na NDR k jejímu 40. výročí, aby se znevážily úspěchy při výstavbě socialismu na německé půdě. Protivník si však nedá pokoje ani po 7. 10. Možná že se opět v zesílené míře soustředí na ČSSR. [...]

D18 | 1989, 22. září, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o vývoji řešení občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3251.

Odeslaná šifrovka č. [071.856]

Tajné

Blesk ihned odovzdat'

Velvyslanec NDR Ziebart priniesol Sadovskému odpoveď ministra Fischera, ktorú prisľúbil 21. 9. 89. Čs. rozhodnutie vyslať zvláštneho poverenca prispelo k tomu, že sa NDR odhodlala pristúpiť k ďalším krokom na riešenie otázky občanov NDR na ZÚ NSR v Prahe.

Dnes 22. 9. 89 o 18.00 právnik Vogel odovzdá ministrovi NSR Seittersovi vyhlásenie, že NDR „je pripravená pri vybavovaní žiadostí o vysťahovanie občanov NDR nachádzajúcich sa na veľvyslanectvách NSR zobrať do úvahy humanitárne dôvody podľa paragrafu 10, odst. 3 nariadenia o cestovaní občanov NDR do zahraničia z 30. 11. 88“.

„Pri skúmaní týchto žiadostí bude NDR vychádzať z toho, že v zásade to nepoškodí spoločenské záujmy, práva ostatných občanov ako aj národného hospodárstva, alebo verejného poriadku.“

Vogel navyiac povie, že preskúmanie žiadosti o vysťahovanie sa urobí do 6 mesiacov. Od NSR sa očakáva prisľub, že už nebude prijímať na veľvyslanectvá „azy-lantov“.

NDR vec nebude publikovať, no reagovala by, ak by o tom NSR začala písať.

V prípade, že Bonn vysloví súhlas, do Prahy na ZÚ NSR by skoro znovu pricestovala skupina predstaviteľov NDR a NSR, ako pred 14 dňami. Tá by spoločne zoznámila občanov NDR s novým modifikovaným návrhom NDR.

P. Sadovský poďakoval NDR za prístup k uvedenej problematike v duchu spolenectva a priateľstva. Operatívna odpoveď NDR je príspevkom k riešeniu problematiky vo vzájomnej solidárnej súčinnosti.

Sadovský dnes o 14.00 hod. informoval Lenárta a Štefaňáka.

Kadnár 071.856

D19 | 1989, 24. září, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o pokroku v jednání o otázce občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3262.

Odeslaná šifrovka č. [071.859]

Tajné

Blesk ihned předat

Pro ministra. Volal mi Ziebart. Rozhovor v Bonnu mezi NDR a NSR se uskutečnil. Za NSR ministr Seitters. NSR dá v pondělí odpověď.

Vypadá to slibně. Brzy má do Prahy přijet skupina obou států.

Kadnár 071.859

D20 | 1989, 25. září, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o jednání velvyslance SRN Hubera s 1. náměstkem Sadovským.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3263.

Odeslaná šifrovka č. [071.861]

Tajné

Blesk ihned předat

Dnes o 9.15 Sadovský přijal Hubera, který uvedl, že na ZÚ NSR je 874 občanů NDR. Má oznámit na pokyn ústředí, že podle ZD VNS bod 20 principů mají všichni právo na volné vycestování do NSR. Má také informaci z Bonnu, že skoro přicestují do Prahy Vogel, Kastrup, Priesnitz, Bertele na přesvědčovací akci. Huber se dožadoval pronájmu velké budovy v Praze na extraterritoriálních podmínkách pro občany NDR. Řešení problému NSR přikládá mimořádnou důležitost. Postoj k otázce ze strany ČSSR bude mít bezprostřední dopad na vztahy NSR s ČSSR a bude se dotýkat i vztahů s třetími státy. ČSSR nesie plnou zodpovědnost za to, ak sa situácia na ZÚ NSR vymkne kontrole. Huber žiadal, aby sme o tejto demarši Ľa ihneď informovali, ešte pred rozhovorom s Genscherom, ktorý má byť o 14.00 SEČ.

Sadovský spôsob tejto argumentácie a demaršu rozhodne odmietol. Zdôraznil: NSR vytvorí problém tým, že neuznáva občianstvo suverénnej NDR a potom si ešte kladie podmienky a vytvára nátlak na suverénnu ČSSR. Okrem ZD VNS existujú právne záväzné zákony a nariadenia každej krajiny, ktoré je treba rešpektovať. Obvinenia ČSSR jednoznačne odmietol a zdôraznil, že misia NSR neplní svoje funkcie podľa Viedenskej konvencie a ČSSR musí použiť maximálnu zdržanlivosť, tolerujúc tento nenormálny stav. ZÚ NSR nie je predsa štrnástou emigračnou alebo

cestovnou kanceláriou pre občanov NDR. Pritom ČSSR robí maximum z hľadiska humanitárneho. Povoľuje kamióny, prísun potravín, stanov, postelí, lekárov, liekov. Na území ČSSR sa rieši konflikt vyvolaný protiprávnymi činmi NSR. Prajeme si, aby sa tento nenormálny stav čo najskôr skončil.

Na otázky či si v záujme budúceho riešenia a ochrany ZÚ NSR pred ďalšími problémami Huber nepraje vyšší plot s ostatným drôtom alebo hliadkovanie so psami, Huber odpovedal nie a rýchlo sa rozlúčil, aby vraj k tomuto nemusel zaujímať stanoviská.

Huber v rozhovore na začiatku používal nediplomatickú dikciu a slová ako: „Musíte“, „bezpodmienečne“. Po náležitej odpovedi sa ukľudnil. Genschera bude informovať zo svojho pohľadu.

Poznámka: K otázke s. ministra ohľadom šifry k informácii z PÚV KSČ (BIP č. j. Sadovský 073.727).¹ ZÚ Washington prijal tuto 22. 9. 89 v 19.00 SEČ.

Kadnár 071.861

D21 | 1989, 25. září. New York. – Záznam o rozhovoru spolkového ministra zahraničí Genschera s ministrem zahraničí ČSSR Johanese²

PA AA Berlin. Bestand ZA, Band 139.911E. Konzept. – Přeloženo z němčiny.

Záznam³

Věc: Rozhovor spolkového ministra s ministrem zahraničí ČSSR Johanese²
25. 9. 1989

Spolkový ministr zahájil rozhovor otázkou Němců z NDR, kteří se zdržují na pražském velvyslanectví. Osud těchto lidí v něm vyvolává velké pohnutí, řekl. V současnosti se na teritoriu velvyslanectví zdržuje už více než 800 osob, z toho 200 dětí. Vystává celá řada zjevných problémů, které se bezprostředně dotýkají lidí a které budou mít i dalekosáhlejší následky, pokračoval. Počítá s pochopením vlády ČSSR i s tím, že vláda ČSSR bude jednat v humanitárním duchu. V pátek byl v Bonnu advokát Vogel a jednal tam se spolkovým ministrem Seitersem, v jehož kompetenci jsou vztahy s NDR. Rozhovoru se účastnil i dr. Kastrup z ministerstva zahraničí. Ohledně lidí usilujících o azyl, kteří se zdržují v Praze a ve Varšavě, mohl Vogel učinit rozsáhlejší přísliby, než jaké poskytl při své poslední návštěvě v Praze. Máme zájem na tom, aby Vogel svou návštěvu v Praze zopakoval, jak nejdříve to bude možné. V pátek nám přislíbil odpověď na neděli. Ta do té doby nepřišla. Vogel navázal kontakt se spolkovou vládou opět teprve dnes. Zítra prý pojedou do Prahy a společně se státním tajemníkem Sudhoffem tam povede rozhovory

1 | Zmíněný telegram z 22. 9. 1989, pořadové číslo 3261, neobsahuje informace vztahující se k dané agendě Němců z NDR.

2 | Rozhovor se konal při příležitosti zasedání Valného shromáždění OSN. Viz též dok. 24, s. 66.

3 | V záhlaví je strojem psané označení původce dokumentu – „Leiter Ministerbüro“ (vedoucí kabinetu ministra) – a mj. rukopisná poznámka, že záznam nebyl ještě ministrem schválen.

s Němci z NDR usilujícími o azyl. On, spolkový ministr, nemůže předvídat reakce dotyčných osob zdržujících se na velvyslanectví. Je však na místě předpoklad, že návštěva by mohla být úspěšná, protože Vogel předloží rozsáhlejší nabídku, totiž pozitivní vyřízení žádostí o výjezd během 6 měsíců po návratu do NDR¹. Spolková vláda má zájem na brzkém vyřešení této závažné otázky. Ministr zahraničí ovšem od návštěvy pana Kastrupa ví, že bychom byli dávali přednost jinému řešení.² Jsme však ochotni, uzavírá, podporovat každé řešení, které těm lidem pomůže.

Ministr zahraničí Johannes řekl, že vláda ČSSR má zájem na brzkém řešení. K jeho náměstkovi se dostavil velvyslanec Huber. Ten prý odpovědnost za vývoj situace svaloval na vládu ČSSR. Johannes chce poznovu zdůraznit, že řešení může být vyjednáno jen mezi oběma německými státy. Současná situace na pražském velvyslanectví je na překážku funkčnosti tohoto zastoupení. Velvyslanectví nemůže pracovat tak, jak to požaduje Vídeňská konvence o diplomatických stycích.

Spolkový ministr poukázal na to, že závěrečný dokument z Helsinek přiznává člověku právo cestovat tam, kam si přeje. Ministr zahraničí Johannes to potvrdil, ale zdůraznil, že aplikace Závěrečného aktu z Helsinek musí být v souladu se zákony a dalšími mezinárodními závazky. Spolková vláda poskytuje lidem usilujícím o azyl občanství SRN proti vůli NDR.

Spolkový ministr poukázal na to, že žádným způsobem nezaujímáme stanovisko k otázkám státní příslušnosti. Naopak hledáme pragmatická a humanitární řešení.

Ministr zahraničí Johannes řekl, že rovněž československá strana se dává vést humanitárními pohnutkami. Jenže v současnosti se prý už v Praze šíří velký neklid. Lidé si prý kladou otázku, zda je přípustné, aby určité osoby přelézaly plot. Spolkový ministr na to odpověděl, že se tím necítíme nijak poškozeni. Ministr zahraničí Johannes pak položil otázku, jak je na vyslanectví zajištěna bezpečnost. Na to spolkový ministr odpověděl, že to je náš problém.

Spolkový ministr začal konečně hovořit o propůjčení mírové ceny německých knihkupců Václavu Havlovi. Spolkový ministr konstatoval, že se vždy zasazoval za dobré vztahy mezi Spolkovou republikou Německo a ČSSR – i ve velmi zlých časech, kdy ostatní západní státy se k pěstování vztahů s ČSSR stavěly velmi zdráhavě. Nechtěl by nyní německo-československé vztahy vystavovat kritice veřejnosti. Prosí proto, aby se vyhovělo jeho přání a Václavu Havlovi bylo umožněno vycestovat z ČSSR k převzetí mírové ceny ve Frankfurtu. Ministr zahraniční Johannes odvětil, že Havlův trest byl změněn na trest podmíněný.³ To je prý za normálních okolností důvod pro odmítnutí výjezdního víza. Havel ostatně žádost o výjezdní vízum prý dosud nepodal. Jakmile bude žádost předložena, československá strana ji zpracuje tak jako všechny ostatní žádosti. On, Johannes, ví, že spolkový ministr

---

1 | V předloze zřejmým omylem „aus der DDR“.

2 | Viz dok. 4, s. 44.

3 | Václav Havel byl v květnu podmíněně propuštěn z výkonu trestu, k němuž byl odsouzen v únoru resp. v březnu 1989; podmínka další bezúhonnosti byla určena na 18 měsíců.

učinil mnoho pro německo-československé vztahy. Doufá, že tak bude činit i v budoucnosti.

Rozhovor obou ministrů zahraničních věcí se dále dotkl vídeňských jednání o konvenční stabilitě a takzvaného Jakešova plánu¹.

Elbe

D22 | 1989, 27. září, Praha. – Právní argumentace a další informace 2. odboru II. správy SNB pro řešení problematiky občanů NDR na území velvyslanectví SRN a na československo-maďarských hranicích, vypracované pro ministra zahraničí ČSSR Johanese.²

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 169–172.

Současná situace na ZÚ NSR v Praze

Především je třeba zdůraznit, že řešení otázky odchodu občanů NDR, kteří se nelegálně zdržují v areálu velvyslanectví NSR v Praze, je záležitostí vzájemné dohody mezi NDR a NSR. Z tohoto důvodu nemůže ČSSR věc vyřešit. ČSSR se při umožnění vycestování občanů druhých států řídí smluvními závazky a příslušnými normami čs. práva (viz naše vyjádření k pasovému odbavování cizích státních příslušníků na čs. hranicích).

Přítomnost občanů NDR v areálu velvyslanectví a s tím související uzavření ZÚ brání řádnému výkonu funkcí diplomatické mise NSR, které jsou specifikovány Vídeňskou konvencí o diplomatických a konzulárních stycích. Tato skutečnost se odráží především v tom, že víza NSR nejsou vybavována v odpovídající lhůtě, např. došlo k výrazným omezením v udělování víz, která jsou s ohledem na současné požadavky kladené na rozvoj cestovního ruchu nepřijatelná. Pro činnost ZÚ musely být vyhrazeny prostory v hotelu. Tato praxe je z hlediska dlouhodobého pohledu rovněž nepřijatelná. Došlo k omezení možnosti přístupu čs. občanů i organizací při styku se ZÚ.

Dochází k narušování veřejného pořádku, např. je rušen noční klid v oblasti, což zejména negativně působí na léčebný režim nedaleké nemocnice. Odstavená vozidla občanů NDR blokují provoz na přilehlých komunikacích, zejména je ztížen a v některých případech znemožněn potřebný přístup do areálu nemocnice. Dlouhodobý pobyt většího množství osob v prostorách ZÚ může mít mj. za následek vznik a šíření infekčních chorob. Dochází k přelézání plotu velvyslanectví a následnému obtěžování čs. občanů. V neposlední řadě se dlouhodobý pobyt většího počtu osob v budově ZÚ může projevit negativně na jejím stavu, jakož na významné kulturní památce, kterou je celý areál Lobkovického paláce.

1 | Šlo o návrh na vytvoření pásma důvěry, spolupráce a ovzduší dobrých sousedských vztahů „na linii dotyku států Varšavské smlouvy a NATO“, který Jakeš přednesl v únoru 1988 na zasedání předsednictva ÚV KSČ. (*Rudé právo*, 25. 2. 1988.)

2 | Datování, původce a adresát písemnosti jsou odvozeny z rukopisných poznámek v záhlaví.

Vzhledem k tomu, že se jedná o záležitost ve vztazích mezi NDR a NSR, žádné opatření cizího státu nemůže vzniklou situaci efektivně vyřešit. V této souvislosti připomínáme rezoluci VS OSN číslo 70/41, podle níž všechny členské státy této organizace na sebe vzaly závazek, že svým jednáním budou předcházet uprchlictví. Oprávněně očekáváme, že NSR přijme v duchu této rezoluce příslušná opatření. Pokud jde o ČSSR, jsme toho názoru, že pouze důsledné respektování mezinárodních závazků může nejenom vyřešit současnou situaci na ZÚ NSR, ale také předejít pokusům o nelegální opuštění NDR. (Rezoluci iniciovala NSR, kosponzorem ČSSR.) ZÚ NSR by mělo působit na občany NDR, kteří se zdržují v areálu vel-vyslanectví NSR, aby využili možnosti dané vládou NDR k beztržnému návratu a řešení svých požadavků legální cestou.

Nelze zanedbat ani tu skutečnost, že tento problém vyvolává potřebu zvýšené ochrany ZÚ NSR a udržování veřejného pořádku v přilehlých místech.

Odbavování občanů NDR na hranicích ČSSR a MLR

Čs. pasové a celní orgány postupují při odbavování občanů NDR do MLR podle platných čs. předpisů a mezinárodních závazků.

Někteří občanů NDR, kteří se domáhají odbavení do MLR, aniž se mohou prokázat cestovními doklady, které požaduje NDR k vycestování do MLR, vystupují na hraničních přechodech nevhodně, zavádějí příčiny ke vzniku napětí a ohrožují řádný chod hraničních přechodů.

Proto jsou v zájmu veřejného pořádku a ochrany ostatních cestujících přijímána efektivní opatření. V této souvislosti odmítáme propagandistické útoky na adresu našich orgánů.

Pasové odbavování cizích státních příslušníků na čs. hranicích

V této otázce je možno uvést, že každý stát má právo stanovit podmínky vycestování svých občanů včetně cestovních dokladů. Jedná se o projev suverenity státu, který by měly tudíž ostatní státy respektovat. ČSSR toto suverénní právo respektuje a naše pasové orgány ho v praxi realizují.

Poznámka: Ustanovení o spolupráci pasových orgánů ČSSR a NDR při odbavování občanů na hranicích stanoví důvěrný protokol k Dohodě mezi ČSSR a NDR o bezvívzovém styku z roku 1978. Při předávání informací o cestovních dokladech existuje mezi jednotlivými státy široká spolupráce, a to především co se týká náležitostí cestovních dokladů. V tomto směru se značně angažuje Interpol.

D23 | 1989, 27. září, Praha. – Záznam o rozhovoru 1. náměstka ministra zahraničí ČSSR Sadovského se státním tajemníkem v ministerstvu zahraničí SRN Sudhoffem o řešení situace v souvislosti s pobytem občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.¹

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 173–176.

Záznam rozhovoru státního tajemníka MZV NSR Jürgena Sudhoffa s I. náměstkem ministra P. Sadovským 27. 9. 1989

V úvodu rozhovoru vylíčil státní tajemník Sudhoff situaci, která v současné době vládne na ZÚ NSR, kde se t. č. nachází cca 1 400 občanů NDR. Uvedl, že včera proběhlo jednání zástupců vlády NSR a advokátní kanceláře prof. Vogela s občany NDR, kde byly opakovaně potvrzeny garance vlády NDR, týkající se jejich vystěhování do NSR. Bohužel, drtivá většina občanů NDR nehodlá akceptovat tuto nabídku a je rozhodnuta setrvat na ZÚ do té doby, než budou moci odcestovat přímo do NSR. Současný počet občanů NDR, kteří se na ZÚ NSR zdržují, překračuje veškeré možnosti jejich ubytování v prostorech ZÚ.

Jak dále uvedl státní tajemník Sudhoff, jsou ve skupině občanů NDR údajně agenti státní tajné bezpečnosti NDR, kteří mají nejen za úkol podávat zprávy o situaci na ZÚ, ale je i nebezpečí, že mohou vyvolat provokaci, která by mohla mít nedozírné následky.

Jak zdůraznil státní tajemník Sudhoff, je současná situace kritická do té míry, že vyžaduje okamžité řešení. Žádný z občanů NDR nedostal ani v nejmenší míře příslib od představitelů NSR, že bude moci přímo vycestovat do NSR. Je však třeba získat čas, aby se mohli občané NDR rozhodnout k návratu do NDR. Proto žádá vláda NSR čs. vládu, aby byly vytvořeny podmínky pro ubytování občanů NDR, přičemž je třeba počítat s tím, že jejich počet bude stále stoupat.

Sudhoff zdůraznil, že se čs. vláda nemůže vyhnout zodpovědnosti za události, které mohou nastat, dojde-li na ZÚ NSR k mimořádným událostem. Vláda Spolkové republiky za této situace nežádá nic jiného než vytvoření podmínek pro dočasné ubytování občanů NDR mimo objekt velvyslanectví NSR.

1. náměstek ministra Sadovský v odpovědi zdůraznil, že je třeba znát představu spolkové vlády o dalším vývoji. Opakoval čs. nabídku, že jsme připraveni poskytnout veškerou ochranu ZÚ NSR v tom smyslu, aby exteritorialita ZÚ NSR nebyla narušována občany jiných států. Současně uvedl, že poskytujeme pomoc lékařskou i další, garantujeme volný přístup k ZÚ NSR. Za mimořádné události, které mohou nastat v objektu ZÚ, nemůže nést ČSSR žádnou zodpovědnost. Řešení se musí nalézt v jednání NSR s NDR.

Státní tajemník Sudhoff uvedl, že probíhají jednání v této záležitosti s NDR, avšak je třeba řešit situaci okamžitě. Pokud jde o nabídku ochrany ZÚ NSR, prohlásil Sudhoff, že naši nabídku přijmout nemohou, a to z důvodu jejich politického

1 | Z rukopisných poznámek v záhlaví vyplývá, že záznam pořízený ve FMZV ČSSR byl postoupen 28. 9. k informaci 2. odboru II. správy SNB.

přesvědčení. Znovu opakoval, že od nás žádají pouze humanitární pomoc. Zdůraznil, že současná situace nutně zatěžuje vztahy mezi ČSSR a NSR, které se začaly velice příznivě rozvíjet.

1. náměstek opakoval argumenty a zdůraznil, že ze strany NSR dochází v souvislosti s případem občanů NDR k politickému vydírání. ČSSR bylo zataženo do sporu mezi oběma německými státy. Tzv. maďarské řešení otázky občanů NDR nepřichází v úvahu.

Státní tajemník Sudhoff upozornil na nedorozumění. NSR nežádá volné vycestování občanů NDR přímo do NSR. Žádá jen o vyřešení problému jejich umístění mimo prostory ZÚ NSR v Praze. Opakoval, že všem občanům NDR bylo zcela jasně řečeno, že jejich vycestování přímo do NSR není možné. NSR žádá pro tyto občany jen možnost získat čas na rozmyšlenou.

1. náměstek ministra Sadovský kategoricky požadoval vyjádření p. státního tajemníka, jak si představuje další vývoj v této otázce. Uvedl, že na jedné straně NSR nechce připustit, aby bylo zamezeno vstupu občanů NDR do prostor ZÚ NSR, současně však žádá, aby pro ně čs. strana našla umístění. Tento „kolotoč“ může pokračovat donekonečna. Co se stane, když přijde na ZÚ NSR v Praze [a] bude chtít emigrovat 20 tisíc nebo více občanů NDR? Příčina nynější kritické situace v otázce občanů NDR je výsledkem politických postojů NSR, zdůraznil 1. náměstek ministra. Je potřebné flexibilně změnit politiku NSR neuznávající občanství suverénní NDR a problém se okamžitě vyřeší.

Dále 1. náměstek ministra uvedl, že ČSSR projevilo mimořádnou iniciativu ve snaze problém vyřešit. Jestliže přijel do Prahy prof. Vogel, jestliže NDR poskytla další jasné garance pro vycestování, potom je to výsledek jednání zvláštního zmocněnce čs. vlády s NDR v minulém týdnu. Nikdy nemůžeme souhlasit s tím, aby ZÚ NSR bylo 14. cestovní kancelář pro cesty do NSR.

Státní tajemník Sudhoff se znovu vrátil k situaci mezi občany NDR na ZÚ a líčil atmosféru, která tam panuje. Dále uvedl, že i ČSSR by mělo působit na NDR, aby motivy k opuštění NDR pozbyly významu.

V závěru rozhovoru 1. náměstek přislíbil souhlas s tím, aby ČSČK vyslechl náměty Německého červeného kříže na humanitární pomoc.

Poznámka:

Velvyslanec NSR Ziebart 27. 9. odvoláním na prof. Vogela informoval:

- Na ZÚ NSR v Praze je t. č. 1300 občanů NDR
- Mezi nimi je velké „tvrdé jádro“ s agresivními postoji. Žádají přímé vycestování do NSR. Ostatní zastrašují.
- Vogel zopakoval občanům NDR všechny pozitivní podmínky pro návrat do NDR, které již ČSSR zná. Navíc jim Vogel sdělil, že „mají garantované stálé vyštěhování do NSR nejpozději do 6 měsíců“.
- Zdá se, že NSR si chce vynutit na ČSSR „maďarský model“ řešení.

D24 | 1989, 27. září, New York. – Vedoucí Stálé mise ČSSR při OSN Zápotocký ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o rozhovoru ministra Johanese se spolkovým ministrem zahraničí Genscherem 25. září 1989.¹

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 34.

Došlo: 27. 9. 89 06.00

K exp.: 27. 9. 89 09.00

Čj.: 053 327

Tajné

Ze setkání Johanese (J.) s Genscherem (G.) při příležitosti 44. VS OSN:

G. vyjádřil uspokojení nad možností vyměnit si názory na dvoustranné vztahy a mezinárodní situaci. Začal otázkou občanů NDR na ZÚ NSR v Praze. Označil ji za problematiku lidského charakteru, ve které jsou odkázáni na humanitární postoj vlády ČSSR.

Informoval o setkání ministra Seiterse s právníkem NDR W. Vogelem (V.) 22. 9. v Bonnu. „Širší příslib“, který NSR od V. dostala, dává dle G. naději na řešení celé věci. Podle G. slíbil V. předložit nové návrhy v průběhu 23. 9. Vzhledem k tomu, že se tak nestalo a počet občanů NDR na ZÚ NSR v Praze nadále narůstal, dal G. pokyn Huberovi intervenovat 25. 9. na FMZV.

Dle G. má V. 26. 9. navštívit Prahu, kam ve stejný den odcestuje i státní tajemník MVZ NSR Sudhoff.

G. opakovaně tlumočil zájem spolkové vlády na humanitárním, pragmatickém řešení.

J. podrobně vyložil čs. stanovisko k celé věci. Podtrhl přitom, že jde o problém, který musí mezi sebou řešit především NDR a NSR. Poukázal na to, že postup NSR (neuznávání státního občanství NDR, vydávání cestovních dokladů NSR občanům NDR, nerespektování zákonů a předpisů NDR o vystěhování apod.) přímo problémy vyvolává. Stejně tak jako HSP NSR, které svou kampaní proti NDR jdou proti duchu příznivých vývojových tendencí v Evropě.

J. odmítl Huberovo tvrzení v Praze v pondělí 25. 9., že ČSSR porušuje ustanovení čl. 20 Závěrečného dokumentu z Vídně a zdůraznil, že svým postupem se narušování dokumentu helsinského procesu dopouští právě NSR.

Poukázal i na otázku bezpečnosti ZÚ NSR v Praze, za kterou nemůže nést čs. strana v současné situaci plnou odpovědnost. G. na přímý dotaz J. dal jasně najevo, že NSR nemá v úmyslu požádat o to, aby čs. orgány bránily pronikání občanů NDR do prostor ZÚ NSR. Diskusi o nutnosti respektovat státní občanství NDR, její zákony a předpisy se G. otevřeně vyhýbal. V rozhovoru o bilaterálních vztazích oboustranně konstatováno, že jsou postupně realizovány výsledky červencové návštěvy G. v Praze. Pokud jde o termíny návštěv na nejvyšší a vysoké úrovni G. informoval, že bude o těchto otázkách hovořit s Kohlem asi za 2 týdny, poté co se kancléř zotaví z nedávné operace.

1 | Záznam německé strany o rozhovoru viz dok. 21, s. 60.

G. připomněl svoji žádost, aby čs. strana pozitivně posoudila otázku povolení výjezdu J.¹ Havla do NSR k převzetí ceny kulturního nakladatelství. J. reagoval, že žádosti o povolení k vycestování jsou posuzovány v rámci čs. platných zákonů. Zároveň poukázal na to, že Havel byl podmíněčně propuštěn z výkonu trestu.

Při hodnocení situace v Evropě shodně oceněn dosavadní průběh vídeňských jednání o konvenčním odzbrojení s tím, že jsou dobré předpoklady dosáhnout prvních dohod již v r. 90. G. označil podpis těchto dohod v příštím roce pro Evropu za velmi důležitý. Oba ministři se shodli rovněž v pozitivním hodnocení významu výsledků jednání Ševardnadzeho s Bushem a Bakerem.

Dle G. reformy v PLR, MLR a SSSR vytvářejí příznivé klima pro prohlubování spolupráce mezi Východem a Západem. Končí období umělého rozdělení evropského kontinentu, postupně se vytvářejí „nové bezpečnostní kooperativní struktury“ ve všech oblastech. Budoucnost Evropy je podle G. v Harmelově plánu EHS z 60. let a „společném evropském domu“ navrženém Gorbačovem, což je podle G. v podstatě jedno a totéž.

J. reagoval, že přestavbu chápeme jako využití tvůrčího potenciálu socialismu a že pokusy zneužívat těchto procesů k destabilizaci socialistického vývoje by vedly k nebezpečnému narušení rovnováhy a vývoje v Evropě.

Rozhovor s G. proběhl celkově ve věcné a korektní atmosféře. Závěrem požádal G. o předání pozdravů Jakešovi, Husákovi a Adamcovi. (Zou, Bu.)²

Zápotocký 0192

D25 | 1989, 28. září, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misí ČSSR při OSN v New Yorku.³ Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o vyjednávání ve věci občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3296.

Odeslaná šifrovka č. [071.879]

Tajné

Blesk

27. 9. přijat státní tajemník Sudhoff (Su) na jeho žádost Sadovským (Sa).⁴ Informoval o svém jednání s občany NDR na ZÚ NSR, kterých je 1400, přesto, že cca 250 se vrátilo 26. 9. a 27. 9. do NDR. Jednání zatím neúspěšná. Většina nehodlá akceptovat nabídku a je rozhodnuta setrvat na ZÚ do té doby, než budou moci odcestovat do NSR.

1 | Zkratka J. pravděpodobně „Johanese“, čili „povolení výjezdu Havla Johanese“.

2 | Zkratky jmen pracovníků mise, autorů zprávy.

3 | Telegram byl odeslán k informaci také velvyslancům v Bonnu a v Berlíně.

4 | Viz též dok. 23, s. 64.

Situace kritická, vyžaduje okamžité řešení. NSR požaduje prostory k dočasnému umístění občanů NDR, jejichž počet bude vzrůstat. Upozornil, že se čs. vláda nemůže vyhnout zodpovědnosti za události, které mohou nastat na ZÚ.

Sa[dovský] opakoval čs. argumenty a znovu navrhl ochranu ZÚ NSR. Byla odmítnuta. Způsob a tón jednání označil Sa[dovský] za politické vydírání. ČSSR byla zatažena do sporu mezi oběma německými státy. Potvrzen souhlas s vyslechnutím Německého ČK v Praze ČsČK.

Velvyslanec NDR Ziebart 27. 9. [s] odvoláním na prof. Vogela informoval, že mezi občany NDR na ZÚ NSR v Praze je velké „tvrdé jádro“ s agresivními postoji. Žádají přímé vycestování do NSR. Ostatní zastrahují.

Vogel zopakoval občanům NDR všechny pozitivní podmínky pro návrat do NDR, které již ČSSR zná. Navíc jim Vogel sdělil, že „mají garantované stálé vystěhování do NSR nejpozději do 6 měsíců“.

Zdá se, že NSR si chce vynutit na ČSSR „maďarský model“ řešení. Sudhoff odletěl do Varšavy.

Kadnár 071.879

D26 | 1989, 28. září, Bonn. – Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Navrhuje argumentaci svalující odpovědnost za situaci na pražském velvyslanectví SRN na vládu Spolkové republiky Německo.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 34.

Došlo: 28. 9. 89 15.30

Exp.: 28. 9. 89 16.30

Čj.: 053 420

Tajné

Tvá 071.879/cq¹

Vzhledem k situaci na ZÚ NSR a našemu správnému principiálnímu stanovisku je možno očekávat, že situace (i zdravotně hygienická) se s příchodem zhoršeného počasí bude zhoršovat. V této souvislosti nutno předpokládat ostré útoky vůči ČSSR v tisku i ve vládních kruzích a snahu ovlivnit [sic!]² ČSSR, že postupuje nehumánně. Dávám v úvahu předejít této situaci vydáním oficiálního prohlášení na vysoké úrovni, kde by bylo třeba výslovně upozornit na tyto možné důsledky s tím, že vláda NSR byla na to upozorněna a zodpovědnost je na ní. Nutno rovněž upozornit, že jde o zneužití diplomatické mise obecně s nebezpečím pro budoucnost. I kdyby totiž občané NDR odešli, nutno zajistit, aby se průběžně do budoucnosti neopakovalo.

Spáčil 0511

---

1 | Viz dok. 25, s. 67.

2 | Pravděpodobně myšleno „obvinit“.

D27 | 1989, 28. září,¹ New York. – Vedoucí Stálé mise ČSSR při OSN Zápotocký ministerstvu zahraničí v Praze. Informace o diplomatických aktivitách v kuloárech zasedání Valného shromáždění OSN, týkajících se občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 34.

Došlo: 29. 9. 89 06.30

K exp.: 29. 9. 89 07.15

Čj.: 053 460

Tajné

Blesk ihned předat

Genscher požádal dnes znovu o krátký rozhovor s Johaneselem na společenském podniku NSR. Řekl, že na ZÚ NSR v Praze je již 2 500 občanů NDR, z toho 500 dětí. I meritorním řešením otázky jejich vystěhování do NSR jednájí dál s NDR. (Projednával při večeři se zaminirem Fischerem 27. 9.) Naléhavě však jménem vlády NSR i svým prosí o humanitární přístup čs. strany zejména k řešení otázky prozatímního ubytování těchto lidí mimo ZÚ NSR s garancí, že nebudou vyhoštěni do NDR. Informoval, že o těchto otázkách bude v pátek jednat v Praze předseda západoněmeckého ČK se zástupci ČSČK.

J. s odvoláním na pondělní rozhovor s G. připomněl čs. argumentaci včetně odpovědnosti NSR za vznik uvedené situace s tím, že věc třeba řešit jednáním mezi NDR a NSR. Zdůraznil přitom humanitární přístup čs. strany oceněný i VV Huberem. Na závěr znovu žádal G. o tlumočení naléhavé prosby vlády NSR vládě ČSSR pomoci jí i prozatímním řešením situace na ZÚ NSR.

V uvedené záležitosti, jak J. na pokyn Ševardnadzeho informoval jeho poradce Pacev², navštívil dnes večer (28. 9.) G. sovětského zaminira a požádal ho o pomoc při řešení otázky pobytu občanů NDR na ZÚ NSR v Praze. Situaci na ZÚ označil G. za kritickou s tím, že může vést k lidské tragédii. Řekl, že hovořil s kancléřem a rozhodli se požádat o pomoc jak NDR a ČSSR, tak i SSSR.

Obsah rozhovoru s G. zasílá Ševardnadze přes sovětské VV vedení NDR a ČSSR, jakož i do Moskvy.³

Sovětskou stranu jsme informovali o rozhovorech J. s G. i o naší argumentaci.

Z iniciativy S.⁴ se s ním J. setká znovu 29. 9. večer před jeho odjezdem z NY.

Sděl bližší informace k poslednímu vývoji v uvedené věci. Johanese.

Zápotocký 0212

1 | Depeše byla koncipována a odeslána z New Yorku bezpochyby před půlnocí 28. září, vzhledem k časovému rozdílu byla v Praze přijata 29. září.

2 | V předloze psané pouze velkými písmeny a bez české diakritiky „PACEV“, což nabízí Pacev i Pačev.

3 | Viz dok. 30, s. 72.

4 | Pod zkratkou „S.“ myšlen zřejmě Ševardnadze.

D28 | 1989, 29. září. Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o nejnovějších československých návrzích a dalších krocích k řešení situace na velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3335.

Odeslaná šifrovka č. [071.893]

Tajné

Blesk ihned předat

Po návratu Lenárta z porady ve Varně byla ráno 29. 9. pracovní porada na ÚV k problému občanů NDR na ZÚ NSR v Praze (dnes v poledne již 2700 lidí).

Po poradě (Lenárt, Štefaňák, Sadovský, Kadnár) bylo doporučeno Langrovi v Berlíně navštívit okamžitě Axena nebo vedoucího OMP ÚV SED Siebera a informovat o čs. návrzích:

1. NDR musí aktivněji působit v zájmu uvolnění celé problematiky; čs. strana očekává, že titulář NDR požádá oficiálně čs. úřady o zesílení ochranných opatření kolem ZÚ NSR, aby se občanům NDR zamezil vstup přes zahradu.
2. NDR by mohla vyhlásit k 40. výročí amnestii.
3. V rámci amnestie dát pokyn, aby konzuláty ZÚ NDR vystavily občanům NDR cestovní pasy a výjezdní doložky do NSR a konzuláty NSR by potvrdily do NDR pasů právo vstupu na území NSR (to umožní selektivní výběr straně NDR).
4. NDR přistaví autobusy k ZÚ NSR v Praze a své občany s cestovními dokumenty převezve přes území NDR na hranice NSR, kde je propustí.

Podle poslední informace ZÚ Berlín Langer navštívil Siebera a návrhy přednesl. Očekáváme ohlas NDR.

Navíc *RP* a ČTK dostaly pokyn FMZV připravit ostrý komentář proti politice NSR (pangermanismus, neorevanšismus a teritoriální revanšismus, narušování uvolňování atd.).

Jednání Červeného kříže NSR proběhlo až 29. 9. po předchozí sondáži na ZÚ NSR. Vedeno slušně ze strany NSR v protikladu s chováním Sudhoffa.

Čs. strana požádána o řešení problematiky technicko-humanitární, o skladové místnosti pro zdravotnický materiál, ubytování personálu ČK NSR mimo ZÚ NSR apod. Bude vyhověno. Maďarský model zásadně odmítáme. Rovněž odmítáme udělení další budovy pro ZÚ NSR s tzv. právy exteritoriality.

O uvedených čs. návrzích NDR informován GT Jakeš.

Štěpán informoval Sadovského, že 29. 9. večer odtahová služba začne vyklízet prostor kolem ZÚ NSR přeplněný odstavenými vozidly NDR.

O dalším vývoji budeš informován.

K Tvé 0212.¹ V dané věci jsme Ti již zaslali informace pod čj. 071.856; 071.859; 071.861; 071.879.

Sadovský 071.893

1 | Publikuje se jako dok. 27, s. 69.

D29 | 1989, 29. září, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o jednání sovětského velvyslance Lomakina a tajemníka ÚV KSČ Lenárta k problematice občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3338.

Odeslaná šifrovka č. [071.902]

Tajné

Blesk ihned předat

29. 9. 1989 navštívil Lomakin Jakeše a Lenárta. Předal text záznamu rozhovoru Ševardnadze–Genscher z 28. 9. 1989 k problematice občanů NDR na ZÚ NSR v Praze (text naše Sadovský 071.901).¹

Lenárt odpověděl Lomakinovi:

1. Navrhli jsme NDR další způsoby uvolnění rostoucího napětí (viz naše Sadovský 071.893)², čekáme odpověď strany NDR.
2. Budovu nebo prostory na bázi exteritoriality pro emigranty NDR neposkytneme. Nemíníme vytvářet na čs. území utečenecké tábory.
3. S NDR nás váže v této záležitosti řada mezinárodních smluv a tyto budeme dodržovat. Narušení platných smluv považujeme v souladu s čs. historickými zkušenostmi za „mnichovanství“.

Poznámka: Ve večerních hodinách telefonicky oznámil Spáčil,³ že byl okamžitě vyzván k Sudhoffovi, který ostrým a arogantním tónem informoval, že Genscher byl velice zklamán rozhovorem s Johanesem. Na pokyn Genschera žádá Spáčila, aby se obrátil na čs. vládu a urgoval urychlené řešení náhradních prostorů pro občany NDR na ZÚ NSR v Praze, protože hrozí nevládnutí situace. Upozorňuje ČSSR, že v případě nevyhovění bude to mít „nejvážnější důsledky“ na bilaterální vztahy s NSR a dalšími zeměmi. Spáčil toto politické vydírání odmítl. Informován Lenárt, Kincl. Čs. stanovisko zůstává nezměněné.

Sadovský 071.902

---

1 | Viz dok. 30, s. 72.

2 | Viz dok. 28, s. 70.

3 | Srv. dok. 38, s. 80.

D30 | 1989, 29. září, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Kancelář 1. náměstka ministra zahraničí Sadovského zasílá ministru Johanesovi záznam rozhovoru sovětského ministra zahraničí Ševardnadzeho se spolkovým ministrem Genscherem.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3339.

Odeslaná šifrovka č. [071.901]

Tajné

Blesk ihned předat

Záznam z jednání Ševardnadze–Genscher:¹

„28. sentjabrja G.-D. Genšer poprosil sročno prinjať ego na neskolko minut.

On skazal, čo prišiel s vesma ličnoj prosboj, kasajuščejsja očej serjoznoj problemy. V našej včerašnej besede reč šla o bedstvennom položenii 1500 žitelej GDR, nachodjaščichsja v posolstve FRG v ČSSR i želajuščich vyjechať v FRG. Včera že G.-D. Genšer imel besedu po etomu voprosu s minindel GDR O. Fišerom, i oni popytalis najti rešenje etogo voprosa, kotoroe otvečalo by kak interesam GDR, tak i FRG. Eto byl ‚očej chorošij razgovor,‘ podčerкнуl G.-D. Genšer. O. Fišer budet govoriť ob etom s E. Chonekerom 4. oktjabrja, posle svojego vozvraščenia v Berlin.

G.-D. Genšer skazal, čo sečas on chotel by govoriť ne o suščestve predlagae-mogo rešenija, a o tom, kak oblegčič položenie nachodjaščichsja v posolstve FRG ljudej, poka rešenje ne budet realizovano. Po poslednim dannym, ich čislo vozroslo do 2 500, sredi kotorych 500 detej. Palatok uže ne chvataet, oni spjat na lestnicach, idet dožd', položenie s sanuzlami katastrofičeskoe.

Segodnja v Pragu vyezžaet prezident Krasnogo Krešta FRG princ fon Vitgenštajn, izvestnyj v SSSR v svjazi s akcijami pomošči Armenii. On budet prosit čecho-slovackie vlasti, poka vopros ne rešitsja po suščestvu, predostaviť bedstvujščim ljudjam pomeščenijsja, gde oni mogli by ramestitsja v dostojnych čeloveka uslovi-jach. Ego pervaja beseda s rukovodstvom Krasnogo Krešta ČSSR sostoitsja 29 sen-tjabrja v 10 časov utra.

Do poslednego vremeni, govoril G.-D. Genšer, v FRG ničego ne bylo izvestno. Odnako segodnja večerom televidenie peredalo reportaž ob istinnom položenii v posolstve. Semočnuju gruppu v posolstvo my ne pustili. Semki i besedy s ljudmi šli čerez rešetku zabora. Delo idet k ‚nastojasčej čelovečeskoj tragedii‘.

G.-D. Genšer nameren vnov vstretiťsja s minindel ČSSR i GDR i prosit ich so-dejstvija v voprose o vremennom razmeščenijsja etich sjudej, s garantiej, čo oni ne budut vydvoreny v GDR. Samy problemy G.-D. Genšer imeet v vidu rešať ‚tolko sov-mestno s GDR‘. Sečas že, povtoril on, reč idet liš o vremennom razmeščenijsja s celju razrjadki situacii. G.-D. Genšer obratilsja k nam s ‚serdečnoj prosboj‘ ispolzovať naši svjazi s čechoslovackim pravitelstvom dlja sodejstvija rešeniju etogo voprosa. On

1 | Záznam rozhovoru, k němuž došlo 28.9.1989 v New Yorku, předal velvyslanec Lomakin generálnímu tajemníkovi Jakešovi a tajemníkovi Lenártovi, viz dok. 29, s. 71. Text se přetiskuje beze změny; lze předpokládat, že je natolik srozumitelný, že český čtenář nepotřebuje překlad.

govoril ob etom po telefonu s kanclerom i oba oni ne našli drugogo vychoda, čem obratišja k ČSSR. Imenno poetomu, podčerknul G.-D. Genšer, ja i prišel v sovet-skoe predstavitelstvo.

Skazal G.-D. Genšeru, čto ponimaju neobchodimosť poiskov rešenija voprosa. Jasno, čto delo uže zašlo daleko. My budem govoriť na etu temu s minindel ČSSR i GDR, napravim telegrammy v Pragu i v Berlin. G.-D. Genšer podčerknul, čto on očeň prosit nas ob etom. Očeň važno, čtoby rešenje bylo najdeno vmeste s GDR.

G.-D. Genšer vyrazil ,serdečnuju priznatelnosť za ponimanie, projavlennoe so-vetskoj storonoj‘.

28. 9. 1989

E. Ševardnadze.“

Sadovský 071.901

D31 | 1989, 29. září, 16.35, Praha. – Velvyslanec NDR Ziebart ústřednímu výboru SED a ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně.¹ Referuje o poznatkách z rozhovorů s představiteli KSČ a ministerstva zahraničí ČSSR.

BStU Berlin. MfS, HA II, 32922, Bl. 5–7. – Přeloženo z němčiny.

Blesk-n

GVS – t – b 7/4-27/89

S. Lenárt mi během debaty na čínské recepci sdělil, že předsednictvo dne 29. 9. přijalo zprávu s. Sadovského o situaci na zdejším velvyslanectví SRN a doporučilo, aby návrhy na řešení současné situace v ní obsažené byly jako podnět postoupeny ÚV SED.² Velvyslanec František Langer byl pověřen, aby je přednesl s. Sieberovi nebo s. Axenovi. Velký počet občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN a s tím spojené účinky na ČSSR (každodenní příchod nových občanů NDR, pražské ulice zaplněné odstavenými osobními auty, zcela nevyhovující hygienické poměry v areálu velvyslanectví, které vzbuzují obavy z epidemie), pokračoval s. Lenárt, nutí k úvahám o tom, jaké by mohly být podniknuty další kroky. Jako možnosti, které byly na předsednictvu zvažovány, uvedl:

1. Drastické snížení současného počtu občanů NDR „formou vycestování autobusem přes území NDR do SRN“. Na území NDR mohou být provedeny nezbytné formality nezbytné pro výjezd. Přitom by NDR mohla případně postupovat selektivně, tj. osoby, které je pro určité delikty třeba volat k trestní odpovědnosti, do této akce nezapojoval.
2. Vyřešení výjezdu pro občany na velvyslanectvích SRN v rámci všeobecné amnestie ke 40. výročí NDR.

1 | Telegram byl jmenovitě adresován tajemníkům ÚV SED Mittagovi a Axenovi, vedoucímu oddělení pro mezinárodní styky Sieberovi a 1. náměstkovi ministra zahraničí Krolikowskému.

2 | 132. zasedání předsednictva ÚV KSČ konané 29. 9. 1989 nemělo tuto agendu na programu a v zápisu o tom není žádná zmínka. V daném případě šlo bezpochyby pouze o poradu vysokých funkcionářů KSČ.

S. Lenárt konstatoval, že požadavku dát občanům NDR exteritoriálně k dispozici určitý komplex budov ČSSR nevyhoví; roli hraje i skutečnost, že ČSSR „něčím přiměřeným v tomto směru nedisponuje“.

S. Sadovský, jenž byl rozhovoru přítomen, mi poté, co jsem se rozloučil se s. Lenártem, sdělil ještě následující myšlenky ze své zprávy předsednictvu:

- ČSSR se dostala do obtížné situace, protože Vogelův návrh nebyl zužitkován tak, aby „měl širší dopad“, a SRN odmítla všechny nabídky na zajištění teritoria velvyslanectví.
- NDR po pobytu advokáta Vogela na zastupitelském úřadě SRN nepředložila žádné nové návrhy k řešení problému na státní úrovni. „Nápad vyslovený v Berlíně, totiž postavit kolem velvyslanectví zeď“, není prý pro Prahu přijatelný.
- NDR oficiálně nepředložila žádost o bezpečnostní opatření s cílem zabránit pronikání občanů NDR na velvyslanectví SRN.
- Sílí nepříjemnosti v mezinárodním kontextu a naléhání určitých kruhů ČSSR (církve, opoziční skupiny) aby bylo nalezeno řešení.

Odpověděl jsem s. Sadovskému, že NDR stejně jako v minulosti bude i nadále s ohledem na společné zájmy pečlivě zkoumat všechny návrhy na společné řešení. Poukázal jsem na to, že NDR z humanitárních pohnutek předložila formou nejnovější Vogelovy nabídky velmi dalekosáhlý návrh, který vyvolal překvapení dokonce i v Bonnu. Poznamenal jsem, že určitým bonnským kruhům a médiím se tento návrh nehodí do jejich koncepce trvající pomlouvačné kampaně proti NDR; oficiální místa v Bonnu, pokud je mi známo, dosud také neučinila žádné přísliby, že SRN nedopustí, aby její zastoupení byla napříště zneužívána jako místa pro pašování lidí přes hranice.

Na téže recepci jsem hovořil se s. Jakešem. Referoval jsem o radosti s. Ericha Honeckera z toho, že se s. Jakeš zúčastní oslav v Berlíně, a informoval jsem ho o programu ke 40. výročí. Pak jsem poznamenal, že SRN s neztenčenou intenzitou pokračuje ve své kampani namířené proti NDR. Popsal jsem mu odpověď členů stranického vedení na tuto kampaň v projevech z posledních dnů při příležitosti jednotlivých akcí ke 40. výročí. S. Jakeš reagoval jako ve svém rozhovoru se s. Schabowským.¹ Odsoudil tyto útoky proti NDR a ČSSR a charakterizoval je jako pokus vyvolat v obou zemích podobný vývoj, jaký bohužel proběhl v Polsku a Maďarsku. Ani slovem se nezmínil o situaci na velvyslanectví SRN a o nových doporučeních ČSSR.

S. Štěpán mi s prosbou o absolutní důvěrnost sdělil, že „v pozadí nových úvah“ je podle jeho názoru Genscherovo jednání s Johanesem a Ševardnadzem v New Yorku. Jak prý slyšel, měl Genscher Ševardnadzeho požádat „o uplatnění vlivu na ČSSR, aby reagovala na bonnské požadavky flexibilněji“. S. Štěpán na druhé straně zdůraznil, že pobyt občanů NDR na velvyslanectví SRN a řada s tím spojených dopadů se čím dál víc stávají problémem veřejného pořádku v Praze.

Ziebart

---

1 | Viz dok. 17, s. 57 z 21. 9. 1989.

D32 | 1989, 29. září, Praha. – Náčelník 2. odboru II. správy SNB kpt. Novotný. Záznam o výsledcích jednání v Úřadu předsednictva vlády ČSSR jak řešit situaci na velvyslanectví SRN.

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 177 n.

Záznam z jednání – informace

Dne 29. 9. 1989 jsem se zúčastnil jednání na PV ČSSR u vedoucího odboru s. Soukupa. Jednání se dále zúčastnili vedoucí tiskového odboru PV ČSSR s. Pavel a vedoucí 4. TO FMZV s. Kadnár.

S. Kadnár uvedl, že před tímto jednáním jednal osobně se ss. Lenártem, Fojtíkem a Štefaňákem¹ s cílem posoudit současnou situaci na ZÚ NSR v Praze a navrhnout určitá opatření, která by vedla k radikální změně na ZÚ.

Předběžně bylo dohodnuto:

- Vytvořit podmínky pro to, aby velvyslanec ZÚ NDR s. Ziebart oficiálně požádal čs. FMZV o pomoc tak, aby byl znemožněn další nárůst občanů NDR na ZÚ NSR. Umocnit to ještě požadavkem ze strany MZV NDR nótou na FMZV ČSSR.
- Cestou konzulárního oddělení ZÚ NDR vytvořit podmínky k tomu, aby byla vydána ze strany NDR výjezdní povolení občanům zdržujícím se na západo-německé ambasádě k vycestování z ČSSR přes území NDR do NSR (toto např. motivovat amnestií ke 40. výročí vzniku NDR).
- Vytvořit neprodyšný kordon příslušníky VB k zabránění dalšímu pronikání občanů NDR na ZÚ NSR včetně zvýšení plotu a jiných technických překážek (nutnost tohoto rozhodnutí v případě, že bude napadeno ze strany NSR, bude obhajovat FMZV na základě Vídeňské konvence z roku 1961 s tím, že ZÚ nemůže být zneužito ani využíván k poskytování azylu).

Nebyl přijat tzv. „maďarský“ ani „polský“ model, ale bude využit „berlínsko-pražský“ tak, jak je výše uvedeno.

Soudruh Kadnár předpokládá, že navrhované varianty budou posouzeny a doporučeny na dnešním zasedání PÚV KSČ.

---

1 | Jozef Lenárt a Jan Fojtík – tajemníci ÚV KSČ, Michal Štefaňák – vedoucí oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ.

D33 | 1989, 29. září, Berlín. – První náměstek ministra zahraničí NDR Krolikowski generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Předává informaci ministra Fischera o rozhovoru s ministrem Genscherem v New Yorku.¹

BStU Berlin. MfS, Sekr. des Ministers, 63, Bl. 4–6. – Přeloženo z němčiny.

Vážený soudruhu Honeckere!

Soudruh Oskar Fischer sděluje z New Yorku následující:

„V 21.00 hod. newyorského času mi zavolal Genscher,² poukázal na nyní už 2 500 občanů NDR na pražském velvyslanectví, z toho 200 dětí, a sdělil mi, že dne 29. 9. v 10.00 hod. zahájí prezident Červeného kříže SRN Wittgenstein v Praze rozhovory s ČSSR.

Klade si otázku, jak toto velké množství utečenců do té doby ubytovat, a prosí, aby se nezávisle na právním výkladu NDR a SRN mohl u ČSSR zasadit o řešení. Lituje, že se do věci zapojila televize SRN, rád by tomu zabránil.

Na jeho žádost o podporu u orgánů ČSSR jsem připomněl včerejší rozhovor s ním a prohlásil jsem, že mohu informovat, nikoli však naléhat.“

Při setkání s ministrem zahraničí SSSR soudruhem Ševardnadzem informoval soudruh Ševardnadze soudruha Fischera, že Genscher navštívil ve stejné záležitosti i jeho. Soudruh Ševardnadze řekl, že za tuto situaci je pochopitelně odpovědná SRN, ale věcí je třeba vážně se zabývat, aby se zabránilo skandálu.

Se socialistickým pozdravem

v z. Herbert Krolikowski

*Oskar Fischer*³

1 | Dokument se uveřejňuje v podobě, jak byl poslán na vědomí ministrovi státní bezpečnosti Mielkemu.

2 | Tj. 29. září, 3.00, středoevropského času.

3 | Dopis psaný na úředním dopisním papíru ministra zahraničí je podepsán Krolikowským, jméno ministra je pod Krolikowského podpisem napsáno na stroji.

D34 | 1989, 29. září, Berlín. – Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Poznatky z rozhovorů s představiteli SED a podněty k opatřením pro ztížení přístupu do areálu velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 34.

Došlo: 29. 9. 89 11.30

K exp.: 29. 9. 89 12.00

Čj.: 053 480

Tajné

Blesk ihned předat

Pro ss. Jakeš, Adamec, Lenárt, Johanes

Slavnostního předání čestného putovního praporu ÚV KSČ nejlepší jednotce „dělnických bojových oddílů“¹ se zúčastnil s. Böhme, první tajemník a člen PB ÚV SED kraje Halle, s. Herger, vedoucí oddělení obrany a bezpečnosti a člen ÚV SED, s. Schmallfuss, náměstek ministra vnitra, a řada dalších představitelů (viz samostatná zpráva).

V rozhovoru s. Herger uvedl, že současná situace a především ze strany NSR vyvolané nálady mohou vést k dalšímu zvyšování počtu občanů NDR na velvyslanectví NSR až o několik dalších tisíc. Západoněmecká televize denně přináší ve svém zpravodajství řadu informací, mezi nimi pravidelně ukazuje i to, jak [je] snadné překonávání plotu kolem pozemku ZÚ NSR, a ze záběru je vidět, že těmto příchozům nic a nikdo nebrání.

V ÚV SED je názor, že posílení ostrahy a zabránění přístupu mimo oficiální vchod by vedlo k omezení přílivu uprchlíků. Jsou si přitom vědomi, že to je spíš okamžité nouzové řešení.

Přislíbil jsem informovat ústředí, ale současně jsem doporučil, aby bylo požádáno také oficiální cestou FMZV, protože pokud vím, nebyl takový požadavek tlumočen ani přes ZÚ NDR v Praze. S. Herger přislíbil obratem takový požadavek přes ZÚ v Praze zařídít. Pokyn měl dát 29. 9. 89 s. Krolikowski s. Ziebartovi.

Langer 0364

---

1 | Dělnické bojové oddíly – obdoba Lidových milicí v Československu.

D35 | 1989, 29. září, Praha. – Záznam o rozhovoru zástupce ředitele konzulárního odboru FMVZ ČSSR Kubáň s konzulem SRN v Praze Rüngerem o problémech spojených s pobytem občanů NDR na území velvyslanectví SRN.¹

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 214 n.

Záznam o rozhovoru

S. Kubáň sdělil D. Rüngerovi, že v poslední době se množí případy, kdy ze strany občanů NDR umístěných v prostorách ZÚ NSR dochází k rušení veřejného klidu a pořádku. Občané NDR opouští ZÚ přes plot v zadním traktu úřadu za účelem nákupu alkoholu a jeho donášky zpět. Znečišťují odpadky, papíry a dalšími různými předměty okolí objektu ZÚ. 25. a 27. 9. 1989 verbálně a fyzicky napadli příslušníky VB, kteří konají hlídkovou službu v ulici Vlašská.

S. Kubáň upozornil konzula NSR, že pokud k tomu zavdají příčinu, bude proti těmto osobám zakročeno podle příslušných čs. předpisů.

D. Rünger poděkoval za tuto informaci. Sdělil, že problém je v tom, že jde o občany „Němce z NDR“, kteří se dostali přes plot, který lze lehce překonat v obou směrech. Pracovníci ZÚ mají velmi omezený vliv na toto konání. Ujistil, že naše upozornění berou velmi vážně, podle možností jednotlivé případy přešetří a poprosí své hosty – nic jiného nemohou –, aby v budoucnosti k podobným případům nedocházelo.

S. Kubáň odpověděl, že očekáváme důraznější zákrok ZÚ NSR, který zamezí rušení veřejného pořádku v okolí objektu ZÚ NSR. Na otázku D. Rünger, jaká konkrétní opatření má čs. strana na mysli, odpověděl, že v případě porušení veřejného pořádku mohou být provinilci pokutováni, předvedeni na VB za účelem zjištění totožnosti, administrativně vyhoštěni z ČSSR do svého domovského státu, tedy do NDR apod.

D. Rünger se dotázal, zda by mohlo dojít v určitých konkrétních případech k vydání občana do NDR. S. Kubáň prohlásil, že ano.

D. Rünger dále prohlásil, že pobyt občanů NDR na ZÚ NSR přináší hygienické problémy. Poprosil, zda by nebylo možné, aby z humanitárních důvodů čs. stát, město Praha nebo příslušná organizace přistavily před vchod do vízového oddělení toaletní vůz. Byla by to služba, za kterou by ZÚ NSR bylo ochotno zaplatit v devizách. S. Kubáň přislíbil, že o prosbě bude informovat své nadřízené.

Pozn.: Požadavek ZÚ NSR ztrácí v důsledku vývoje situace až na další smysl. Podle sdělení NVP by se muselo ZÚ NSR obrátit se svojí žádostí na Pražské kanalizace a objednat zařízení za úhradu.

Návrh opatření: Na požadavek ZÚ NSR nereagovat.

---

1 | Rozhovoru se zúčastnili Detlev Rünger, Drahomír Kubáň a pracovník konzulárního odboru ministerstva Miroslav Psohlavec. Podle záznamu trval rozhovor od 14.00 do 14.15 hod. Kopii záznamu (čj. 315.537/89-KO/1) postoupilo FMV ČSSR 2. odboru II. správy SNB.

- D36** | 1989, 29. září, Berlín. – Usnesení politbyra ÚV SED o souhlasu s transportem občanů NDR pobývajících na velvyslanectvích SRN ve Varšavě a v Praze vlaky železnice NDR do Spolkové republiky.
- SAPMO-BAr Berlin. DY 30, 5194, Bl. 151–152.

K aktuálním otázkám

1. Vyslovuje se souhlas s návrhem transportovat občany NDR pobýající na velvyslanectvích SRN v Praze a Varšavě vlaky Německých říšských drah z Prahy resp. Varšavy přes území NDR do SRN.
Ministr zahraničních věcí NDR se pověřuje, aby v příslušném čase zveřejnil sdělení.
2. Vládě SRN se předkládá k úvaze, zda by se nezasadila o to, aby nebylo povoleno další přijímání občanů NDR na velvyslanectvích SRN v zahraničí.
3. O tomto rozhodnutí okamžitě informovat soudruha Oskara Fischera.
Odpovídá: soudruh H. Axen
4. Zajistit, aby prostřednictvím velvyslanectví NDR v Praze a Varšavě byli okamžitě informováni soudruzi Jakeš a Jaruzelski.
Soudruh H. Neubauer, vedoucí Stálého zastoupení NDR v SRN, se pověřuje, aby o tomto rozhodnutí informoval vládu SRN a vládě SRN dal na zvážení, zda bude toto opatření podporovat.
Odpovídá: soudruh H. Axen, soudruh H. Krolkowski
5. O tomto humanitárním aktu vlády NDR uveřejnit komentář v tisku, rozhlasu a televizi.
Odpovídá: soudruh J. Herrmann

- D37** | 1989, 29. září, Berlín. – Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o situaci a veřejném mínění v NDR, vysvětluje příčiny masového odchodu občanů ze země.
- AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 34.

Došlo: 29. 9. 89 17:30
K exp.: 29. 9. 89 18:30
Čj.: 053 511
Tajné

Současná vnitropolitická situace v NDR je stále více ovlivňována pokračující vlnou útěků občanů NDR do NSR, jež nyní téměř tématem číslo 1 ve všech rozhovorech mezi lidmi. V souvislosti s tím vystupuje do popředí celá řada problémů, které dříve neřešeny a v nichž občan NDR hledá příčiny a zdůvodnění odchodu z NDR. Opětovně připomínány například omezenost cestování, nedostatky na vnitřním trhu, byrokratické jednání na úřadech, nemožnost diskuse apod. Na ostroty nabývá však především otázka nedostatečné informovanosti. HSP NDR opět „upadly“

do mlčení a nejenže neinformují o situaci, ale ani se nesnaží analyzovat její příčiny. Množí se dohady, jak a zda vůbec bude reagováno, lidé čekají na otevřené vysvětlení. Ze strany některých funkcionářů je sice uznáváno, že jediným receptem je s lidmi hovořit, ale až na malé výjimky se v tomto směru nic nepodniká. Vše ukazuje, že i nadále se vyčkává pokynu „shora“, bez něhož nelze nic dělat. Toto samozřejmě nahrává stále aktivnější nelegální opozici a evangelické církvi. Ty mlčení strany a státu logicky využívají a problémy ventilují. Přitom fakticky upozorňují na všem známé problémy a jejich volnou diskusi mimo jiné podpírají poukazy na glasnost v SSSR. Reakce státu na jejich činnost, tj. na zakládání nových skupin, podpisové akce apod. nedostatečná, místo aktivního útoku ze strany HSP jen mlčení a vyčkávání na pokyn. „Jediným zdrojem“ informací pro občany NDR se tak stávají HSP NSR, které situaci využívají k masivním výpadům proti SED. Lze předpokládat, že tyto útoky a i aktivita opozice vyvrcholí v období oslav. Bude snaha ukázat NDR jako stát, v němž není současné vedení schopno řešit problémy a svou linií se tak dostává do izolace i uvnitř ZSS. Opětovně bude poukazováno na MLR, PLR, ale i SSSR. Tyto prvky využívány v ideologické diverzi NSR proti NDR. Podporují argumenty některých představitelů SED o tom, že „opozice“ často povzbuzovaná podněty z SSSR. Z toho důvodu se projevuje opatrnost v informování o SSSR a vůbec v otevřenější diskusi. (Rak)

Langer 0368

D38 | 1989, 29. září, Bonn. – Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o rozhovoru se státním tajemníkem Sudhoffem, k němuž byl povolán k jednání o situaci na velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 34.

Došlo: 29. 9. 1989 17:30

K exp.: 29. 9. 1989 18.00

Čj.: 053 513

Tajné

Blesk ihned předat

Na žádost státního tajemníka MZV NSR Sudhoffa, aby okamžitě přišel, ho navštívil titulář 29. 9.

Sudhoff (S) mu v tvrdém a ostrém tónu tlumočil, že je v trvalém kontaktu s Genscherem, který mu vyjádřil nespokojenost a zklamání z výsledků posledního rozhovoru s ministrem Johanesem v New Yorku. O poskytnutí ubytovacích prostor pro uprchlíky NDR požádal mj. i S. v rozhovoru se Sadovským. Situace se dále zhoršila a NSR nemá doposud odpověď čs. vlády. Na základě uvedeného byl Genscherem požádán tlumočit, že dosavadní čs. oficiální postoj by měl „nejvážnější důsledky na vztahy NSR–ČSSR a nejen na ně“. Ve středu Evropy se „vyvíjí katastrofa“ –

na půdě ČSSR, která se nemůže vymlouvat na to, že se jedná o německo-německou záležitost. Uvedl, že nechce titulářovo stanovisko, ale pokud možno co nejrychlejší sdělení výsledků jednání čs. vlády.

Titulář reagoval:

1. NSR zná stanovisko čs. vlády.
2. Odpovědnost je na straně NSR, která odmítla ochranu plotu.
3. Uvedení lidé mohou budovu kdykoliv opustit a ucházet se o vycestování podle advokáta Vogela.
4. Zda NSR může garantovat, že se podobný případ nebude opakovat, protože ČSSR nemůže souhlasit, aby se velvyslanectví stalo branou pro pašování lidí.
5. Přednesený de facto junktim je v mezinárodní praxi zcela neobvyklý a jeví se jako vydírání.

V závěru S. znovu požádal o co nejrychlejší stanovisko čs. vlády. Sadovský informován ihned po rozhovoru telefonicky.

Spáchil 0517

D39 | 1989, 30. září, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese¹ o návrzích vedení NDR k transportu občanů NDR z pražského velvyslanectví SRN do Spolkové republiky a o souhlasu vedení ČSSR s tímto řešením.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3340.

Odeslaná šifrovka č. [071.903]

Tajné

Blesk ihned předat

Pouze pro Tvou informaci:

V pozdních večerních hodinách 29. 9. informoval velvyslanec NDR na přímý pokyn E. Honneckera, že NDR pozitivně reaguje na čs. návrhy – viz moje 071.893.²

1. NDR je připravena přistavit speciální vlaky pro občany NDR nacházející se na ZÚ NSR v Praze. NDR převezve vlaky přes Drážďany na hranice NSR. Během jízdy budou vydané všem cestovní dokumenty NDR nutné pro výjezd do NSR. NDR nebude provádět ve vlcích kontroly.
2. NDR bude informovat NSR přímo, kdy a přes které hraniční přechody budou lidi předáni orgánům NSR.
3. NDR bude žádat od NSR, aby přijala ve vztahu k Praze stejná opatření, jako tomu bylo nedávno v Berlíně, tzn. po odchodu lidí vytvořit takové podmínky, aby se nemohli neoprávněně dostat na ZÚ NSR.

1 | Telegram byl zaslán rovněž velvyslanci ČSSR v Berlíně.

2 | Viz dok. 28, s. 70.

4. NDR bude žádat NSR, aby celá akce byla provedena v podmínkách plné diskrece, tj. bez HSP Západu a bez propagandy.
5. NDR navrhuje akci provést v neděli 1. 10. 1989.
6. NDR prosí s. Jakeše o souhlas s provedením akce.

O uvedeném návrhu NDR byl informován Lenárt, Jakeš. S provedením akce byl vysloven s. Jakešem souhlas a sdělen do Berlína Honneckerovi. Během soboty 30. 9. očekáváme ohlas [sic!] strany NDR a NSR. Příslušné čs. orgány informovány. O vývoji akce budeš průběžně informován.

Sadovský 071.903

D40 | 1989, 30. září, New York. – Vedoucí Stálé mise ČSSR při OSN Zápotocký ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o intervenci francouzského ministra zahraničí Dumase, týkající se občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 34.

Došlo: 30. 9. 89 15.45

K exp.: 30. 9. 89 18.00

Čj.: 053 529

Tajné

Blesk

Francouzský zaminir Dumas požádal 29. 9. Johanese o naléhavé setkání, na němž jménem „12“ členských států EHS tlumočil prosbu, aby ČSSR přispěla k řešení situace občanů NDR na ZÚ NSR v Praze.

Zdůraznil, že jim jde o humanitární aspekty celé záležitosti a o umožnění působení ČK NSR. Uvedl, že se nechtějí vměšovat do našich vnitřních záležitostí, z ničeho nás neobviňují. Chápou, že jde o složitou věc, a to i s ohledem na naše vztahy s NDR.

J. vyložil naše stanoviska k situaci, přičemž zdůraznil, že NSR by měla napomáhat jejímu řešení a nikoli podnikat kroky, které jsou v rozporu s dokumenty helsinského procesu. Informoval rovněž o tom, že představitel ČK NSR jedná dnes v Praze.

V dalším rozhovoru D. ocenil nedávné přijetí a jednání své zástupkyně Aviceové v ČSSR. Potvrdil, že s návštěvou čs. zaminira v Paříži počítá v 1. kvartále příštího roku. (Bu.)

Zápotocký 0219

D41 | 1989, 30. září, Praha. – Poselství ministra zahraničí SRN Genschera občanům NDR shromážděným na velvyslanectví SRN.

Münchener Merkur, 2. 10. 1989, Im Wortlaut; též Hannoversche Allgemeine, 2. 10. 1989, Genschers Ansprache in Prag. – Přeloženo z němčiny.

Přijeli jsme sem dnes, pan spolkový ministr Seiters a já, abychom Němcům z NDR, kteří se zdržují zde na velvyslanectví, ozřejmili cestu, jež se jim otevřela, aby se dostali do Spolkové republiky Německo. Je to výsledek intenzivních rozhovorů, které spolková vláda vedla až do ranních hodin dnešního dne ... Tento výjezd se uskuteční dnes v noci a máme velkou radost z toho, že se nám podařilo dospět s vládou NDR k takovémuto odpovědnému řešení. K řešení, u něhož jsme měli na zřeteli v první řadě osud lidí a cíl umožnit těmto lidem výjezd.

D42 | 1989, 30. září, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese o přiletu spolkového ministra Genschera do Prahy a průběhu dopravní operace týkající se občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3341.

Odeslaná šifrovka č. 071.904

Tajné

Blesk ihned předat

Genscher přiletel 30.9. podvečer v sprievode Priesnitz, Kastrupa plus 4. Odjel [sic!] na ZÚ NSR, kde zoznámil cca 4 300 občanov NDR o výsledkoch rokování NDR-NSR.

V týchto hodinách občanov NDR prevádzajú 11 čs. autobusmi k 4 vlakom, ktoré poslala NDR. Cez NDR ich vezú do NSR.

Honecker cez Mielkeho a Ziebartu oficiálne požiadal Sadovského o ostrahu ZÚ NSR, najmä u plotu, cez ktorý preliezali občania NDR. Od 21.00 hod. zaisťuje 150 príslušníkov VB.

Genscher pozdravuje.

Sadovský 071.904/130

D43 | 1989, 2. říjen, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí Stálé misi ČSSR při OSN v New Yorku. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese¹ o situaci na velvyslanectví SRN v Praze a přípravě protestní nóty FMZV ČSSR.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3361.

Odeslaná šifrovka č. [071.912]

Tajné

Blesk ihned předat

Podvečer 2. 10. je na ZÚ NSR cca 650 občanů NDR. Provedené opatření FMV znemožňuje pronikání cez plot zadnej časti do ZÚ. Vpredu vstup nekontrolovaný. Na základe pokynu s. tajomníka² z 2. 10. FMV zrejme zosilní kontrolu v prístupových uličkách k ZÚ NSR.

NDR už protestovala v Bonne proti nedodržaniu dohody. Bonn sľúbil, že ak cca 5 000 vycestuje, do ZÚ NSR v ČSSR už nebudú podľa berlínskeho modelu nikoho púšťať. Tento sľub držali len niekoľko hodín. Pripravuje sa čs. nóta, ktorá bude odovzdaná Huberovi, kde bude vyjadrený protest proti praktikám ZÚ NSR v rozpore s medzinárodným právom.³ Okrem toho na základe opakovaného pokynu s. Lenárta sa objavia zajtra komentáre v čs. tlači.

2. 10. si Spáčil zavolať riaditeľ Höynck a žiadal odvolať príslušníkov VB. Obdobu telefonoval Huber 1. 10. mne, kde ultimatívnu formou „na pokyn pána Genschera, keď do 10-tich minút nestiahnete bezpečnosť, bude to mať vážne dôsledky“ sa snažil presadiť zábery NSR.⁴

Odmietli sme s tým, že medzinárodné právo porušuje NSR.

Velvyslanectvo USA v Prahe požiadalo FMZV o ochranu proti pronikaniu občanov NDR do ich objektu. Stalo sa.

Kadnár 071.912

---

1 | Telegram byl zaslán k informaci také velvyslancům v Bonnu a v Berlíně.

2 | Jméno neuvedeno, lze se jen domýšlet, zda šlo o tajemníka Lenárta nebo generálního tajemníka Jakeše.

3 | Srv. dok. 56, s. 99.

4 | Srv. dok. 44, s. 85.

D44 | 1989, 2. říjen, Praha. – 2. oddělení II. správy SNB. Záznam o telefonátech velvyslance SRN Hubera s představitelem FMZV ČSSR Kadnářem a s ministerstvem zahraničí v Bonnu ve věci občanů NDR dožadujících se vstupu na půdu velvyslanectví a příprav na další očekávané přírůstky žadatelů o výjezd do SRN.¹

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 94 n.

Záznam číslo [neuvedeno]

1. Pramen sdělil, že velvyslanec NSR v Praze Huber informoval představitele MZV ČSSR Kadnáře dne 1. 10. 1989 o pokynu ministra Genschera ohledně nepřipustnosti blokování velvyslanectví NSR v Praze příslušníky VB s tím, že pokud čs. strana své opatření nestáhne do 10-ti minut, potom toto bude mít pro ČSSR následky. Kadnář uvedl, že podanou zprávu Hubera bere na vědomí, ale vzhledem k tomu, že je neděle, nemůže zaručit, zda něco pořídí. Následně hovořil s Huberem osobně Genscher, vyzval Hubera k tomu, aby sešel před ZÚ NSR v Praze, otevřel bránu a pod heslem „průběžného zaopatření“ pustil všechny zájemce dovnitř. Na základě tohoto pokynu z Bonnu se do prostorů ZÚ opětně vrátilo cca 300–350 lidí. Po této informaci se měl Genscher uklidnit a prohlásit, „že to jinak nejde, než se lidé sami uklidní“. Dále měl klást důraz na název „dočasné zaopatření“. Huber však zároveň upozorňoval na fakt, že prostor velvyslanectví je v hrozném stavu, načež obdržel později pokyn, ať si to uklidí nově příchozí návštěvníci ZÚ. Zájem Hubera byl i o to docílit obměny pracovníků zainteresovaných na pobytu NDR občanů na ZÚ, zejména [...]² Bylo konstatováno, že nynější osazenstvo ZÚ je již zaběhnuté. Početní stav k 18.20 hodin 1. 10. 1989 byl opět 350–400 lidí po opětovném otevření brány ZÚ dle pokynu Genschera.

Dne 2. 10. 1989 byly získány poznatky o tom, že na základě mezivládních dohod vycestovalo do NSR cca 6 000–6 500 NDR občanů, přičemž 70 osob mělo využít písemné záruky advokáta NDR Vogela a odjet vozy do NDR. K podpoře ze strany MZV Bonn bylo zpětně sděleno, že do Prahy opětně jedou 2 lékaři a jedna zdravotnice, že bude nutno celý „lágr“ vydesinfikovat, aby byl opět použitelný, neboť do poloviny tohoto týdne očekávají, že budou opět mít 1 000 lidí, přičemž tento fakt nazývají „bitvou za svobodu“. Závěrem rozhovorů z 2. 10. 09.00 hodin uvádí počet – 600 nově příchozích osob na ZÚ NSR v Praze.

- 2.–5. [...]³

6. Zpráva byla získána prověřeným pramenem a lze ji považovat za pravdivou a využitelnou v informačním toku FMV.

Vypracoval: mjr. Beneš Vl.

1 | V záznamu je uvedeno krycí jméno „pramene“ Obora. Informace o obsahu telefonátů byly zřejmě získány odposlechem telefonní linky velvyslanectví.

2 | Vynechána tři uváděná jména.

3 | Vynechány údaje technické povahy.

D45 | 1989, 2. říjen, Praha. – Velvyslanectví SRN v Praze ministerstvu zahraničních věcí v Bonnu. Souhrnná zpráva o jednorázovém výjezdu občanů NDR do Spolkové republiky v noci z 30. září na 1. října po intervenci ministra zahraničí Genschera a o dalším přílivu uprchlíků na území velvyslanectví.

PA AA Berlin. Bestand AV, Band 20.682E. Koncept odeslaného šifrovaného dálnopisu. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2294 z 2. 10. 1989, 2120 OZ

Utajeno – Jen pro sloužení potřebu

Čj.: RK 330 VS-NfD

Vyřizuje: LR I Rünger

Věc: Lidé z NDR hledající azyl

Zde konkrétně: Zpráva o situaci 2. 10. 1989

Informativně

1. Po intervenci pana spolkového ministra 30. 9. 1989 večer Němci z NDR usilující o azyl, kteří se zdržovali na velvyslanectví, opustili večer a v noci na 1. 10. 1989 zastupitelství. Odjeli šesti zvláštními vlaky přes území NDR do Spolkové republiky Německo.

První autobusy jedoucí na pražské nádraží opustily velvyslanectví 30. 9. v 19.30 hod. První vlak odjel ve 21.00 hod. Poslední autobus opustil velvyslanectví 1. 10. 1989 v 8.00 hod. ráno. Poslední, šestý zvláštní vlak dorazil do Hofu v sobotu 1. 10. 1989 v 18.30 hod. V posledních hodinách před odchodem z velvyslanectví bylo na zastoupení a před ním celkově shromážděno celkem 6 000 osob; které byly zvláštními vlaky přepraveny do Spolkové republiky Německo.

Zbývající skupina asi 75 osob opustila zastupitelství 1. 10. v časných ranních hodinách a na základě „Vogelovy varianty“ se zatím vrátila do NDR.

V sobotu 1. 10. 89 v 8.00 hod. nebyl už na velvyslanectví žádný Němec z NDR hledající azyl.

2. Pracovníci velvyslanectví a členové Červeného kříže poté začali s úklidem pozemku a budovy velvyslanectví, zanechaných tu ve stavu chaosu. Areál byl poset odpadky, matracemi, spacími pytlí, oděvy, zbytky jídla, obalovým materiálem.
3. Během soboty 1. 10. 89 odpoledne vzrostl počet uchazečů o útočiště, kteří se dostali na pozemek přes plot velvyslanectví, na 16. Současně do 17.00 hod. vzrostl na zhruba 250 až 300 osob dav Němců z NDR shromažďující se od dopoledne před velvyslanectvím.

Ve smyslu pokynů jsem poukázal na to, že opakování globální akce z předcházejícího dne už není možné a lidé usilující o azyl by měli podat normální žádosti o vycestování. A pro případ potřeby jsem také nabídl finanční překlenovací výpomoc.

Od dopoledních hodin stáli přímo před vstupem na velvyslanectví 2, chvílemi 3 uniformovaní čs. policisté.

4. Kolem 17.00 hod. jsem pak ve smyslu pokynů otevřel bránu velvyslanectví a čekajícím Němcům z NDR jsem sdělil, že je nyní k prozatímnímu zaopatření vpustím do budovy. Uchazeči o azyl začali za radostného jásotu proudit kolem mě na vnitřní dvůr.
5. Během dnešního dne byl za vydatné pomoci lidí usilujících o azyl pozemek zastupitelství provizorně uklizen, a pokud to bylo možné, i očištěn. Další desinfekční opatření budou následovat.
6. O překážkách, které vstupu na velvyslanectví kladli do cesty čs. policisté, byla podána zvláštní zpráva.
7. Do 19.20 hod. nalezlo na velvyslanectví útočiště celkem 1622 Němců z NDR. Stravování a ubytování jsou zajištěny.
8. Od 20.40 hod. umožnila čs. policie osobám hledajícím azyl, které zadržovala od asi 19.00 hod. v ulicích vedoucích k velvyslanectví, aby se vydaly k velvyslanectví. Zakrátko sem dorazí na 600 dalších takových osob.

Huber

D46 | 1989, 2. říjen. Praha. – Náčelník II. správy SNB plk. Vykypěl 1. náměstkovi ministra vnitra ČSSR gen. Lorencovi. Informace o situaci na velvyslanectví SRN v Praze s návrhy k uzavření prostoru kolem velvyslanectví SRN.¹

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 187–204.

Informace

Na základě příslušných dohod mezi vládami NDR a NSR započali občané NDR opouštět dne 30. 9. 1989 *zhruba* od 19.00 hodin budovu velvyslanectví NSR v Praze. Podle neoficiálních informací se v té době zdržovalo na ZÚ NSR v Praze asi 4 300 občanů NDR.

V návaznosti na publicitu západních sdělovacích prostředků došlo bezprostředně před opouštěním ZÚ NSR ze strany NDR občanů k velkému nárůstu intenzity jejich příchodů.

V souladu s požadavkem přátel NDR byly zpracovány dvě varianty opatření, která měla být realizována potom, co občané NDR opustí ZÚ.

V 1. variantě se počítalo s rozmístěním skrytých hlídek v blízkosti oplocení ZÚ a filtrací na přístupových cestách. V rámci 2. varianty měli být rozestaveni uniformovaní příslušníci SNB s cílem zabránit občanům NDR, aby se dostávali do objektu velvyslanectví přes oplocení. Současně mělo dojít k rozmístění hlídek uniformovaných příslušníků SNB na přístupových komunikacích tak, aby se zamezilo přístupu občanů NDR k objektu ZÚ.

Poslední NDR státní příslušníci opustili ZÚ NSR v Praze v 06.10 hodin dne 1. 10. 1989.

---

1 | Spis má č. CB-01456/2-1-89, jde o originál registrovaný ve spisovně FMV. V záhlaví průvodního dopisu je údaj o jedné příloze na čtyřech stranách, což odpovídá rozsahu spisu.

Na základě pokynu I. náměstka ministra vnitra ČSSR s. Lorence byla od 03.00 hodin přijata 1. varianta opatření a vzhledem k její malé efektivnosti byla vyhlášena zhruba od 08.00 hodin téhož dne varianta č. 2.

V 08.25 hodin dne 1. 10. 1989 se v zadním traktu velvyslanectví dostaly do jeho areálu 4 osoby. V 09.25 hodin se pokusily o přežení oplocení další 2 osoby, z nichž jedna byla zadržena.

V dalším průběhu se o totéž pokusily další osoby. Celkem se přes oplocení dostalo ještě do současné doby 5 osob.

Dne 1. 10. 1989 se v prostoru před hlavním vchodem ZÚ NS v Praze začali shromažďovat NDR státní příslušníci, kteří se do tohoto prostoru dostávali přístupovými komunikacemi pěšky, vozidly taxi služby a s vízovými cizinci NSR. V 10.00 hodin k nim promluvil velvyslanec ZÚ NSR Huber. V té době tvořilo skupinu asi 50 osob. V dalším průběhu narostl počet NDR občanů až asi na 300. Celá skupina občanů NDR byla vpuštěna do hlavního vchodu velvyslanectví poté, co k nim znovu promluvil v 17.13 hodin velvyslanec Huber.

V průběhu prováděných opatření byli pracovníci 2. odboru II. S-SNB v neustálém kontaktu s pracovníky operativní skupiny MStB NDR v ČSSR, se kterými byla prováděna výměna nejaktuálnějších informací.

Činnosti příslušníků SNB byla v průběhu prováděných opatření věnována zvýšená pozornost ze strany pracovníků západních sdělovacích prostředků.

V souvislosti s prováděnými opatřeními byl dne 1. 10. 1989 ve 13.30 hodin pozván na MZV NSR velvyslanec ČSSR v NSR, který byl požádán o vysvětlení postoje čs. strany.

Návrh opatření směřujících k uzavření prostorů v blízkosti ZÚ NSR v Praze v souvislosti s řešením otázek NDR občanů

1. Zabezpečit odtažení vozidel občanů NDR, která brání silničnímu provozu (tj. parkují v místech, kde je to vyhl. č. 100/71 zakázáno)
lokalita: ul. Karmelitská, Vlašská, Nerudova, Jánský vršek.
2. V ulicích Vlašská u domu čp. 13 postavit hlídku a plůtky, totéž ul. Šporkova a Vlašská 23a. Zde provádět kontrolu osobních dokladů všech osob přicházejících ve směru k ZÚ NSR v Praze.

V případě občanů NDR tyto upozorňovat a vracet zpět (otázka, co v případě, že bude občan NDR trvat na vpuštění do uvedeného prostoru a nezavdá zákonného důvodu k zákroku příslušník SNB).¹

V prostoru za oplocením ZÚ NSR provádět nepřetržitou kontrolu osob a tak bránit možnému překonání oplocení ZÚ NSR ze strany občanů NDR.

Současně provádět nepřetržitou ochranu ZÚ USA v úseku ul. Helichova-Vyhlídka, Lobkovická zahrada k ZÚ NSR, včetně hlavního vchodu ZÚ USA, vchodu do knihovny ZÚ USA a prostor ul. Karmelitská-Tržiště k zamezení vjezdu vozidel nemajících oprávnění k vjezdu do uvedené lokality.

---

1 | Přeskrtnuté pasáže byly dodatečně přeskrtnuty rukou.

3. V případě zadržení osob, které se pokoušely násilně vniknout do ZÚ USA či NSR, tyto převážet na MO VB Bartolomějská k podání vysvětlení.

Zabezpečit účast kompetentního pracovníka za NDR stranu! (Prokurátor, vyšetřovatel, tlumočník, eskorta.)

Prostřednictvím KO PV zajistit pracovníka tohoto odboru, který by na základě pokynů ze strany kompetentních pracovníků NDR prováděl administrativní úkony jako např. zkracování pobytu, vyhoštění apod.

Efektivnost prováděných opatření může být omezena i za předpokladu maximálního nasazení sil a prostředků SNB, pokud se budou občané NDR uchylovat na další ZÚ kapitalistických zemí, odkud byli v minulosti odvezeni diplomatickými vozidly pracovníků ZÚ NSR v Praze do objektu západoněmeckého velvyslanectví (viz příklad jejich pobytu na ZÚ Belgie v Praze).

Realizace opatření v uvedeném rozsahu předpokládá nasazení 80-ti uniformovaných příslušníků SNB na jednu směnu, což znamená vyčlenění 320 příslušníků SNB. Dále se předpokládá nasazení 5-ti psů na jednu směnu (celkem je nutno tedy vyčlenit 10 psů).

Pro převoz zajištěných osob je nutné zajistit 3 přepravníky AVIA-FURGON.

Informace [2]¹

Na základě příslušných dohod mezi vládami NDR a NSR započali občané NDR opouštět dne 30. 9. 1989 zhruba od 19.00 hodin budovu velvyslanectví NSR v Praze. Podle neoficiálních informací se v té době zdržovalo na ZÚ NSR v Praze asi 4 300 občanů NDR, celkem však odjelo zvláštními vlaky z území ČSSR údajně více než 6 000 osob.

Po úplném vyklizení ZÚ NSR (1. 10. 1989 – 06.10 hod.) se těžiště náporu NDR občanů přesunulo před hlavní vchod ZÚ NSR v Praze, kde se od ranních hodin začaly koncentrovat skupiny lidí. V té době byl znemožněn průnik NDR státních příslušníků přes oplocení v zadním traktu.

Od 17.13 hodin dne 1. 10. 1989 byli občané NDR vpouštěni na ZÚ NSR v Praze po tom, co k tomu velvyslanec Huber obdržel pokyn od ministra zahraničních věcí NSR H.-D. Genschera.

Dne 2. 10. 1989 v 08.00 hod. činil počet občanů NDR zdržujících se na ZÚ NSR v Praze zhruba 400–500, v 19.00 hod. téhož dne byl odhadován na 1 800 osob. Velké množství NDR občanů se zdržuje také v přilehlém prostředí západoněmeckého velvyslanectví a je signalizován jejich další hromadný přísun.

Osobní motorová vozidla občanů NDR parkují na zakázaných místech v bezprostřední blízkosti ZÚ NSR, což vyvolává komplikace v dopravě.

Funkce diplomatické mise NSR je zcela ochromena, všichni diplomaté a další personál zabezpečují výhradně pouze otázky spojené s pobytem občanů NDR.

1 | Ve svazku se nachází ještě jedna, zřejmě o něco později vypracovaná a podstatně přepracovaná informace v rozsahu tří stran bez průvodního dopisu a bez poznámek o adresátovi. Zveřejňuje se rovněž v plném znění. Návrh opatření přiložený k informaci se liší od původního znění návrhu jen v tom, že v něm nejsou škrtnuty řádky v odstavci 2; zde se nezveřejňuje.

Dne 1. 10. 1989 v 00.00 hodin bylo provedeno obsazení zadní části ZÚ NSR (prostor přilehlý k lesoparku Petřín) příslušníky VB, kteří měli zabránit možným snahám občanů NDR o proniknutí na západoněmeckou misi přes plot.

Vzhledem k tomu, že docházelo k větší koncentraci NDR občanů před hlavním vchodem, bylo rozhodnuto o uzavření přístupových komunikací v ulicích Jánský vršek, Šporkova a Vlašská (u nemocnice Pod Petřínem) dvoučlennými hlídkami VB.

V této souvislosti byla zesílena ostraha i v zadní části zahrady ZÚ. Přes přijatá opatření se nepodařilo podstatně zamezit příliv občanů NDR před západoněmeckou misi, kde se jejich počet postupně zvětšoval až na 300–350 osob. Bezpečnostní opatření silně ovlivňoval počet čs. občanů, kteří docházeli do nemocnice Pod Petřínem k návštěvám nemocných a dále k návštěvě parku v Petříně. Bylo zjištěno několik případů, kdy občané NDR pronikali do zahrady ZÚ USA a odtud pak hledali cestu na ZÚ NSR v Praze. ZÚ USA požádalo na základě toho opakovaně nótou FMZV ČSSR o provádění ochrany zahrady americké ambasády s cílem zabránit opakování přelézání občanů NDR přes plot do objektu. Opatření jsou v návaznosti na to prováděna od 1. 10. 1989, 20.00 hod, do současné doby.

Vzhledem k tomu, že ani tato opatření nevedla jednoznačně k omezení přístupu občanů NDR na zastupitelský úřad, byla navržena a realizována následující opatření:

Přehradit přístupové ulice Vlašská, Karmelitská dostatečným počtem příslušníků VB a tzv. plůtky a provádět kontrolu dokladů osob přicházejících ze všech směrů k ZÚ. Tato opatření byla prováděna i na dalších přístupových komunikacích – Jánský vršek, Šporkova a úsek ulice Pod Petřínem.

Od 18.00 hodin dne 2. 10. 1989, kdy byly provedeny uzávěry přístupových komunikací, se u těchto postupně koncentrovaly skupiny občanů NDR, včetně malých dětí. Největší nápor a koncentrace těchto osob byla v úseku Vlašská–Karmelitská, kde shluk osob dosáhl počtu kolem 600–700 osob.

Protože situace v tomto davu byla neklidná, docházelo ke skandování různých hesel, bylo po zhodnocení situace rozhodnuto ve 20.45 hodin, že budou všichni občané NDR vpuštěni na ZÚ NSR po skupinách 50–200 osob. Ze strany ZÚ NSR byli tito občané plynule odbavováni ve vrátnici ZÚ a vpouštění do budovy. Ve 22.30 hodin dosáhl počet občanů na ZÚ NSR asi 2 500 osob a je předpoklad, že příliv občanů NDR bude pokračovat.

Dne 2. 10. 1989 ve 22.15 hodin byl zachycen výhružný telefonát na ZÚ NSR v Praze, kterým bylo naznačováno vyhození části Lobkovického paláce a stanového městečka.

D47 | 1989, 2. říjen, Bonn. – Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Zpráva o rozhovoru s ředitelem politického pododdělení bonnského ministerstva zahraničí Höynckem v záležitosti zajištění přístupu do areálu velvyslanectví SRN v Praze.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 34.

Došlo: 2. 10. 89 15.00

K exp.: 2. 10. 89 15.30

Čj.: 053 576

Tajné

Blesk ihned předat

V neděli 1. 10. mne v „naléhavé záležitosti“ k sobě na A. A. pozval Höynck. Řekl, že mne vyzval z pověření Genschera. Podle agentur a také podle informace Hubera prý čs. policie brání vstupu na ZÚ NSR. Proti tomu protestují s odvoláním na vídeňskou konvenci. Řekl jsem, že jsem hovořil telefonicky se Sadovským, který mne informoval, že SNB nebrání vstupu do budovy. Jednotky jsou rozmístěny jen kolem pozemku. H. na to reagoval tím, že jsme povinni zajistit vstup do budovy a [že] rozhodnutí, kde je vstup do budovy, náleží ZÚ. Na to jsem reagoval tím, že snad nemyslí vážně, že vstup do budovy je přes plot. Ovšem pokud jde o policii kolem pozemku, pohybuje se na čs. ulicích, tj. na čs. území, a to je naše kompetence. Vstup do budovy, jak jsem řekl, je zajištěn. ARD poté vysílala zprávu, že čs. titulář byl povolán na A. A. a byl mu předán protest proti tomu, že čs. policie brání vstupu do budovy. O mé odpovědi informace nebyla. V tiskovém rozhovoru za účasti Genschera a Seiterse řekl Seiter na otázku reportéra, že NSR předpokládá, že hlavní proud vystěhovalců přijde zákonnou cestou, tj. legálním vystěhováním z NDR, ale že ZÚ NSR budou nadále „plnit svoje funkce“.

V druhé části rozhovoru jsem se vrátil k mému rozhovoru se Sudhoffem.¹ Řekl jsem, že celý výhrůžný tón rozhovoru mne velmi překvapil. Klidnou formou jsem zdůraznil, že jde o způsob, který je v mezinárodních jednáních zcela nepřijatelný. Kromě toho je zbytečný a kontraproduktivní, k ničemu nevede. Na vztazích máme zájem nejen my, ale dobré vztahy k ČSSR jsou také v zájmu NSR. To by si měli uvědomit. Řekl jsem dále, že vůbec nechápu, proč Sudhoff mluvil o tom, že Genscher byl zklamán rozhovorem s Johanesem, když HSP reportují o tom, že humanitní aspekt přijal Johanes s pochopením s tím, že záležitost se řeší. Kromě toho nechápu, proč vůbec došlo k tomuto rozhovoru se Sudhoffem, když Genscher v tiskovém rozhovoru v neděli prohlásil, že již den před řešením, tj. v pátek, dostal návrh NDR. H. na to reagoval rozpačitě s tím, že šlo zřejmě o mezeru v informacích atd. Třeba říci, že celkový tón Höyncka byl přátelský.

Moje doporučení: Doporučuji po určité době pozvat Hubera a znovu mu vyjádřit náš podiv nad tónem a obsahem výhrůžné demarše Sudhoffa. Není třeba záležitost příliš nafukovat, ale dát najevo, že zhoršení vztahů by mohlo mít vážné

1 | Viz dok. 38, s. 80.

důsledky pro NSR při řešení některých konkrétních otázek, na kterých má NSR zájem a ve kterých ČSSR postupuje pružně a operativně.

Spáčil 0521

D48 | 1989, 2. říjen, Bonn. – Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o demarši ministerstva zahraničí SRN kvůli zajištění přístupu do areálu velvyslanectví v Praze.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 35.

Došlo: 2. 10. 89 19.30

K exp.: 2. 10. 89 20.00

Čj.: 053 608

Tajné

Blesk ihned předat

S odvoláním na zaminira Genschera pozval státní tajemník Sudhoff (S.) tituláře¹ 2. 10. v 16.35 hod. na MZV NSR a tlumočil mu ostrý protest proti postupu čs. bezpečnostních orgánů, kteří v okolí ZÚ brání „kopanci a bitím“ uprchlíkům vstup do areálu. Snímky o tom bude vysílat dnes večer TV. S. uvedl, že zmíněný postup čs. bezpečnostních orgánů nemůže NSR přejít a nemůže být ani cestou, kterou chce NSR s ČSSR ve vzájemných vztazích jít. Zdůraznil, že neexistuje žádná dohoda o zajištění cest k velvyslanectví a odmítají opatření čs. strany.

Titulář v reakci odmítl protest s poukazem, že ochrana cest v okolí ZÚ je věcí čs. orgánů, a pokud jde o vstup do budovy, je informován, že není nikomu bráněno v přístupu. O protestu bude informovat ústředí. (Karas)

Spáčil 0524

D49 | 1989, 3. říjen, Praha. – Z denní situační zprávy č. 143 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.

ABS Praha, č. j. OV-039/A-89.

[...]

2. Nepřátelská činnost

- a) Dne 27. 9. 1989 se z podnětu maďarské strany uskutečnila porada pasových a celních orgánů ČSSR a MLR. Zástupce náčelníka štábu brigády Pohraniční stráže MLR v Györu oznámil, že od 1. 10. 1989 budou provedeny změny v technologii odbavování maďarskými orgány. Kontrola nákladních vozidel

---

1 | Tj. velvyslance. Tato formule se používala zejména v případě, že depeši signoval jako autor pověřený pracovník zastoupení (v tomto případě Karas).

vyjíždějících do ČSSR bude spočívat pouze v kontrole kabin a cestovních dokladů. Kontrola střechy vozidel (neporušenost zaplachtování apod.) prováděna nebude. Při příjezdu nákladních vozidel z ČSSR bude prováděna normální kontrola všech prostorů. Trvale budou otevřeny závory na maďarské části hraničního přechodu a pasové orgány MLR se nebudou zúčastňovat s pasovými orgány ČSSR kontrol vízových cizinců jako dosud. U těchto cestujících pouze provedou kontrolu cestovních dokladů, které ihned předají československé straně. Opatřením, které maďarská strana provedla, se zvýší mj. nebezpečí násilného pronikání osob i dopravních prostředků do MLR. Bylo ověřeno, že do ranních hodin 2. 10. 1989 maďarská strana oznámené změny zatím nerealizovala. Čs. pohraniční a celní orgány provedou k zabezpečení kontroly dopravních prostředků příslušná opatření. [...]

D50 | **1989, 3. říjen. Berlín. – Kancelář tajemníka ÚV SED Axena. Velvyslanec ČSSR v Berlíně Langer informuje o kritické situaci v Praze s ohledem na rostoucí počet občanů NDR požadujících výjezd o Spolkové republiky.¹**

SAPMO-BArch. Berlin. DY 30/ IV 2/2.035 (Büro Axen), 35, Bl. 235 n. – Přeloženo z němčiny.

Záznam o telefonátu velvyslance ČSSR F. Langera prostřednictvím speciální telefonní sítě dne 3. 10. v 10.45

Soudruh Langer prosí, aby byla soudruhu Axenovi okamžitě předána následující informace vedení KSČ:

Situace v Praze se zhoršuje z hodiny na hodinu. V 10.30 hod. se velvyslanec ČSSR v Bonnu vrátil z rozhovoru s vedoucím politického oddělení Kastrupem.² Kastrup ho informoval, že momentálně je na zastoupení SRN v Praze přes 5 000 občanů a situace je nezvladatelná. Velvyslanectví SRN proto uzavřelo hlavní vchod. Tím vznikl na ulici shluk více než 500 občanů NDR.

Českoslovenští soudruzi pozorují mezi těmito občany narůstající agresivitu, vzniká výbušná a konfliktní situace především ve vztahu k bezpečnostním orgánům ČSSR, ale i vůči prostým občanům ČSSR.

Genscher Kastrupovým prostřednictvím ČSSR vyzval:

1. aby byla v Praze dána k dispozici budova pro ubytování občanů NDR,
2. aby bylo neprodleně zahájeno jednání prostřednictvím Červeného kříže,
3. aby na okamžitě zahájených jednáních byl vysloven souhlas se stejným řešením jako předevčírem (vlak Německých říšských drah).

Předsednictvo ÚV KSČ velmi naléhavě očekává stanovisko NDR ohledně dalšího postupu. Jsou k dispozici informace o tom, že do Prahy směřují stovky či tisíce občanů NDR, se všemi z toho vyplývajícími důsledky.

1 | V záhlaví je rkp. poznámka „Gen. [soudruh] E. Honecker“ a šifra Ericha Honeckera s časovým údajem 11.30

2 | Srv. Spáčilův telegram 0525, dok. 51, s. 94.

Velvyslanec připojil osobní názor:

Ve vedení KSČ panuje jistá bezradnost. Nechtějí prý tvrdými prostředky zakročovat proti občanům spojenecké země. Na druhé straně tam zároveň vidí mimořádná nebezpečí, pokud by se nechal věcem volný průběh. Působí to dojmem, že na Západě se vzhledem k relativnímu klidu kolem stálého zastoupení v Berlíně soustřeďují na ČSSR. Rádi by zároveň – a takové signály v každém případě existují – vytvořili problémy ve vztazích mezi NDR a ČSSR.

Existuje informace o tom, že několik občanů NDR chtělo vniknout na velvyslanectví USA. USA požádaly MZV o ochranu, jež byla účinným způsobem okamžitě poskytnuta. Z toho je patrné, že SRN musí nezbytně jednat.

Clauder

D51 | 1989, 3. říjen, Bonn. – Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o jednání v bonnském ministerstvu zahraničí, kde zdůrazňoval argumenty, že za situaci na velvyslanectví SRN v Praze nese odpovědnost Spolková republika.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 35.

Došlo: 3. 10. 89 12.45

K exp.: 3. 10. 89 13.00

Čj.: 053 636

Tajné

Blesk ihned předat

Na žádost vedoucího pododdělení 21 MZV NSR Kastrupa (K.)¹ navštívil titulář MZV, kde ho K. informoval, že situace uvnitř a před ZÚ je velmi vážná. V budově se nachází více jak 4500 osob a před hlavním vchodem je více než 400 lidí, neboť byli nuceni zavřít. Nyní proto přecházejí na zajištění ubytování pro tyto osoby v hotelu a prosí o to, aby jim v tom z čs. strany nebylo bráněno. Dnes odlétá do Prahy zástupce německého ČK Hoffmann k dalšímu kolu jednání s čs. ČK a jeho úkolem je nalézt alternativní ubytovací podmínky. V této souvislosti prosba NSR umožnit čs. ČK být nápomocno. Dle K. nejde nyní o otázku stát. obč., kde existují známé rozdílné pozice, ale o hum. aspekt a hum. problém v centru Evropy. Kdo hovoří o naplňování za KBSE, se nemůže vyhnout humanitární pomoci. ČSSR je pokud jde o její přístup izolovaná a „civilizovaný svět“ pro to nemá pochopení. Dále K. popřel existenci a přistoupení NSR k tzv. berlínskému modelu. Opačná prohlášení tituláře NDR Neubauera prý neodpovídají skutečnosti.

Titulář přislíbil informovat ústředí. Dále reagoval, že NSR nemá právo jednat za občany NDR, [sic!]² jestliže opačně interpretuje NSR své možnosti ve vlastním ZÚ

1 | Dr. Kastrup byl ředitelem politického oddělení ministerstva zahraničí v Bonnu. Pododdělení 21, do něhož patřil referát 214 příslušný také pro Československo, vedl Dr. Höynck

2 | Zde měla být místo čárky spíš tečka a po ní nová věta.

nebo na svém území, to je jedna věc, ale tuto pozici nemůže praktikovat v ČSSR a dotýkat se tak čs. suverenity. NSR si nemůže ani osvojovat právo výkladu za „civilizovaný svět“. Odpovědnost za stávající vývoj v ZÚ je od samého počátku na straně NSR. Otázka stojí, zda je NSR schopna dát garance, aby se podobné zneužívání velvyslanectví neopakovalo. Odvolávka na KBSE je v této souvislosti ne na místě, neboť každý by se měl domáhat svých záležitostí legálními, stanovenými postupy. Proč by ČSSR měla podporovat ilegální formy.

Pozn.: Titulář informoval VV NDR Neubauera (N.)¹ o stanovisku K. Neubauer potvrdil, že v rozhovoru s vedoucím úřadu kancléře Seitersem bylo dosaženo shody o „berlínském modelu“. Titulář poradil N. zavolat K. na MZV a s odvoláním na jeho informaci o rozhovoru reagovat. (Karas)

Spáčil 0525

D52 | 1989, 3. říjen, Berlín. – Ministr zahraničních věcí NDR Fischer generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Tlumočí informaci velvyslance Ziebartu s návrhy politického vedení ČSSR provést druhý „humanitární akt“ a vyřešit tím dramaticky se vyostřující situaci v Praze, vyvolanou koncentrací občanů NDR požadujících výjezd do Spolkové republiky.

SAPMO-BArch. Berlin. DY 30 IV/ 2/2.039 (Büro Egon Krenz), 342, Bl. 52 n.

Vážený soudruhu Honeckere!

V příloze předávám informaci velvyslance NDR v ČSSR soudruha Ziebartu. Člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ soudruh Lenárt ho informoval o výsledku zasedání vedoucích představitelů KSČ, týkajícího se současné situace s občany NDR v ČSSR, a požádal, aby Tobě a vedoucím představitelům SED byly sděleny představy předsednictva ÚV.

Se socialistickým pozdravem

Oskar Fischer

Příloha

Soudruh Lenárt z pověření generálního tajemníka soudruha Jakeše ve 12.30 hod. požádal, aby soudruh Honecker a politbyro byli okamžitě informováni o dramatickém vyhodnocení situace na velvyslanectví SRN a před ním, způsobeném přítomností občanů NDR. Na velvyslanectví prodlévá cca 4 500 lidí, před velvyslanectvím dalších 1 000. Toto velké soustředění lidí se již nedá zvládat. Soudruzi ve vedení KSČ se obávají toho, že občané NDR čekající před velvyslanectvím uspořádají po

---

1 | Horst Neubauer byl vedoucím Stálého zastoupení NDR ve Spolkové republice, měl hodnost velvyslance.

Praze demonstraci, ke které by se mohli připojit pražští intelektuálové, disidenti a mladí lidé.

Právě to je zjevně koncept protivníka, totiž během oslav ke 40. výročí NDR v Berlíně uspořádat v Praze velké protidemonstrace s účastí československých občanů a návštěvníků Prahy.

ČSSR není schopna poskytnout vyhovující budovu k ubytování občanů NDR. Nepovažuje rovněž za dobré připustit, aby část lidí odcestovala do Maďarska a přes Maďarsko pak dál. Vedení KSČ ze všech těchto důvodů prosí o zopakování akce podobné té, která proběhla 30. [září]. A proto, aby se nepouštěla iniciativa z rukou, navrhuje uskutečnit další humanitární akt. Soudruh Lenárt požádal, aby tato informace a tyto návrhy byly okamžitě předloženy soudruhu Honeckerovi.

D53 | 1989, 3. říjen, Bonn. – Záznam telefonního rozhovoru spolkového kancléře Kohla s předsedou vlády ČSSR Adamcem ve věci občanů NDR požadujících výjezd z Československa do SRN.¹

Deutsche Einheit. Sonderedition aus den Akten des Bundeskanzleramtes 1989/90.

Bearbeitet von Hans Jürgen Küsters und Daniel Hofman. R. Oldenburg Verlag, München 1998. Dok. 55, str. 437.

Telefonní rozhovor spolkového kancléře Kohla s předsedou vlády Adamcem 3. října 1989

Spolkový kancléř zdraví předsedu vlády Adamce a sděluje, že telefonuje kvůli vývoji v souvislosti s Němci z NDR, kteří mu dělají velké starosti. Doufá, že v příštích hodinách se pro problém těchto lidí podaří nalézt uspokojivé řešení. Velice lituje, že nastala taková situace. Jeho přáním je, aby se tato záležitost odbyvala za humanitárně akceptovatelných podmínek. Je těmito událostmi nesmírně pohnut. Není v našem zájmu věci dramatizovat. Už před rokem dal najevo své obavy a řekl, že nemáme žádný zájem na destabilizaci. Jestliže chceme postoupit dál v procesu odzbrojení a snižování napětí v Evropě, je důležité pokračovat ve vzájemném rozhovoru. Jeho přáním je, aby Československo přispělo svým dílem. Doufá, že bude možné vyřešit problém tak, aby nebyly ovlivněny vztahy.

Předseda vlády Adamec děkuje spolkovému kancléři za telefonát a sděluje, že dnes v 16 hod. se na velvyslanectví Spolkové republiky zdržovalo 6 000 občanů NDR, 2 000 v okolí. Mimo to 3 000–4 000 občanů je na cestě do Prahy. Celkem

1 | Rozhovor započal 3. října v 17 hodin. Publikuje se překlad záznamu, který pořídil 4. října Walter Neuer z úřadu spolkového kancléře. V německé edici, odkud je záznam převzat, se jméno předsedy vlády ČSSR transkribuje důsledně (i v jmenném rejstříku) jako „Adamec“. Eventuální českou verzi záznamu neměl editor k dispozici. Stručná, sotva desetiřádková zpráva ČTK z 3. října 1989 začínala informací o tom, že se rozhovor konal na žádost Helmuta Kohla, a dále se v ní uvádělo: „Předseda vlády ČSSR informoval spolkového kancléře o dohodě s vládou Německé demokratické republiky řešit problém občanů NDR, zdržujících se neoprávněně na půdě velvyslanectví NSR v Praze, obdobně jako v minulých dnech, a umožnit těmto lidem výjezd do NSR přes NDR.“ (Archivní databáze ČTK, 03. 10. 1989.)

jde o 10 000–11 000 lidí. S NDR je dohodnut, že od 17 hod. dnešního dne budou uzavřeny hranice. Všichni občané NDR, kteří se nyní nacházejí v ČSSR, dostanou možnost dnes večer nebo dnes v noci vycestovat přes NDR do Spolkové republiky.

Na doplňující otázku *spolkového kancléře* podotýká *předseda vlády Adamec*, že řešení jako minulý víkend je připraveno celkem pro 10 000 nebo 11 000 občanů NDR.

Spolkový kancléř dává najevo velkou úlevu. Prohlašuje, že tu jde o nadmíru důležitou záležitost.

Předseda vlády Adamec poukazuje na problémy, které v té souvislosti ČSSR postihly.

Spolkový kancléř poznamenává, že by velmi uvítal, kdyby nyní zahájený rozhovor s předsedou vlády Adamcem mohl pokračovat za klidné situace.

Předseda vlády Adamec s tím vyslovuje souhlas.

Na otázku *spolkového kancléře* ohledně oznámení veřejnosti *předseda vlády Adamec* sděluje, že československá vláda to chce ohlásit dnes večer.¹

Spolkový kancléř k tomu poznamenává, že i my máme v úmyslu informovat tisk.²

Rozhovor trval asi 10 minut.

D54 | 1989, 3. říjen, 17.40, Praha. – Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničí NDR a ÚV SED.³ Tlumočí prosbu vedení KSČ a vlády ČSSR o pochopení složité situace v Československu v důsledku masového přílivu občanů NDR a jejich dík za nalezené řešení, a informuje o záměrech československé strany, jak podpořit stanovisko NDR a solidarizovat se s ní.

BStU Berlin. MfS, HA II, 38061, Bl. 110 n.—Přeloženo z němčiny.

Blesk-n

VVS - t - b 7/4-29/89

Úřadující ministr zahraničních věcí Pavel Sadovský mne 3. 11. ve 14.15 hod. pozval k oficiálnímu rozhovoru na ministerstvo zahraničních věcí. V přítomnosti vedoucích odboru Kadnára (západní Evropa) a Větrovce (sl)⁴ sdělil toto:

1. Vedení strany a vláda ČSSR prosí, aby NDR pochopila obtížnou situaci, v níž se ocitla ČSSR v důsledku masového příchodu občanů NDR do země, kteří směřují k velvyslanectví SRN. Ve 14.00 hod. prodlévalo 4 500 osob na velvyslanectví

1 | Hlášení pražského rozhlasu 3. 10. 1989 in: Ostinformationen č. 191. 4. říjen 1989, 1 BPA/PA, F 1/22. (Původní poznámka vydavatelů publikace *Deutsche Einheit*.)

2 | Sdělení spolkového ministra Seiterse před tiskovou konferencí; tisková konference, 3. říjen 1989, 17.55. Nekorigovaný rukopis, 5 s., cit. str. 1; BPA/PA, F 1/30. (Původní poznámka vydavatelů publikace *Deutsche Einheit*.)

3 | V záhlaví jsou jako adresáti telegramu uvedeni 1. náměstek ministra zahraničí Krolikowski a vedoucí IV. oddělení ÚV SED Sieber.

4 | Větrovec byl ředitelem 1. teritoriálního odboru ministerstva.

a cca 2 000 před ním. Podle informací československých bezpečnostních orgánů se v ČSSR zdržují další 4 000. Čelní představitelé ČSSR se obávají, že v Praze dojde k demonstracím, ke kterým se připojí disidenti, intelektuálové a mládež. Masové demonstrace tohoto rozsahu by mohly protivníka svést k zorganizování akcí podle pekingského modelu.

2. Československé vedení vítá rozhodnutí NDR problém řešit a provést 2. hromadný odsun podle vzoru opatření ze 30. 9. Československé vedení učiní všechno pro to, aby tuto akci podpořilo.
3. Helmut Kohl požádal o telefonický rozhovor se s. Adamcem. Rozhovor je domluven na 17.00 hod. Sadovský požádal o informaci, kdo z NDR koho z BRD a kdy informoval o 2. hromadném odsunu a jaké byly učiněny ze strany SRN přísliby (v této souvislosti poukázal na to, že vzhledem k bonnskému nedodržení slova ohledně obou ujištění ze 30. 9. – žádné další přijímání na velvyslanectví a žádná veřejnost – by bylo dobré, kdyby bylo možno ujištění tohoto druhu možno sjednat nebo si vyměnit písemně).
4. ČSSR bude kromě již uveřejněného komentáře v *Rudém právu* a prohlášení mluvčího vlády ČSSR ze 3. 10. podporovat NDR svými principiálními postoji a v následujících dnech uveřejní v tisku další příspěvky, které budou odhalovat cíle bonnské akce a deklarovat solidaritu s NDR.

Ziebart

D55 | 1989, 3. říjen, Berlín a Praha. – Tiskové kanceláře ČSSR a NDR. Zpráva o okamžitém pozastavení volných výjezdů občanů NDR do Československa.

Archivní databáze ČTK, 03. 10. 1989.

Společná zpráva ČTK a ADN

Na základě zpráv, které má NDR k dispozici, jsou ze strany určitých míst NSR připravovány další provokace k 40. výročí NDR, namířené proti klidu a pořádku.

Po konzultaci s ČSSR bylo proto dohodnuto dočasně pozastavit bezpasové a bezvízové výjezdy občanů NDR do ČSSR s okamžitou platností.

D56 | 1989, 3. říjen, Praha. – Nóta FZMV ČSSR velvyslanectví Spolkové republiky Německo s protestem proti údajnému protiprávnímu jednání v souvislosti s občany NDR uchylujícími se na velvyslanectví o azyl.¹

PA AA Berlin. Bestand ZA, Band 140.135E. Fernkopie Nr. 59 (kopie originálu note v češtině).
Též AMZV, 4. TO, 1989, obyč., č. j. 117.571/89, průpis odeslané note.

Č.j.: 117.571/89

Federální ministerstvo zahraničních věcí Československé socialistické republiky projevuje úctu velvyslanectví Spolkové republiky Německa a má čest připomenout, že Československá socialistická republika svým blahovolným, humanitárním, ale současně jednorázovým postojem přispěla k vyřešení nežádoucí situace občanů Německé demokratické republiky, kteří se neoprávněně zdržovali na velvyslanectví Spolkové republiky Německa v Praze.

Orgány Československé socialistické republiky očekávaly, že orgány Spolkové republiky Německa učiní veškerá opatření, aby k této situaci již v budoucnu nedošlo. Umožnění pobytu občanů Německé demokratické republiky na velvyslanectví Spolkové republiky Německa v Praze je v rozporu s posláním a funkcemi diplomatických misí tak, jak jsou upraveny ve Vídeňské úmluvě o diplomatických stycích z roku 1961. Na tyto skutečnosti byly orgány Spolkové republiky Německa v průběhu jednání o řešení vzniklé situace několikrát upozorňovány. Došlo tím též ke vzniku nenormální a nežádoucí situace, která se negativně projevila i při výkonu konzulárních funkcí velvyslanectví ve vztahu k československým občanům.

Vzhledem k tomu, že velvyslanectví Spolkové republiky Německa působící na území Československé socialistické republiky nadále pokračuje v tomto protiprávním jednání, je federální ministerstvo zahraničních věcí nuceno proti němu důrazně protestovat a naléhavě žádat, aby Spolková republika Německa zabezpečila soulad činnosti svého velvyslanectví s mezinárodním právem.

Postoj Spolkové republiky Německa odporuje i dokumentům přijatým v rámci helsinského procesu a je dalším důkazem neochoty respektovat existující reality v Evropě. Takovéto jednání nepřispívá k upevňování důvěry, zlepšování současné mezinárodní situace a rozvoji přátelských vztahů.

Federální ministerstvo zahraničních věcí rovněž rozhodně odmítá pozici hlásanou Spolkovou republikou Německa o tzv. povinnosti chránit všechny Němce, jež nemá mezinárodně právní opodstatnění. Občanům Německé demokratické republiky může poskytovat ochranu pouze Německá demokratická republika jako samostatný, suverénní a nezávislý stát.

V této souvislosti by federální ministerstvo zahraničních věcí chtělo velvyslanectví Spolkové republiky Německa informovat, že československá strana je připravena vytvořit nezbytné podmínky pro normální a řádné fungování velvyslanectví Spolkové republiky Německa na území Československé socialistické republiky.

1 | Odpověď velvyslanectví SRN viz dok. 85, s. 133 a dok. 87, s. 135.

Federální ministerstvo zahraničních věcí Československé socialistické republiky využívá této příležitosti, aby znovu ujistilo velvyslanectví Spolkové republiky Německa svou hlubokou úctou.

[Kulaté razítko]

Federální ministerstvo zahraničních věcí

D57 | **1989, 3. říjen, Praha. – Vláda ČSSR k otázkám kolem pobytu občanů NDR na velvyslanectví SRN a jejich výjezdu do Spolkové republiky s kritikou údajně nezodpovědného kroku orgánů SRN.¹**

Rudé právo, č. 234, roč. 70, 4. 10. 1989, s. 2. Z článku Humanitní přístup vlády NDR.

Vláda Československé socialistické republiky přistupovala ke všem otázkám spojeným s nelegálním pobytem občanů Německé demokratické republiky na území velvyslanectví Německé spolkové republiky v Praze s maximální zdrženlivostí. Odpovědné československé orgány poskytly potřebnou humanitární, zdravotnickou, zásobovací a další technickou pomoc. Vláda ČSSR se iniciativně i aktivně podílela na hledání všestranně přijatelných východisek ze situace, která v žádném případě nevznikla naším zaviněním. Poté, co se našlo odpovídající řešení, vytvořili jsme nezbytné právní i technické podmínky, aby občané NDR mohli opustit území velvyslanectví NSR v Praze a poté i Československou socialistickou republiku. Současně jsme byli informováni, že vláda NSR zajistí, aby se podobná situace neopakovala. Po několika hodinách však bylo velvyslanectví NSR v Praze opět otevřeno přílivu uprchlíků z NDR.

Považujeme tento krok orgánů Německé spolkové republiky za nezodpovědný. Je v naprostém rozporu s mezinárodně dohodnutými pravidly o činnosti diplomatických misí, které upravuje Vídeňská úmluva o diplomatických stycích z roku 1961. Pohyb občanů NDR po Praze, který je v přímé souvislosti s tímto nezodpovědným krokem NSR, vážně narušuje veřejný pořádek v hlavním městě Československa. Budeme samozřejmě garantovat volný přístup hlavním vchodem do budovy velvyslanectví NSR v Praze. Vyhrazuje si však právo přijmout v okamžiku, kdy to budeme považovat za potřebné, nezbytná další opatření k udržení a obnovení veřejného pořádku.

Celá záležitost je samozřejmě poučná i v širších politických souvislostech. Ukazuje na praktickém příkladu, jakými principy se ve skutečnosti řídí politika Německé spolkové republiky ve vztahu k sousedním socialistickým zemím. Československo má trvalý a bytostný zájem na rozvoji politické, ekonomické, vědecké, kulturní, turistické a další spolupráce v Evropě i ve světě. Chceme být otevřenou zemí. Základní podmínkou však je, aby se tento proces uvolňování a spolupráce odehrával na základě vzájemného respektování, uznávání suverenity a nevměšování se do vnitřních záležitostí zemí.

1 | V tisku a prostřednictvím ČTK publikováno jako Prohlášení Miroslava Pavla, vedoucího tiskového odboru Úřadu předsednictva vlády ČSSR, k dalšímu vývoji kolem velvyslanectví NSR v ČSSR

D58 | 1989, 3. říjen, Berlín. – Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o rozhodnutí vedení SED dočasně pozastavit soukromé cesty občanů NDR do Československa a řešit situaci na velvyslanectví SRN v Praze obdobně jako 30. září.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 35.

Došlo: 3. 10. 1989 17.00

K exp.: 3. 10. 1989 17.30

Čj.: 053 666

Tajné

Blesk ihned předat

V návaznosti na řadu telefonicky předávaných informací, návrhů, požadavků a urgencí s. Axenovi, Siebrovi a Mahlowovi z ÚV SED v souvislosti s vývojem situace na ZÚ NSR v Praze sdělil 3. 10. 89 v 13.25 s. Sieber, že po projednání ve vedení SED bylo rozhodnuto:

1. S odvoláním na pokračující nepřátelské akce imperialistických kruhů NSR dočasně zastavit soukromé cesty občanů NDR do ČSSR s okamžitou platností (přesná hodina však nemohla být sdělena).
2. Situace občanů NDR nacházejících se jak uvnitř, tak kolem budovy ZÚ NSR se bude řešit obdobně jako ve dnech 30. 9. a 1. 10. tohoto roku. Umožní se jim výjezd do NSR.
3. O podrobnostech praktického postupu se má dohodnout šéf Státní bezpečnosti s. Mielke se s. min. Kinclem.

Tyto informace údajně sdělil s. Axen v 13.15 hodin s. Lenártovi. Vzhledem k tomu, že při publikaci má být uvedeno, že rozhodnutí bylo přijato po konzultaci s vedením ČSSR, měl přislíbit s. Lenárt sdělit vyjádření do 30 minut.

Při následném telefonickém rozhovoru se státním tajemníkem FMZV Herbertem Krolikowskim bylo zjištěno, že zveřejnění má být v NDR provedeno dnes v 17.00 hodin. (Západní rozhlasové stanice ohlásily dočasné zastavení cest občanů NDR do ČSSR již ve 14.30 hod.)

Langer 0376

D59 | 1989, 4. říjen, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí zastupitelským úřadům ČSSR. Souhrnná informace 4. teritoriálního odboru o exodu občanů NDR z Prahy a dalších krocích vlády NDR a FMZV 3. 10. 1989.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3393.

Odeslaná šifrovka č. [071.935]

Tajné

Blesk

K situaci kolem občanů NDR na ZÚ NSR v Praze.

30. 9. na základě rozhodnutí vlády NDR (po intenzivních jednáních s NSR a doporučeních ČSSR) přepraveno 5 000 občanů NDR ze ZÚ NSR v Praze vlaky (přistavenými z NDR) přes území NDR do NSR. Čs. vláda se aktivně a iniciativně podílela na hledání východisek. Prostřednictvím NDR jsme byli informováni, že vláda NSR zajistí, aby se podobná situace neopakovala.

Od 2. 10. však NSR opět umožňuje pobyt občanům NDR na svých ZÚ v Praze a Varšavě. 3. 10. situace na ZÚ NSR v Praze dosáhla kritickou mez (7 000 v objektu, cca 3 000 před a v okolí budovy, v centru Prahy stovky opuštěných aut). Po intenzivních jednáních ČSSR s NDR bylo dohovořeno řešení situace dle předchozího modelu (tj. převoz všech občanů NDR z Prahy přes NDR do NSR). Současně NDR 3. 10. po konzultaci s ČSSR jednostranným rozhodnutím dočasně omezila bezvívizové a bezpasové výjezdy svých občanů do ČSSR pouze na nejnutnější případy (služební cesty, zájezdy přes cestovky, léčebné pobyty atd.). Neznamená to vypovězení dohody o bezvívizovém styku, pouze dočasné pozastavení platnosti a nevztahuje se na čs. občany.

Proti postupu NSR čs. strana protestovala nótou FMZV z 3. 10. (zveřejněno v RP 4. 10.).¹ Poukázáno na protiprávní jednání NSR, které odporuje Vídeňské úmluvě o diplomatických stycích, dokumentům KBSE. Postoj NSR je dalším projevem neochoty respektovat realitu v Evropě. Důrazně požádáno, aby NSR zabezpečila soulad činnosti svého ZÚ s mezinárodním právem. Odmítnuta neudržitelná pozice NSR o „povinnosti chránit všechny Němce“, což de facto popíráním suverenity a nezávislosti NDR. Zdůrazněna naše připravenost vytvořit nezbytné podmínky pro fungování ZÚ NSR.

Současně zveřejněno prohlášení tiskového mluvčího čs. vlády.

Na žádost spolkového kancléře Kohla 3. 10. odpoledne telefonický rozhovor s předsedou čs. vlády. Kohl apeloval na urychlené humanitární řešení. Z čs. strany zdůrazněna připravenost napomáhat technickými, organizačními prostředky, zásobováním, zdravotní pomocí. Řešení však věcí dvou suverénních států NSR a NDR, i když ČSSR to dělá také problémy.²

Hodnocení: Útěky občanů NDR na ZÚ NSR záměrně využívány a podněcovány z NSR. Kampaň zaměřena na diskreditaci oslav 40. výročí socialistické NDR a je-

1 | Viz dok. 56, s. 99.

2 | Viz dok. 53, s. 96.

jí vnitřní destabilizaci. Postup NSR je programem pangermanismu v praxi. Světu má být prezentována otevřenost a aktuálnost tzv. německé otázky. Mezinárodní dopad záležitosti značný, i když v současnosti na pozadí humanitárních aspektů potlačeny skutečné dlouhodobé politické cíle – revanšismus, destabilizace socialismu.

Odmítáme pokusy učinit ČSSR spoluzodpovědnou. Vytváříme však rozsáhlé technické, organizační a další předpoklady pro řešení, za předpokladu zásadní dohody NSR–NDR. Tento pražský model řešení pomohl zachovat tvář a suverenitu NDR. Vláda NDR i NSR přes své mluvčí postupy ČSSR ocenila. Využij argumentaci v rozhovorech.

Kadnár 071.935

D60 | 1989, 4. říjen, Praha. – Informace o dočasném pozastavení bezvízového styku ČSSR – NDR pro občany NDR, určená 2. odboru 2. správy SNB.¹

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), I. 213.

Opatření NDR k zamezení vycestování občanů NDR

Počínaje 3. 10. 1989 od 17.00 hodin platí obecný zákaz výjezdů občanů NDR do ČSSR pouze s osobním průkazem. Toto opatření se nevztahuje na tyto kategorie osob:

- držitele diplomatických, služebních pasů
- pro obchodní cesty, pokud je oficiální potvrzení čs. strany
- léčebné pobyty, jakož i zájezdy organizované cestovní kanceláří
- na vyslané zaměstnance velvyslanectví, případně afilací

Ostatní občané NDR, kteří cestují do ČSSR a nemají jeden z výše uvedených důvodů, nebudou mít orgány NDR umožněn na hranicích vjezd do ČSSR.

Jedná se o zcela jednostranné opatření vůči občanům NDR, cesty čs. občanů do NDR tím nejsou nijak omezeny.

Nejedná se o vypovězení dohody mezi ČSSR a NDR o bezvízovém styku, pouze se tímto opatřením pozastavuje platnost některých jejích ustanovení.

(Dohoda mezi vládou ČSS a NDR o bezvízovém styku ze dne 30. 6. 1978.)

---

1 | Datum a adresát informace určeny podle rukopisných poznámek v záhlaví písemnosti, původce není označen. Viz též dok. 55, s. 98.

D61 | 1989, 4. říjen, Praha. – Souhrnná informace ústředního výboru KSČ složkám aparátu KSČ k pobytu občanů NDR na velvyslanectví Spolkové republiky v Praze.¹

NA Praha, f. ÚV KSČ, dokumentace 1989 (nezpracováno). Dálnopisná sdělení a dopisy ÚV KSČ.

Informace pro KV a OV KSČ a KSS k problematice pobytu občanů NDR na velvyslanectví NSR v Praze

Od července letošního roku se postupně začali shromažďovat v prostorech velvyslanectví NSR v Praze občané NDR, kteří se touto cestou snažili vynutit přímý odchod do NSR.

23. srpna

oznámil ZÚ NSR v Praze oficiálně uzavření velvyslanectví pro veřejnost. V té době se zde nacházelo 144 občanů NDR.

7. září

přijel do ČSSR ředitel politické správy MZV NSR D. Kastrup, aby s ministrem zahraničních věcí J. Johaneseem vzniklou situaci projednal. Kastrup navrhoval tzv. maďarský model, t. j. přímý odchod občanů NDR do NSR. Ministr Johannes tento návrh odmítl s odůvodněním, že ČSSR má spojenecké a smluvní závazky vůči NDR, které nehodlá porušovat. Pobyt občanů NDR na ZÚ NSR označil ministr Johannes za záležitost NDR a NSR. K tomuto dni se na ZÚ nacházelo 365 občanů NDR.

12. září

jako výsledek jednání mezi NDR a NS přiletěli do Prahy tři zmocněnci vlády NSR a zmocněnec vlády NDR, aby seznámili občany NDR s garancemi, které vláda NDR poskytne všem, kteří se vrátí do NDR (beztrestnost, návrat do původního zaměstnání, možnost podání žádosti o vystěhování). Nabídky využilo 247 osob. 200 osob zůstalo na ZÚ NSR.

20. září

dosáhl počet občanů NDR a velvyslanectví počtu 530. V odpoledních hodinách téhož dne byl přijat velvyslanec NSR v Praze H. Huber ministrem zahraničních věcí J. Johaneseem. H. Huber přednesl osobní poselství ministra zahraničí NSR H.-D. Genschera generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ M. Jakešovi a předsedovi federální vlády L. Adamcovi. Ministr Genscher se vší naléhavostí žádal naše představitele o „pragmatické a humanitární řešení“ vzniklé situace. Velvyslanec Huber při rozhovoru líčil dramaticky situaci, která na ZÚ NSR vládne. Ministr Johannes opakoval

1 | Informace byla rozeslána 5. 10. 1989 pod číslem ÚV-0106/89 celkem 182 adresátům, mj. ÚV KSS, členům a kandidátům předsednictva ÚV KSČ, krajským a okresním výborům KSČ a KSS, tajemníkům a členům sekretariátu a vedoucím oddělení ÚV KSČ, hlavní politické správě armády a hlavnímu výboru KSČ ministerstva vnitra ČSSR.

čs. argumenty, t. j. záležitost musí být vyřešena mezi NDR a NSR a znovu upozornil na skutečnosti, že pobytem občanů NDR porušuje NSR Vídeňskou konvenci o diplomatických stycích.

21. září

odjel do Berlína zvláštní pověřenec vlády ČSSR ředitel 4. t. o. MZV M. Kadnár, aby s ministrem zahraničních věcí NDR Fischerem o situaci jednal a dosáhl dalších garancí NDR pro vycestování občanů NDR do NSR. Jednání bylo úspěšné. NDR dala garance všem občanům, kteří se t. č. nacházeli na ZÚ NSR, že jejich žádost o vystěhování bude pozitivně vyřešena. Podmínkou však je jejich návrat do NDR.

25. září

dosáhl počet občanů NDR na ZÚ NSR 874. Týž den žádal velvyslanec NSR Huber u 1. náměstka MZV Sadovského pronájem budovy s právem exteritoriality pro ubytování občanů NDR. Jinak, podle slov velvyslance, ponese ČSSR odpovědnost za další vývoj událostí na ZÚ NSR. Požadavek NSR na pronájem budovy, jakož i výhrůžky, týkající se zodpovědnosti, byly 1. náměstkem kategoricky odmítnuty. Bylo poukázáno na skutečnost, že ČSSR poskytuje humanitární pomoc a zdůrazněno, že na území ČSSR se řeší konflikt vyvolaný protiprávní činností NSR.

27. září

dosáhl počet občanů NDR 1 400. Tento den přijel do Prahy státní tajemník ministerstva zahraničních věcí NSR Jürgen Sudhoff a byl přijat 1. náměstkem ministra zahraničních věcí P. Sadovským. Sudhoff informoval o tom, že občanům NDR, kteří se na ZÚ NSR zdržují, byly předneseny garance NDR. Drtivá většina občanů však nabídku NDR odmítla. Sudhoff vyhrožoval tím, že ČSSR ponese plnou odpovědnost za všechny mimořádné události, ke kterým na ZÚ NSR dojde. Uvedl, že mezi občany NDR jsou údajně agenti státní tajné bezpečnosti NDR, kteří mohou vyvolat provokaci, která by mohla mít nedožrnné následky. Sudhoff opakoval žádost, aby ČSSR poskytla náhradní prostory pro ubytování občanů. I náměstek vyhrůžky státního tajemníka Sudhoffa odmítl a označil je za politické vydírání. Znovu opakoval, že je třeba záležitost řešit mezi NDR a NSR. Uvedl, že poskytnutí náhradních prostorů s právem exteritoriality není řešením, neboť by vedlo jen k dalšímu přílivu občanů NDR. I. nám. nabídl ZÚ NSR ochranu před pronikáním občanů NDR, která však byla státním tajemníkem odmítnuta.

29. září

dosáhl počet občanů NDR na ZÚ NSR 2 700. Tento den přijel do Prahy předseda Červeného kříže NSR princ Botho zu Sayn Wittgenstein, aby jednal o možnostech humanitární pomoci se strany Československého červeného kříže. Byl doprovázen státní ministryní MZV NSR Adam-Schwätzer. ČsČK přislíbil veškerou možnou humanitární pomoc.

30. září

ve večerních hodinách proběhl odsun cca 3 000 občanů NDR zvláštními vlaky přes území NDR do NSR. Zprávu o odsunu sdělil občanům NDR osobně ministr zahraničních věcí NSR H.-D. Genscher, který tento den do Prahy zvlášť pro tento účel přiletěl.

1. října

byla zahájena ostraha objektu velvyslanectví příslušníky VB. V průběhu dne se shromáždilo v okolí velvyslanectví cca 300 občanů NDR kterým byl ve večerních hodinách otevřen na pokyn velvyslance NSR hlavní vchod budovy. Do té doby pronikali občané NDR do objektu velvyslanectví přes plot v zadní části.

2. října

byl pozván na ministerstvo zahraničních věcí NSR v Bonnu velvyslanec ČSSR v NSR D. Spáčil, kde mu státní tajemník Sudhoff přednesl ostrý protest proti ostraze velvyslanectví NSR v Praze příslušníky VB.

V průběhu dne a večera se nashromáždilo v okolí velvyslanectví NSR cca 1 000 občanů NDR, kteří se snažili proniknout do ZÚ NSR. Protože hrozily incidenty mezi občany NDR, kteří měli sebou i velmi malé děti, a příslušníky VB, byl cca ve 20 hodin přístup k ZÚ NSR uvolněn.

Od tohoto okamžiku přicházel prakticky nepřetržitý proud občanů NDR k budově velvyslanectví NSR, kam byli postupně vpouštěni.

3. října

kolem 4 hodiny ránní se v prostorech velvyslanectví NSR nahromadilo již 4 500 občanů NDR, z toho 1 000 dětí. Proto byl hlavní vstup do objektu ZÚ NSR uzavřen. To mělo za následek, že v průběhu dopoledne se v prostoru kolem velvyslanectví shromáždilo dalších cca 1 000 občanů NDR, kteří se snažili násilím proniknout do objektu velvyslanectví NSR.

V 16 hodin byl přijat na FMZV velvyslanec NSR H. Huber, kde mu byla předána protestní nota o zneužívání velvyslanectví NSR v Praze pro účely, které jsou v rozporu s Vídeňskou konvencí o diplomatických stycích z r. 1961. V této době se na ZÚ a jeho okolí nacházelo cca 6 000 občanů a dalších cca 3 000 bylo rozptýleno v Praze.

V 17 hodin telefonoval kancléř NSR Kohl předsedovi federální vlády s. Adamcovi a žádal jej o pomoc při řešení problému občanů NDR. Předseda vlády ČSSR informoval spolkového kancléře o dohodě s vládou NDR řešit problém občanů NDR zdržujících se neoprávněně na půdě velvyslanectví NSR v Praze obdobně jako v minulých dnech a umožnit těmto lidem výjezd do NSR přes NDR. Odsun se bude realizovat v průběhu středy 4. 10. 1989.

D62 | 1989, 4. říjen, Berlín. – Ministr zahraničních věcí NDR Fischer generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Tlumočí informaci velvyslance Ziebart o naléhavých dotazech československých představitelů ve věci dohodnutého transportu občanů NDR pobývajících na velvyslanectví SRN i jinde v Československu.

SAPMO-BAr Berlin., DY 30, 5195, Bl. 19 n.

Vážený soudruhu Honeckere!

V příloze předávám záznam o telefonické zprávě velvyslance NDR v ČSSR soudruha Ziebart.

Se socialistickým pozdravem

Oskar Fischer

Příloha

Záznam

Velvyslanec NDR v ČSSR soudruh Ziebart postoupil dne 3. 10. 1989 ve 22.40 hod. následující dotazy, které mu z pověření předsedy vlády ČSSR Adamec předal úřadující ministr zahraničních věcí ČSSR Sadovský:

1. Soudruh Adamec prosí o informaci, proč neprobíhá dohodnutá akce. ČSSR stále ještě vychází ze sdělení, které soudruhu Lenártovi 3. 10. 1989 kolem poledne předal soudruh Axen.
2. Proč není ČSSR informována o tom, že v akci se nepokračuje, resp. co se vlastně děje?
3. Soudruh Adamec prosí, aby soudruh Stoph a další soudruzi z vedení byli zpraveni o tom, že situace na velvyslanectví SRN v Praze a kolem něho se nadále přiosťruje. V areálu velvyslanectví se nalézá 11 000 až 12 000 osob z NDR, další 2 000 v nedalekém okolí. Do Prahy i nadále přijíždějí v osobních vozech lidé z NDR.

Byli o tom informováni soudruh Axen, soudruh Stoph, soudruh Herbert Krolkowski.

Vzhledem k tomu, že k těmto dotazům nebyla momentálně k dispozici žádná rozhodnutí, byl velvyslanec Ziebart po dohodě se soudruhem Stophem pověřen, aby soudruhu Sadovskému sdělil, že odpověď na otázky jím položené bude moci být dána teprve dnes dopoledne.

D63 | 1989, 4. říjen, [Berlín]. – Záznam o telefonátu velvyslance Ziebart.¹ Informuje o naléhání československých představitelů na realizaci dohodnutého postupu.
SAPMO-BAr Berlin. DY 30, 5195, Bl. 18.

8.42 hod.

Telefonát soudruha velvyslance Ziebart z Prahy

S. velvyslanec sdělil následující:

Zavolal mi soudruh Lenárt a z pověření soudruha Jakeše mě požádal o rychlou informaci, proč byly zastaveny ohlášené vlaky a autobusy.

Situace v Praze je krajně kritická. Čs. vedení prosí o rychlé řešení.

Pět minut nato mi z pověření soudruha Adamce volal ministr dopravy. Jménem soudruha Adamce položil tytéž otázky a požádal mě, aby vlaky a autobusy byly uvedeny do pohybu. Pokud se tak nestane, bude ČSSR muset pomýšlet na „vlastní řešení“.

To prý zaznělo dnes ráno v 8.00 hod. na poradě u soudruha Adamce.

Prosím o okamžité předání tohoto textu soudruhu Axenovi.

D64 | 1989, 4. říjen, 8.55, Praha. – Velvyslanec NDR Ziebart ÚV SED, ministerstvu státní bezpečnosti a ministerstvu zahraničních věcí NDR.² Telegramem potvrzuje předchozí telefonické sdělení.³
BStU Berlin. MfS, Sekr. des Ministers, 63, Bl. 25. – Přeloženo z němčiny.

Blesk -n
CT 114/89

Z pověření generálního tajemníka se 4. 10. v 8.10 hod. dotazoval s. Lenárt, proč byly zastaveny plánované vlaky a autobusy. Tutéž otázku mi po rozhovoru se s. Arndtem v 7.30 hod. položil ministr dopravy Podlena.

Na poradě u s. Adamce dnes ráno byla situace v Praze ohodnocena jako krajně kritická. Soudruzi Lenárt a Adamec prosí o okamžitou odpověď. Ministr dopravy naznačil, že pokud NDR neprodleně nezareaguje, bude ČSSR muset připravovat „vlastní rozhodnutí“.

Ziebart

1 | Vzhledem k tomu, že dokument je uložen ve svazku výpisů z usnesení politbyra ÚV SED, lze předpokládat, že telefonát byl přijat složkou ústředního aparátu ÚV SED.

2 | V záhlaví jsou jako adresáti telegramu uvedeni Hermann Axen, Erich Mielke a Herbert Krolikowski.

3 | Viz dok. 63, s. 108.

D65 | 1989, 4. říjen, Berlín. – První náměstek Státní rady NDR a člen politbyra ÚV SED Kleiber generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi o intervenci velvyslance ČSSR Langera ve věci občanů NDR v Praze.

SAPMO-BAr Berlin. DY 30, 5195, Bl. 21.

Milý soudruhu Erichu Honeckere!

Dnes v 9.00 hod. byl u mě československý velvyslanec v NDR a přednesl naléhavou žádost předsedy vlády ČSSR. Příslušné pověření k tomu od soudruha Adamec obdržel dnes ráno v 8.15 hod.

Sdělil, že situace občanů NDR v Praze, kteří se zdržují na ulici (3 až 4 tisíce), je kritická. Dále existují momenty velkého nebezpečí pro děti, taktéž pobývají na ulici.

Předseda vlády prosí o rychlý odjezd z Prahy, protože existují známky toho, že s občany NDR se spolčují opoziční skupiny ČSSR. Soudruh Adamec vzkazuje, že jestliže NDR není s to občany odtransportovat, bude muset opatření přijmout ČSSR. ČSSR je ochotna a připravena odtransportovat občany NDR svými vlaky přímo do SRN. Opětne zdůraznil, že pouze ty občany, kteří se zdržují na ulici.

Vzal jsem toto sdělení na vědomí a sdělil jsem mu, že během krátké doby obdrží příslušnou zprávu.

Günther Kleiber

D66 | 1989, 4. říjen, Berlín. – První náměstek ministra zahraničí NDR Krolikowski generálnímu tajemníkovi ÚV SED a předsedovi Státní rady NDR Honeckerovi. Předává informaci velvyslance Ziebart s naléhavými dotazy a sděleními představitelů ČSSR.

BStU Berlin. MfS, Sekr. des Ministers, 63, Bl. 23 n. – Přeloženo z němčiny.

Vážený soudruhu Honeckere!

Velvyslanec NDR v ČSSR soudruh Ziebart předal informaci, která je obsažena v příloze.

Se socialistickým pozdravem

v z. Krolikowski

Oskar Fischer¹

---

1 | Dopis psaný na úředním dopisním papíru ministra zahraničí je parafován Krolikowským, jméno ministra je pod Krolikowského podpisem napsáno na stroji. Vpravo v záhlaví je rukou připsán adresát „gen. Mielke“, ministr státní bezpečnosti.

Příloha

Záznam

Velvyslanec NDR v ČSSR, soudruh Ziebart, byl pozván k soudruhu Lenártovi, jenž ho z pověření generálního tajemníka ÚV KSČ soudruha Jakeše požádal o zodpovězení následujících otázek:

1. Proč byly zastaveny přípravy k řešení pražského problému, přislíbené dne 3. 10.?
2. Kdy NDR počítá s řešením tohoto problému? Kdy začnou naléhavě nutná opatření?
3. Soudruh Jakeš prosí, aby bylo sděleno soudruhu Honeckerovi osobně, že situace v Praze je nanejvýš kritická.

Ministr dopravy ČSSR soudruh František Podlena z pověření předsedy vlády Adamce sdělil, že dnes ráno se konala krizová porada, na které bylo zcela jednotně konstatováno, že situace v Praze je krajně kritická. Státní dráhy a další instituce ČSSR již učinily všechny přípravy k tomu, aby se v noci mohlo začít s řešením problému.

Soudruh Adamec prohlásil, že ČSSR velmi záleží na tom, aby se tento problém z hlediska dopravně-technického vyřešil společně s NDR. Pokud však nedojde brzy k rozhodnutí, bude vláda ČSSR nucena iniciovat vlastní řešení.

D67 | 1989, 4. říjen, Berlín. – Usnesení politbyra ÚV SED o opatřeních v souvislosti s výjezdem občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN v Praze, o dalších omezeních bezvívazového a bezpasového styku s ČSSR a zostření kontroly hranice NDR s Polskem.¹

SAPMO-BArch. Berlin. DY 30, 5195, Bl. 14 n. (výpis z usnesení). Dále SAPMO-BArch. Berlin. DY 30, J IV/ 2/2, 2350, Bl. 1–3 (negativní fotokopie čistopisu protokolu 41. zasedání).

K aktuálním otázkám

Zpravodaj: E. Honecker

1. Ve smyslu porady politbyra dne 4. 10. 1989 začne akce výjezdu bývalých občanů NDR z Prahy vlaky Německých říšských drah dne 4. 10. 1989 v 17.00 hod.
Za nezbytná opatření odpovídají:
  - soudruh E. Krenz
  - soudruh E. Mielke
  - soudruh O. Arndt
  - soudruh F. Dickel
  - soudruh H. Krolikowski

1 | Podle údaje v protokolu trvalo zasedání od 10.10 do 11.15 hod., přičemž na programu byly ještě dva další body, jedním z nich byla otázka majetku osob, které se „za hrubého porušení státně-občanských povinností zdržovaly po 30. září 1989 v zahraničí a jimž příslušné státní orgány NDR z humanitárních důvodů umožnily vycestování do třetí země“.

2. Dopisem generálního tajemníka ÚV SED soudruha E. Honeckera informovat o rozhodnutí soudruha Jakeše, generálního tajemníka ÚV KSČ. Zároveň mu vyslovit dík za jeho informaci a říci, že o příslibených přípravách k řešení problému mohlo být rozhodnuto teprve tehdy, až příslušná usnesení přijalo politbyro ÚV SED.

Sdělit, že k rychlému řešení organizačních otázek bude do Prahy okamžitě vyslán státní tajemník ministerstva dopravy NDR a že během dne bude později informována bonnská vláda.

Odpovídá: soudruh H. Krolikowski

3. Soudruh H. Neubauer se pověřuje, aby dne 4. 10. 1989 v 15.00 hod. vedoucímu kanceláře německého spolkového kancléře Seittersovi sdělil, že akce dnes začne.

Odpovídá: soudruh H. Krolikowski

4. V médiích uveřejnit komentář o akci.

Odpovídá: Soudruh E. Honecker, soudruh J. Herrmann

První zpráva o začátku akce bude zveřejněna v 17.00 hod.

5. O průjezdu vlaků do Spolkové republiky budou šifrovaným dálnopisem informováni 1. tajemníci krajských vedení SED v Drážďanech a v Karl-Marx-Stadtu.

Odpovídá: soudruh E. Honecker

6. Rozhodnutí o pozastavení bezpasového a bezvívzového pohraničního styku s ČSSR bude s okamžitou platností rozšířeno na tranzitní dopravu občanů NDR do Bulharska a Rumunska. To se týče jak pohraničního styku po silnici, po železnici, tak – ohledně Maďarska – i leteckého.

7. Začít po celé délce kontrolovat zelenou hranici s ČSSR a Polskou lidovou republikou.

Odpovídají: soudruh H. Keßler, soudruh E. Mielke, soudruh F. Dickel

D68 | 1989, 4. říjen, Berlín. – Generální tajemník ÚV SED Honecker 1. tajemníkovi krajského vedení SED v Drážďanech Modrowovi a 1. tajemníkovi krajského vedení SED v Karl-Marx-Stadt Lorenzovi. Šifrovaný dálnopis o průjezdu vlaků s občany NDR do Spolkové republiky.¹

SAPMO-BArch. Berlin. DY 30, 5195, Bl. 22 n.

Geheime Verschlusssache, č. 29/89

Vážení soudruzí!

Na základě žádosti vedení československého státu uskuteční se v noci ze 4. na 5. 10. 1989 průjezd několika vlaků, které povevou bývalé občany NDR, odsouva-

1 | V záhlaví předlohy určené k expedici je uveden časový údaj 11.25 a rkp. poznámka „Sofort auf den Tisch“ (ihned předložit). Pod textem se uvádí čas předání v Drážďanech 11.58 a v Karl-Marx-Stadt 11.55. Honeckerovo sdělení bylo ve 13.26 odesláno v identickém znění k informaci – rovněž šifrovaným dálnopisem – 1. tajemníkům SED ostatních třinácti krajských vedení, jakož i všem 1. tajemníkům okresních vedení ministerstev státní bezpečnosti, národní obrany a vnitra. (Tamtéž, l. 24 n.)

né do SRN. Detaily se můžete dozvědět prostřednictvím Říšských drah. Nezbytná bezpečnostní opatření, která zajistí ničím narušený průjezd vlaků, budou učiněna centrálně a s vámi projednána.

Se socialistickým pozdravem

E. Honecker

D69 | 1989, 4. říjen, Berlín. – Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o poznatcích po dočasném pozastavení volného cestování občanů NDR do Československa a odhaduje možné důsledky tohoto opatření.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 35.

Došlo: 4. 10. 1989 12.00

K exp.: 4. 10. 1989 12.30

Čj.: 053705

Tajné

Z neoficiálních rozhovorů s novináři a zástupci MZV NDR na koktejlu 3. 10. ke 40. výročí NDR vyplynuly následující první poznatky k zastavení volného cestování občanů NDR do ČSSR.

Zdůrazněno, že se jedná o poslední možnost, jak omezit příliv občanů NDR na ZÚ NSR v Praze. Současně však uváděno, že se jedná o nouzové řešení s tímto negativním dopadem:

- Zrušení poslední možnosti volného cestování pro poctivé občany vyvolá nutně negativní ohlas mezi veřejností NDR. Někteří západní diplomaté dokonce spekulovali, že by se mohlo jednat o pověstnou poslední „kapku v poháru trpělivosti“.
- Formulace, že k opatření bylo přistoupeno po dohodě s ČSSR může vyvolat i dočasné nepřátelské nálady vůči ČSSR mezi občany NDR.
- Vzhledem k posledním až fanatickým útěkům se očekává, že řada občanů NDR bude pokračovat otevřenou hranicí mezi našimi zeměmi ilegálně, a tudíž i po event. dalším odsunu se budou i v příštích dnech občané NDR pokoušet proniknout na ZÚ NSR.
- Předpokládá se, že řada dosud váhajících občanů NDR, kteří jsou v současnosti v ČSSR, MLR, BLR a RSR, se již po vyhlášení uvedeného omezení nevrátí do NDR a rozhodne se k útěku. (Plšek)

Langer 0378

D70 | 1989, 5. říjen, Praha. – Federální ministerstvo zahraničí velvyslanectví ČSSR v Caracasu. Informace 4. teritoriálního odboru pro ministra Johanese¹ o výsledcích druhé vlny exodu občanů NDR z Prahy a o dalších jednáních v této záležitosti.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3404.

Odeslaná šifrovka č. [071.943]

Tajné

Blesk ihned předat

Podľa Ziebartu, v prípade že správne počítali, vlakmi odcestovalo 8 200 ľudí. 300 sa vracia do NDR pri použití papierov Vogela a KO ZÚ NDR. 100 už odcestovalo, 200 zostáva na ZÚ NSR čakajúc príjazd právnicka z NDR. Podľa údajov FMV nový prírastok na ZÚ NSR k 14 hodine dňa 5. 10. – 14 občanov NDR. Zosilnené hliadky príslušníkov VB perlustrujú a vracajú občanov NDR z prístupových uličiek vpredu a prístupových cestičiek v Petřínských sadoch za budovou ZÚ NSR. Zmocnenec FMV informoval dnes o nevelkom počte prienikov občanov NDR cez hranice NDR–ČSSR.

Pri organizovaní príjazdu vlakov do ČSSR došlo k demonštráciám a pokusom obsadiť železničné stanice (napr. v Drážďanoch). Kincl, Podlena, Sadovský riešili celú noc rôzne nepredvídané a havarijné situácie. Predtým rad zásadných rozhodnutí medzi Štefaňákom, Lenártom – Sieberom, Axenom a po línii Sadovský – Langer po schválení s. Jakešom a s. Adamcom.

Ziebart telefonoval, že v prípade prieniku ďalších občanov NDR na ZÚ NSR hodlajú veci riešiť individuálne, potichu. Zatiaľ nešpecifikoval. Odletel do Berlína.

Znovu sme 4. 10. dali na základe pokynu s. tajomníka Lenárta brífing cca 40 čl. komentátorom, čo sa prejavilo v HOP. Pripravuje sa pasáž k tejto veci pre vystúpenie GT na pléne ÚV KSČ.

Kadnár 071.943

D71 | 1989, 5. říjen, Praha. – Z denní situační zprávy č. 146 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.

ABS Praha, č. j. OV-039/A-89.

[...]

Situace na státních hranicích s NDR

Na základě rozhodnutí státních orgánů NDR k omezení cest občanů do ČSSR již v noci z 3. na 4. října 1989 výrazně poklesl počet občanů NDR přijíždějících do ČSSR. Pasové orgány NDR propouštějí do ČSSR jen své občany, kteří tranzitují do

1 | Telegram byl zaslán k informaci také velvyslancům v Bonnu a v Berlíně

třetího státu, cestují s hromadnými zájezdy, předem rezervovanými a zaplacenými, cestují služebně nebo cestu konají za mimořádných okolností (autonehoda, úmrtí příbuzných v ČSSR, převzetí materiálu apod.). V souvislosti s těmito opatřeními se však prudce zvýšil tlak na státní hranici mimo hraniční přechody. V noci z 3. na 4. října 1989 bylo zadrženo útvary Správy ochrany státních hranic Ústí nad Labem přes 130 občanů NDR, kteří vnikli do ČSSR; tento stav trvá i v denních hodinách. [...]

D72 | 1989, 5. říjen, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Souhrnná zpráva o výjezdní akci 4.– 5. října 1989.

PA AA Berlin. Bestand AV, Band 20.682E. Drahtbericht Nr. 2314 (Konzept). – Přeloženo z němčiny.

Č. 2314 z 05. 10. 1989, 1310 OZ

Citissime

Utajeno – Jen pro služební potřebu

Čj.: RK 330 VS-NfD

Vyřizuje: LR I Rünger

Věc: Němci z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Výjezd zorganizovaný ve dnech 4.–5. [10.] 1989

K informaci

1. Druhý velký realizovaný výjezd z pražského velvyslanectví během pěti dnů byl ukončen podle plánu a nedošlo zde k žádnému narušení celé akce.

Do vlaků směřujících do Spolkové republiky Německo nastoupilo 7 600 Němců z NDR. Zdejší odhady – vycházející z optického dojmu při pohledu na davy lidí shlukující se zejména před velvyslanectvím a v ulicích k němu vedoucích – činily nejméně 10 000 osob.

Celkem odjelo osm vlaků. První vyjel z Prahy v 18.25 hod., poslední v noci 5. 10. v 1.30 hod.

2. Vyklízení ulic kolem velvyslanectví, stanového tábora i budovy velvyslanectví samého včetně přístaveb probíhalo v koordinované spolupráci se členy Německého červeného kříže podle plánu a bez rušivých momentů. Neobjevovaly se ani náznaky paniky, nedošlo k žádným k nebezpečným tlačenicím či ke zraněním. Při organizaci a realizaci přepravy autobusy na nádraží Praha-Libeň spolupracovalo velvyslanectví a nasazené síly Německého červeného kříže pragmaticky se zdejšími bezpečnostními orgány i se zdejším velvyslanectvím NDR. Při přepravě mezi velvyslanectvím a nádražím bylo uskutečněno celkem 118 jízd autobusy. Vypravené vlaky doprovázelo 16 za tímto účelem vyslaných pracovníků našeho ministerstva zahraničí a dva další pověřeni pracovníci velvyslanectví.

3. Během realizace celé akce udržovalo velvyslanectví stálý telefonický kontakt se situačním centrem našeho ministerstva zahraničí a v případě dotazu spolkového ministerstva vnitra rovněž i s tímto ministerstvem.
4. V závěrečné fázi celé akce byly soustavně doplňovány stavy materiálu i personálu Německého červeného kříže. Nakonec tu bylo více než 80 pomocníků, lékařů a vedoucích pracovníků. Spolupráce s operačním vedením Německého červeného kříže byla v každé fázi vynikající.
5. V současné době, ve 12.00 hod., se na zastupitelství zdržuje ještě 202 Němců z NDR usilujících o azyl. 197 z nich má v úmyslu vrátit se na základě „Vogelovy nabídky“ do NDR. Velvyslanectví tyto případy v přímém kontaktu se zdejšími velvyslanectvími NDR vyřídí podle okolností ještě během dnešního odpoledne.
6. Plnění ostatních úkolů velvyslanectví bylo v důsledku událostí posledních dnů přirozeně omezeno. Centrální funkce, jako udělování víz (v současné době na 1500 denně), probíhaly bez narušení dále.

Huber

D73 | **1989, 5. říjen, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Referuje o ohlasu exodu občanů NDR v československých médiích.**

PA AA Berlin. Bestand ZA, Band 140.715E. Drahtbericht Nr. 2315. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2315 z 05. 10. 1989, 1906 OZ

Citissime

Došlo: 05. 10. 1989, 2019 OZ

Čj.: POL 320

Věc: Občané NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Československá média

Ref.: Průběžné zpravodajství

K informaci

1. Včera (4. 10.) pojednávaly všechny československé deníky o tématu na prvních stranách, většinou se snímky zachycujícími lidi usilující o azyl čekající před velvyslanectvím i s jejich dětmi. Sděluje se, že bylo dosaženo (humanitárně motivované) dohody o řešení (změny v důsledku přesunů ze 3. na 4. 10. se už nemohly vzhledem k redakční uzávěrce do zpravodajství promítnout). Autoři si sice s ohledem na NDR odbyli povinná rétorická cvičení v podobě známých výtek na naši adresu, ovšem fotografie a řadu zřetelně humanitárně orientovaných situačních zpráv je třeba chápat jako skryté projevy sympatií – jak nám redaktoři v mnoha případech potvrdili. Významnou účast s osudem lidí usilujících o azyl projevovalo i obyvatelstvo. Řada redaktorů nám k tomu řekla, že při všem studu nad situací těchto lidí před velvyslanectvím jsou hrdi na velkou ochotu čs. obyvatelstva pomáhat a na jeho sympatie (za povšimnutí

přítom stojí i to, že mezi Čechoslováky, kteří včera večer odjíždějícím Němcům z NDR provolávali při nastupování do autobusů slávu, byla celá řada příslušníků čs. opozice).

2. Také dnes (5. 10.) se o tématu píše v čs. médiích diferencovaně. Vedle citace oficiálních prohlášení úředních míst NDR se ve všech novinách objevují vlastní reportáže o tom, jak probíhal odjezd.

Rudé právo se o zpoždění vlaků oproti původním časovým údajům jako takovém nezmiňuje, avšak píše, že „podle agenturních zpráv se skupiny provokátérů na území NDR pokusily poškodit je (tj. vlaky)“. S odvoláním na tiskové zprávy ze Spolkové republiky Německo se tvrdí, že „chování policistů bylo [...] v naprosté většině korektní. Tu a tam nastalo sice přetlačování, když občané NDR bránili volnému průjezdu ..., v ojedinělých případech došlo také k použití služebního obušku, v žádném případě však nešlo o „šílené mlácení Němců českými policisty“. Kromě toho se v souvislosti s naší povinností poskytnout přístřeší hovoří o „svého druhu renesanci nacionalistického pangermánského myšlení, s nímž evropské národy, mimo jiné i náš, učinily neblahé zkušenosti“. *Svobodné slovo* pod titulkem Odjezd další skupiny popisuje průběh dne; zmiňuje se o tom, že tu začal působit Československý červený kříž a že rovněž čs. občané nabízeli promrzlým čekajícím horký čaj a jiné občerstvení, což bylo vděčně přijímáno. O zpoždění vlaků se píše toto: „Jejich velké zpoždění (původně měly přijet v úterý večer) odůvodňují západní agentury tím, že vlaky byly na území NDR údajně zdrženy protestujícími občany“. V souvislosti se zrušením možnosti občanů NDR cestovat do ČSSR bez víz a pasů se uvádí, že s podezřením na ilegální přechod hranic bylo v prostoru Cínovce zatčeno a dopraveno zpět už 63 osob. V souvislosti s problémem aut zanechaných v Praze se připomíná, že policie zatkla mnoho zlodějů, kteří se snažili získat náhradní díly nebo rádia či cokoli, co v nich zůstalo.

Mladá fronta přináší pod titulem Epilog dramatu utečenců podrobný popis událostí a velmi pozitivní líčení toho, jak se lidé usilující o azyl chovali, když čekali na autobusy (žádný alkohol, žádné lihoviny). O tom, že ČSSR se nerozhodla aplikovat „maďarský model“, se praví: „Dali jsme tak NDR možnost, aby rozhodnutí o svých občanech učinila sama. ... Nyní by se měly uklidnit emoce a měl by být přenechán prostor střízlivému posouzení situace na obou stranách, aby se zjistilo, co komu škodí a z čeho má kdo prospěch. ČSSR však přitom musí i v budoucnosti počítat s eventualitou, že za pár týdnů se může podobná situace opakovat, byť v menším měřítku.“

Steiner

D74 | [1989, 5. říjen, Praha.] – 2. odbor II. správy SNB.¹ Informace o exodu občanů NDR z pražského velvyslanectví SRN železnicí přes území NDR a o situaci v areálu velvyslanectví ve dnech 1.–4. října 1989.

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), I. 209–212.

Informace

Na základě pokynu MZV NSR Hanse-Dietricha Genschera byli opakovaně ve dnech 1.–3. října 1989 vpouštěni po skupinkách občané NDR do budovy západoněmeckého velvyslanectví v Praze hlavním vchodem až do okamžiku, kdy jejich počet dosáhl 4 500 osob. K uzavření hlavního vchodu došlo dne 3. 10. 1989 v 05.00 hodin na základě doporučení vedoucí skupiny západoněmeckého Červeného kříže Schröderové a pokynu velvyslance Hubera. Nadále však docházelo k velkému přílivu a koncentraci NDR státních příslušníků, kteří se shromažďovali zejména před hlavní budovou ZÚ NSR a přilehlých ulicích. Jejich počet dosáhl postupně ca 5 000–7 000 osob.

Ojedinele se dostávali občané NDR do areálu západoněmeckého velvyslanectví rovněž přes zahradu ZÚ USA a dokonce i střechy soukromých budov sousedících s objektem ZÚ NSR. Dne 3. 10. 1989 se v odpoledních hodinách zformovala z osob NDR státních příslušníků skupina 400–500 osob, většinou mužů, kteří pronikli do zahrady západoněmecké mise přes oplocení, když před tím zmařili zákrok hlídek uniformovaných příslušníků VB. Ve večerních hodinách dne 3. 10. 1989 byly vpuštěny do budovy ZÚ NSR v Praze matky s nezletilými dětmi, aby nastalou noc přežily v teple budovy ZÚ, když před tím stály celý den před budovou a v jejím okolí.

Na základě společných dohod představitelů zainteresovaných zemí NSR – NDR – ČSSR přistoupilo ZÚ NSR dne 4. 10. 1989 k přípravám na odjezd NDR občanů. Bezprostředně před odjezdem 1. zvláštního vlaku (v 18.20 hodin) byl počet osob zdržujících se v objektu západoněmecké mise odhadován na 5 000–6 000. Přičemž v přilehlých prostorech byl počet NDR státních příslušníků odhadován na 6 000–7 000 osob. Po omezení možnosti výjezdu do ČSSR pro NDR státní příslušníky předpokládali pracovníci ZÚ NSR, že se k západoněmecké misi přemístí ještě zhruba 5 000–6 000 občanů NDR z různých částí ČSSR.

Z hlediska věkové struktury se jedná převážně o zástupce mladé generace (20–30 let). Agresivita a některé nežádoucí projevy ze strany NDR občanů byly proti minulosti do značné míry eliminovány působením pracovníků ZÚ NSR a Červeného kříže NSR (DRK).

Ze strany NSR se projevovala po celou dobu jednoznačně tendence, aby otázka NDR občanů přerostla z politických rozměrů do humanitárních, které byly využívány k vytváření tlaku vlády NSR na vlády NDR a ČSSR. S ohledem na to byly všestranně podporovány aktivity NDR občanů, kteří usilovali o vystěhování do NSR prostřednictvím ZÚ NSR v Praze. K vytváření politických a diplomatických

1 | Podle rukopisné poznámky na konceptu informace. (OS, č. reg. 845, I. 205.)

tlaků přispívali výrazně i zástupci západních sdělovacích prostředků, kteří tomuto problému věnovali mimořádnou pozornost.

Čs.strana byla opakovaně žádána o vyčlenění ubytovacích objektů pro NDR uprchlíky s odvoláním na existující humanitární důvody. V těchto souvislostech bylo poukazováno především na sociální zabezpečení osob uvnitř západoněmeckého velvyslanectví a kromě jiného i na podmínky, za kterých nocovaly stovky NSR občanů ze dne 3. na 4. 10. 1989.

V důsledku silné koncentrace NDR občanů v přilehlých prostorech velvyslanectví docházelo ve zvýšené míře k omezení a v některých případech až k znemožnění dopravy. Se značnými obtížemi projížděli shromážděným davem i sanitní vozy směřující k nemocnici Pod Petřínem. Přes určitá opatření docházelo i nadále, i když v omezené míře, ke znečišťování komunikací i dalšího okolí ZÚ NSR ze strany NDR občanů.

Problém parkujících motorových vozidel v Praze je řešen ve spolupráci s NDR stranou, avšak vzhledem k vysokému nárůstu jejich počtu nejsou zatím patrné výrazné náznaky zlepšení.

Funkce západoněmecké mise ztratila v době pobytu NDR občanů zcela svůj smysl, neboť téměř všichni pracovníci ambasády jsou zaměstnáni výhradně řešením problému NDR státních příslušníků.

Od 30. 9. 1989 nebyly zaregistrovány žádné další vážnější náznaky verbálního napadání příslušníků SNB ze strany NDR občanů.

Dne 3. 10. 1989 bylo v ulici U Brusnických kasáren nalezeno v uzamčeném vozidle čtyřměsíční dítě, které bylo s ohledem na upozornění kolemjdoucích chodců převezeno do kojeneckého ústavu v Praze 4-Podolí. Dodatečně se na MO VB Vlašská dostavili jeho rodiče – NDR státní příslušníci.

Vzhledem k tomu, že v osobě otce se jednalo o poručíka lidové armády NDR a existovalo důvodné podezření, že měl v úmyslu odejít s manželkou a 2 dětmi na ZÚ NSR, byli předáni dne 4. 10. 1989 k dalšímu opatření pracovníkům MStB NDR a byli letecky transportováni do NDR.¹

Náčelník 2. odboru, II. S-SNB

kpt. JUDr. Novotný Václav

Doplňěk informace

Dne 4.-5. 10. 1989 do 00.25 hodin bylo z nádraží Praha-Libeň vypraveno celkem 7 vlaků, ve kterých bylo podle neoficiálních odhadů necelých 8 000 občanů NDR. Zhruba ve stejné době bylo podle neproověřených informací na ZÚ NSR asi 100–150 NDR příslušníků a v 01.05 hodin odjelo na nádraží v Libni posledních 7 autobusů.

---

1 | Na konceptu zprávy jsou tyto rukopisné poznámky: „Od odpoledních hodin dne 4. 10. 1989 je realizován svoz uprchlíků, shromážděných před a na ZÚ NSR, autobusy na žst. Praha-Libeň, odkud jsou zvláštními vlaky NDR odvázeni přes žst. Děčín do Bad Schandau. Podle stanoveného plánu by mělo být přistaveno 10 zvláštních vlaků NDR. NDR dále požádala československou stranu o sestavení dalších pěti vlaků k odvozu NDR občanů, které neodvezou jejich vlakové soupravy.“ (Tamtéž, I. 206.)

V tomto čase byla také Vlašská ulice vyklizena a zdržovali se zde pouze příslušníci SNB.

Podle osobního sdělení přátel MStB NDR došlo během přesunu dvou prvních vlaků v Bad Schandau – na území NDR – k jejich napadení početnou skupinou asi 12 000 osob. NDR státní příslušníci zabránili oběma soupravám v dalším přesunu a dožadovali se možnosti volného odjezdu do NSR uvedenými vlaky.

V důsledku toho bylo nutné provést odklon dalších souprav a současně došlo ke zdržení odjezdu následně vypravovaných vlaků.¹

D75 | 1989, [5. říjen],² Berlín. – Souhrnná informace Ministerstva státní bezpečnosti NDR o organizaci dopravy občanů NDR zdržujících se na velvyslanectví SRN do Spolkové republiky a událostech s tím souvisejících, jež se odehrály na území NDR, zejména v Drážďanech.

BStU Berlin. MfS, Arbeitsbereich Neiber, 613, Bl. 22–27. – Přeloženo z němčiny.

Přísně tajné!

Prosíme vrátit

č. 441/89

Informace o opatřeních realizovaných ve dnech 4.–5. října 1989 k vypovězení osob, které se protiprávně zdržovaly na velvyslanectví SRN v Praze

Dle centrálních rozhodnutí byla ve dnech 4.–5. října 1989 realizována v těsné součinnosti s bezpečnostními orgány ČSSR komplexní opatření k ukončení protiprávního pobytu občanů NDR na velvyslanectví SRN.

Do 5. října 1989, 1.00 hod., opustilo teritorium velvyslanectví SRN v Praze 8 270 osob. V této souvislosti bylo možno konstatovat, že údaje o počtech dosahující výše 12 000, původně šířené zejména západními médii, neodpovídaly skutečnosti.

Oněch 8 270 osob jsou výlučně ty, které se dosud zdržovaly přímo v areálu velvyslanectví SRN v Praze.

Po opuštění teritoria vyslanectví byly tyto osoby transportovány autobusy MStB přímo na nádraží Praha-Libeň, odkud byly 8 přistavenými zvláštními vlaky Německých říšských drah odsunuty po území NDR přes hraniční přechod Gutenfürst do SRN.

Odjezd 8 zvláštních vlaků z Prahy-Libně byl realizován v době od 4. října 1989, 18.24 hod., do 5. října 1989, 1.35 hod. Těchto 8 zvláštních vlaků doprovázeli pracovníci velvyslanectví SRN v Praze resp. úředníci bonnského ministerstva zahraničí, kteří byli 3. 10. za tímto účelem letecky přepraveni do Prahy.

1 | K Doplňku informace psaném na stroji je rukopisně připsáno: „5. 10., 1.00 [hod.]. Na ZÚ [SRN] zůstalo 100 osob, které využijí nabídky beztrestnosti od dr. Vogela a vrátí se zpět do NDR, kde hodlají požádat o vystěhování.“ (Tamtéž, l. 208.)

2 | Dokument psaný na předtištěném formuláři není datován a neobsahuje žádné údaje o distribuci ani bližší údaje o původci. Lze předpokládat, že byl koncipován během 5. října 1989.

Na velvyslanectví SRN zůstalo zatím celkem 90 občanů NDR; dne 5. října 1989 se na vlastní přání vrátí do svých domovských obcí, jak to dojednal advokát prof. dr. Vogel, a se svou žádostí se obrátí na odpovědné orgány pro vnitřní záležitosti.

V souvislosti s realizací komplexních opatření byla zajištěna těsná kolegiální součinnost s kompetentními státními a zabezpečovacími orgány ČSSR. Ve všech inkriminovaných areálech zajistily bezpečnostní orgány NDR vysokou míru veřejného pořádku.

Oproti přijatým rozhodnutím, podle kterých všech 8 zvláštních vlaků mělo jet do SRN po trase Bad Schandau – Drážďany – Reichenbach – Gutenfürst, muselo v důsledku vzniklé kritické situace na nádraží Drážďany-hl. n. být pět těchto vlaků při cestě po území ČSSR na poslední chvíli přesměrováno a pokračovalo do SRN po trase Vojtanov – Bad Brambach – Plauen – Gutenfürst.

Tři vlaky vedené přes Bad Schandau na hraniční přechod Gutenfürst byly proto nuceny učinit neplánovanou zastávku (první vlak stál v Bad Schandau od 21.02 do 1.30). Poslední vlak odjel z Gutenfürstu do SRN 5. října 1989 v 9.56 hod.

V souvislosti s jízdou zvláštních vlaků Německých říšských drah po státním území NDR se po hlášení západních médií o dobách odjezdu zvláštních vlaků Německých říšských drah a jejich zamýšlené trase shromáždilo na drážďanském hlavním nádraží i v prostoru před ním až po úroveň Prager StraÙe na 20 000 osob; poté došlo k výtržnickým excesům, které vedly k narušení veřejného pořádku a bezpečnosti a ke značným věcným škodám na technologickém vybavení a zařízení Německých říšských drah.

K tomu detailně:

Dne 4. října 1989 kolem 19.15 hod. se v areálu hlavního nádraží v Drážďanech začaly srocovat skupinky 200 až 300 osob hodlajících vycestovat, které přijely po železnici nebo osobním autem ze všech krajů NDR (kromě Rostocku a Suhlu), a začaly vykřikovat první skandovaná hesla. Neprodleně provedené vyklizovací akce bezpečnostních sil měly úspěch jen krátkodobý. Ačkoli vstupy na nádraží byly uzavřeny a do budovy směly vcházet jen osoby s platnou jízdenkou, počet narušitelů klidu stále vzrůstal.

Kolem 20.00 hod. bylo na nádraží asi 2 500 lidí, z nichž se nejméně 1 000 skandováním, pískáním apod. pokoušelo vynutit si okamžité vycestování do SRN.

Použití megafonů s připravenými texty vyzývajícími k návratu do domovských obcí a k následnému přednesení žádosti státním orgánům, již pak bude vyhověno, zůstalo do značné míry bez účinku. Za pomoci dalších, mezitím přivelených bezpečnostních sil, bylo možné zajistit nástupiště a vyklidit střední trakt nádraží. Osoby vytlačené ven se soustřeďovaly po obou stranách nádraží, kde se jim dostalo mimořádně silné posily těch, jimž bylo předtím zabráněno ve vstupu na nádraží.

Mezi 21.00 a 22.00 hod. se na obou stranách nádraží a v jeho nevyklizené části zdržovalo až 20 000 osob. Ty se pokoušely násilím prorazit uzávěry, rozbíjely

dveře nádražní budovy, takže vyvstalo vážné nebezpečí, že bude zcela obsazen veškerý areál nádraží.

Další škody byly způsobeny demolováním zařízení Intershopu v nádražním areálu, rozbitím nádražních hodin, spínacích zařízení a rovněž mnoha okenních tabulek a dveří.

Před hlavním vchodem na nádraží začali demonstranti vytrhávat dlažební kostky. Na zabezpečovací síly házeli velké kameny a láhve a tloukli je dřevěnými tyčemi. Převrátili jeden rádiový hlídkový vůz, který zachvátily plameny. (Celkově bylo do akce vysláno dalších 1 750 příslušníků pohotovostních bezpečnostních sil, Národní lidové armády, [dělnických] bojových skupin a MStB)

S nasazením vodních děl a mimořádné výstroje (štíty, obušky, ochranné helmy, dýmovnice) a rovněž s použitím megafonů se kolem 24.00 hod podařilo ukončit vyklízení nádraží a následně kontinuálně snižovat počet osob, jichž se v tom okamžiku před nádražím nalézalo na 10 000, a do zhruba 1.00 hod. 5. října 1989 redukovat jejich počet na cca 2000 až 3000. Po příchodu dalších zásahových sil se kolem 3.00 hod. podařilo dosud existující shluk lidí rozehnat.

Zabezpečovací síly dosud předvedly 224 osob. V závislosti na míře narušení práva, kterého se tyto osoby dopustily, budou proti nim podniknuty diferencované trestněprávní kroky. Během zásahu bylo zraněno 45 příslušníků Lidové policie, z toho jeden středně těžce.

Na nádražích původně plánované trasy vlaků se srotily skupiny až 1000 (Karl-Marx-Stadt) resp. 500 osob (Plauen, Reichenbach, Freiberg), zjevně s cílem tímto protiprávním způsobem realizovat svůj trvalý výjezd do SRN.

K dalším shlukům (vždy až 150 lidech) došlo na úsecích, o nichž je všeobecně známo, že je na nich třeba snížit rychlost (mj. Hetzdorfský most, kolejový triangl Werdau a most přes údolí řeky Göltzsch). Rozehánání srocených osob prováděly zásahové síly Německé lidové policie. Celkem bylo předvedeno dalších 82 osob.

Dne 4. října 1989 kolem 23.30 hod. bylo na Moritzburger Landstraße v Drážďanech zjištěno hořící osobní auto. Z prvního šetření vyplynulo, že řidič osobního auta byl donucen odvézt dvě dosud neznámé osoby mužského pohlaví svým osobním vozem z Berlína do Drážďan. Když se řidič na Moritzburger Landstraße zdráhal jet dál, byl polit benzínem. Následně se mu podařilo z nebezpečí vyvážnout. Jeho automobil byl podpálen. Ony neznámé mužské osoby jsou na útěku. Řidič osobního auta utrpěl šok.

V důsledku značných škod na budovách, technologickém vybavení a zařízeních Německých říšských drah na drážďanském nádraží a v jeho bližším okolí došlo ke zpoždění řady mezinárodních rychlíků i k prodlevám v nákladní dopravě.

S využitím posil Německých říšských drah a za podpory příslušníků [dělnických] bojových skupin a absolventů krajské stranické školy byly dosud realizovány nejnaléhavější vyklízecí a úklidové práce. Ranní přepravu pracujících do zaměstnání bylo možno zajistit bez zpoždění.

Podle posledních hlášení došlých do 5. října 1989, 10.00 hod., opět proniklo na velvyslanectví SRN v Praze dalších 40 občanů NDR, kteří se tak pokoušejí násilím si vynutit trvalý výjezd.

[...]

Situace na státní hranici s NDR

Po provedení opatření orgánů NDR k omezení výjezdu občanů NDR do ČSSR se prudce změnila situace na tomto úseku státní hranice. V úseku Správy ochrany státních hranic v Ústí nad Labem bylo od 3. 10. 1989 do 5. 10. 1989 do 06.30 hodin zadrženo 427 občanů NDR, kteří vnikli do ČSSR s úmyslem emigrovat. Většina z nich hodlala využít k emigraci zastupitelský úřad NSR v Praze. Všechny zadržené osoby jsou po provedení základních vyhledávacích úkonů předávány krátkou cestou orgánům NDR a v této oblasti se problémy nevyskytují. Tlak je veden v podstatě do celé sestavy Správy ochrany státních hranic; státní hranice se pokoušejí přecházet především větší skupiny občanů NDR (až 10 členů).

Na přechodech je provoz u občanů NDR značně nižší. Orgány NDR zastavily soukromé cesty svých občanů do ČSSR, což se projevilo v poklesu přeshraničního provozu v této kategorii. Počet vízových cizinců a vozidel TIR zůstal na stejné úrovni. Orgány NDR provádějí tzv. předběžné kontroly asi 300–400 metrů před celníkem a na soukromé cesty občany NDR dále nepropouštějí. Obdobná opatření provádějí na železnici, kde první kontrolu provádějí v Drážďanech a postupně vysazují z vlaku cestující, kterým vstup do ČSSR nepovolí.

Dne 4. 10. 1989 ve večerních hodinách začaly být přes oddělení pasové kontroly a přes hraniční přechod v Děčíně propouštěny vlaky s občany NDR, kteří se uchýlili na velvyslanectví NSR v Praze. Ve 22.00 hodin požádaly orgány StB NDR z Drážďan o pozdržení vlakové soupravy v Děčíně asi na 40 minut vzhledem k tomu, že v Drážďanech na nádraží došlo k vážným nepokojům, k jejichž likvidaci bylo třeba nasadit těžkou vojenskou techniku. Z těchto důvodů byl jeden z vlaků odkloněn na hraniční přechod Hrádek nad Nisou. Celkem byly bez problémů odbaveny 3 vlaky, poslední ve 23.05 hodin. V prostoru Chebu je situace na státní hranici s NDR klidnější, dosud bylo zadrženo 41 občanů NDR. [...]

D77 | 1989, [5.–6. říjen]¹, Praha. – Reportáž signatáře Charty 77 Urbana o druhé vlně exodu občanů NDR z Prahy do Spolkové republiky, zveřejněná v nezávislém (samizdatovém) bulletinu *Informace o Chartě 77*.

Informace o Chartě 77, ročník dvanáctý (1989), č. 18, s. 9–11.

Východoněmecký exodus (reportáž Jana Urbana)

V neděli 1. října brzy ráno se mnohým zdálo, že uprchlická krize je zažehnána a že Michail Gorbačov může klidně přijet na jisté velkolepé oslavy čtyřicetiletí NDR. Na Malé Straně zůstaly stát desítky opuštěných aut se značkou DDR a všechno vypadalo na klidnou neděli.

Ráno však přijely první vlaky z Berlína a Drážďan, v malostranských uličkách se znovu objevily skupinky mladých východních Němců, zarputilých a rozrušených. Přijížděla další a další auta a lidé je v chvatu opouštěli. Přes den se ukázalo, že čs. policie obklíčila areál velvyslanectví a jeho zahradu kordonem a odmítá pouštět německy mluvící lidi do jeho blízkosti. Velvyslanectví protestuje, řadě lidí se podařilo dostat do zahrady přes přilehlý pozemek velvyslanectví USA. K večeru už sedí na chodníku před uzavřenou budovou možná dvě stě lidí.

V pondělí proud lidí od rána zesiluje a policie už přestává situaci zvládat. Rozhodující chvíle se odehrávají v podvečer. Zatímco probíhají intenzivní diplomatická jednání, policistům před velvyslanectvím v Praze vydal někdo kolem půl šesté rozkaz vytláčit Němce z ulice. Policie proto začala proti lidem postupovat s kovovými zátarasy. Později byly použity i gumové obušky. Uprostřed davu odnášely matky desítky malých dětí, vzadu zadržovali policisty mladí lidé, mezi nimi i několik Čechů. Policie postavila na začátku ulice zátaras. Z jedné strany stálo několik desítek policistů a z druhé už mnoho set Němců, k nimž se připojovali stále noví a noví. Karmelitskou ulicí jen stěží projížděly tramvaje a auta. Ozývá se skandování Freiheit, Freiheit. Někteří Češi z okolních domů přinášejí čaj pro děti a nabízejí místa na přespaní. Všichni odpovídají stejně: Musíme tady zůstat, nesmíme promeškat ani moment, kdy nás pustí dovnitř. Oni nás musejí pustit.

Vypadalo to neuvěřitelně, ale těsně po deváté hodině večerní přicházejí k policejnímu zátarasu pracovníci velvyslanectví NSR, policie uvolňuje průchod a první skupina maminek s malými dětmi prochází těch posledních pár set metrů k otevřené bráně velvyslanectví. Za nimi postupně další a další. V 11 hodin v noci je před budovou stále ještě asi 250 lidí, pomalu postupujících dovnitř. Velká skupina policistů prochází kolem a čeká opodál.

V úterý dopoledne stojí před přeplněnou ambasádou už nejméně pět set lidí. Občas se pootevře brána a hned za ní je možné zahlédnout palandy, postavené ve vstupní hale. Je jasné, že už teď je budova přeplněna. Čs. policejní důstojník odhaduje ve 12 hodin, že počet lidí uvnitř přesáhl pět tisíc a dodal, že podle zpráv z čs.–východoněmecké hranice je na německé straně ve směru do Československa fronta více než tisíce vozů. Prohlásil doslova: Němci musejí zavřít hranice, jinak

1 | Datováno s ohledem na okolnost, že uzávěrka čísla bulletinu, v němž byla reportáž otištěna, byla 6. října 1989.

to za pár hodin nikdo nezvládne. To se pak skutečně stalo kolem 15. hodiny. Z rozhovorů s lidmi, kteří přijeli odpoledními vlaky se dozvídáme, že východoněmecká Bezpečnost už od samého poledne vytahovala z vlaků lidi, které podezírala, že chtějí emigrovat.

Večer se prudce ochlazuje. Je pouhých šest stupňů a začíná foukat nepříjemný vítr. Přeplněný objekt velvyslanectví už nepojme ani všechny maminky s dětmi, malé náměstí před ním je zaplněné teď už nespočetnou masou lidí. Kolem šesté hodiny najednou vybuchuje jásot a skandování Freiheit, Freiheit. Pracovníci velvyslanectví právě oznámili, že bylo dosaženo dohody o umožnění odchodu všech přítomných do NSR. Objevují se desítky lahví šampaňského, všechno se najednou zdá na dosah ruky. Přicházejí pracovníci západoněmeckého Červeného kříže a pomalu řadí masu lidí směrem, odkud prý už v osm hodin mají přijet první autobusy, které mají všechny lidi postupně převést na libeňské nádraží. Odtud má být vypraveno 12 vlaků přes Drážďany do bavorského Hofu. Na spodní křižovatku s Karmelitskou ulicí, kde se má podle plánu nastupovat do autobusů, odchází první skupina, která se zde mísí se stále ještě přicházejícími novými uprchlíky.

Začíná dlouhá poslední noc, ale v tu chvíli to ještě nikdo z přítomných netuší. Teprve po desáté hodině večer se objevují informace, že na straně NDR došlo k jakýmsi technicko-organizačním obtížím, které zpožďují vypravení vlaků. Podle informací pracovníků velvyslanectví čs. strana spolupracuje dobře, jde prostě o to, že je to příliš velký problém a je nutno mít trpělivost. Odhady počtu lidí se pohybují od pěti do jedenácti tisíc. Po půlnoci jsou lidé už unaveni. Je velká zima, mnohé děti začínají plakat. Není dostatek příkrývek. Čs. Červený kříž, který sídlí v obrovské budově necelých tři sta metrů odsud, nedokázal ani projevit dobrou vůli. Těsně před jednou hodinou přijíždí soukromým autem několik zdravotních sester z NSR a procházejí mezi promrzlými lidmi. Čas od času se objeví někdo z malostranských sousedů s hrncem kávy anebo čaje. Před čtvrtou hodinou ráno jsou chodníky zaplněny sedícími a ležícími postavami převážně jenom v letním oblečení. Stále se objevují lidé s konvicemi kávy a čaje. Podle poslední informace se čeká na přistavení už třinácti vlaků, ale transport prý proběhne až odpoledne, aby ho bylo možno připravit jako jednorázovou akci a všech třináct vlaků jelo najednou. Objevují se fantastické pověsti o scénách, které se odehrávaly na čs. hranici po odpoledním uzavření přechodu. Je půl sedmé ráno. Nad Prahou vychází slunce. Promrzlí lidé si v okolních obchodech nakupují snídaní. Odpoledne, kdy snad konečně mají odjet vlaky, se už nezdá tak daleko. Končí předlouhá poslední noc.

Středa byla v Praze naštěstí přívětivým teplým dnem se slunečným počasím. Ti, co se nevyspali v chladné noci, dospávali dopoledne, nataženi na chodnících, či opření o zdi domů. Před polednem jsme se skupinou zahraničních novinářů diskutovali o posledních novinkách. Mezi uprchlíky se prý objevilo několik mladých lidí, kteří v noci po uzavření hraničních přechodů tajně přešli hranice do Československa a stopem přijeli do Prahy. Očitý svědek vypráví, že na Letenské pláni, která je vzdálená jen pár minut jízdy autem, stojí od včerejšího večera přes dvacet skříňových automobilů s pohotovostním plukem SNB. Ale o tom nikdo nechce ani

přemýšlet. Atmosféra se uvolnila, mladí Němci si na popud pracovníků Červeného kříže půjčují v domech smetáky a uklízejí papíry a smetí. Uprostřed nejhustšího davu koluje velká igelitová taška, do které lidé dávají zbytek peněz, které u sebe ještě mají. Vznikla spontánní sbírka na Červený kříž. Neptal jsem se, ale myslím, že na ten západoněmecký, jehož pracovníci prakticky beze spánku a s obdivuhodnou trpělivostí a laskavostí pomáhali po celou noc uprchlíkům na malostranské ulici.

Čs. Červený kříž se objevil před branou velvyslanectví až kolem jedenácté hodiny dopoledne, zastoupen skupinou asi patnácti pracovníků aparátu, doprovázených fotografem, který ovšem bůhví proč fotografoval téměř výhradně tuto skupinu. Po krátkém vyjednávání začali roznášet plechovky s Coca Colou, nechtěli však odpovědět na otázku, proč nemohly být na noc přivezeny přikrývky, várnice s teplým čajem, maringotky s chemickými toaletami, anebo proč prostě Čs. Červený kříž neposkytl alespoň na noc matkám s dětmi svoji blízko položenou budovu.

Po třetí hodině odpoledne je přes Malou Stranu přerušena automobilová i tramvajová doprava a kolem půl páté konečně přijíždějí první autobusy. Nejprve jde nastupování zoufale pomalu. Lidé musejí k autobusům procházet kontrolou dokumentů a potom širokým kordonem příslušníků pohotovostního pluku SNB v bílých přilbách. Okolo kordonu se rychle shromažďuje zvědavý dav zhruba 300 Pražanů, kteří se loučí s každým odjíždějícím autobusem máváním a potleskem. To všechno se toleruje, jenom se nesmí fotografovat. Několik fotografů amatérů přichází o film. Mezitím se rozkřiklo, že vlaky nebyly zpožděny kvůli snaze orgánů NDR zdržet transport tak dlouho, aby přes NDR projížděl až v noci, jak se mnozí domnívali, ale proto, že stovky těch lidí, kteří nestihli přejet hranice do Československa před jejich uzavřením, obsadili nádraží a sedali si na koleje, aby vlakům zabránili v odjezdu. V průběhu večera se nastupování zrychluje, příslušníci VB pomáhají maminkám s dětmi a sami podávají zavazadla přes zátarasy vymezující průchod, v němž se kontrolují doklady. Konflikty z pondělního podvečera jsou dávno zapomenuty a všichni se snaží mít to už co nejrychleji za sebou. Ulice se postupně vyprazdňuje, místní lidé přinášejí stejně jako den předtím kávu a čaj.

V půl dvanácté v noci je náhle ulice prázdná a z brány velvyslanectví se začíná odvíjet dlouhý had těch, kdo čekali vevnitř. Odhady celkového počtu uprchlíků teď dosahují až 16 000. Je ještě větší zima než včera, ale to už nikomu nevadí. Před ránem vše náhle končí.

Na ulici a na prostranství před velvyslanectvím jsou hromady odpadků. Několik promrzlých policistů postává před budovami amerického a západoněmeckého velvyslanectví, kde parkuje deset mikrobuseů a kamionů západoněmeckého Červeného kříže. Všude jezdí vozy odtahové služby. Podle údajů ranního *Rudého práva* je v Praze 1600 opuštěných automobilů z NDR. Druhý díl exodu tedy skončil. Sám exodus bude pokračovat. V ulici Tržiště stojí dva opuštěné trabanty, které prý přijely až po ránu. V zámku kufru jednoho z nich je zastrčen svazek klíčků. Podle vyhybavé odpovědi jednoho z pracovníků západoněmeckého Červeného kříže je v budově velvyslanectví znovu už několik desítek lidí. Na rozloučenou mi říká: „My tohle vyřešit nemůžeme, je třeba odstranit příčinu“.

D78 | 1989, říjen, Praha. – Nezávislý (samizdatový) měsíčník *Lidové noviny*. Článek k exodu občanů NDR z Prahy do Spolkové republiky, hodnotící postoje vlády, médií i Pražanů a kriticky komentující malou aktivitu disentu v této souvislosti.

Lidové noviny, roč. 2, číslo 10, říjen 1989, s. 4.

Jací jsme?

Největší událost, ke které došlo v Československu za posledních deset let, soudě alespoň z ohlasů světového tisku, se odehrála víceméně bez domácí účasti. Přímou před našima očima se odvíjela tragédie 13 000 (podle některých údajů až 17 000) lidských bytostí, které se rozhodly překročit chátrající torzo železné opony rozdělující Evropu.

Nenechme se mýlit relativně šťastným koncem tohoto dramatu. Hromadný exodus lidí, kteří z jakýchkoli důvodů zpřetrhávají své kořeny a vzdávají se domova, majetku, přátel a vlastní minulosti, je vždy jevem tragickým. Pohledy uprchlíků za mříží plotu západoněmeckého velvyslanectví, ustarané, zoufalé, prosebné, o tom nenechaly na pochybách nikoho, kdo měl vůli a odvahu se dívat.

Ti z nás, kteří se narodili po druhé světové válce, viděli ten obrázek živě poprvé. Po několika dnech začal splývat s obrázky z Afghánistánu, Etiopie a jiných míst, která člověk znal jen z filmu, televize a novinových fotografií, s výjevy obnaženého, vykořeněného, bezbranného lidství.

Jak se lágr, neboť nic jiného to nebylo, rozrůstal do téměř apokalyptických rozměrů, vzrůstal i počet novinářů, hlídkujících policistů a přihlížejících občanů.

I když jsme v celé události figurovali jen jako statisté, její odlesk vrhl světlo i na nás. Jak se tedy jednotlivé složky československé společnosti projevíly, jací jsme byli?

Vláda tak trochu příjemně překvapila. V nelehké diplomatické situaci se jí podařilo zachovat zdání neutrality a vyhnout se mezinárodním komplikacím. Pokud se nedá říct, že by se bezmezně oddala duchu helsinských a vídeňských dohod, zachovala celkem obstojně jejich literu. Odolala pokušení (a možná i nátlaku) řešit problém mocenskými prostředky. K posmutnělé úlevě vlastních občanů, proti kterým je s takovou oblibou používá. Teprve když se německý dav hrozil rozlít z Vlašské a Tržiště po celé Malé Straně, začaly z temných romantických zákoutí vykukovat pro jistotu povolané bílé přílby a dlouhé obušky. Ne ovšem aby bránily Němcům v odchodu na Západ; zřejmě spíš proto, aby se zabránilo nákazám.

Nesmíme však vládu přechválit, aby nezpochylna. Její neutralita měla zřetelně pí-látovský charakter. V okamžiku, kdy dav uprchlíků přerostl veškeré kapacitní možnosti západoněmeckého velvyslanectví, se vláda nezmohla na účinný humanitární zásah. Došlo i k zákrokům represivním, byť sporadickým. Fotografie českého policisty, který se snaží stáhnout z plotu německého uprchlíka, oběhla celý svět. Opět tak bylo demonstrováno, že bratrská solidarita možná existuje mezi úřady, ale na lidi se nevztahuje.

Českoslovenští novináři zpočátku přešlapovali. Některé noviny, zejména *Svobodné slovo* a *Mladá fronta*, se neomezily na přetiskování oficiálních stanovisek a strohých údajů ČTK, ale poskytly ke konci obšírné zpravodajství, chvályhodně objektivní a se zřetelně humanitárním podtónem. Československá televize uvedla ve zprávách unikátní entrée zadýchaného komentátora, který šokovanému národu oznámil: „Právě jsem přiběhl od západoněmeckého velvyslanectví.“ Fotografům docházely filmy, reportérům slova, občas jsme na sebe pohlédli a tiše vrtěli hlavou. Otrlý suverén nezávislé kultury si protíral oči.

Občanstvo se chovalo různě. „Všichni Němci jsou verbež,“ prohlašoval autoritativně starší muž. „Já bych je postřílel.“ Jiní přihlížející vyjadřovali závistivou lítost, že nemáme žádné druhé Československo. Většina mlčela a čekala, co bude. České hyeny rabovaly opuštěná auta. Někteří taxikáři žádali a dostali 500 marek za cestu z nádraží na Malou Stranu. Jak však čísla narůstala, začaly se množit známky solidarity a sympatií, od nenápadně ukazujících prstů, naznačujících směr stovkám bezradně bloudících Němců, přes pohledy, úsměvy a přátelská slova až k materiálním projevům. Starší paní vesele rozdávala jablka a čokolády. „Je mi líto jich i sebe,“ rozplakala se. „Kde je tu někdo od našeho Červeného kříže? Já se nabízím, že pro ně budu vařit, přece se na to nemůžeme dívat!“ dožadovala se marně jiná. Čaj se vařil v malostranském divadélku, děti se mohly ohřát v řadě bytů. Toho i oněch bylo málo.

Nezávislé iniciativy nebyly vidět. Charta se omezila na analytické prohlášení na začátku,¹ VIA vydala výzvu za pět minut dvanáct na konci. Mírové sdružení zůstalo nezávislé a Mírový klub si snad pouštěl Johna Lennona. České děti spinkaly. Demokráté neprojevali iniciativu. Obroda se nekonala. Skutečnost, že zárodky občanské společnosti fungovaly chabě, nezměnila ani obětavá činnost řady jednotlivců z výše zmíněných iniciativ. Situace vyžadovala pomoc rychlou, hromadnou a organizovanou.

Bylo to o to nápadnější, že prostor pro takovou pomoc očividně existoval. Úřady ve své rozpačité neutralitě by tentokrát dost možná rády pozapomněly na svou animositu vůči všemu nezávislému a spontánnímu. A svět se díval.

Projevily se zde markantně určité slabiny našeho občanského hnutí: jeho intelektuální původ, verbalismus, nepraktičnost, zaujatost sebou samým a nedostatek empatie ke všemu, co se ho netýká přímo. Měl by to být pro ně důvod k zamyšlení především proto, že jeho představitelé mohou být v dohledné době povoláni k řešení ještě složitějších úkolů.

Jací jsme tedy byli? Slovy Viktora Dyky, která zhudebnil Vladimír Merta: „Ne zlí, ne dobří, ne, tak něco uprostřed.“

Karel Čermák²

1 | Srv. dok. 10, s. 49. Dále jsou ironicky apostrofovány nezávislé občanské iniciativy: Nezávislé mírové sdružení, Mírový klub Johna Lennona, České děti, Demokratická iniciativa, Klub za socialistickou přestavbu Obroda.

2 | Pseudonym autora, jehož identita nebyla dosud zjištěna.

D79 | 1989, říjen, Praha. – Informativní glosa nezávislého (samizdatového) měsíčníku Lidové noviny o exodu občanů NDR z Prahy do Spolkové republiky ve dnech 30. září – 5. října 1989.

Lidové noviny, roč. 2, číslo 10, říjen 1989, s. 5.

Z Německa do Německa

11. září Maďarsko otevřelo svoje hranice s Rakouskem pro občany NDR. V následujícím týdnu československá vláda na žádost NDR zpřísnila kontrolu dokladů na hranici s Maďarskem a připravila si tím zřejmě nejsložitější diplomatický rébus posledních desetiletí.

Koncem září krize vyvrcholila. Na zasedání OSN v New Yorku jednali ministři zahraničí obou německých států, SSSR a ČSSR o jejím řešení.

30. září do Prahy neočekávaně přiletěl západoněmecký ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher a oznámil z balkonu velvyslanectví tisícům uprchlíků v zahradě, že v noci odjedou vlaky přes NDR do NSR. „Je to nejšťastnější den méj kariéry.“ – prohlásil.

V noci na 1. října odjelo z Prahy 6 200 Němců z Německa do Německa. Žádná z vlád, účastníků se této dohody, nedokázala odhadnout její dopad a připravit se na něj.

Neděle 1. října: Od rána stovky občanů NDR pronikají kordonem VB do budovy velvyslanectví NSR. V okolních ulicích stojí už stovky jejich opuštěných aut. Ve středu jich bude už 1 600.

Pondělí 2. října: VB přestala situaci zvládat. Občas dochází ke konfliktům u plotu zahrady velvyslanectví, když se policisté snaží zabránit, aby lidé přeskakovali plot. Kolem 17.30 jednotka VB vytlačila s pomocí kovových zátarasů a obušků dav několika set lidí z náměstí před budovou velvyslanectví a zablokovala všechny přístupy. Po ostrém protestu velvyslanectví jsou po 21. hodině puštěni zpět. Do budovy a stanů v zahradě se vejdou už jenom ženy s malými dětmi. Ostatní musí čekat na ulici. Počet uprchlíků údajně přesáhl 5 000.

Úterý 3. října: Odpoledne bylo oznámeno, že bylo dosaženo druhé dohody a že tedy večer mají všichni odjet do NSR. NDR zároveň uzavírá svoje hranice s ČSSR. Večer ani v noci však vlaky z NDR nepřijely. Teprve později se svět dozvěděl, že tisíce lidí blokovalo koleje a chtělo si tak vynutit odjezd do Prahy. V noci je 6° C a na chodnících spí mnoho set lidí, kteří se nevešli do budovy velvyslanectví. ČSČK je stejně zaskočený a neschopný pomoci jako čs. vláda a opozice. Je mnoho vykradených aut.

Středa 4. října: Oficiální odhady počtu uprchlíků kolísají od 8 do 16 tisíc. Po obědě přijely první vlaky. Od 15 hod. byla na Malé Straně uzavřena doprava a od 16 hod. autobusy odvážely uprchlíky k vlakům. Dav několika set Pražanů zdravil každý autobus máváním a prsty do V.

Evakuace velvyslanectví je skončena ve čtvrtek 5. října ve 4.00 ráno. Čs. bezpečnost zesiluje ostrahu hranic s NDR a během dvou dnů vrací do NDR podle oficiálních údajů 460 osob, které ilegálně překročily hranice do ČSSR s úmyslem dostat se na západoněmecké velvyslanectví v Praze.

Druhý díl krize skončil. Krize však neskončila.

D80 | 1989, 6. říjen, Bonn. – Rada-vyslanec velvyslanectví ČSSR Kramár ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o dalším protestu bonnského ministerstva zahraničí kvůli přístupu do areálu velvyslanectví v Praze.

AMZV, Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 35.

Došlo: 6. 10. 89 19.15

K exp.: 6. 10. 89 19.30

Čj.: 053 855

Tajné

Blesk

6. 10. popoldni ma pozval na MZV Höynck. Na žiadosť Genschera tlmočil nesúhlas s tým, že prístup k ZÚ NSR v Prahe je policajne strážený (hovoril o vrchnej časti nad 1. palácom, ale na otázku doplnil, že všetky prístupové cesty sú kontrolované). Pripustil, že nemajú o tom presný obraz, ale musia naliehať na to, aby prístup k ich ZÚ zostal voľný (odvolanie na Viedenskú konvenciu, KBSE). Síce sa cítia opticky ochránení, ale takej ochrane sa musia brániť. Žiadajú jej odvolanie. Ďalej informoval, že ZÚ z dôvodov sanitárnych prác musí zatiaľ zostať pre verejnosť uzavretý.

Naša odpoveď: Nie sú nám známe opisované opatrenia. Ak však existujú, Höynck sám ich situuje do akýchsi odľahlejších územných partií z hľadiska ZÚ, takže k ZÚ nemusia mať žiadny vzťah. Ak by existovali, môžu sa týkať vecí, ktoré nedokážem presnejšie špecifikovať. Môže ísť o zabezpečenie verejného poriadku, aby sa neopakovali udalosti posledných dní. Prísľub informovať Prahu. Súčasne sme vyjadřili sťažnosť nad urážlivým spôsobom, akým o udalostiach referovali tunajšie HOP. Informovali sme, že sme na ZÚ dostali výhruzné dopisy a telefonáty.

Höynck sa od toho dištancoval. Naopak ocenil pružný postoj čs. vlády. So všetkým, čo sa udialo v Prahe, súhlasiť nemôžu, ale po celkovom zhodnotení registrujú z našej strany rad pozitívnych momentov.

Kramár 0538

D81 | 1989, 8. říjen, Praha. – Federální ministerstvo zahraničí velvyslanectví ČSSR v Berlíně. Informace 1. teritoriálního odboru o směrnících československým médiím k situaci v NDR a k situaci tzv. uprchlíků z NDR v Praze.
AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3429.

Odeslaná šifrovka č. [071.949]

Tajné

Tvá 0377. Na pokyn Lenárta z 29. 9. 1989 přijata opatření ke zrealizování informačního toku o NDR. 3. 10. 89 bylo šéfredaktorům čs. ústředních HSP doporučeno akcentovat 40. výročí NDR, nezastínit publicitou o uprchlících. Zároveň nezakrývat problémy, informovat věcně, otevřeně a optimisticky.

Na brífincích se zahraničněpolitickými redaktory čs. HSP a předními komentátory (Kostka, Douděra atd.) 2. a 4. 10. 89 na FMZV informováno o vývoji situace uprchlíků NDR v Praze. Cílem je dosáhnout též kvalifikovanější analýzy politických snah NSR. Využito i přítomnosti Spáčila v Praze.

Větrovec 071.949

D82 | 1989, 9. říjen, Praha. – Z denní situační zprávy č. 148 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.
ABS Praha, č. j. OV-039/A-89.

[...]

Situace na státní hranici s NDR

V úsecích chebské brigády Pohraniční stráže a Správy ochrany státních hranic Ústí nad Labem bylo 5. 10. 1989 zadrženo 299 občanů NDR, kteří vnikli do ČSSR s úmyslem emigrovat. Tlak je veden v podstatě na celé státní hranici s NDR a má oproti předchozím dnům mírně sestupnou tendenci. V současné době se státní hranici do ČSSR pokoušejí překonat menší skupinky osob o 5–8 lidech. Zadržení občané NDR se chovají arogantně a pod vlivem vysílání západoněmeckého rozhlasu prohlašují, že čs. orgány nemají právo je zadržovat, ale mají je posílat na ZÚ NSR v Praze. Bylo zjištěno, že někteří využívají k rychlému odvozu na státní hranici s ČSSR služeb tzv. černých taxikářů, zejména z oblasti hlavního nádraží v Drážďanech. Tito taxikáři nabízejí odvoz ke státní hranici za 150 marek za osobu. Od jednoho ze zadržených občanů NDR byla získána neproověřená informace, že se k ilegálnímu přechodu státní hranice do ČSSR připravují další skupiny občanů NDR.

[...]

D83 | 1989, 9. říjen, Praha. – Náčelník II. správy SNB plk. Vykypěl 1. náměstkovi ministra vnitra ČSSR gen. Lorencovi. Informace o situaci na velvyslanectví SRN v Praze a dalších otázkách souvisejících s pobytem občanů NDR v Praze.¹

ABS Praha. Objektový svazek č. 845 („Obora“), část 9, l. 125–127.

Informace

Podle nepotvrzených informací zůstalo na ZÚ NSR v Praze dne 5. 10. 1989 po odjezdu posledního zvláštního vlaku asi 200 občanů NDR. Kromě toho přicházeli do objektu západoněmeckého velvyslanectví i přes přijatá bezpečnostní opatření další NDR státní příslušníci, avšak jejich počet byl značně omezen.

Až na jedinou výjimku byli vpouštěni po zazvonění do areálu západoněmeckého velvyslanectví hlavním vchodem, který je pro veřejnost nadále dočasně uzavřen. Od 5. 10. 1989 byl zaregistrován pouze jediný případ, kdy s největší pravděpodobností občan NDR pronikl do zahrady velvyslanectví NSR přes oplocení v zadním traktu. Další 3 osoby se dostaly dne 6. 10. 1989 do budovy ZÚ NSR hlavním vchodem v době vykládání zboží z kamionu.

Od 5. 10. 1989 bylo dostupnými prostředky podchyceno celkem 58 osob, které se dostaly do budovy západoněmeckého velvyslanectví.

Dne 5. 10. 1989 opustilo od 16.20 hodin velvyslanectví NSR v Praze celkem asi 190–200 občanů NDR, kteří přijali záruky právního zástupce Dr. Vogela a vrátili se zpět do NDR. Jejich odchodu byli přítomni pracovníci televizního štábu ARD a dalších západních sdělovacích prostředků. Za stejných podmínek opustilo ZÚ NSR v Praze podle neproověřených poznatků dne 6. 10. 1989 19 NDR občanů a dne 8. 10. 1989 dalších 10. Podle neoficiálního sdělení představitelů NDR je předpoklad, že dne 9. 10. 1989 přijme záruky Dr. Vogela dalších 18 občanů NDR, kteří by se měli vrátit do NDR. Z dostupných informačních zdrojů je možné odhadnout počet NDR státních příslušníků, kteří se v současné době zdržují na ZÚ NSR, asi na 36 osob.

V souvislosti s prováděnými bezpečnostními opatřeními bylo dne 6. 10. 1989 předvedeno na MO VB ve Vlašské ulici celkem 14 občanů NDR, z nichž 3 budou eskortováni do NDR a další byli po dohodě s kompetentními pracovníky NDR propuštěni.

Od 8. 10. 1989 je v zahradě ZÚ NSR napnuté mezi dvěma stromy plátno o velikosti asi 150 × 50 cm, na kterém je červenými písmeny o velikosti cca 10 cm napsán v němčině nápis: „Čtyři čekáme na zelenou, domů jet nechceme. Když se Erich nedá obměkčit, potom budeme slavit velký svátek.“

Přes relativní uklidnění situace v objektu ZÚ NSR a jeho okolí vyvíjejí i nadále značnou aktivitu pracovníci západních sdělovacích prostředků a NSR Červeného kříže.

Z větší části byl odstraněn problém parkujících vozidel občanů NDR, kterých bylo podle informací pracovníků MS VB Praha k 08.00 hodině dne 9. 10. 1989 od-

1 | Spis má č. j. CB-003026/2-1/89, jde o originál registrovaný ve spisovně FMV 9. 10. 1989, opatřený Lorencovou paraťou. V záhlaví průvodního dopisu je údaj o jedné příloze na dvou stranách, což odpovídá rozsahu spisu.

taženo celkem 1 525. Dosud však přetrvává problém nápadu trestné činnosti související s opuštěnými vozidly NDR občanů.

Funkce a poslání západoněmecké mise nejsou nadále s ohledem na současný stav naplňovány.

D84 | 1989, 10. říjen, Praha. – Z denní situační zprávy č. 149 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.

ABS Praha, č. j. OV-039/a-89.

[...]

Situace na státní hranici s NDR

Situace se postupně uklidňuje a ve dnech 6.–8. 10. 1989 byli zadrženi 153 občané NDR. Je patrný pokles tlaku na státní hranice. Počet cest občanů NDR přes hraniční přechody poklesl asi o 70 %. Přesto nelze považovat jisté uklidnění za definitivní. Podle informací orgánů NDR se od 7. 10. 1989 soustřeďuje v okolí nádraží v Drážďanech větší počet především mladých lidí, kteří se zřejmě pokusí proniknout do ČSSR. Rozhlas NSR nabádá občany NDR, aby se po ilegálním překročení státních hranic do ČSSR obraceli na státní příslušníky NSR, kteří je vozidly dopraví na ZÚ NSR do Prahy. Ke kontaktu mají využívat heslo „PRAHA“. Větší počet mladých lidí, u nichž je rovněž předpoklad pokusu o ilegální přechod státních hranic, je ubytován v okolí Schmilky (protilehle Hřensko). Orgány NDR 7. 10. 1989 v dopoledních hodinách zatarasily komunikace, protínající státní hranice, proti násilnému přejezdu vozidel do ČSSR. V odpoledních hodinách se před vlakovým nádražím Zittau (protilehle Hrádek n. Nisou) srotilo asi 200–300 lidí, kteří se rozešli po zákroku *Volkspolizei*. Na příhraničních komunikacích v ČSSR (zejména silnici E55 Cínovec–Hřensko–Varnsdorf) je registrován zvýšený počet vozidel cizinců z kapitalistických zemí, zejména NSR. V součinnosti orgánů SNB a Správy ochrany státních hranic jsou prováděna příslušná opatření.

Na území NDR se objevují případy nevhodného chování místních občanů vůči turistům z ČSSR, kteří jsou verbálně napadáni, je po nich pliváno apod. Na odpočívadle před městem Plauen se skupina asi 15 mladých občanů NDR snažila převrátit autobus čs. turistické skupiny. Vyskytly se již případy odvolání objednaných turistických zájezdů do NDR z obav čs. občanů o osobní bezpečnost.

[...]

D85 | 1989, 10. říjen, Bonn. – Ministerstvo zahraničí velvyslanectví SRN v Praze. Pokyny a text odpovědi na nótu FMZV ČSSR z 3. října 1989.¹ Německá strana protestuje proti bránění volnému přístupu k velvyslanectví SRN ze strany československých policejních složek a odmítá obvinění z porušování mezinárodních zvyklostí při poskytování útočiště občanům NDR usilujícím o výjezd do Spolkové republiky.

PA AA. Bestand ZA, Band 139.918E, Drahterlass Nr. 524. Koncept šifrovaného telegramu. – Přeloženo z němčiny.

Čj.: 214-330.66 TSE 101645

Věc: Lidé z NDR hledající azyl

Zde konkrétně: Přístup k velvyslanectví a čs. nóta ze 3. 10.

Ref.: a) šifrovaný telegram č. 516 ze 6. 10.²

b) zpráva č. 2327 z 8. 10.³

c) telefax č. 59 ze 3. 10.⁴

1. Velvyslanectví se žádá, aby na vysoké úrovni protestovalo na československém ministerstvu zahraničí proti přetrvávajícím uzávěrám kolem našeho velvyslanectví a požadovalo jejich neprodlené zrušení. V demarši by měla být uplatněna následující hlediska:

Zmínka o předvolání čs. chargé d'affaires 6. 10. k Dg 21.⁵

Bez ohledu na náš protest proti uzávěrám a náš požadavek jejich zrušení čs. strana i nadále omezuje přístup k našemu velvyslanectví.

V souladu s Vídeňskou úmluvou o diplomatických stycích a s dokumenty KBSE (madridský závěrečný dokument) trváme na svobodném a ničím neomezovaném přístupu k našemu velvyslanectví.

Požadavek okamžitého zrušení čs. opatření.

Pokud by se čs. strana odvolávala na tzv. „berlínský model“, mělo by se prohlásit: Neexistuje žádná dohoda s NDR o našich velvyslanectvích ve třetích suverénních státech. Tvrzení NDR toho se týkající jsou nepřipadná.

2. Velvyslanectví se žádá, aby při této příležitosti odpovědělo na čs. nótu ze 3. 10. předáním nóty ve znění obsaženém v příloze.⁶

Derix

1 | Viz dok. 56, s. 99.

2 | Šifrovaný telegram ministerstva zahraničí (DE 516) s informací o rozhovoru Dr. Höyncka (pozn. 5) s československým chargé d'affaires Kramářem, který byl povolán k přijetí protestu proti opatřením československé strany, ztěžujícím přístup občanů NDR na velvyslanectví SRN v Praze. (PA AA, ZA 139.918E.)

3 | Situační zpráva velvyslanectví: 13 osob se vrátilo do NDR na základě „Vogelovy varianty“, sedm osob přibýlo. 8. 10. ve 14.30 hod. se v budově zdržovalo 26 občanů NDR usilujících o výjezd o SRN. (PA AA Berlin. B85 2347E.)

4 | Pod tímto číslem byla předána ministerstvu v Bonnu nóta FMZV ČSSR z 3. října (viz pozn. 1). Spolu s překladem nóty do němčiny je telefaxová kopie originálu nóty v češtině uložena ve svazku ZA 140.135E.

5 | Dg 21 – Dr. Höynck, ředitel pododdělení 21 ministerstva zahraničí, do něhož spadal referát 214, příslušný mj. pro Československo (vedoucím referátu byl Dr. Derix).

6 | Viz dále dok. 87, s. 135.

Následuje příloha

Úvodní formule ...

V nótě vyslovenou výtku, že velvyslanectví se chová způsobem odporujícím mezinárodnímu právu, důrazně odmítáme. Nepřiměřený požadavek, v nótě vyjádřený, aby německým státním příslušníkům bylo bráněno v přístupu na velvyslanectví, nemůže spolková vláda akceptovat. Postoje velvyslanectví Spolkové republiky Německo jsou v souladu s čl. 3, odst. 2 Vídeňské úmluvy o diplomatických stycích a čl. 36, odst. 1, číslo 2 Vídeňské úmluvy o konzulárních stycích, podle kterých je příslušníkům vysílajícího státu dána možnost svobodně se rozhodnout, zda navštíví konzulární úředníky svého státu.

Vládě ČSSR je známo, že Spolková republika Německo poskytuje prostřednictvím zahraničních misí diplomatickou ochranu všem Němcům, kteří si to přejí. Tato praxe je v souladu s mezinárodním právem a neporušuje ani práva ČSSR, ani jiných států.

Podle madridského závěrečného dokumentu KBSE má ČSSR povinnost zaručit k velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze přístup. Spolková vláda na to nejednou upozorňovala a trvá na dodržování toho závazku.

Udělování víz československým státním příslušníkům je zajištěno.

Konečně připomínáme, že právo na výjezd z každé země, mimo jiné ze své vlastní, je zakotveno v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech z roku 1966 a stvrzuje ho vídeňský Závěrečný dokument KBSE z roku 1989.

Závěrečná formule.

D86 | 1989, 11. říjen, Praha. – Z denní situační zprávy č. 150 Federálního ministerstva vnitra ČSSR.

ABS Praha, č. j. OV-039/A-89.

[...]

Situace na státní hranici s NDR

Dne 9. 10. 1989 došlo na celé státní hranici s NDR oproti předchozím dnům k podstatnému snížení tlaku narušitelů. V úsecích brigády Pohraniční stráže Cheb a Správy ochrany státních hranic Ústí nad Labem bylo tento den zadrženo 23 státních příslušníků NDR. Jednalo se vesměs o mladé lidi do 30 let, kteří se v malých skupinkách 2–3 osob pokoušeli ilegálně proniknout na území ČSSR s cílem dosáhnout velvyslanectví NSR v Praze. Jsou však stále zjišťovány případy emigrace občanů přes území MLR. Na druhé straně se však zvýšil tlak na státní hranici NDR–PLR, kde bylo 9. 10. 1989 zadrženo celkem 175 občanů NDR. Pokus o skupinový přechod 60 občanů NDR do PLR byl zaznamenán v prostoru Zittau.

Přeshraniční provoz je plynulý. Na železničním hraničním přechodu v Děčíně opět odbavují na příslušných úsecích pasové a celní orgány NDR a ČSSR společně.

Pasovými orgány NDR jsou připravována razítka s označením „VISA“, která budou udělována do osobních průkazů občanů NDR a bez nichž nebudou moci vycestovat. I když se turistický ruch postupně normalizuje, jsou zaznamenávány případy, že v NDR je čs. občanům odpíráno zakoupení různého spotřebního zboží. [...]

D87 | 1989, 12. říjen, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Referuje o demarši u ředitele 4. teritoriálního odboru FMZV ČSSR Kadnára ve věci nerušeného přístupu na území velvyslanectví a o odevzdání odpovědi na protestní notu FZMV z 3. října 1989.

PA AA Berlin. Bestand ZA, Band 139.918E. Drahtbericht Nr. 2370. Dešifrovaný záznam došlého dálkopisu. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2370 z 12. 10. 1989 120930

Vyřizuje: Hiller

Věc: Lidé z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Přístup k velvyslanectví a odpověď na čs. notu ze 3. 10.¹

Ref.: Šifrovaný telegram č. 524 z 10. 10. 1989²

Informativně:

1. Pokyn v dané věci byl splněn 11. 10. 89 u vedoucího 4. [teritoriálního] odboru československého ministerstva zahraničí dr. Kadnára.
2. Při téže příležitosti byla K. předána odpovědní nota na čs. protestní notu ze 3. 10. 89.
3. Při zmínce o „postupu při vycestovávání“ v eventuelních budoucích případech lidí usilujících o azyl se K. vyjádřil jen nezávazně a vágně. Z reakce je vidět, že možnosti nalézt „usnadněný“ postup nejsou dosud dostatečně naplněny.
4. Pokyn CTN (šifrovaný telegram č. 526 z 11. 10. 89),³ který nám došel teprve po jednání u K., byl splněn telefonicky. Záležitost bude vedoucímu právního oddělení na čs. MZV opět předložena dnes (12. 10.). Bude o tom zaslána zvláštní zpráva.

Detailně:

1. Podle sdělené linie jsem u Kadnára splnil pokyn v dané věci (protest proti bránění v přístupu k velvyslanectví). Při tom jsem opět zcela jasně upozornil na to, že trváme na ničím neomezovaném přístupu k našemu zastupitelství. Mezinárodněprávní situace je jednoznačná: uzavírky a policejní kontroly jsou nepřipustné a musejí být zrušeny bez ohledu na to, zda jsou prováděny v bezprostřední blízkosti mise, anebo v širším okolí. K. protest odmítl a zdůraznil, že

1 | Tato nota se publikuje jako dok. 56, s. 99.

2 | Viz dok. 85, s. 133.

3 | CTN – citissime nachts, nejvyšší stupeň naléhavosti. Citovaný telegram bonnské centrály se týkal agendy motorových vozidel zanechaných občany NDR v Praze při jejich výjezdu do SRN.

nejnovější události kolem velvyslanectví narušily resp. zkomplikovaly bezpečnost a pořádek v centru Prahy. Právem a povinností každého státu prý je učinit protiopatření, jež jsou plně zaštitěna mezinárodním právem. V tomto kontextu poukázal dosti zřetelnou formou na to, že se čs. vláda vůči nám zachovala velmi vstřícně. Ozývaly se prý i hlasy, které se přikláněly k méně flexibilnímu postoji, což by při tolika tisících lidí, zdržujících se před časem na velvyslanectví, podle jeho slov jistě vedlo k dalším nemalým komplikacím. Žádá nás, abychom ani toto hledisko nepouštěli ze zřetele.

2. Poté jsem K. předal naši odpovědní nótu (srov. telegram 524 z 10. 10. 89); K. dal v této souvislosti najevo zvlášť velké rozhořčení nad formulací „příslušníci vysílajícího státu“, v nótě užitou. Následující diskuse o problematice státní příslušnosti občanů NDR zůstala podle očekávání bez výsledku a skončila konstatováním, že obě strany tu zaujímají odlišnou pozici.
3. Využil jsem rozhovoru k tomu, abych dále sondoval v návaznosti na nedávné výroky K. při rozhovoru s D 2 A¹ (při jeho konzultacích v Praze), z nichž, jak se zdálo, vyplývají nové možnosti pro flexibilnější postup při řešení budoucích případů lidí usilujících o azyl. K. v této souvislosti pouze potvrdil, že v dané věci pochopitelně kontaktovali NDR, protože mají zájem na možnostech pragmatického řešení. Jeho výroky o této věci však byly nezávazné a bez konkrétního obsahu. Především nebylo možno identifikovat žádné konkrétní doklady toho, že čs. strana vážně uvažuje o nové variantě řešení ve smyslu „přímé vycestování“ nebo že dokonce chce takovouto představu prosazovat vůči NDR.
4. Pokyn CTN s naší žádostí ohledně „východoněmeckých osobních aut“ jsem 11. 10. 1989 splnil formou telefonátu, ve kterém jsem krátce objasnil naši pozici. K. se k věci samé detailně nevyslovoval, odkázal na vedoucího právního oddělení svého ministerstva, který je prý i věcně kompetentní. O této demarši, plánované na dnešek (12. 10.), bude následovat zvláštní zpráva.

Huber

---

1 | Velvyslanec Dr. Holík, pověřenec spolkové vlády pro otázky odzbrojení a kontroly zbrojení v bonnském ministerstvu zahraničí. V rozhovoru po skončení konzultačních jednání v Praze 6. října 1989 se měl Kadnár vůči Holíkovi vyjádřit v tom smyslu, že německá strana může vycházet z toho, že ČSSR se snaží, aby si „východní Berlín“ uvědomil vážnost problému. V sdělení z 9. 10. 1989 pro spolkového ministra zahraničí Holík interpretoval Kadnárova slova takto: „Jestliže se znovu ocitnou v našem velvyslanectví v malém počtu osoby hledající azyl, snad se najde nenápadné řešení s pomocí autobusů. Moji otázku ohledně cestovní trasy nechal [Kadnár] nezodpovězenou. O tom prý se ještě bude muset přemýšlet.“ (PA AA Berlin. Bestand B85, Band 2347E.)

D88 | 1989, 16. říjen, Bonn. – Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o jednání v bonnském ministerstvu zahraničí ve věci osobních automobilů občanů NDR, kteří vycestovali do Spolkové republiky.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 37.

Došlo: 16. 10. 1989 11.15

K exp.: 16. 10. 1989 12.00

Čj.: 054 159

Tajné

Blesk

13. 10. popoledni pozvaný Kramár k řiaditeľovi politického odboru MZV Höynckovi (H.)¹.

1. H. sa sťažoval, že Metzger sa predchádzajúceho dňa usiloval o prijatie u riaditeľa právneho resp. konzulárneho odboru FMZV a nebol prijatý. Chcel odovzdať nôtu týkajúcu sa automobilov odstavených v Prahe občanmi NDR, ktorí sa vysťahovali do NSR. Odmietnutie prijatia pokladá za závažný prípad. Udivuje ich to.
2. Rozhodli sa preto povýšiť vec na politickú úroveň. H. zdôraznil, že auta sú majetkom vysťahovalcov. Nehladiac na to sa dopočuli, že sa vyvážajú do NDR. To vyvoláva údiv, pretože vysťahovalci odišli s povolením NDR a majú právo na svoj majetok. Je to hrubé, neprijateľné porušenie majetkového práva a naráža u nich na rozhodný odpor. Požadujú zjednať nápravu a prestať s odvozom týchto aut do NDR.
3. Z našej strany poznamenané, že naše stanovisko tlmočené strane NSR v Prahe (napr. 5. 10. na KO), nezmenilo sa.
Podčiarkli sme, aké dopravné problémy spôsobilo 1600 odstavených vozov v exponovanom centre Prahy. Naše orgány vychádzajú z toho, že tieto vozidlá sú úradne prihlásené v NDR. Ich majitelia s povolením NDR odišli do NSR. Od počiatku sme zdôrazňovali, že to, čo sa odohralo na našom území v súvislosti s presídlencami NDR do NSR, sa nás netýka alebo týka nepriamo, napr. pri poskytovaní humanitárnej či technickej pomoci. Veci si musia vyriešiť oba nemecké štáty. Nevidíme logiku vynímať z toho agendu odstavených vozidiel. K tomu ešte: Občania NDR, ktorí sa cez ČSSR vysťahovali do NSR, zanechali v NDR prakticky celý svoj majetok. Keďže sa orgány NSR teraz zasadzujú o ich autá, logicky mi z toho vyplýva, že sa budú zasadzovať aj o tento majetok a zrejme sa pokúšať to riešiť s príslušnými miestami NDR. Odstavené autá v Prahe sú súčasťou tohto majetku. Preto príjemcu týchto žiadostí treba hľadať v Berlíne, nie v Prahe.
4. H. oponoval, že sa nás záležitosť netýka. Čo sa odohralo a odohráva na našom území, má priamy vzťah i k nám. Majetok ľudí s pasmi NSR, ktorí sa nachádzajú na teritóriu NSR pod jej právnou ochranou, im musí byť vydaný odtiaľ,

1 | Dr Höynck byl ředitelem politického pododdělení 21.

kde sa nachádza. Tohto stanoviska sa nevzdajú. Bolo by škoda, keby v našich bilaterálnych vzťahoch vznikol ďalší sporný bod.

Prisľúbili sme tlmočiť Prahe. (Kramár)

Spáčil 0546

D89 | 1989, 19. říjen, Praha. – Federální ministerstvo zahraniční zastupitelským úřadům ČSSR. Souhrnná informace odboru informace a dokumentace o situaci v NDR a personálních změnách ve vedení SED.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 9, pořadové číslo 3550.

Odeslaná šifrovka č. [070.007]

Tajné

K vývoji v NDR:

Vedení NDR bylo masovou emigrací zaskočeno. Problém cca měsíc ignorován HSP NDR. Obyvatelstvo dezorientováno. Z občanů, kteří odešli do NSR, pouze 20 % mělo podanou žádost o vystěhování již dříve. Celkem odešlo cca 60 000 občanů. Odchod převážně mladých a kvalifikovaných pracovních sil se projevuje zejména ve zdravotnictví. Situace aktivizovala nelegální struktury. Mají v programu sjednotit opoziční skupiny se strategií proti politice SED. Vystupují za demokratizaci a reformu socialistické společnosti, bez snahy změnit společenské zřízení. Zaměřují se na ekologii a lidská práva. Významnou úlohu sehrává evangelická církev. Masové protestní akce v největších průmyslových centrech s účastí desítek tisíc převážně mladých lidí, které vyústily v ostré pouliční srážky s desítkami těžce zraněných příslušníků pořádkových sil, vedly k požadavkům na změnu postoje vedení strany a státu k řešení problémů. Vzhledem k trvajícím nepokojům předčasně svoláno 9. plénium ÚV SED, které zvolilo Krenze GT ÚV SED. Honecker požádal ze zdravotních důvodů o uvolnění ze všech stranických a státních funkcí. Ze stranických funkcí odvolání člen PB a tajemník ÚV SED pro ekonomiku Mittag a člen PB a tajemník ÚV SED Herrmann.

Vejmola 070.007

D90 | 1989, 19. říjen, Praha. – Náčelník 2. odboru II. správy SNB kpt. Novotný odbor pro mezinárodní styky Vnitřní a organizační správy FMV ČSSR. Podklady pro jednání představitelů FMV ČSSR v Německé demokratické republice s informacemi o spolupráci Státní bezpečnosti s pracovníky operativní skupiny Ministerstva státní bezpečnosti NDR.

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 66 n.

Podklady

V souvislosti s nezákonným pobytem občanů NDR na ZÚ NSR v Praze zajišťuje 2. odbor II. správy SNB od srpna tohoto roku ve zvýšené míře řadu kontrarozvědných opatření, na jejichž základě jsou přátelé MStB NDR pravidelně informováni o operativní situaci. Současně je reagováno z naší strany i na konkrétní požadavky přátel.

Výměna informací probíhá každodenně, a to v přímém styku pracovníků 2. odboru II. správy SNB a pracovníků operativní skupiny MStB NDR v ČSSR.

Z hlediska problematiky 2. odboru II. správy SNB by prospělo efektivnosti jejího rozpracování, pokud nám přátelé postoupí poznatky a zkušenosti z pobytu NDR občanů na ZÚ NSR v Praze, které by ukazovaly na aktivitu pracovníků speciálních služeb NSR legalizovaných v diplomatických funkcích na ZÚ NSR v Praze.

Přátelé předali v letech 1984–1986 poznatky k agentuře Spolkové zpravodajské služby BND, která by měla aktivně pracovat na území ČSSR. Jedná se o akce Polka-Werft, Buchtel a Bodoni (krycí názvy používané MStB NDR).

Na základě předaných poznatků – určitých kritérií – byly ze strany čs. bezpečnostních orgánů ustanovené¹ konkrétní osoby. Pro ověření identity ustanovených osob žádáme přátele o eventuelní doplnění a rozšíření původních poznatků, které byly předány do uvedených akcí.

Žádáme dále o zvážení uskutečnění osobního jednání zainteresovaných pracovníků obou bezpečnostních sborů k projednání dalších postupů a vzájemné pomoci v jednotlivých akcích.

V součinnosti pracovníků 2. odboru II. správy SNB a pracovníků MStB v ČSSR bylo v roce 1989 zahájeno rozpracování akce „Drozd“ (Drossel). Objekt akce – pracovník ZÚ NDR v ČSSR – předal ve dvou případech na ZÚ NSR v Praze materiály utajovaného charakteru a v návaznosti na to organizovali pracovníci ZÚ NSR v Praze jeho emigraci do NSR. Na základě poznatků a operativní dokumentace, která byla postoupena přátelům, byl objekt dne 17. 3. 1989 na území NDR realizován a později i odsouzen. Ke své činnosti se v plném rozsahu doznal.²

1 | Tj. identifikované.

2 | Editorovi se v této věci nepodařilo zjistit nic konkrétního.

D91 | 1989, 20. říjen, 16.10, Praha. – Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně.¹ Informuje o souhlasu vlády ČSSR s novými návrhy vlády NDR k organizaci výjezdu do Spolkové republiky východoněmeckých občanů zdržujících se na území velvyslanectví SRN.

BStU Berlin. MfS, HA II, 32922, Bl. 16. – Přeloženo z němčiny.

Blesk-n
CT 126/86

1. náměstek ministra zahraničních věcí s. Sadovský mi 19. 10. v 15.15 hod. sdělil, že vláda ČSSR na své poradě téhož dne vyslovila souhlas s návrhem vlády NDR z 18. 10. 1989 (výjezd občanů NDR, kteří pobývají na velvyslanectví SRN) a souhlasí s postupem, který má být uplatněn.² Soudruh Sadovský požádal, aby o tom byla oficiálně informována vláda NDR.

Poznámka:

1. Přislíbil jsem, že sdělení okamžité postoupím, a souhlasné stanovisko jsem prostřednictvím speciální telefonní sítě tlumočil 19. 10. v 15.20 hod. s. Schwiesauovi.
2. Ve smyslu pokynu z 19. dopoledne³ nepodnikám žádná konkrétní opatření, dokud pokyn sám neodvoláš. Totéž jsem uložil dvěma soudruhům MStB a ministerstva vnitra, kteří se zde zdržují.

Ziebart

D92 | 1989, 20. říjen, Praha. – Informace ústředního výboru KSČ složkám aparátu KSČ k situaci v NDR.⁴

NA Praha, f. ÚV KSČ, dokumentace 1989 (nezpracováno). Dálnopisná sdělení a dopisy ÚV KSČ.

K současné situaci v Německé demokratické republice

Přes nesporné úspěchy, kterých NDR dosáhla v průběhu 40 let při budování socialismu, došlo v dlouhodobě stabilní vnitropolitické situaci k otřesům. Signalizoval je stoupající počet převážně mladých občanů usilujících o nedovolené opuštění své země přes MLR a prostřednictvím velvyslanectví NSR v Praze a Varšavě.

1 | V záhlaví jsou jako adresáti uvedeni: ministr Fischer (s časovým údajem 8.00), jeho náměstek Ott a vedoucí příslušného oddělení ministerstva Schwiesau.

2 | K proceduře a organizaci výjezdů viz dok. 97, s. 145 (dálnopis velvyslance Hubera).

3 | Pokyn neměl editor k dispozici.

4 | Informace připravená mezinárodním oddělením ÚV KSČ byla rozeslána téhož dne dálnopisem (nebo distribuována v opisech) pod číslem ÚV-116/89 všem řídicím složkám KSČ a KSS od ústředí až po okresy.

K výraznému nárůstu těchto případů přispělo rozhodnutí vlády MLR otevřít hranice s Rakouskem a umožňovat občanům NDR nelegální odchody do zahraničí. Jde o hrubé porušení platných smluv s NDR, kterým se MLR fakticky zapojila do organizování akcí, nepřátelských NDR. Od NSR očekává za tento krok finanční úvěry a výhody v hospodářských stycích s EHS. Rozhodnutí maďarské strany upevnilo u potenciálních emigrantů přesvědčení o možnosti úspěšně realizovat svůj záměr. Ti se poté ve stále stoupající míře uchýlovali i na velvyslanectví NSR v ČSSR a PLR.

Zatímco stranické a státní vedení NDR adekvátně na situaci nereagovalo (též v důsledku onemocnění s E. Honeckera), hromadné sdělovací prostředky NSR plnily vehementně úlohu koordinátora těchto akcí. Předkládáním konkrétních návrhů a příslibem materiálního zajištění emigrantů jejich odchody podněcovaly a organizovaly. S cílem politicky a ekonomicky oslabit NDR, znevážit dosažené úspěchy a zpochybnit její legitimitu. Ve svých důsledcích tato kampaň nahrává úsilí revanšistických sil o sjednocení obou německých států, o revizi dohod z Jalty a Postupimi a dokládá, že NSR se ani po 40 letech rozvoje NDR nesmířila s existencí socialistického německého státu. Současně potvrzuje, že obdobně jako v případě ČSSR západní sdělovací prostředky sehrávají stále výraznější úlohu podněcovatele a přírodního organizátora protisocialistických akcí. Je třeba si uvědomit, že takto budou působit i v nadcházejícím období oslav 71. výročí vzniku ČSR.

Napětí, které v NDR postupně narůstalo a jemuž strana nečelila dostatečně efektivně, se projevilo v další fázi vývoje masovými demonstracemi v řadě měst NDR. Ani na tuto situaci ústřední orgány včas nereagovaly. Proto v některých měsících se chopily iniciativy územní stranické a státní orgány a vstoupily do dialogu s účastníky těchto akcí. Ukázal, že převážná většina z nich jsou občané s kladným postojem k socialistickému zřízení, nespokojení s neřešením existujících problémů ve společnosti.

Politické byro ÚV SED zaujalo stanovisko až svým prohlášením z 11. 10. 1989, které obsahuje výzvu k zahájení dialogu se všemi občany stojícími na pozicích socialismu. Ani tímto krokem se však již nepodařilo složitou vnitropolitickou situaci zklidnit.

Tlaky na zásadní řešení vzniklé situace zesílily v souvislosti s dalšími masovými demonstracemi. PB ÚV SED proto rozhodlo dne 17. 10. 89 o svolání mimořádného pléna ÚV SED na 18. 10. 1989. Toto jednání provedlo kádrové změny ve vedení strany – generálním tajemníkem ÚV SED byl jednomyslně zvolen s. Egon Krenz, z PB ÚV SED byli uvolněni s. Erich Honecker a členové PB a tajemníci ÚV SED G. Mittag a J. Herrmann, odpovědní za oblast ekonomiky a sdělovacích prostředků. Plénum se přihlásilo k prohlášení PB ÚV SED z 11. 10. a dále ho rozpracovalo. Nově zvolený generální tajemník ÚV SED E. Krenz vystoupil 18. 10. ve večerních hodinách s projevem, který přenášely TV a rozhlas NDR. Důraz položil na další rozvoj socialistické společnosti a její neustálou obnovu, na posilování dialogu s organizacemi a občany NDR, stojícími na pozicích socialismu. Za klíč k navázání dialogu nutného pro zlepšení vztahu stát – obyvatelstvo je pokládáno zlepšení veřejné informo-

vanosti. Ohlásil některá připravovaná opatření (zákon o cestování občanů NDR do zahraničí a další legislativní úpravy).

Složitou vnitropolitickou situaci v NDR vyvolala celá řada vnitřních a vnějších příčin. Přes nepopiratelné úspěchy socialistické výstavby se ve společnosti nahromadila řada problémů, které nebyly dlouhodobě účinně řešeny. Patří mezi ně disproporce mezi výrobou a nabídkou zboží, pomalé zavádění vědeckotechnických poznatků do výroby a nedostatečná efektivnost vývozu. Splácení zahraničních dluhů se odrazilo v zásobování a nedostatku vysoce kvalitního spotřebního zboží na vnitřním trhu. Nespokojenost části obyvatelstva vyvolávaly též omezené možnosti cestování do zahraničí, vyplývající z nedostatku devizových prostředků a rovněž 8–12-leté čekací doby na koupi automobilu. Zneklidňovala je rovněž byrokracie a často arogantní jednání úřadů.

V HSP NDR se však kritika těchto jevů nepřipouštěla. Vedení SED bylo přesvědčeno, že nejúčinnější propagandistickou formou je metoda pozitivního příkladu.

Propaganda NSR využila této situace. Poukazováním na reálné existující problémy v NDR si u její veřejnosti vytvářela zdání objektivity. Předkládáním vlastních návrhů a receptů se snažila veřejnost NDR získat pro řešení, odpovídající zájmům NSR a zasévat u občanů NDR nedůvěru ve schopnost stranického a státního vedení NDR problémy řešit. Řada odpovědných pracovníků na různých úrovních si byla vědoma vážnosti situace a v soukromých rozhovorech poukazovala na potřebu tyto otázky řešit ještě v době, kdy nepokojům v NDR bylo možno předejít. Ve stranických orgánech však tyto otázky nebyly nastolovány.

KSC a ČSSR bude i nadále usilovat o všestranný rozvoj vztahů přátelství a spolupráce s SED a NDR. Jsme plně solidární s postoji SED. Důsledně budeme dbát o to, aby všechna přijímaná opatření sloužila výhradně k prohlubování spolupráce obou stran a zemí a nepoškozovala přímo ani nepřímo SED a NDR.

D93 | 1989, 23. říjen, Bonn. – Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Posílá zprávu ředitele 4. teritoriálního odboru FZMV ČSSR Kadnára o rozhovoru s náměstkem ministra zahraničí NDR Ottem, který se týkal možnosti přímého vycestování občanů NDR z velvyslanectví SRN do Spolkové republiky po vyřízení formalit na velvyslanectví NDR a politiky nového vedení SED.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 38.

Došlo: 23. 10. 89 10.00

K exp.: 23. 10. 89 11.00

Čj.: 054 510

Tajné

Harry Ott 19. 10. povedal Kadnárovi, že v prípade súhlasu ČSSR – čo už tlmočil Ziebart Sadovskému – môžu občania NDR na ZÚ NSR v Prahe teraz aj v budúcnosti po vybavení formalit na ZÚ NDR vycestovať priamo z ČSSR do NSR (aj s autami).

Ott tiež informoval, že svoje vystúpenie vo Frankfurte 19. 10. konzultoval s Krenzom a Fischerom.¹ Prehlásil, že nové vedenie SED chce dialóg, obnovu, dobro ľudí, no pri zachovaní socializmu, suverenity NDR. Odmietol nátlaky, poučovanie, veľkonemecké plány revízie hraníc. Snahy o Západom proklamovanú stabilitu a bezpečnosť sa nemôžu realizovať pri eskalácii činov proti NDR. Naopak príde k nevypočítateľným škodám pre všetkých. Krenz odkazuje: ruka je podaná všetkým rozumným silám a vládám.

Prihlásenie sa Otta znovu k socializmu ostro kontrastovalo s vystúpeniami predstaviteľov MLR, PLR, ktorí socializmus v akejkoľvek forme odpisovali, zavrhovali. (Kadnár)

Spáčil 0558

D94 | 1989, 23. říjen, Berlín. – Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o politice nového vedení SED a politické situaci v zemi.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 38.

Došlo: 23. 10. 89 12.30

K exp.: 23. 10. 89 13.00

Čj.: 054 530

Tajné

Období od zvolení E. Krenze generálním tajemníkem ÚV SED je již oficiálními představiteli a i HSP označováno za obrat (*Wende*) v rozvoji společnosti a hospodářství, kde prý bude přistoupeno k zásadním změnám. V řadě komentářů nepřímo zaznívá, že tento obrat nebyl dříve možný, neboť existovala příliš velká strnulost aparátu, nepružný centralismus v řízení strany a státu apod. Nyní nastoupena cesta ke skutečné socialistické demokracii, otevřenému dialogu a zapojování všech občanů. Největší obrat nastal ve způsobu informování HSP.

Stranické a státní vedení je nyní tlačeno k řadě reforem v nejrůznějších oblastech, počínaje cestováním a konče např. přehodnocením výsledků komunálních voleb. Tento tlak směřuje z několika proudů: „řadoví“ občané (demonstrace), církve (vytahuje dřívější požadavky), nelegální opozice a nově se formující tzv. občanské aktivity a fóra. Současně řada požadavků zaznívá z řad kulturní fronty.

Vedle řady mítinků v závodech, na nichž přítomní členové vedení strany, iniciována „živelně“ nejrůznější shromáždění veřejnosti. Zde velmi ostře diskutovány všechny aktuální otázky a i při účasti členů SED na nich aktivitu přebírají jiní. Toto současně doprovázeno pokračujícími demonstracemi a „pochody ticha“. Zde kromě dalších již vznášeny požadavky na přešetření postupu bezpečnosti proti

---

1 | Ve dnech 19.–21. října 1989 se ve Frankfurtu konala konference Hledání bezpečnosti v 90. letech – společná odpovědnost Východu a Západu.

demonstrantům z prvního říjnového týdne a potrestání viníků, tj. pracovníků bezpečnosti a prokuratury. Tyto demagogické požadavky nacházejí stále větší podporu (Rakovec).

Langer 0410

D95 | 1989, 24. říjen, Berlín. – Usnesení politbyra ÚV SED o zrušení dočasného pozastavení styku s ČSSR bez pasů a víz s účinností od 1. listopadu 1989.

SAPMO-BAr Berlin. DY 30, 5195, Bl. 251–253. (Výpis z protokolu 45. zasedání.)

8./659 45/89 z 24. 10. 1989

Stvrzeno oběhem dokumentu dne 27. 10. 1989:

Zrušení dočasného pozastavení bezpasového a bezvízového styku s ČSSR

Předloha je stvrzena. (Příloha č. 14)

Příloha č. 14 k protokolu č. 45 z 24. 10. 1989:

Věc: Zrušení dočasného pozastavení bezpasového a bezvízového styku s ČSSR

Usnesení:

1. Radě ministrů se doporučuje, aby s účinností od 1. listopadu 1989 zrušila pro občany NDR nařízení o dočasném pozastavení bezpasového a bezvízového styku s ČSSR.
2. Ministr zahraničních věcí má za úkol v tomto smyslu informovat vládu ČSSR.
3. Potvrzuje se znění tiskového sdělení (příloha). Zveřejnit 28. října 1989.

Odpovídá: vedoucí oddělení agitace

Příloha

Cesty do ČSSR opět bez pasů a víz

Sdělení ministerstva vnitra NDR

Berlín (ADN). Jak sděluje tiskové oddělení ministerstva vnitra, Rada ministrů Německé demokratické republiky se usnesla, že od 1. listopadu 1989 bude zrušeno dočasné pozastavení bezpasového a bezvízového styku s ČSSR pro občany NDR.

Hranice do sousední ČSSR mohou občané NDR stejně jako před 3. říjnem 1989 přecházet s platným občanským průkazem.

Rada ministrů Německé demokratické republiky předpokládá, že občané NDR, kteří se snad i nadále zaobírají myšlenkou, že naši zemi opustí, i když je třeba každé ruky, mohou podat žádost o trvalý výjezd v NDR na odděleních pro vnitřní záležitosti. O těchto žádostech se bude rozhodovat v krátkých lhůtách a velkoryse. Vynucovat si výjezd přes velvyslanectví SRN v zahraničí není nutné a přináší občanům více nevýhod než výhod.

D96 | **1989, 25. říjen, Berlín. – Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Přináší informaci o záměru NDR znovu otevřít hranice pro soukromé cesty do Československa.**

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 38.

Došlo: 25. 10. 1989 15.00

K exp.: 25. 10. 1989 16.00

Čj.: 054 687

Tajné

Podle informací z důvěrných pramenů dá se předpokládat, že v nejbližších dnech se obrátí Zamini NDR na FMZV se žádostí (informací) s úmyslem znovuotevření čs. hranice pro turisty NDR. NDR hodlá vydat rozhodnutí o povolení turistického ruchu ve stejném rozsahu, jak tomu bylo v minulosti. Současně byl vysloven názor, že případné znovu se tvořící skupiny uprchlíků na ZÚ NSR v Praze by již neměly způsobit čs. straně žádné potíže. Povolení pro vystěhování jim bude poskytováno prostřednictvím ZÚ NDR v Praze stejným způsobem, jako je tomu ve Varšavě.

Langer 0416

D97 | **1989, 26. říjen, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Informuje o modalitách a organizaci výjezdu občanů NDR z Československa do Spolkové republiky, dohodnutých mezi orgány ČSSR a NDR.**

PA AA. Bestand ZA, Band 139.918E. Drahtbericht Nr. 2502. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2502 z 26. 10. 1989, 1430 OZ

Citissime

Došlo: 26. 10. 1989 1615 OZ

Utajeno – Jen pro služební potřebu

Vyřizuje: LR I Rünger

Čj.: RK 330 VS-NfD

Věc: Němci z NDR usilující azyl

V té souvislosti: Plánovaný přímý výjezd do Spolkové republiky Německo 27. 10. 1989

Ref.: Telefonát RL 513 (Dr. Kunzmann) – velvyslanec Huber 25. 10. 1989

K informaci:

1. Dne 25. 10. 89 dopoledne jsem navštívil zdejšího velvyslance NDR na jeho vlastní žádost, abych s ním projednal – jak bylo předem telefonicky avizováno – modalitu bezodkladného výjezdu Němců z NDR pobývajících na pražském velvyslanectví do Spolkové republiky Německo.

Referent pro právní a konzulární záležitosti v poledne téhož dne projednával v doprovodu ing. Webera s vedoucím konzulárního referátu zdejšího velvyslanectví NDR podrobnosti postupu při realizaci výjezdu.

Z rozhovorů zaznamenávám toto:

Lidem usilujícím na pražském velvyslanectví o azyl je nabízena „varšavská varianta“. Lidé usilující o azyl, kteří se nechtějí vrátit do NDR, mohou zde v Praze podat žádost o propuštění ze státního svazku NDR. Velvyslanectví NDR v Praze ujišťuje, že žádosti zpracuje rychle, během 24 hodin. Po přezkoumání, které během této 24hodinové lhůty, potřebné na zpracování, provede NDR, vystaví velvyslanectví NDR v Praze listinu dotvrzující propuštění ze státního svazku NDR, jež bude dotyčnému předána na velvyslanectví NDR v Praze.

Velvyslanectví NDR současně s tím předá potvrzení o identitě, které dotyčným umožní výjezd do Spolkové republiky Německo nebo do Rakouska. Potvrzení o identitě nebude platné pro výjezd do NDR, do Maďarska nebo Polska. Lidé usilující o azyl budou požádáni, aby po provedeném přezkoumání navštívili ve skupinách 15–20 osob velvyslanectví NDR v Praze, kde převezmou propouštěcí listiny a potvrzení o identifikaci.

Protistrana podtrhla, že má velký zájem na tom, aby zde nebyla prováděna žádná „bombastická akce“. Zdůrazňuje, že shora uvedená opatření mají „dočasný charakter“. „Vogelova varianta“, jak říká, zůstává i nadále v platnosti pro všechny lidi usilující o azyl, kteří toto řešení chtějí přijmout.

Detailně:

Bylo sděleno, že vycestovat lze i osobním vozem, pokud je tento v ČSSR. Jde o legální výjezd z NDR. Osobní vozy nalézající se v NDR si lidé vyjíždějící v nejbližší době mohou dodatečně přepravit později – převoz zorganizují např. jejich známí v NDR.

Nabídka bezodkladného vycestování, praví se dále, platí pro osoby nacházející se na velvyslanectví. Stejně tak platí pro jejich děti, které nepobývají na velvyslanectví, ale dosud v NDR. Nabídka bezodkladného vycestování neplatí pro osoby, které pobývají na velvyslanectví, ale dosud nedovršily 18. věk života. Ty se musejí vrátit do NDR. Tam budou moci – společně se svými rodiči – využít možnosti vycestovat na bázi „Vogelovy varianty“, tzn. se souhlasem rodičů nebo v jejich doprovodu mohou navštívit předsedu oprávněného kolektivu právních zástupců ve svém kraji, který pak převezme kompletní právní péči o záležitosti jejich výjezdu. Dotyční nezletilci podléhají opatrovnícké péči svých rodičů. Pokud jejich rodiče nebudou s jejich výjezdem souhlasit, budou dotyční nuceni zůstat v NDR do doby, než dovrší 18. rok věku. Zůstane pro ně však rezervována „Vogelova varianta“, takže pro ně platí nabídka, že po dovršení 18. roku budou pak moci během lhůty maximálně šesti měsíců vycestovat z NDR.

Podle dohody mezi zdejším velvyslanectvím, NDR a vládou ČSSR může být výjezd realizován přes tyto pohraniční přechody:

1. přes letiště Praha-Ruzyně letadlem,
2. přes pohraniční přechod Rozvadov–Waidhaus osobním autem nebo autobusem,

3. přes pohraniční přechod Cheb–Schirnding vlakem,
4. do Rakouska přes pohraniční přechod Dolní Dvořiště vlakem resp. přes Dolní Dvořiště autem.

Identifikaci vyjíždějících osob budou provádět československé pohraniční úřady pouze na základě identifikačního dokumentu vystaveného velvyslanectvím NDR. Čs. místa vízum neudělují a ani jinak se nepodílejí na výjezdních formalitách.

2. Od 12.35 do 15.40 dne 25. 10. vyplňovali zde lidé usilující o azyl žádosti o propuštění ze státního svazku. Ty byly společně s předem zde zhotovenými pasovými fotografiemi a rovněž s občanskými průkazy resp. cestovními pasy dotyčných postoupeny do 16 hod. zdejšímu velvyslanectví NDR.

Po příslibech učiněných zdejším velvyslanectvím NDR má toto velvyslanectví snahu, aby vydávání propouštěcích potvrzení a identifikačních dokumentů bylo provedeno dnešní odpoledne, takže dopoledne zítřejšího dne, v pátek 27. 10. 89, bude moci být již předtím pronajatými autobusy realizován výjezd po trase Praha – Plzeň – Rozvadov – Waidhaus – Weiden.

Mám v úmyslu doprovodit odjíždějící až na hranice. V každém autobuse kromě toho až do Weidenu pojede jeden pracovník velvyslanectví.

Huber

D98 | 1989, 1. listopad, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Odbavování občanů NDR k výjezdům do Spolkové republiky a situace po obnovení bezvízového cestovního styku z NDR do Československa.

PA AA Berlin. Bestand B85, Band 2347E. Drahtbericht Nr. 2561. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2561 z 01. 11. 1989, 1847 OZ

Citissime nachts

Došlo: 01. 11. 1989, 1915 OZ

Utajeno – Jen pro služební potřebu

Čj.: RK 330 011350

Vyřizuje: LR I Rünger

Věc: Němci z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Situační zpráva 1. 11. 1989

Ref.: Hillerův telefonát s pohotovostní službou [bonnského] ministerstva zahraničí (18.00 hod.)

K informaci

1. Momentálně, 1. 11. 1989 v 18.00 hod., se na velvyslanectví zdržuje cca 383 lidí z NDR. Od včerejšího večera tak útočiště u nás již opět vyhledalo cca 360 osob (detailní zpráva s osobními údaji následuje). Ustavičně přicházejí další lidé usilující o azyl.
2. Dne 31. 10. 1989 večer, odjezd z Prahy v 17.30 hod., vyjel do Weidenu ve Spolkové republice Německo autobus s 19 osobami z NDR. Výjezd dotyčných osob z ČSSR proběhl hladce.

Dnes (1. 11. 1989) cca v 17.20 hod. odsud do Weidenu odjel další autobus a tři osobní auta s celkem 65 osobami.

3. Velvyslanectví v telefonickém dohovoru s pohotovostní službou ministerstva zahraničí zažádalo o vyslání (příjezd sem zítra, 2. 11. 1989) dvou skupin kuchyňského personálu pro polní kuchyni, kterou zde máme, a dále o 5 pracovníků Německého červeného kříže, z toho 3 sestry.
4. Zde je momentálně k dispozici po 600 kusech skládacích lůžek, matrací, spacích pytlů, teplých svrchních oděvů atd. Další materiál z rezerv bundeswehru je připraven pro event. potřeby velvyslanectví na posádce ve Weidenu.
5. Velvyslanectví si v některé půjčovně aut ve Spolkové republice Německo na krátkou dobu pronajme vůz se skříňovou karoserií o nosnosti 2,8 t a malý autobus pro cca 20 lidí.
6. Opětné zavedení bezvívového a bezpasového styku při cestách z NDR do ČSSR vedlo nikoli neočekávaně k novému prudkému zesílení proudu lidí usilujících o azyl, kteří směřují na velvyslanectví. Za tohoto stavu věcí a zejména po dnešních zkušenostech počítáme s tím, že tento trend bude pokračovat. V této souvislosti nemůžeme vyloučit ani to, že co do počtu lidí usilujících o azyl bychom se mohli pomalu dostávat do situace, která tu byla začátkem října. Pokud počet lidí, jak shora naznačeno, bude i nadále stoupat, velvyslanectví zítra ráno (2. 11. 1989) učiní následující opatření, resp. bude požadovat toto:
  - stany, které jsou na vyžádání k dispozici ve Weidenu;
  - další pomocný personál Německého červeného kříže (opětné zvýšení oproti dnešnímu požadavku);
  - posílení personálního stavu velvyslanectví.
7. Zkušenost posledních dní ukázala, že v současné době praktikovaný postup (bezprostředního) výjezdu z ČSSR do Spolkové republiky Německo je zdoluhavý a byrokratický. Zdejší velvyslanectví NDR může za den administrativně zpracovat jen omezený počet žadatelů (podle dosavadních zkušeností 50–70 denně). Pokud by počet nových příchozích stoupl výrazně nad tento počet, velvyslanectví se zakrátko zcela přeplní.
8. Domnívám se proto, že bychom se měli opět pokusit přimět vládu ČSSR k tomu, aby dala k dispozici ubytovací prostory mimo velvyslanectví. Při tomto řešení bude však třeba brát v úvahu to, že mnoho lidí usilujících o azyl bude nicméně – za daných poměrů v ČSSR – naléhat na to, aby byli ubytováni na velvyslanectví. K číslu 8 prosíme o pokyn.
9. Jiná možnost by spočívala v tom, že by se proces výjezdu přes pražské velvyslanectví dále odbyrokratizoval a urychlil.
10. Noční pohotovost jednoho úředníka vyššího služebního zařazení je zajištěna.

Hiller

D99 | 1989, 2. listopad, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Zpráva o výsledku demarše na FMZV ČSSR, směřující k získání náhradních ubytovacích prostor pro občany NDR zdržující se v areálu velvyslanectví.

PA AA Berlin. Bestand ZA, Band 139.918E. Drahtbericht Nr. 2572. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2572 ze 2. 11. 1989, 1815 OZ

Citissime nachts

Došlo: 02. 11. 1989, 1853 OZ

Čj.: POL 330.25 021530

Věc: Němci z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Demarše na československém ministerstvu zahraničních věcí ohledně „provizorního místního řešení“

K informaci

Přehled:

1. Dnes odpoledne (2. 11. 1989 – 14.00 hod.) jsem úřadujícímu vedoucímu 4. [teritoriálního] odboru na československém ministerstvu zahraničí Kočárkovi s pokukazem na politicky a fakticky změněnou situaci dle pokynu opět přednesl naši již dříve vyslovenou prosbu, aby nám z humanitárních důvodů byly poskytnuty provizorní ubytovací prostory.
2. K. nám na naši žádost podle očekávání nedal závaznou odpověď, jen přislíbil, že věc okamžitě pošle dál a že brzy dostaneme odpověď. Můj dojem byl ovšem takový, že naše prosba nepadla na „zcela neplodnou půdu“.

Detailně:

1. Hned po telefonním hovoru s D 2 dnes ráno jsem požádal o schůzku s úřadujícím vedoucím 4. odboru na československém ministerstvu zahraničních věcí Kočárkem a zároveň jsem krátce naznačil předmět demarše. K. mě původně chtěl odkázat na vedoucího oddělení pro právní a konzulární záležitosti, avšak proto, že jsem trval na politické úrovni, okamžitě přislíbil termín schůzky na dnešní den (2. 11. 1989).
2. Demarše, při které mě na mou žádost doprovázel LR I Rünger (K. přizval referenta pro Německo Janduru), byla založena na následující argumentační linii:
  - Po zrušení víz pro cesty z NDR do ČSSR od 1. listopadu opět prudce narostl počet lidí usilujících o azyl. Uvedl jsem, že v době, kdy se koná rozhovor, pobývá na zastupitelství hodně přes 1 000 lidí, z toho mnoho dětí. Podle našich dosavadních zkušeností máme důvod se domnívat, že tento vývoj bude dále pokračovat, a ještě jej posílí nadcházející víkend.
  - Při tomto předvídatelném vývoji by v důsledku velkého počtu lidí usilujících o azyl mohla na velvyslanectví opět velmi rychle nastat situace, která tu byla před několika týdny.
  - Proto, aby se tomu zabránilo, což je z humanitárních důvodů nezbytně nutné, prosíme československou vládu, aby dala velvyslanectví k dispozici provizorní ubytovací prostory (např. školy, sportoviště, hotely), kde by bylo

možno v podmínkách člověka důstojných ubytovat lidi usilující o azyl před jejich odchodem do Spolkové republiky Německo. Náklady budeme v plné výši hradit my.

- Svou dnešní žádost předkládáme na pozadí změněného stavu věcí: „Model Varšava-Praha“ se nyní stal zavedenou praxí. Zdejší zastupitelství NDR zpracovává podle dosavadních zkušeností bohužel jen 50–100 žádostí o výjezd, to je však málo na to, aby se začaly snižovat dané počty lidí, které se proudem nově příchozích neustále zvyšují. Z hlediska podstaty věci nejsou tedy žádné problémy, existují jen obtíže „administrativního rázu“, které však, nebudou-li poskytnuty ubytovací prostory mimo velvyslanectví, nutně povedou k naprostému přeplnění našich prostor, spojenému s důsledky pro lidi neúnosnými. Proto apelujeme na československou stranu, aby k něčemu takovému nenechala dojít a aby naopak co nejdříve vyhověla naší žádosti.

3. K. se nejprve vyptal na faktický stav věcí (počet, tendence, stany? – zda je velvyslanectví uzavřeno) a zeptal se pak, zda by při zaopatřování lidí nemohl být nápomocen Československý červený kříž. Poděkoval jsem za nabídku pomoci, které nejsme nuceni v současné době využít, protože čistě logistické zaopatření je zajištěno. V rozhodující míře nyní záleží, jak již naznačeno, na otázce prostoru, tedy na náhradním ubytování. K. odpověděl, že mnou zdůrazňovaná „nová situace“ z jeho pohledu spočívá především v tom, že Spolková republika a NDR (kterou československá strana k jednání přizvala) se dohodly na novém modelu výjezdu. Pak se dotazoval, zda bychom nemohli NDR přimět ke zvýšení kapacity zpracování žádostí. Na to jsem odpověděl, že o to jsme se pochopitelně pokoušeli, ale jak dokazují mnou uváděné počty, dosud bohužel bez patrného výsledku.
4. Na závěr se K. vrátil k dřívějšímu československému návrhu. Vyslovil názor, že by bylo možno uvažovat i tím směrem, že námi uvažované provizorní ubytovací prostory by byly zřízeny pod patronací Červeného kříže. Na to jsem odpověděl, že k tomuto bodu nemám žádný výslovný pokyn, ale jsem si jist, že československou iniciativu nepochybně s velkým zájmem zvážíme. Předkládám tudíž podnět k tomu, aby se tento návrh dále rozpracoval, příp. pro vyjasnění detailů a modalit se zapojením Německého červeného kříže.
5. Souhrnně lze k průběhu demarše a k námi předané žádosti říci, že rozhovor neuvízl na zásadních otázkách nebo na nekompatibilních věcných pozicích, ale že klima rozhovoru určovala pozitivní snaha vyjít vstříc. I když nám K. nemohl dát žádnou závaznou odpověď na náš požadavek a mohl jen přislíbit rychlé projednání, vznikl dojem, že naše argumentace (nová situace v důsledku praktizovaného „modelu Varšava-Praha“ a nebezpečí, že vzniknou neúnosné humanitární problémy) se neminula účinkem. Zda tohoto „pozitivního momentu“ může a má být v Bonnu využito k „paralelní intervenci“, nelze z daného místa ani závěrem posoudit.

Doplňující poznámky k situaci:

Bez ohledu na výsledek dnešní demarše: za rostoucího počtu lidí usilujících o azyl a při předpokladu, že tento vývoj bude nejspíš pokračovat, problematiku nakonec pod kontrolou – tj. zamezení tomu, aby na zastupitelském úřadu zavládly poměry jako na počátku tohoto měsíce – udržíme jen tehdy, pokud bude dosud praktikovaná výjezdová procedura „odbyrokratizována“. Toho by se mohlo docílit jednak tím, že NDR vysloví ochotu umožnit podstatně vyšší zpracování žádostí o výjezd, aby se přírůstky lidí usilujících o azyl a jejich výjezdy udržovaly v přiměřené rovnováze, anebo tím, že se nalezne jiná cesta, která umožní rychlejší vycestování, a vytvoří se tak předpoklady pro to, aby již nedošlo k naprostému přeplnění zastupitelského úřadu příchozími.

Hiller

D100 | 1989, 3. listopad, Bonn. – Velvyslanec ČSSR Spáčil ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o dalším pokusu bonnského ministerstva zahraničí řešit situaci na velvyslanectví v Praze, přeplněném občany NDR, náhradním ubytováním mimo areál velvyslanectví.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 39.

Došlo: 3. 11. 89 13.00

K exp.: 3. 11. 89 13.10

Čj.: 055 146

Tajné

Blesk ihned předat

Dne 3. 11. v 11.36 mi telefonoval státní tajemník Sudhoff. Odvolal se na skutečnost, že ZÚ NSR v Praze intervenoval na FMZV s žádostí, aby čs. strana poskytla náhradní ubytování pro uprchlíky z NDR mimo budovu ZÚ s tím, že náklady ponese NSR. Zatím nedostali odpověď, kterou urgují. Žádost odůvodňují tím, že se změnila situace, protože NDR tím, že vyřizuje žádosti o vystěhování do NSR přes ČSSR na svém ZÚ v Praze, vlastně souhlasí s průjezdem vystěhovalců, a to bychom měli vzít v úvahu. Sudhoff urgoval naši odpověď s poukazem na to, že na ZÚ je již 3 500 občanů NDR a tento počet jistě výrazně stoupne během víkendu. Neradi by, aby v Praze na jejich ZÚ vznikla obdobná situace jako v minulosti.

Ze své strany jsem (po telefonátu se Sadovským) řekl, že naše stanovisko zůstává nezměněno. Na našem území nehodláme dělat uprchlické tábory. Jako řešení doporučujeme, aby NSR jednala s NDR o zvýšení kapacity ZÚ NDR v Praze tak, aby zvládl rychlejší a v mnohem větším počtu než dosud vyřizování formalit na výjezd občanů do NSR. Sudhoff řekl, že jsou s NDR v kontaktu a budou s nimi jednat. Právě proto je třeba, aby tuto novou skutečnost čs. vláda vzala v úvahu. Řekl jsem, že budu informovat ústředí.

Pozn.: Sudhoff dodal, že mi telefonuje proto, že ve 13.00 se máme sejít na slavnostním obědě, který pořádá na počest mého odjezdu a při obědě nechce kazit slavnostní atmosféru těmito otázkami.

Pozn. 2: Na 15.30 je povolán Kramár ke Kastrupovi, kde zřejmě bude žádost NSR znovu opakována.

Informuj o situaci a sděl event. pokyny.

Spáčil 0589

D101 | 1989, 3. listopad, Praha. – Federální ministerstvo zahraničí velvyslanectvím ČSSR v Berlíně a v Bonnu. Informace 1. teritoriálního odboru o poselství generálního tajemníka ÚV KSČ Jakeše generálnímu tajemníkovi ÚV SED Krenzovi s návrhy ke zvládnutí vystěhovalecké vlny občanů NDR do Spolkové republiky přes Československo a pokyn velvyslanci Spáčilovi intervenovat v bonnském ministerstvu zahraničí v zájmu urychlení odbavovací procedury.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 10, pořadové číslo 3739.

Odeslaná šifrovka č. [072.124]

Tajné

Blesk ihned předat

Sadovský tlumočil 3. 11. v 16.00 Ziebartovi poselství Jakeše Krenzovi.

1. Jakeš prosí okamžitě posílit ZÚ NDR tak, aby kapacitně zvládl odbavování vlny emigrantů NDR na ZÚ NSR v Praze včetně jejich osobních automobilů. Situace se v Praze komplikuje, již nyní 4 000 občanů NDR na ZÚ NSR.
2. V případě, že nemožné zvládnout ad 1., prosba zvážit opětovné uzavření hranice pro cesty občanů NDR do ČSSR.
3. V případě nemožnosti ad 1. a ad 2. žádáme cestou MZV NDR pozastavit neveřejnou část smlouvy o vzájemné turistice s NDR, ukládající vracet občany, kteří se pokusí o nelegální přechod do třetí země. Tato varianta pro ČSSR neakceptovatelná, ale pokud by nebylo jiné řešení ke zvládnutí situace, chceme jednat s NDR i o této variantě.

Dále Sadovský informoval, že z Bonnu silný nátlak na poskytnutí ubytování mimo ZÚ NSR s argumentací údajné změny postoje NDR k emigraci. Čs. strana odmítla, ale pokud by silný příliv emigrantů byl nezvládnutelný, museli bychom zvážit i přidělení požadovaných prostor.

Dodatek pro Spáčila. Intervenuj na MZV a naléhej, aby ZÚ NSR v Praze spolu se ZÚ NDR urychlily proces odbavování a NSR přistavila dostatek prostředků pro transport. Zároveň připomeň, že z iniciativy NSR byla VS OSN přijata rezoluce 41/70, která požaduje, aby vlády mezi sebou spolupracovaly při předcházení novým masovým vlnám uprchlíků.

Sadovský 072.124

D102 | 1989, 3. listopad, Berlín. – Ministr zahraničních věcí NDR Fischer generálnímu tajemníkovi ÚV SED Krenzovi. Tlumočí telefonickou zprávu z Prahy s návrhy generálního tajemníka Jakeše k situaci na velvyslanectví SRN v Praze a navrhuje řešit ji souhlasem s přímým výjezdem občanů NDR z Československa do Spolkové republiky bez formálního propuštění ze státního svazku NDR.

SAPMO-BArch. Berlin. DY 30, 5196, Bl. 17–19; též DY 30 IV/ 2/2.039 (Büro Egon Krenz), 342, Bl. 155–157.

Vážený soudruhu Krenzi!

V příloze předávám informaci o situaci na velvyslanectví SRN v Praze.

Navrhuji, aby se ČSSR a SRN sdělilo, že souhlasíme s tím, aby občané NDR vycestovali z ČSSR do SRN přímo – netrvalo by se tedy na vyřízení formalit k propuštění ze svazku státního občanství NDR – a vyhnuli se teritoriu NDR.

Prosím o rozhodnutí.¹

Se socialistickým pozdravem

Oskar Fischer

Příloha

Informace

(Berlín, 3. listopadu 1989)

1. Telefonát prostřednictvím speciální telefonní sítě od soudruha Ziebart:

Soudruh Jakeš zasílá soudruhu Krenzovi následující poselství:

1. Vzhledem k překotnému nárůstu počtu občanů NDR na velvyslanectví SRN (momentálně cca 4 000, počítá se s denním příchodem dalších nejméně 2 000) je nutno odbavení dotyčných občanů urychlit tak, aby bylo možné *neprodlené* vycestování.
2. Pokud by nebyla dána tato možnost, navrhuje se jednostranné uzavření hranic ze strany NDR, dokud nebude v NDR vytvořen předpoklad pro přímé vycestování do SRN.
3. Pokud by neměla být možná ani jedna z těchto variant, navrhuje se zahájit v Berlíně okamžitá jednání s cílem dohodnout se na jednostranném suspendování protokolu ke smlouvě o bezvízovém styku s Německou demokratickou republikou, aby dotyční občané mohli okamžitě vycestovat z ČSSR do libovolné třetí země. (Velvyslanec v Berlíně k tomu má náležité plné moci.)

Soudruh Jakeš prosí pokud možno o okamžité rozhodnutí a o příslušnou odpověď.

---

1 | Pod adresou v záhlaví je rukopisná poznámka: „Einverstanden [souhlasím]. Egon Krenz“. Viz dále usnesení politbyra ÚV SED z 3. 11. 1989, dok. 104, s. 155.

2. Soudruh Horst Neubauer sděluje, že mu vedoucí referátu Duisberg z úřadu spolkového kancléře SRN sdělil, že situace na velvyslanectví SRN v Praze se drasticky přiosťřila. Na velvyslanectví prý pobývá přes 5 000 lidí „hledajících útočiště“.

Spolková vláda prosí vládu NDR, aby přezkoumala možnosti přímého vycestování vlaky z Prahy do SRN. Rychlé odbavení a možnost vycestovat je podle názoru SRN určité i v zájmu NDR.

3. Náš velvyslanec v Praze soudruh Helmut Ziebart sděluje, že ministerstvo zahraničí ČSSR mu předneslo toto:

Dne 3. 11. v poledne se na teritoriu velvyslanectví SRN nalézalo 4 000 občanů NDR (podle nejnovějších informací přes 5 000).

V ČSSR pobývá cca 8 000 občanů NDR.

ČSSR nebude zřizovat žádné „utečenecké tábory pro politické uprchlíky“ z NDR.

ČSSR od NDR požaduje, aby zahájila taková opatření, která buď

- a) zastaví proud „politických utečenců“, nebo
- b) aplikují takovou praxi při odbavování, že „každý den bude moci z ČSSR vycestovat tolik bývalých občanů NDR, kolik jich na velvyslanectví SRN denně přibude“.

Soudruh Ziebart přislíbil, že bude informovat kompetentní místa v Berlíně.

D103 | 1989, 3. listopad, Berlín. – Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o bezradnosti představitelů SED tváří v tvář situaci, jež se vytvořila po znovuotevření hranic pro volné cestování z NDR do Českoslovenka.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 39.

Došlo: 3. 11. 89 21.30

K exp.: 4. 11. 89 08.00

Čj.: 055186

Tajné

Blesk ihned předat

Při dnešním setkání dipl[omatického] sboru s novým předsedou Státní rady jsem s. Krenze při rozhovoru cca v 15.30 hodin informoval o krizovém stavu, který opět vzniká na ZÚ NSR a v jeho okolí v Praze. Uvedl jsem, že v těchto hodinách je tam 4–5 tisíc lidí a počet se rychle zvyšuje.

S. Krenz byl počtem viditelně překvapen. Požádal jsem jménem vedoucích představitelů o rychlé řešení. S. Krenz přislíbil. Požádal, aby ujištění o rychlém řešení a opatřeních bylo tlumočeno s. Jakešovi současně se sdělením, že se těší na setkání 17. listopadu t. r. v Praze.

Problematika byla během setkání sdělena také Herbertu Krolikowskému a n[áměstkovi] m[inistra] Harry Ottovi. Vyjádřili se v tom smyslu, že k otevření hranice došlo bez jakéhokoliv vyjádření [sic!] s MZV. Uvedl jsem, že v ČSSR nikdo nechápe, proč musí občané NDR odcházet do NSR přes ČSSR. Stačilo by zveřejnění krátké ústřední informace v tisku, že totéž co ZÚ NDR v Praze, může vyřídit příslušný úřad přímo v NDR. Dnes publikované (a k tomu nepříliš zásadní) sdělení tituláře NDR v Praze Ziebart působí naprosto nepřesvědčivě.

Reakce všech působila dojem bezradnosti, konkrétně reagovali jen v tom smyslu, že by se měly najít dočasné prostory v Praze pro krátkodobý útulek uprchlíků. Rychlejší odbavování údajně limitováno možnostmi ZÚ NSR. Snad již zítra má být publikována informace ministerstva vnitra (řečeno nejistě) o možnostech řešení výjezdu přímo z NDR.

Předpokládaná masová demonstrace na 4. 11. (dnešní odhady nevylučují až milionovou účast) však zřejmě zaměstnává všechny natolik, že bez dalšího tlaku na ZÚ v Praze bude sotva situace s uprchlíky energicky řešena.

Langer 0440

D104 | 1989, 3. listopad. Berlín. – Usnesení politbyra ÚV SED o souhlasu s přímým výjezdem občanů NDR z Československa do Spolkové republiky Německo.

SAPMO-BArch. Berlin. DY 30, J IV/ 2/2, 2357, Bl. 4; též DY 30, 5196, Bl. 16. – Přeloženo z němčiny.

4. Poselství soudruha M. Jakeše soudruhu E. Krenzovi¹

Zpravodaj: E. Krenz

S návrhem, aby občanům NDR zdržujícím se na pražském velvyslanectví SRN bylo umožněno vycestování bez nutnosti přejíždět přes teritorium NDR, se vyslovuje souhlas.

Soudruh O. Fischer se zmocňuje k tomu, aby s představiteli ČSSR a SRN okamžitě zahájil příslušné rozhovory.

Odpovídá: soudruh O. Fischer

Oběhem potvrzeno 6. 11. 1989.

---

1 | Viz dok. 102, s. 153 z 3. 11. 1989 (příloha k dopisu ministra Fischera generálnímu tajemníkovi Krenzovi). Zasedání politbyra trvalo od 12.00 do 18.55 s přerušením od 14.30 do 17.00. Daný, 4. bod programu přišel zřejmě na pořad jednání až po přerušení. (SAPMO-BArch. Berlin. DY 30, J IV/ 2/2, 2357, Bl. 1a 4.) Zasedání bylo přerušeno s ohledem na setkání Krenze s diplomatickým sborem (srv. telegram velvyslance Langer, dok. 103, s. 154).

D105 | 1989, 3. listopad, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Situace na velvyslanectví přeplněném Němci z NDR.

PA AA Berlin. Bestand B85, Band 2347E. Drahtbericht Nr. 2577. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2577 ze 3. 11. 1989, 1735 OZ

Citissime

Došlo: 03. 11. 1989, 1806 OZ

Utajeno – Jen pro služební potřebu

Čj.: RK 330 VS-NfD

Vyřizuje: LR I Rünger

Věc: Němci z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Situační zpráva 3. 11. 1989

K informaci

1. Momentálně, 3. 11. 1989 v 15.00 hod., je na pražském velvyslanectví cca 4 000 Němců z NDR usilujících o azyl. Jejich proud od včerejška opět dramaticky zesílil. Velvyslanectví už není s to příchodí přesně počítat a v té rychlosti evidovat jejich personálie.
2. V situaci, kdy je v místnostech velvyslanectví i na celém jeho pozemku hlava na hlavě, je stále nesnadnější administrativně vyřizovat všechny náležitosti (lidem je třeba rozdat žádosti, ty musejí být vyplněny, je třeba zodpovědět případné dotazy, několik pověřených profesionálních fotografů zhotovuje fotografie do pasů, ty se musejí vyvolat a zvětšit, pak je nutno fotografie mezi tisícovkami lidí opět přidělit osobám, kterým náležejí, dotyční je musejí opatřit jménem a datem narození, je třeba sesbírat osobní dokumenty, všechny materiály je třeba dopravit na velvyslanectví NDR atd. atd.). Čím je situace na velvyslanectví nepřehlednější, tím se tato i tak velmi komplikovaná procedura ještě ztěžuje.
3. Zdravotní stav i psychická kondice hostů jsou za daných okolností dobré. Počasí dnes bylo pošmourné, ale bylo relativně teplo. V noci by se mohlo značně ochladit.
4. Minulou noc a během dne přišlo celkem 33 stanů i velké množství skládacích postelí, matrací, spacích pytlů, oděvů atd. Stany jsou již postaveny a obsazeny. Další se stavějí. Během večera přijde osm stanů a 20 stanových kamínek.
5. Německý červený kříž zde má momentálně celkem 33 pracovníků. Ještě dnes večer dorazí paní Schröderová a ujme se operativního vedení. Týmž vlakem je očekáván dr. Platiel ze zdravotní služby MZV. Operační směna Německého červeného kříže si od Německého červeného kříže vyžádala dalších 21 pomocníků a ještě jednu polní kuchyni včetně personálu. Velvyslanectví zažádalo pro lidi usilující azyl a zejména pro ty z nich, kteří budou eventuálně muset přenocovat pod širým nebem nebo na ulici, o dalších 4 700 spacích pytlů, které očekáváme v průběhu následující noci.

6. Zítřka ráno očekáváme dalších 20 pracovníků vnitřní pořádkové služby.
7. Stravování lidí usilujících o azyl funguje a je zajištěno i pro bližší budoucnost.
8. Během dnešního večera odjedou do Weidenu v Horní Falci dva autobusy, předpokládáme, že s přibližně 125 Němci z NDR.

Hiller

D106 | **1989, 4. listopad, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Příímý výjezd 4 600 občanů NDR z Československa do Spolkové republiky, organizovaný velvyslanectvím SRN.**

PA AA Berlin. Bestand B85, Band 2347E. Drahtbericht Nr. 2578. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2578 ze 4. 11. 1989, 1652 OZ

Citissime

Došlo: 06. 11. 1989, 0734 OZ

Utajeno – Jen pro služební potřebu

Čj.: RK 330 VS-NfD 041625

Vyřizuje: LR I Rünger

Věc: Němci z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Příímý výjezd 3. a 4. 11. 89

K informaci

1. Třetí hromadný výjezd přes pražské velvyslanectví zorganizovaný během nemnoha týdnů je v současné době z větší části u konce. Momentálně, 4. 11., 16.00 hod., se na zastupitelství zdržuje ještě něco přes deset Němců z NDR. Rovněž tyto případy budou zakrátko uzavřeny (ztráta pasu atd.).
2. Velvyslanectví bylo o nalezeném způsobu realizace výjezdů informováno nejprve předběžně telefonicky večer 3. 11. 1989. V doprovodu referenta pro právní a konzulární záležitosti jsem 3. 11. kolem 22.00 hod. navštívil zdejší zastupitelský úřad NDR, potvrdil jsem detaily řešení, k němuž se dospělo (možnost přímého, okamžitého vycestování do Spolkové republiky Německo, legální vycestování atd.). K tomu následuje zvláštní zpráva.
3. Transport lidí usilujících o azyl z Prahy do Marktredwitz byl poté v průběhu noci 4. 11. zorganizován ve spolupráci s operačním střediskem Německých spolkových drah v Mohuči a s hlavním dispečerem železniční dopravy v Praze. Spolkové dráhy přepravily do Prahy v noci a během rána celkem 43 osobních vagonů.
V 9.22 vyjel z Prahy první zvláštní vlak. Pátý vlak odjel ve 14.50 hod. Těmito pěti vlaky vycestovalo z města celkem cca 4 600 Němců z NDR. Někteří, bylo jich něco mezi 500 a 800, jeli do Spolkové republiky Německo vlastními auty.
4. Ve 14.50 hod. bylo velvyslanectví i přilehlé ulice zcela vyklizeny.
5. Na pozdní odpoledne a záhy zvečera očekáváme v Praze dva další zvláštní vlaky. Momentálně opět směřuje k velvyslanectví nepřetržitý proud Němců z NDR

taktéž hodlajících vycestovat. Jsou rovnou naváděni do zde připravených autobusů a transportováni na nádraží v Libni.

Velvyslanectví bude i nadále v provozu po celých 24 hodin, a v přímém kontaktu s pohotovostní službou našeho ministerstva zahraničí a případně i s operačním střediskem Německých spolkových drah v Mohuči bude dle potřeby sdělovat požadavky na vlaky. Transport od velvyslanectví na nádraží je organizován i po celou noc.

6. Byly zahájeny vyklízecí práce v kancelářské budově i v celém prostoru velvyslanectví. Budova sama i celý areál jsou extrémně znečištěny. Celkový stav se nijak podstatně neodlišuje od situace, jaká tu existovala po druhém hromadném výjezdu.
7. Celou akci se v posledních dnech i dnes podařilo realizovat bez významnějších komplikací či incidentů. Pochopitelně to negativně poznamenalo ostatní provoz velvyslanectví. Podstatné funkce, jako např. udělování víz, byly bez narušení vykonávány dále.

Hiller

D107 | 1989, 4. listopad, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Zpráva o vyjednávání mezi velvyslanectvím a ministerstvem zahraničí ČSSR odpoledne a večer 3. listopadu a o rozhodnutí NDR zcela uvolnit přímé výjezdy občanů NDR z Československa do Spolkové republiky Německo.

PA AA Berlin. Bestand ZA, Band 139.918E. Drahtbericht Nr. 2580. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2580 ze 4. 11. 1989. 1854 OZ

Došlo: 6. 11. 1989, 0757 OZ

Čj.: POL 320.20

Věc: Lidé z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Vyřízení demarší¹

Rozhovor na zastupitelství NDR a zahájení hromadného výjezdu

Ref.: Šifrovaná zpráva velvyslanectví č. 2579/89² a telefonáty 3. 11. 1989 s D2, RL 513³ a s pohotovostní službou

1. Obdrželi jsme telefonický pokyn, abychom vypátrali místo pobytu ministra zahraničních věcí Johanese a možnosti kontaktu s ním pro přímý rozhovor se spolkovým ministrem; to jsme prostřednictvím pohotovostní služby zdejšího

1 | Srv. dok. 99, s. 149, šifrovaný dálnopis (*Drahtbericht*) č. 2572 z 2. 11. 1989.

2 | Tento dálnopis se nepublikuje; jak se v něm konstatuje, byl překonán událostmi. Je však zajímavý pro studium atmosféry, v níž se bonnské ministerstvo a velvyslanectví v Praze snažily řešit dramatickou situaci.

3 | D2 – ředitel politického oddělení bonnského ministerstva zahraničí dr. Kastrup, RL 513 – vedoucí referátu v právním (pátém) oddělení ministerstva; v referátu 513 se shromažďovaly všechny písemnosti související s agendou „Zufluchtsuchende aus der DDR“ (občané NDR hledající útočiště-azyl).

ministerstva zahraničních věcí zařídili (ministr zahraničních věcí byl v Pekingu a byl k zastížení jen prostřednictvím tamějšího československého zastupitelství) s prosbou, aby československé velvyslanectví v Pekingu bylo už předem upozorněno, což bylo (jak se později ukázalo) neprodleně provedeno. Poté došel další pokyn, tentokrát naléhavý, abychom si pokud možno na vysoké politické úrovni vyžádali termín pro předání poselství spolkového ministra a krátkého ústního dodatku (obojí předá D 2).

2. Prání sjednat termín schůzky s odvoláním na vyjádřenou žádost bylo neprodleně předloženo úřadujícímu vedoucímu 4. [teritoriálního] odboru (Kočárkovi) s prosbou o rozhovor s 1. náměstkem ministra zahraničních věcí Sadovským. K. termín schůzky napevno přislíbil ještě pro týž večer, nemohl však ještě uvést přesnou hodinu. Později jsme se dozvěděli, že Sadovský prostřednictvím svého velvyslanectví v Pekingu už ministra zahraničních věcí kontaktoval a informoval ho o nejnovějším vývoji.
3. Jednání se Sadovským, na které mě doprovázel legační rada I. třídy Rünger, se konalo ve 21.00 hod., ale už předtím mi K. telefonicky krátce naznačil, že řešení našich „problémů na velvyslanectví“ bylo nalezeno. Z jednání se S. zaznamenávám toto:
  - Předáno poselství spolkového ministra s prosbou, aby s ním bylo seznámeno i československé vedení. Zároveň jsem se zmínil o tom, že Kočárek mě v náznaku informoval o aktuálním stavu.
  - S. poděkoval za poselství spolkového ministra a přislíbil, že je předá dál. Potvrdil, že bylo nalezeno řešení problému s azylem, protože „NDR a SRN“ se shodly na přímém výjezdu „občanů NDR usilujících o azyl“. Poděkoval jsem za informaci a zeptal jsem se, zda jsou už patřičně informovány kompetentní československé orgány, protože bychom chtěli neprodleně začít s hromadným výjezdem. S. odpověděl, že železniční ani pohraniční orgány sice nespadají do jeho kompetence, ale že si mohu být jist tím, že jmenované technické služby již obdržely „zelenou“ politického rozhodnutí. Dodal, že se v případě těchto událostí jednalo o výlučnou záležitost Spolkové republiky a NDR. Stejně jako v minulosti, řekl také, poskytoval i tentokrát pomoc Československý červený kříž. To už však nyní není zapotřebí. Kočárek nám spíše mimochodem na odchodu řekl, že generální tajemník Jakeš zaslal odpoledne šéfu SED Krenzovi poselství „v naší věci“. Žádné další podrobnosti nesdělil.
  - Atmosféra, ve které jednání proběhlo, byla nezávisle na jeho podnětu a výsledku pozruhodná. Ačkoli tón byl profesionální a zdvořilý a S. pro nás měl sdělení, které nám je nanejvýš vítané, měli jsme stále pocit, že by mu bylo milejší, kdyby nám mohl sdělit opak. Jinak řečeno: bylo přímo hmatatelně cítit, jak mu celá věc, okolnosti i konsekvence nejsou po vůli. Zcela jiný byl při jednání na československém ministerstvu zahraničí postoj ostatních partnerů, na nichž bylo vidět, s jakým ulehčením nalezené řešení přijali.

4. Nato jsme spolu s panem Rüngerem odjeli na velvyslanectví NDR, které se telefonicky dotázalo, zda bychom se tam po našem jednání na ministerstvu zahraničí nemohli zastavit. Byli jsme přijati politickým velvyslaneckým radou a konzulem, kteří nám vysvětlili podrobnosti způsob realizace výjezdů. Uvedli k tomu následující:
- potvrdili informaci, kterou jsme již znali, že Němci z NDR, kteří pobývají na našem velvyslanectví anebo na ně teprve přijdou, budou moci bezprostředně¹ a bez předchozího propuštění ze svazku státního občanství vycestovat do Spolkové republiky pouze na základě občanského průkazu NDR. Tato úprava se zavádí s okamžitou platností. Na naši otázku, zda existuje nějaké časové omezení, zástupci NDR odpověděli, že podle toho, co vědí, tomu tak není;
  - zdůraznili, že jde o legální výjezd a že vyjíždějící mohou kdykoli, například za účelem návštěvy, opět přijet do NDR;
  - zástupci NDR vyslovili tato přání: měli bychom vyvíjet úsilí v tom směru, aby majitelé aut, kteří jsou na velvyslanectví, rychle a řádně vyzvedli osobní auta z NDR parkující v Praze, tak aby hostitelské zemi nevznikaly problémy; požádali dále o to, abychom příslušným orgánům NDR předali seznam všech nyní vyjíždějících osob, aby pro ně bylo možno zabezpečit jejich majetek, který v NDR zanechali (hovořil o zapečetění bytů), a těmto osobám nenastala pokud možno žádná škoda;
  - diplomaté NDR vedli jednání otevřeným, sympatickým a kolegiálně vstřícným způsobem. Rünger i já jsme na tento příjemný tón konverzace pochoptitelně rádi přistoupili, ale stálo nás určité úsilí skrývat naše překvapení z této náhlé změny atmosféry.
5. Jakmile jsme se vrátili na velvyslanectví, informovali jsme lidi čekající na velvyslanectví o nové možnosti výjezdu, poté jsme začali činit nezbytné organizační kroky a přípravy na zítřejší odjezd většiny těchto lidí. Část z nich nechtěla čekat až do soboty a vydali se okamžitě do města, aby vyjeli do Spolkové republiky vlastním autem.
6. Poznámka na okraj: maďarské velvyslanectví v Praze, které se zjevně doslechlo, že lidi usilující o azyl dopravujeme z našeho zastupitelství na odjezdové nádraží autobusy, nám jako pomoc nabídlo vlastní autobus. S díky a s potěšením jsme to akceptovali.

Hiller

---

1 | V předloze „mittelbar“, a to zřejmě chybně; podle smyslu je jediné možné „unmittelbar“, čili bezprostředně, přímo, bez složité procedury uplatňované v předcházejícím týdnu.

D108 | 1989, 5. listopad, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Odbavování občanů NDR k výjezdům do Spolkové republiky ve dnech 4. a 5. listopadu 1989.

PA AA Berlin. Bestand B85, Band 2347E. Drahtbericht Nr. 2581. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2581 z 5. 11. 1989, 2020 OZ

Citissime

Došlo: 06. 11. 1989, 0808 OZ

Utajeno – Jen pro služební potřebu

Čj.: RK 330 VS-NfD 051810

Vyřizuje: LR I Rünger

Věc: Němci z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Situační zpráva 4.-5. 11. 1989

Ref.: Dálnopis č. 2580 ze 4. 11. 89 – RK 330¹

K informaci

1. Dodatkem k předmětnému dálnopisu lze na základě sčítání provedeného Spolkovou ochranou hranic při vjezdu do Spolkové republiky Německo počet Němců z NDR, kteří vycestovali vlakem 4. 11. 1989, upřesnit takto: celkem šesti vlaků, odjezd 6. vlaku 4. 11. 1989, 18.20 hod., vyjelo do Spolkové republiky Německo celkem 6 453 Němců z NDR.
2. V průběhu noci ze 4. na 5. 11. 1989 vyhledalo velvyslanectví na 1 300 lidí hodlajících vycestovat a všichni dostali na noc ubytování a jídlo. Na 1 000 z nich odjelo sedmým vlakem 5. 11. 1989, odjezd z Prahy v 10.35 hod.
Osmý vlak se zhruba 800 pasažéry, z nichž někteří se předtím odebrali už přímo na nádraží Praha-Libeň a někteří ještě na velvyslanectví, vyjel ve 13.22.
Autobus ze Spolkové republiky Německo, od včerejška zde připravený pro eventuelní později příchozí, odjel dnes v 15.20 hod. s 51 lidmi.
Devátý vlak bude na nádraží Praha-Libeň přistaven pravděpodobně kolem 21.00 hod. V těchto chvílích, v 19.30 hod., čeká na nádraží cca 400 lidí hodlajících vycestovat.
Na velvyslanectví samém pobývá momentálně ještě 12 Němců z NDR, kteří se však nejprve chtějí vrátit do NDR.
Velvyslanectví vyčká, jak bude obsazen 9. vlak, který se podle našich zkušeností bude naplňovat ve vlnách, podle toho, jak budou z NDR do Prahy dojíždět vlaky, dnes ještě celkem čtyři. Vlak odjede pravděpodobně mezi 22. hodinou a půlnocí.
Čs. strana dále nabídla – pokud bude v noci ještě potřeba –, že mezi půlnocí a cca 4.00 hod. vypraví ještě jeden vlak.
Ve Spolkové republice Německo se v současné době sestavuje desátý plánovaný vlak. Podle potřeby, jaká se projeví dnes během večera a noci, ho velvyslanectví časově zařadí tak, aby mohl event. vyjet z Prahy 6. 11. ráno.

1 | Viz předcházející dok. 107, s. 158.

Další, 11. vlak, který by mohl být v případě potřeby vypraven během zítřejšího dopoledne, bude časově zařazen ve Spolkové republice Německo.

Správa čs. drah nabídla, že rovněž dopoledne 6. 11. 1989 by vypravila – pokud bude ještě zapotřebí – další, 12. vlak

3. V současné době tu působí 42 pracovníků Německého červeného kříže. Náplní jejich činnosti je stravování lidí chystajících se na výjezd a rovněž opatření k vyklízení a desinfekci areálu velvyslanectví. Zaopatření lidí čekajících na výjezd jídlem, pitím, dekami atd. je zajištěno i po celou noc jak na nádraží Praha-Libeň, tak na velvyslanectví. Pokud velvyslanectví během pozdního večera a následující noci vyhledají další lidi hodlající vycestovat, je jejich ubytování zabezpečeno.
4. V posledních hodinách nápor lidí povolil. Od 14.00 hod. do 20.15 hod. se na nádraží dostavilo pouze cca 500 těchto osob.

Hiller

D109 | 1989, 5. listopadu, Praha. – Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně.¹ Informuje o počtu občanů NDR, kteří ve dnech 3.–5. listopadu odjeli z Prahy do SRN pouze s občanským průkazem NDR, a o problémech, který vyvolává nové řešení na československé straně.

BStU Berlin. MfS, HA II, 32922, Bl. 22. – Přeloženo z němčiny.

Blesk

CT 140/89

K aktuální situaci:

1. Od dohody mezi NDR a ČSSR o přímém výjezdu občanů NDR do SRN ze 3. 11. vycestovalo do 5. 11., 09.00 hod. s občanským průkazem do SRN (pravidelnými vlaky, mimořádnými vlaky resp. vlastním osobním autem) asi 11,5 tisíce občanů NDR.

Příliv lidí z NDR nadále trvá. Podle existujících informací zamýšlí velvyslanectví SRN v Praze 5. 11. vypravit další tři mimořádné vlaky s celkovou kapacitou 3,5 tisíce míst.

2. Čs. soudruzi upozornili na to, že i současná varianta řešení vyvolává problémy. Poukazuje se mj. na to, že faktickým blokováním nejbližšího hraničního přechodu Rozvadov-Weidhaus jak po silnici, tak po kolejích vznikají značné problémy pro zamýšlenou přepravu zboží mezi ČSSR a SRN. Čs. soudruzi se tudíž stále častěji dotazují, kdy bude občanům NDR umožněno / povoleno vycestovat přes hraniční přechody mezi NDR a SRN za stejných podmínek jako

---

1 | Jako adresáti jsou v záhlaví uvedeni ministr Fischer a jeho náměstek Ott (u obou je uveden časový údaj 06. 11., 08.00 hod.), vedoucí oddělení ministerstva Schwiesau a pracovník Stálého zastoupení NDR ve Spolkové republice Seidel.

v současné době přes území ČSSR. Kromě toho je kladena otázka, jak by NDR reagovala, kdyby ČSSR uzavřela pro občany NDR hranice.

3. V ojedinělých případech telefonují na velvyslanectví NDR v Praze občané NDR, kteří během posledních hodin vycestovali s občanským průkazem do SRN, a informují o tom, že pohraniční orgány ČSSR neakceptují jejich přání vrátit se přes ČSSR do NDR. Pohotovostní služba velvyslanectví NDR v Praze dostala pokyn, aby tyto občany odkazovala na Stálé zastoupení NDR v Bonnu, kde bude otázka neprodleného návratu do NDR bez problémů vyřízena.

Ziebart

D110 | 1989, 6. listopad, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Odbavování občanů NDR k výjezdům do Spolkové republiky 6. listopadu 1989.

PA AA Berlin. Bestand B85, Band 2347E. Drahtbericht Nr. 2585. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2585 z 6. 11. 1989, 1847 OZ

Citissime

Došlo: 06. 11. 1989, 1910 OZ

Utajeno – Jen pro služební potřebu

Čj.: RK 330 VS-NfD

Vyřizuje: LR I Rünger

Věc: Němci z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: Situační zpráva 6. 11. 1989

Ref.: Dálnopis č. 2581 ze 5. 11. 89 – čj. RK 330 VS-NfD¹

K informaci

1. V současné době, 6. 11. v 16.00 hod., se na zastupitelském úřadě zdržuje ještě asi 20 Němců z NDR. Dvanáct z nich chce využít možnosti tzv. „Vogelovy varianty“. Osobní data dotyčných osob byla [sic!] předána obvyklým postupem. Ostatní u sebe nemají osobní doklady. Náhradní dokumenty budou odsud obstarány prostřednictvím zdejšího velvyslanectví NDR.
2. Dne 5. 11. 1989 pozdě večer, kolem 22.30 hod., odjel z Prahy devátý vlak s přibližně 500 Němci z NDR.
Desátý vlak s přibližně 350 osobami, který dala k dispozici čs. strana, odjel v noci asi ve 3.35 hod.
Oba pravidelné vlaky do Spolkové republiky Německo (odjezd z Prahy 7.45 a 11.45 hod.) rovněž vezly větší počet těchto osob. K oběma vlakům byly připojeny vagony navíc.
Jedenáctý (československý) mimořádný vlak odjede z Prahy Hlavního nádraží dnes, 6. 11., mezi 18.00 a 19.00 hod. V těchto chvílích čeká na Hlavním nádraží

---

1 | Viz dok. 18, s. 58.

na výjezd kolem 700 lidí. Další pravidelný vlak odjede z Prahy Hlavního nádraží ve 22.30 hod. I k tomuto vlaku mohou být připojeni – pokud bude zapotřebí – vagony navíc. Čs. strana má pro noc ze 6. na 7. 11. 1989 připraven další zvláštní vlak.

Zvláštní vlaky Spolkových drah nejsou momentálně zapotřebí.

3. Vyklízeční práce na velvyslanectví, extrémně znečištěném, postupují vzdor intenzivnímu úsilí pracovníků Německého červeného kříže kupředu jen pomalu. Práci ještě znesnadňuje trvalý déšť. Na vyklízeční práce byly přímo na místě najaty výpomocné síly, které se už pustily do práce.
4. Minulý týden až do dnešního dne nařízená noční pohotovost byla zrušena a nahrazena normální pohotovostí telefonickou.

Hiller

D111 | 1989, 6. listopad, Praha. – Informace 1. teritoriálního odboru FMZV ČSSR o průběhu emigrace občanů NDR přes území ČSSR ve dnech 1.–5. listopadu 1989.¹

ABS Praha. Objektový svazek reg. č. 845 („Obora“), část 9, l. 250–252.

Vývoj řešení otázky odsunu občanů NDR emigrujících od 1. 11. 1989 přes ČSSR
Dne 27. 10. 1989 oznámila vláda NDR, po souhlasu čs. strany, že se dnem 1. 11. 1989 ruší přechodné opatření vlády NDR k pozastavení turistického ruchu do ČSSR a obnovuje se plně platnost dohody o bezpasovém a bezvízovém styku mezi ČSSR a NDR. Připravovaný zákon o cestách občanů NDR do zahraničí, od kterého se očekává značné uvolnění cestování, má být zveřejněn 6. 11. k diskusi a po jeho projednání by měl vstoupit v platnost až k 1. 1. 1990.

Ve dnech 1.–3. 11. 1989 se na ZÚ NSR v Praze opět shromáždilo až cca 6 000 občanů NDR, kteří touto cestou odcházejí z NDR do NSR. Jejich žádosti vyřizovalo do té doby velvyslanectví NSR podle ujednání mezi NDR, NSR a ČSSR z 18. 10. 89.

ZÚ NSR v Praze podle této praxe předával vyplněné formuláře ZÚ NDR se žádostmi o propuštění ze státního svazku NDR těch občanů NDR, kteří se nacházeli na jeho území. Bývalým občanům NDR byly proti podpisu na ZÚ NDR vystavovány identifikační průkazy pro osoby bez státní příslušnosti. Odchod těchto občanů NDR se realizoval přes 5 čs. hraničních přechodů: železniční – Cheb, Horní Dvořiště; silniční – Rozvadov, Dolní Dvořiště a letiště Praha-Ruzyně. Tito občané museli opustit území ČSSR do 24 hodin od převzetí listiny. Těm, kteří přicestovali svými vozidly, bylo umožněno, aby s nimi odcestovali do NSR. Občané NDR, kteří se zdržovali na ZÚ NSR v Praze a nedovršili 18 let, nemohli zde podat žádost o propuštění ze státního svazku NDR. Museli se vrátit do NDR a žádost za ně musí podat rodiče. Nadále zůstala možností využít tzv. „Vogelovu variantu“, podle které se občané

1 | Z uložení spisu a rkp. poznámek v jeho záhlaví vyplývá, že informace byla postoupena k informaci rovněž 2. odboru II. správy SNB (t. j. StB).

NDR ze ZÚ NSR vrátí do NDR vybavení listinou advokáta Vogela a jejich žádost o propuštění ze státního svazku byla v krátké době vyřízena.

NDR v prohlášeních pro HSP zdůrazňovala, že vyřízení odchodu do NSR z NDR je z majetkoprávního hlediska výhodnější než přes třetí země. Přesto po uvolnění cestování do ČSSR opět došlo k masovému proudu občanů NDR na ZÚ NSR v Praze. Příliv přesáhl kapacitní možnosti zpracovávání žádostí výše uvedeným způsobem. Dne 2. 11. 1989 bylo na ZÚ NDR předáno celkem 567 žádostí, 3. 11. 1989 550 žádostí, příliv však přesáhl 2000 občanů NDR denně.

Vzhledem k situaci a opětným komplikacím v centru města Prahy byla dne 3. 11. odpoledne velvyslanci NDR H. Ziebartovi tlumočena na FMZV jménem vedení FMZV naléhavá žádost ČSSR. NDR by měla, když otevřela hranice pro cesty do ČSSR, přijmout taková opatření, která by buď zastavila příliv nových emigrantů do NSR přes ČSSR, nebo [by] bylo urychleno odbavování těchto občanů, tak aby každý den mohl z ČSSR vycestovat počet občanů NDR odpovídající přílivu na ZÚ NSR v Praze. Byl informován o negativní reakci FMZV na opakované naléhání strany NSR, abychom poskytli ubytování občanům NDR nacházejícím se na území ZÚ NSR mimo území ZÚ. Čs. strana nehodlá na svém území otevírat utečenecké tábory pro politické emigranty NDR. Dále byl požádán o vysvětlení, proč ZÚ NDR nedává povolení k opuštění ČSSR emigrantům i s jejich vozy. Opět se začínal blokovat střed Prahy osobními vozy emigrantů NDR. Velvyslanec informoval o kapacitních potížích ve zpracovávání formulářů a vyloučil možnost, že by ZÚ NDR nedával povolení k cestám s vozy.

NDR neprojevila zájem i přes opakované doporučení čs. strany tyto emigranty převážet přes vlastní území na hranice NSR.

Dne 3. 11. 1989 v 16.00 hod. byl velvyslanec Ziebart požádán I. náměstkem ministra zahraničních věcí s. P. Sadovským, aby neprodleně tlumočil poselství generálního tajemníka ÚV KSČ s. M. Jakeše generálnímu tajemníkovi ÚV SED E. Krenzovi. V poselství byla vyjádřena žádost o okamžité kádrové posílení ZÚ NDR v ČSSR tak, aby kapacitně byl schopen vyřizovat všechny požadavky občanů NDR o emigraci do NSR. Případně aby NDR dočasně opět uzavřela hranice do ČSSR, nebo jako třetí hraniční možnost, aby pozastavila dočasně platnost smlouvy ČSSR a NDR o turistickém ruchu v té části, která ukládá vracet ty občany, kteří se pokusí nelegálně překročit hranice do třetí země.

V 18.30 hod informoval velvyslanec NDR 1. náměstka FMZV nejprve tak, že NDR je pro realizaci zjednodušené varianty odsunu občanů NDR z Prahy v tom smyslu, že ZÚ NSR [s] poznámkou o jejich propuštění ze státního svazku občanství NDR předá kopii této listiny ČSSR a provede společně s hraničními orgány ČSSR a NDR odebrání osobních průkazů odsouvaných občanů NDR.

19.45 hod sdělil velvyslanec stanovisko generálního tajemníka E. Krenze: NDR souhlasí s vycestováním občanů NDR do NSR přímo z ČSSR bez trvání na řešení otázky propouštění ze státního svazku NDR (třetí varianta návrhu s. M. Jakeše). Požádal o souhlas čs. strany. O tomto návrhu byl s. Sadovským informován předseda vlády ČSSR s. L. Adamec, který s touto variantou vyjádřil souhlas. S okamži-

tou platností pak byl zahájen postup umožňující občanům NDR opouštět území ČSSR bez jakýchkoliv dalších formalit ze strany NDR. Velvyslanec H. Ziebart přislíbil v telefonickém rozhovoru s P. Sadovským notifikovat čs. straně rozhodnutí NDR o dočasném pozastavení té části smlouvy o turistickém ruchu, která se týká nepovoleného překračování hranic do třetí země.

FMZV předalo v 21.00 hod tiskovou zprávu HSP ČSSR o řešení situace občanů NDR na ZÚ NSR a na území ČSSR zmíněným způsobem.

Do 6. 11. 1989 ranních hodin vycestovalo z NDR přes území ČSSR do NSR cca 13 000 občanů NDR. Z toho 5 600 občanů 5 vlaky ze ZÚ NSR v Praze a cca 800 vlastními vozy. Dle sdělení ZÚ NSR se v současné době nenacházejí žádní občané NDR na jeho území.

ČSSR vycházela při postupu v řešení otázky emigrace občanů NDR přes ZÚ NSR v Praze z obecně platných mezinárodních závazků a vzájemných smluv s NDR. Nepřikročila k žádnému jednostrannému kroku, jako např. MLR. Respektovala a plně podporovala stanoviska NDR v otázce suverénního práva vyřizovat záležitosti svých občanů i přes neustálý politický nátlak NSR jak v HSP tak diplomatickou cestou. Opatření k odsunu občanů NDR ze ZÚ NSR v Praze byla přijímána vždy po dohodě s NDR. Samozřejmě přitom vždy důsledně vycházela a hájila čs. zájmy [sic!]¹.

Vzhledem k tomu, že příliv občanů NDR do ČSSR silně komplikoval zejména situaci v Praze a emigrace občanů NDR přes ČSSR znamenala též určité nebezpečí pro vnitropolitickou situaci v ČSSR, což odpovídá záměrům koncepce NSR (např. na stálém zastoupení NSR v Berlíně nebyli od srpnového ujednání mezi NDR a NSR přijímáni žádní další občané NDR), vyvinula ČSSR značné diplomatické úsilí i vůči NDR k urychlenému řešení otázky masového shromažďování emigrujících občanů NDR v Praze. Radikální opatření k zastavení současného proudu emigrace přes ČSSR může přijmout pouze NDR.

D112 | [1989, po 6. listopadu, Berlín.] – Ústřední koordinační skupina (ZKG) Ministerstva státní bezpečnosti NDR. Statistický přehled o osobách, které trvale opustily zemi nebo se do ní vrátily v období od 1. ledna do 6. listopadu 1989.

BStU Berlin. MfS, Arbeitsbereich Neiber, 553, Bl. 10 n. – Přeloženo z němčiny.

Přísně tajné

Údaje o vývoji situace v otázce opouštění NDR

Za období od 1. 1. 1989 do 6. 11. 1989 s povolením příslušných státních orgánů NDR do SRN resp. Západního Berlína trvale vycestovalo, anebo NDR bez povolení opustilo celkem 202 895 osob.

1 | Tj. „vycházela z československých zájmů a hájila je“.

K tomu následující přehled:	1. 1. – 6. 11. 1989
realizované trvalé výjezdy	87 303
osoby odbavené prostřednictvím velvyslanectví	
ve Varšavě	3 107
v Praze	335
v Sofii	2
vlak 1 a 2 (akce s mimořádnými vlaky)	15 497
a dále přes ČSSR (4. 11. – 6. 11. 1989)	30 120
nezákonné opuštění přes Maďarskou republiku	54 720
neuskutečněný návrat z nesocialistické ciziny	11 009
narušení hranic / nedovolené překročení hranice	
SRN / Záp. Berlín / přes moře	143
tajný převoz osob	204
realizace neznámým způsobem	455
celkem	202 895

Ústřední koordinační skupina má pro totéž období k dispozici informace o návratu celkem 1 511 osob, které se člení takto:

Návrat	1. 1. – 6. 11. 1989
– osob, které přesídlily s povolením příslušných státních orgánů	31
– osob, které na velvyslanectvích v Praze a Varšavě učinily pokus vynutit si povolení k výjezdu a byly odsunuty do BRD	77
– osob, které opustily NDR nezákonně z toho přes Maďarskou republiku	818 (595)
– osob, které vycestovaly do SRN přes ČSSR podle ustanovení ze 4. 11. 1989	585
celkem	1 511

D113 | 1989, 7. listopad, Berlín. – Náměstek ministra státní bezpečnosti NDR generálporučík Neiber ministrovi Mielkemu. Průvodní dopis k návrhu na změnu pravidel pro trvalé výjezdy občanů NDR, aby se ukončila praxe cestovat do Spolkové republiky oklikou přes Československo.

BStU Berlin. MfS, Arbeitsbereich Neiber, 553, Bl. 4. – Přeloženo z němčiny.

Soudruhu ministrovi

V příloze Vám předávám návrh na modifikaci pravidel pro trvalé výjezdy, který vypracovalo hl. odd. VII, ZKG a oddělení právní.

Bylo projednáno s ministerstvem vnitra (se s. generálporučíkem Ahrendtem) a s ministerstvem zahraničí (se s. H. Ottem).

Návrh vychází ze skutečnosti, že v důsledku současné výjezdové praxe přes ČSSR do SRN enormně narostl tlak na některé hraniční přechody v ČSSR a už vyvolal problémy v přeshraničním styku ČSSR – SRN. Do 7. 11. 1989 vycestovalo přes ČSSR do SRN cca 25 000 občanů,¹ kteří nejsou většinou jmenovitě známi.

V praktických důsledcích odbavování při výjezdu kromě toho opět vznikají právní nesrovnalosti. V úvahu je dále třeba vzít to, že v následujících dnech je nutno počítat se znovuotevřením Stálého zastoupení SRN v NDR, a z toho opět vzniknou problémy.

S přiloženým návrhem souhlasím, protože by se tím ukončily výjezdy přes ČSSR a všem osobám se zájmem o trvalý výjezd by se do doby, než vstoupí v platnost cestovní zákon, umožnil jednotný, nebyrokratický a rychlý schvalovací proces.

Nezbytné služební předpisy ministerstva vnitra se vypracovávají. Příslušná informace služebním útvarům ministerstva státní bezpečnosti se připravuje.

Praktická realizace opatření bude probíhat tak, že bude zajišťováno minimum ověřovacích úkonů.

generálporučík Neiber

D114 | 1989, 8. listopad, Praha. – Federální ministerstvo zahraničních věcí zastupitelským úřadům ČSSR. Souhrnná informace odboru informace a dokumentace o hromadné emigraci občanů NDR do Spolkové republiky přes Československu po zrušení omezovacích procedur 3. 11. 1989.

AMZV Praha. Telegramy odeslané, 1989, sv. 10, pořadové číslo 3773.

Odeslaná šifrovka č. [070.007]

Tajné

K situaci občanů NDR na ZÚ NSR v Praze.²

Po zrušení jednostranného omezení cest občanů NDR do ČSSR ze strany NDR k 1. 11. 89 došlo do 3. 11. opět ke shromáždění cca 6 tis. občanů NDR na ZÚ NSR v Praze. Dosavadním postupem propuštění těchto občanů ze státního svazku NDR (denně 150–200) prováděným ZÚ NDR v Praze ve spolupráci se ZÚ NSR nebylo možno zvládnout příliv cca 2 tis. uprchlíků denně. NSR naléhala na ubytování v Praze s právem exterritoriality pro občany NDR na ZÚ NSR, což zamítnuto s tím, že ČSSR nebude vytvářet utečenecké tábory.

Vzhledem k očekávanému přílivu dalších zprostředkovalo FMZV naléhavou čs. žádost (osobní poselství Jakeše Krenzovi), aby NDR přijala účinná opatření. 3. 11. NDR umožnila vycestování občanů NDR z ČSSR přímo do 3. země bez formálního propouštění ze státního svazku NDR. Po čs. souhlasu zahájen odsun 5

1 | Po straně připsáno rukou „30 120“.

2 | Kvůli přehlednosti editor rozčlenil text telegramu na odstavce.

zvláštními vlaky a soukromými vozy cca 6 tis. občanů NDR ze ZÚ NSR v Praze přímo do NSR. Do 7. 11. využilo odchodu do NSR přes ČSSR více jak 25 tis. občanů NDR. V současné době žádní občané NDR na ZÚ NSR.

ČSSR vycházela z obecně platných mezinárodních závazků a vzájemných smluv s NDR. Nepřikročila k žádnému jednostrannému kroku jako MR a plně podporovala NDR v suverénním právu vyřizovat záležitosti svých občanů i přes nátlak NSR. Opatření k odsunu občanů NDR ze ZÚ NSR v Praze přijímána vždy po dohodě s NDR.

Vzhledem k tomu, že příliv občanů NDR silně komplikoval zejména situaci v Praze a emigrace občanů NDR přes ČSSR znamenala určité nebezpečí pro vnitropolitickou situaci v ČSSR, což odpovídá záměrům koncepce NSR (mj. na Stálém zastoupení NSR v Berlíně nebyly od srpnového ujednání NDR–NSR přijímání žádní další občané NDR), vyvinula ČSSR diplomatické úsilí i vůči NDR k urychlenému řešení otázky masového shromažďování emigrujících občanů NDR v Praze. Radikální opatření k zastavení současného proudu emigrace přes ČSSR zatím NDR odmítla přijmout.

Vejmola 070.007/90

D115 | 1989, 8. listopad, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Organizace výjezdů Němců z NDR do Spolkové republiky a situace na velvyslanectví.

PA AA Berlin. Bestand B85, Band 2347E. Drahtbericht Nr. 2602. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2602 z 8. 11. 1989. 1735 OZ

Citissime

Došlo: 09. 11. 1989, 1016 OZ

Utajeno – Jen pro služební potřebu

Čj.: RK 330 VS-NfD

Vyřizuje: LR I Rünger

Věc: Němci z NDR usilující o azyl

Zde konkrétně: situační zpráva 8. 11. 1989

Ref.: DB 2585 ze 6. 11. 1989 – čj. RK 330 VS-NfD

K informaci

1. Proud lidí vyjíždějících z NDR přes ČSSR neochabuje. Autobusy nebo vlakem vyjíždí přes Prahu do Spolkové republiky Německo den co den přes 4 000 Němců z NDR.
2. Německý červený kříž provozuje na pražském Hlavním nádraží společně s Československým červeným křížem stánek s informacemi a občerstvením. V třísměnném provozu tam 24 hodin denně slouží pět pracovníků Německého červeného kříže, zvláště sem vyslaných, jeden zdravotník a tři až čtyři pracovníci Čs. červeného kříže.

Od 6.30 do 23.00 hod. působí na Hlavním nádraží vždy jeden velvyslanecký pracovník ve vyšším středním nebo vyšším služebním zařazení. Radí, poskytuje podporu či konzulární pomoc (peníze, jízdenky atd.), udržuje kontakt s nádražní správou a pravidelně informuje velvyslanectví o aktuálním vývoji na nádraží i o obsazení vlaků, které do ČSSR právě přijely z NDR.

3. Podle aktuálních plánů zůstane Německý červený kříž v Praze i příští týden. Kromě paní Schröderové, operativní vedoucí, a kromě pracovníků působících zde teprve krátkou dobu bude veškerý personál vyměněn. V současné době tu Německý červený kříž má celkem 45 pomocnic a pomocníků.
4. Dnes, 8. 11. v 6.00 hod., odjel z Prahy 13. zvláštní vlak s přibližně 1 000 cestujících. K pravidelným vlakům v 7.45 a v 11.45 z Prahy byly připojeny v prvním případě čtyři zvláštní vozy, v druhém šest.
Čtrnáctý zvláštní vlak odjede do Spolkové republiky Německo mezi 19.00 a 20.00 hod. Momentálně, v 17.30 hod., čeká na Hlavním nádraží asi 600 lidí hodlajících vycestovat.
5. Spolupráce se správou Československých státních drah funguje výtečně.
6. Velvyslanectví ve smyslu telefonického zmocnění referátem 513 dnes rezervovalo v hotelu Moráň v pražském centru několik pokojů pro eventuální ubytování Němců z NDR.
7. Na velvyslanectví se momentálně zdržuje ještě 40 Němců z NDR. Sedmnáct z nich čeká na příslušné přísliby ve smyslu „Vogelovy varianty“. Dvacet tři z uvedených osob nemá osobní doklady. V těchto případech se velvyslanectví snaží prostřednictvím zdejšího velvyslanectví NDR vystavit náhradní dokumenty.

Hiller

D116 | 1989, 8. listopad, Praha. – Velvyslanec NDR Ziebart ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně.¹ Tlumočí žádost vlády ČSSR a vedení KSČ, aby se výjezdy občanů NDR do Spolkové republiky odbyvaly přímo z území NDR.²

BStU Berlin. MfS, Arbeitsbereich Neiber, 553, Bl. 2. – Přeloženo z němčiny.

Blesk

CT 143/89

1. Dne 8. 11. mne pozval s. Sadovský na FMZ a sdělil mi, že vládě ČSSR a ÚV KSČ docházejí dotazy a podání od obyvatel ze Severočeského a Západočeského kraje, jejichž pisatelé vyjadřují údiv nad tím, že od 3. 11. se přes území ČSSR realizuje výjezd občanů NDR do BRD. S ohledem na tento tlak v obou jmenovaných, ale i v dalších krajích ČSSR s. Sadovský z pověření vlády ČSSR a oddělení mezinárodní politiky ÚV [KSČ] poprosil o předání žádosti, aby se výjezdy občanů NDR do SRN odbyvaly přímo, a nikoli přes území ČSSR.

Odpověděl jsem s. Sadovskému, že momentální dočasnou praxí se vyhovělo podnětu generálního tajemníka ÚV KSČ k uvolnění situace na konci minulého týdne – změnil se tím tehdejší stav na velvyslanectví SRN, a tedy i v Praze. Dále jsem informoval s. Lenárta o tom, že v NDR se ještě před přijetím cestovního zákona uvažuje o vydání směrnic pro cesty do zahraničí. Sadovský odpověděl, že soudruzi se obávají, že to ještě nějakou chvíli potrvá, a proto vyslovuje shora uvedený požadavek.

2. Předal jsem s. Sadovskému z pověření vlády NDR nótu velvyslanectví o dočasném suspendování dodatkového protokolu o bezvívzovém styku v souladu s textem telegramu CT 118 s. H. Otta.³ S. Sadovský nótu přijal a slíbil, že ji postoupí dál. Požádal však, aby se zvažilo, zda do první věty by se nemohlo vložit konstatování „... na žádost vlády NDR“. Přislíbil jsem prověření této otázky. S. Sadovský poznamenal, že rovněž s. Langer obdržel pověření, aby v Berlíně předložil záležitost prezentovanou v bodě 1.⁴

Ziebart

---

1 | Opis telegramu uložený ve spisech MStB má v záhlaví jako adresáty uvedeny ministra zahraničí Oskara Fischera, jeho náměstka Harryho Otta a vedoucího příslušné sekce ministerstva, jímž byl Schwiesau. V ministerstvu státní bezpečnosti byl telegram distribuován ministroví, jeho náměstkům a oddělení ZAIG.

2 | V knize Hanse-Hermann Hertleho *Chronik des Mauerfalls* (Kronika pádu berlínské zdi) začíná podkapitola „8. 11. 1989: Das Ultimatum der ČSSR“ citací tohoto telegramu, o němž Hertle píše, že žádost československé strany byla formulována diplomaticky zdvořile, v podtónu však byla zřetelně ostrá. (Christoph Links Verlag, 11. vydání z dubna 2009, s. 113 n. a 303.)

3 | Editor neměl tento dokument k dispozici.

4 | František Langer, velvyslanec ČSSR v Berlíně.

D117 | 1989, 8. listopad, Praha. – Informace ústředního výboru KSČ složkám aparátu KSČ k situaci v NDR.¹

NA Praha, f. ÚV KSČ, dokumentace 1989 (nezpracováno). Dálnopisná sdělení a dopisy ÚV KSČ.

K současné situaci v NDR

Situace v NDR dosáhla rozměrů politické a společenské krize. Negativně ji poznává pokles důvěry lidu ve stranu. V řadě měst NDR pokračují mnohatisícové demonstrace, uskutečňují se masové mítinky. Vlna nepokojů zachvátila okresní města i menší obce. Požadovány jsou nejrůznější změny v zákonodárství (nové zákony o volbách, odborech, mládeži, náhradní vojenské službě), v oblasti vzdělávání (odideologizování výuky, zrušení předmětu občanská nauka a branná výchova), ve vztahu státu a církve. Za předpoklad prosazení změn je považována rozsáhlá kádrová obměna ve vedoucích stranických a státních funkcích. Sílí hlasy požadující odstoupení všech členů politického byra ÚV SED – kromě E. Krenze – a Rady ministrů a jejich nahrazení novými lidmi.

S uvedenými požadavky vystoupili i demonstranti v Berlíně 4. 11. 89, jichž se sešlo cca 500 tisíc. Organizátory povolené demonstrace, největší v historii NDR, byly umělecké svazy NDR.

Dle ÚV SED stojí drtivá většina demonstrujících na pozicích socialismu a snaží se vymoci touto formou opatření k jeho obnově, k naplnění svých občanských práv. O jejich vyspělosti svědčí i to, že zatím nedochází ke stávkám. Snahy provokátérů o jejich iniciování jsou odmítány.

Nelze však přehlédnout, že na vlně nespokojenosti se přiživují protisocialistické síly, které útočí proti vedoucí úloze strany.

Bezpečnostní složky proti nepovoleným demonstračním nezakročují. Jejich akceschopnost je ochromena vyhlášením náčelníka berlínské policie G. Rausche, který 29. 10. vyjádřil před 20 tisíci demonstranty v Berlíně hluboké politování nad některými zásahy, jichž se dopustili jeho podřízení. S původci nepřiměřených zámků bude neprodleně zahájeno disciplinární řízení.

Situace ve vládě je obtížná až kritická. Někteří členové vlády odstupují dobrovolně nebo jsou k demisi vyzváni. Obdobný stav je ve spřátelených stranách a společenských organizacích (předseda odborů, Křesťansko-demokratická unie, Národně-demokratická strana Německa, zvyšují se tlaky na změnu ve funkci předsedy ústřední rady FDJ).

Neklid je pociťován i na řadě vysokých škol. Studenti, např. na Humboldtově univerzitě v Berlíně, hodlají založit vlastní studentský svaz mimo rámec FDJ, který by hájil důsledně jejich zájmy. Strana a část FDJ zahájila boj za zachování jednotné mládežnické organizace.

---

1 | Informace podepsaná vedoucím oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ Michalem Štefaňákem byla rozeslána téhož dne pod číslem ÚV-126/89 řídícím složkám KSČ v ústředí, krajích a okresech.

Hromadné sdělovací prostředky NDR informují obsáhle o vnitropolitickém dění. Jejich prostřednictvím jsou publikovány i názory demonstrantů, které nejsou v souladu s politikou strany. Upozorňují m. j. na zneužívání služebního postavení některými funkcionáři, což vede následně k jejich demisi.

Otevírá se diskuse o výsadách a privilegiích funkcionářů (zdravotnická péče, rekreační zařízení, používání služebních i soukromých vozidel západních značek). Předpokládá se, že 10. plénium ÚV SED rozhodne o vytvoření komise, která posoudí tyto otázky.

10. plénium ÚV SED je svoláno na 8.–10. 11. 1989. Hlavní referát „k přípravě XII. sjezdu SED“ přednese generální tajemník Egon Krenz. Objasní m. j. příčiny, které vyvolaly v NDR politickou a společenskou krizi. Předpokladem obnovení společnosti je obnova strany. SED musí bojovat o ztracenou důvěru, vést politický a ideologický boj za to, aby lid přijímal její myšlenky. Obnovit a upevnit je třeba rovněž důvěru členů strany v její vedení.

Plénium přijme Akční program SED k obnovení socialismu v NDR, který bude představovat platformu strany pro řešení problémů v období do XII. sjezdu. Strana v něm přiznává odpovědnost za chyby, jichž se dopustila. Navrhuje se zkvalitnit politický systém zvýšením vlivu Národní fronty a v ní sdružených nekomunistických stran a společenských organizací na řízení společnosti), posoudit návrhy zákonů o právu spolčovacím a sdružovacím, o volbách, o působení hromadných sdělovacích prostředků, o náhradní vojenské službě. Usilováno bude o snižování počtu zaměstnanců ve správním aparátu. Požaduje se prosazení ekonomické reformy (snižování počtu závazných ukazatelů, zkvalitnění služeb, změny v investiční politice a politice subvencí). Navrhuje se uvolnit z armády 20 tisíc osob a převést je do civilního sektoru. Široká vnitrostranická a všelidová diskuse před XII. sjezdem SED bude zaměřena na vypracování koncepce rozvoje socialistické společnosti v 90. letech.

Plénium projedná i kádrové změny. Očekává se, že vzhledem k současné situaci a vysokému věku odstoupí minimálně 5–6 členů PB ÚV SED.

D118 | 1989, 9. listopad, Praha. – Velvyslanectví SRN ministerstvu zahraničí v Bonnu. Zpráva o vlně volných výjezdů občanů NDR z Československa do Spolkové republiky po 3. listopadu 1989.

PA AA Berlin. Bestand B85, Band 2347E. Drahtbericht Nr. 2617. – Přeloženo z němčiny.

Č. 2617 z 9. 11. 1989, 1727 OZ

Citissime

Došlo: 09. 11. 1989, 1843 OZ

Utajeno – Jen pro služební potřebu

Čj.: POL 330 081530

Vyřizuje: LR I Rünger

Věc: Němci z NDR, vlna jejich výjezdů

Zde konkrétně: Organizace a odbavování velvyslanectvím

K informaci

1. Rozhodnutím o výjezdu z pátku (3. 11. 1989) se situace i úkoly zastupitelství změnily:

Na velvyslanectví samém nejsou až na malou skupinu problematických případů žádní lidé hodlající vycestovat.

Velký počet občanů z NDR hodlajících vycestovat odjíždí nyní přímo, a to vlakem přes hostitelskou zemi do Spolkové republiky Německo; Praha je přitom pro většinu těchto osob průchozí stanicí a místem pro přestup do vlaků pokračujících dále směrem k nádražím na hranicích.

2. Velvyslanectví se tomuto změněnému stavu věcí přizpůsobilo a učinilo organizační opatření z toho vyplývající. Lidé přijíždějící sem z NDR jsou od minulého pátku na další cestu do Spolkové republiky rozdělováni jednak do zvláštních vlaků, jednak do pravidelných vlaků se zvláštními vozy. Děje se tak v těsné a dosud hladké spolupráci s československou železniční správou: její nádraží na hranicích s NDR ji informují o počtech osob, jež lze očekávat, a ona pak vydá příslušné dispozice pro Prahu; je při tom zabezpečena těsná a průběžná výměna informací s velvyslanectvím.

3. Tento stav věcí přinesl velvyslanectví nová, tj. změněná těžiště pracovní činnosti, která přesahují normální a regulérní službu na velvyslanectví. Úkolem a cílem je hladce a s co nejmenšími komplikacemi pro hostitelskou zemi ode-slat dál velký počet Němců z NDR cestujících přes Prahu do Spolkové republiky Německo – denní průchodnost se pohybuje kolem 3 000 lidí. V této souvislosti je ovšem třeba mít stále na mysli, že „přestupy“ jsou organizovány na pražském hlavním nádraží, uprostřed města. Nejenže se odehrávají v plném rozsahu na očích veřejnosti, ale pečlivě je sledují a pozorují také čs. úřady. Je to podle mého mínění naprosto normální postup (také se dosud neobjevily žádné problémy), protože nápor cestujících je mimořádnou situací i pro železniční a nádražní personál – kromě toho všeho dál jako obvykle probíhá veškerý normální železniční provoz.

4. Proto, abychom nový, změněný vývoj udrželi organizačně pod kontrolou, byly podniknuty následující kroky:

Německý červený kříž nyní zřídil na hlavním nádraží stánek poskytující příslušnou péči a občerstvení (zpočátku byl na nádraží Libeň). Stánek je provozován 24 hodin denně, na úkolech spojených s péčí o lidi se podílejí pracovníci Československého červeného kříže. Německý červený kříž se připravuje na to, že zde bude působit delší dobu a na konci týdne proběhne výměna jeho personálu (s výjimkou paní Schröderové), takže až na další je k dispozici asi 25 pomocníků Německého červeného kříže.

Velvyslanectví vyčlenilo pro pražské nádraží ve směnném provozu vždy po jednom (při špičkovém zatížení i po dvou) zaměstnancích, kteří přímo na místě průběžně plní nezbytné „úkoly konzulárního odbavení“. Jde o funkce, které Německý červený kříž může vykonávat jen částečně nebo vůbec ne, jako např.: informace o modalitách výjezdu, přispění radou ve zvláštních případech, poskytnutí finanční pomoci, obstarávání jízdenek atd. Úředníci mají kromě toho dbát na to, aby bylo možno zabránit „narušením pořádku“ způsobeným jednotlivci nebo skupinami projíždějících lidí (alkoholické excesy apod.) nebo je rychle zarazit. Máme tu zatím „kladný tisk“, kontinuálně pozitivní reakce obyvatelstva i ochotu pomáhat (spolupráce Československého červeného kříže) a chtěli bychom udělat všechno pro to, aby to tak zůstalo i nadále.

Závěry

1. Vzhledem k tomu, že nelze odhadnout, jak dlouho ještě potrvá přes Prahu procházející proud lidí hodlajících vycestovat, velvyslanectví se připravuje na to, že „nádražní konzulární odbavování“ se ještě delší dobu nebude rušit. To znamená, že stále je připraven jeden příp. dva kvalifikovaní zaměstnanci pro „službu na nádraží“; ve snaze nám ulehčit přitom různé podpůrné činnosti přebírá – pokud je to ovšem možné – Německý červený kříž. S početním stavem personálu, který má velvyslanectví k dispozici, nedokážeme zabezpečit časově nepřetržitou prezenci po 24 hodin denně, ale podle dosavadních zkušeností to ani není nezbytně nutné. Spíše se pokoušíme činit nezbytná personální opatření podle četnosti přijíždějících vlaků a v souladu s nahlášenými počty lidí; jsme přesvědčeni, že toto úsporné, flexibilní a na bezpodmínečně nezbytný rozsah redukované řešení dostačuje k tomu, abychom plnili v úvodu naznačená zadání.
2. Realizace svrchu popsaného způsobu odbavování nejenže si vyžádá využití veškerých daných personálních rezerv beze zbytku, ale – i s ohledem na to, že zaměstnanci byli v minulých týdnech silně vyčerpáni a rádi by využili vzniklých resp. odsunutých nároků na dovolenou či na jiné druhy uvolnění z práce – nepochybně je ještě překročí, zejména pokud bude muset být takovýto způsob řešení udržován po delší dobu. Do „služby na nádraží“ bude proto vyslán i konzulární tajemník I. třídy Stender, jenž sem dorazil, a rovněž pan Schwell. Situaci komplikuje fakt, že vojenský atašé, který se spolu se svými spolupracovníky

dosud sám podílel na všech průběžně přicházejících mimořádných úkolech, upozornil, že to v tomto rozsahu již nebude možné.

3. Za daného stavu věcí a vzhledem ke skutečnosti, že průběh událostí nemáme v mnoha ohledech pod kontrolou, ale že musíme reagovat v praktické sféře, nelze vyloučit spěšnou a narychlo odeslanou žádost o personální posilu, a je dokonce pravděpodobné, že bude-li to vyžadovat situace, sdělíme to případně telefonicky.
4. Krátce před odesláním této zprávy jsem byl ještě jednou na nádraží, abych se osobně informoval. V tu dobu tam na vycestování čekalo 400 lidí. Vzhledem k tomu, že pozdě odpoledne či brzy zvečera se očekávají z NDR další vlaky, uvedené číslo naroste, takže zvláštní vlak, který má odjet z Prahy kolem 20.00 hod., bude opět značně zaplněn. Situace na nádraží je i nadále normální a bez problémů. Ve své směně od 16.00 do cca 22.30 hod. tam službu momentálně vykonává konzulární tajemník 1. třídy Guse, jehož úkolem je věnovat se „zvláštním případům“. Příklad: v době, kdy jsem byl na nádraží, se přihlásil jeden šestnáctiletý mladík, jehož rodiče už do Spolkové republiky Německo odjeli a jemuž byly ukradeny doklady. Záležitost bude uvedena do pořádku obvyklým způsobem.

Hiller

D119 | 1989, 9. listopad, Berlin. – Z přepisu magnetofonového záznamu o jednání 10. zasedání ústředního výboru SED.¹ Informace generálního tajemníka ÚV SED Krenze o zásadách pro cesty občanů NDR do zahraničí, schválených politbyrem ústředního výboru.

Hans-Hermann Hertle, *Der Fall der Mauer*. Die unabsichtigte Selbstaufösund des SED-Staates. 2. durchgesehene Auflage. Westdeutscher Verlag, Opladen/Wiesbaden 1999. Dok. 16, s. 492 n. – Přeloženo z němčiny.

15.47 hod.²

Egon Krenz:

Soudružky a soudruzí! Ještě než se slova ujme Günther, musím se ještě jednou odchýlit od stanoveného programu. Je vám známo, že existuje problém, který nás všechny tíží: otázka výjezdů. Československým soudruhům to pomalu začíná být na obtíž, stejně jako předtím soudruhům maďarským. A: ať uděláme v této situaci

---

1 | Autor publikace, odkud je dokument převzat, použil přepis magnetofonového záznamu pořízeného v průběhu zasedání. Verze protokolu zveřejněná záhy po zasedání orgány SED i nezveřejněný stenografický zápis (SAPMO-BArch, DY 30, IV 2/1/707, list 132–135) obsahují podle autora podstatné odchylky od toho, co bylo skutečně řečeno.

2 | Podle protokolu přerušil ústřední výbor jednání do 15.30 hod. První řečník po této pauze – R. Winter, generální ředitel Fritz-Heckert-Werke – hovořil 17 minut.

cokoli, bude to špatný krok. Pokud zavřeme hranice s ČSSR, v zásadě potrestáme slušné občany NDR, kteří pak nebudou moci cestovat, a v tomto smyslu na nás vyvíjejí určitý vliv. Ale ani to by bývalo – ani to by nevedlo k tomu, abychom problém dostali pevně do rukou, neboť stálé zastoupení SRN už sdělilo, že dokončilo práce na renovaci objektu. To znamená, že bude otvírat, a my budeme před tím problémem stát zas.

A soudruh Willi Stoph jako úřadující předseda rady ministrů navrhl vydat nařízení, které bych tu přece jen chtěl přečíst, protože bylo potvrzeno v politbyru, ale má takovou váhu, že bych to nerad nechal bez konzultace s ústředním výborem.

Usnesení o změně situace v otázce trvalých výjezdů občanů NDR do SRN přes ČSSR

Ustanovuje se:

1. *Do doby, než vstoupí v platnost nový cestovní zákon, nebude uplatňováno nařízení ze 30. listopadu 1988 o cestách občanů NDR do ciziny.*
2. *S okamžitou účinností vstupují v platnost následující dočasně platná přechodná opatření pro cesty a trvalé výjezdy z NDR do ciziny:*
  - a) *O soukromou cestu do zahraničí je možno zažádat bez předběžných podmínek (důvody cesty a příbuzenské poměry). Povolení budou vydávána v krátkých lhůtách. Důvody pro odmítnutí budou uplatňovány jen ve zvláštních výjimečných případech.*
  - b) *Příslušným odborům pasů a evidence obyvatelstva okresních oddělení Bezpečnosti v NDR bylo nařízeno, aby bezodkladně vystavovala víza pro trvalý výjezd a nevyžadovala splnění dosud platných předběžných podmínek. Podávat žádost o trvalý výjezd je stejně jako dosud možné také na odborech pro vnitřní záležitosti.*
  - c) *Pro trvalé výjezdy lze použít všechny pohraniční přechody z NDR do SRN resp. do Berlína (Západního).*
  - d) *Tím odpadá přechodně umožněné udělování příslušných povolení na zahraničních zastoupeních NDR resp. trvalé výjezdy s občanským průkazem NDR přes třetí státy.*
3. *O dočasně platných přechodných opatřeních bude 10. listopadu vydáno příložené tiskové sdělení.*

Sdělení zní takto:

Jak sděluje tiskové oddělení ministerstva vnitra, Rada ministrů NDR se usnesla na tom, že do doby, než vstoupí v platnost příslušná zákonná úprava schválená Lidovou sněmovnou, platí následující dočasně platná přechodná úprava pro cesty a trvalé výjezdy z NDR do zahraničí.

A pak konkrétně následují ty čtyři body, které už nemusím znovu číst.

Jak jsem řekl: ať to uděláme jakkoli, bude to špatně. Ale je to jediné řešení, které nás ušetří problémů, když všechno vyřizujeme prostřednictvím třetích států, což nijak nepřispívá mezinárodnímu respektu NDR. [...]

D120 | 1989, 9. listopad, Praha. – Souhrnná informace ústředního výboru KSČ složkám aparátu KSČ o emigraci občanů NDR do Spolkové republiky přes území ČSSR ve dnech 1.–8. 11. 1989.¹

NA Praha. f. ÚV KSČ, dokumentace 1989 (nezpracováno). Dálnopisná sdělení a dopisy ÚV KSČ.

Informace o emigraci občanů NDR do NSR přes území ČSSR od 1. 11. 1989

Dne 27. 10. 1989 oznámila vláda NDR po souhlasu čs. strany, že se dnem 1. 11. 1989 ruší přechodné opatření vlády NDR k pozastavení turistického ruchu do ČSSR a obnovuje se plně platnost dohody o bezpasovém a bezvízovém styku mezi ČSSR a NDR. Návrh zákona o cestách občanů NDR do zahraničí, od kterého se očekává značné uvolnění cestování, byl zveřejněn 6. 11. k všelidové diskusi a po projednání Lidovou sněmovnou NDR by měl vstoupit v platnost k 1. 1. 1990, příp. kolem vánočních svátků 1989.

Ve dnech 1.–3. 11. 1989 se na velvyslanectví NSR v Praze opět shromáždilo až cca 6 000 občanů NDR, kteří si touto cestou chtěli vynutit odchod do NSR. Jejich žádosti vyřizovalo do té doby velvyslanectví NDR podle ujednání mezi NDR, NSR a ČSSR z 18. 10. 1989.

ZÚ NSR v Praze podle této praxe předával vyplněné formuláře ZÚ NDR se žádostmi o propuštění ze státního svazku NDR těch občanů NDR, kteří se nacházeli na jeho území. Bývalým občanům NDR byly proti podpisu na ZÚ NDR vystavovány identifikační průkazy pro osoby bez státní příslušnosti. Odchod těchto občanů NDR se realizoval přes 5 čs. hraničních přechodů: železniční – Cheb, Horní Dvořiště, silniční – Rozvadov, Dolní Dvořiště a letiště Praha-Ruzyně. Tito občané museli opustit území ČSSR do 24 hod. od převzetí listiny. Těm, kteří přicestovali svými vozidly, bylo umožněno, aby s nimi odcestovali do NSR. Občané NDR, kteří se zdržovali na ZÚ NSR v Praze a nedovršili 18 let, nemohli zde podat žádost o propuštění ze státního svazku NDR. Museli se vrátit do NDR a žádost za ně měli podat rodiče. Nadále zůstala možnost využít tzv. „Vogelovu variantu“, podle které se občané NDR ze ZÚ NSR vrátí do NDR vybaveni listinou advokáta Vogela a jejich žádost o propuštění ze státního svazku bude v krátké době vyřízena.

I přes zdůrazňovaná prohlášení NDR, že vyřízení odchodu do NSR z NDR je výhodnější než přes třetí země, příliv občanů NDR na velvyslanectví NSR neklesal a přesáhl kapacitní možnosti zpracování výše uvedeným způsobem.

Vzhledem k situaci a opětným komplikacím v centru města Prahy byla strana NDR 3. 11. 1989 naléhavě požádána o přijetí opatření, která by účinně řešila současný stav. Rovněž byla informována o odmítavém postoji ČSSR k opakovaným žádostem NSR poskytnout občanům NDR, směřujícím do NSR, ubytování. Čs. strana nehodlá na svém území otevírat žádné utečenecké tábory (s právem exterritoriality).

1 | Informace podepsaná vedoucím oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ Michalem Štefaňákem byla rozeslána pod č. ÚV-127/89 obvyklou dálnopisnou cestou 10. 11. 1989.

V návaznosti na to rozhodlo stranické a státní vedení NDR umožnit občanům NDR, zdržujícím se v ČSSR za účelem emigrace, vycestovat do NSR bez propuštění ze státního svazku NDR. Orgány ČSSR vzaly toto rozhodnutí na vědomí. Bylo přistoupeno k odsunu občanů NDR do NSR bez jakýchkoliv dalších formalit.

Do 6. 11. 1989 (07.00 hod.) vycestovalo z ČSSR do NSR cca 13 tisíc občanů NDR, do 7. 11. (07.00 hod.) 33 tisíc, do 8. 11. (07.00 hod.) cca 42 tisíc.

Ve snaze zamezit útekům občanů NDR přes území ČSSR do NSR a dosáhnout stavu, aby tito cestovali do NSR přímo, doporučí PB ÚV SED předsedovi Rady ministrů předložit návrh, aby ustanovení o vystěhování bylo projednáno v urychleném schvalovacím řízení. Lidová sněmovna NDR schválí toto ustanovení na svém zasedání v týdnu 13.–17. 11. 1989.

ČSSR vycházela při postupu v řešení otázky emigrace občanů NDR přes ZÚ NSR v Praze z obecně platných mezinárodních závazků a vzájemných smluv s NDR. Nepřikročila k žádnému jednostrannému kroku jako např. MLR. Respektovala a plně podporovala stanoviska i přes neustálý politický nátlak NSR jak v HSP, tak i diplomatickou cestou. Opatření k odsunu občanů NDR ze ZÚ NSR v Praze byla přijímána vždy po dohodě s NDR. Samozřejmě přitom důsledně vycházela a hájila čs. zájmy [sic!] ¹.

D121 | 1989, 10. listopad, Bonn. – Rada-vyslanec velvyslanectví ČSSR Kramář ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje o reakci představitelů SRN na otevření hranic NDR do Západního Berlína a Spolkové republiky.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 40.

Došlo: 10. 11. 89 11.15

K exp.: 10. 11. 89 12.00

Čj.: 055 456

Tajné

K reakci v NSR na uvolnění přímého výjezdu z NDR do NSR a Z[ápadního] B[erlína]:

Vesměs uvítáno s eufórií. Označováno za historickou událost, likvidaci „berlínské zdi“, vítězství 40letého úsilí německého lidu o svobodu a demokracii apod. Spolkový sněm zařadil okamžitě na pořad jednání mimo program. Po emocionálních projevech Seiterse a představitelů frakcí poslanci spontánně začali zpívat hymnu NSR. Brandt i další neskřývali dojetí.

Kohl před půlnocí vystoupil k dané otázce na improvizované tiskovce ve Varšavě. Vyslovil se pro urychlené setkání s představiteli NDR k posouzení vzniklé situace. Apeloval na solidární přijetí občanů NDR v NSR. Zopakoval požadavky na

---

1 | Tj. „vycházela z československých zájmů a hájila je“.

pokračování reforem v NDR (mj. politický pluralismus, nezávislé odbory, svobodné volby) jako předpoklad k rozsáhlé, všestranné pomoci NDR ze strany NSR s tím, aby její obyvatelé nebyli nuceni k emigraci.

Současně v reakcích představitelů NSR i zjevné obavy z negativních důsledků pro NSR při pokračování masového přílivu vystěhovalců z NDR. Již nyní situace v řadě míst NSR na pokraji únosnosti. Sílí výzvy k omezení přílivu emigrantů z NDR. V tomto směru bude vláda NSR vystavena silícímu vnitřnímu tlaku. V sázce je politická, hospodářská i sociální stabilita NSR i NDR. Nelze proto vyloučit, že úsilí vlády NSR i NDR bude soustředěno na hledání vzájemně přijatelných řešení daného problému. Nasvědčuje tomu zdůrazněný zájem Kohla na urychleném setkání s vedením NDR i včerejší přijetí Raua Krenzem.

Dramatičnost současného i blízkého vývoje ve vztazích NSR–NDR i v celoevropském rámci nabývá na mimořádné intenzitě. Nejde již jen o pouhá překvapení, ale o překotný sled událostí nesoucích s sebou nekalkulovatelná rizika pro zachování stabilních, bezpečných poměrů na evropském kontinentě na základě poválečného uspořádání. (Fik.)

Kramár 607

D122 | 1989, 10. listopad, Berlín (Západ). – Náčelník Vojenské mise ČSSR v Západním Berlíně Sochor ministerstvu zahraničí v Praze o situaci po otevření Berlínské zdi v noci z 9. na 10. listopadu 1989.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 40.

Došlo: 10. 11. 1989 16.45

K exp.: 10. 11. 1989 17.20

Čj.: 055474

Tajné

Neuvěřitelné scény německé sounáležitosti a vzájemnosti se během noci odehrávaly na hraničních přechodech do ZB a v jeho centru po překvapivém rozhodnutí vlády NDR otevřít hranice a umožnit vycestovat svým občanům bez jakýchkoliv formalit, pouze na občanský průkaz. Desetitisíce občanů NDR přeměnily po bezproblémovém překročení hranice centrum města, prostory přechodu společně s obyvateli ZB v lidovou veselici „národního shledání“. Noční obraz ulic charakterizovaly kolony automobilů z NDR včetně taxíků. Na Berlínské zdi stály stovky lidí z obou stran a oslavovaly její nepotřebnost. Bylo zjevné, že řada lidí využívá dané možnosti k odchodu z NDR, jiní pouze k návštěvě druhé části Berlína po 28 letech. Uvedené rozhodnutí je komentováno jako určitý pokus SED dostat se z celkové defenzivy a současně eliminovat opouštění NDR přes ČSSR. (Krofta)

Sochor 0454

D123 | 1989, 10. listopad, Berlín. – Velvyslanec ČSSR v NDR Langer ministerstvu zahraničí v Praze o situaci po otevření hranic NDR v Berlíně a se Spolkovou republikou.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 40.

Došlo: 10. 11. 1989 17.00

K exp.: 10. 11. 1989 17.30

Čj.: 055 475

Tajné

Blesk ihned předat

Oznámení o dočasném otevření hraničních přechodů NDR-NSR (do vydání nového zákona o cestování) jak pro soukromé cesty, tak i pro vystěhování se z NDR, způsobilo již v nočních hodinách v Berlíně návaly na hranicích. Podle informací ZÚ SSSR jen v noci přešlo do ZB cca 40 tisíc lidí (asi 6 tisíc zatím zůstalo v ZB). Toto opakováno ráno a dopoledne 10. 11. 89. Na přechodech vytvářeny fronty čekajících, zatím lze těžko odhadnout, kdo odchází s přáním v ZB či NSR zůstat, či pouze na „návštěvu“ nebo za nákupem. Lze očekávat, že o víkendu tato vlna ještě stoupne. Celková situace euforisticky přiživovaná zpravodajstvím TV a rozhlasem NSR a ZB, kde s nadšením vítání krajané z NDR. Zároveň však již dáván i prostor hlasům některých politiků vyzývajících občany NDR k přehodnocení jejich rozhodnutí odejít do NSR. Poukazováno na kritický stav ve sběrných táborech apod. V ZB v ulicích trvá naprostý chaos.

Předseda CDU v ZB Diepgen vyzval občany obou částí Berlína k účasti na demonstraci v ZB, jež pořádána ve stejnou dobu jako manifestace členů SED svolaná berlínskou stranickou organizací v hlavním městě NDR.

Z vedení MZV získána informace, že ČK NSR se obrátil na ČK NDR s žádostí o spolupráci při organizaci návratu občanů NDR z NSR zpět do vlasti. Dosud podle sdělení ČK NSR žádá o návrat 10–15 tisíc uprchlíků. (Rakovec)

Langer 0455

D124 | 1989, 10. listopad, Praha. – Sdělení tiskového mluvčího Federálního ministerstva vnitra ČSSR o počtu občanů NDR, kteří vycestovali z Československa do SRN ve dnech 4.–10. 11. 1989.

Archivní databáze ČTK, 10. 11. 1989. – *Rudé právo*, č. 226, roč. 70, 11. 11. 1989, s. 2, Cestování občanů NDR.

Sdělení FMV k cestování občanů NDR z ČSSR

Tiskový mluvčí FMV major Jiří Bělohlávek dnes sdělil ČTK, že na základě dohody mezi vládami NDR, NSR a ČSSR vycestovalo z Československa do Německé spolkové republiky v době od 4. listopadu 1989 do 12 hodin dne 10. listopadu 62 500

občanů NDR. Odbavování probíhá z československé strany plynule bez delších čekacích lhůt. Pouze na hraničním přechodu Pomezí, kde bylo odbaveno více než 55 procent všech občanů NDR, se tvoří delší fronty vozidel. Pracovníci čs. pasové a celní kontroly vytvářejí podle možností podmínky pro urychlení odbavení československých občanů a dalších turistů.

Na hraničních přechodech mezi Československem a Německou spolkovou republikou se rozhodnutí vlády NDR umožnit s okamžitou platností občanům NDR trvalé vystěhování přímo přes hraniční přechody z NDR do NSR, resp. Západního Berlína, do 12 hod. dnešního dne výrazněji neprojevilo.

D125 | 1989, 13. listopad, Berlín (Západ). – Náčelník Vojenské mise ČSSR v Západním Berlíně Sochor ministerstvu zahraničí v Praze. Referuje, jak politické kruhy Západního Berlína hodnotí události v NDR.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 40.

Došlo: 13. 11. 89 12.00

K exp.: 13. 11. 89 13.00

Čj.: 055522

Tajné

Blesk

Události posledních dnů v NDR jsou ZB politickými představiteli (SPD, CDU, AL, FDP, SEW) hodnoceny jako nenávratný [sic!] společenský proces, který SED nezahájila a s jehož obsahem i zaměřením udržuje kontakt jen s největšími obtížemi. Opozice (Neues Forum, LDPD, církev ...) má i nadále a nepřetržitě stavět nové a gradující požadavky, jejichž jediným cílem je zbavení moci SED. Tento proces by měl mít mírový průběh za plného využití ústavy NDR a platných zákonů formou tzv. „svobodných voleb“. Od nich se očekává opozicí v NDR i politickými špičkami v ZB porážka SED legální cestou a zahájení výstavby nových politických struktur v NDR. V interních rozhovorech Momper (M.) i Diepgen (D.) oceňují „vysokou ukázněnost obyvatel NDR při masových akcích“, což prezentováno jako důkaz vedoucí politické síly opozice a její postavení při ovládnutí mas.

Dle poznatků z kruhů v ZB SPD mají být v příštích dnech znovu nastoleny požadavky opozice NDR na uspořádání tzv. „svobodných voleb“, přičemž případné pokusy Krenze o manipulace, zásahy do výběru kandidátů, průběhu příprav apod. s cílem zajistit moc SED mají být opozicí posuzovány jako protiústavní s očekávanými mimořádně rozsáhlými protesty veřejnosti a s negativními dopady na počty hlasů pro SED.

Důraz při přípravě voleb má být opozicí kladen na plné využití ústavy a platných zákonů NDR. M. hodnotí postavení SED v NDR za výrazně otřesené a pro eventuální volební boj s opozicí nepřítelné nadějně. Opírá se o údajné vnitrostranické průzkumy z kontaktů členů SPD s SED, ale i o tzv. průzkumy veřejného mínění, uskutečněné v minulých dnech některými redakcemi HSP v ZB.

Zájem M. i D. včetně HSP zatím směřuje k udržení klidného „průběhu“ událostí v NDR a nezavdat příčinu ke srážkám se státní mocí. Svědčí o tom i minimální pozornost některým tragickým událostem v NDR. (Žemlička)

Sochor 0458

D126 | 1989, 13. listopad, Bonn. – Velvyslanectví ČSSR ministerstvu zahraničí v Praze. Informuje o ohlasu otevření hraničních přechodů do Západního Berlína a do Spolkové republiky a uvažuje o pravděpodobných bezprostředních důsledcích tohoto kroku vedení NDR.

AMZV Praha. Telegramy přijaté, 1989, sv. 40, 055.540.

Došlo: 13. 11. 1989 15.15

K exp.: 13. 11. 1989 16.30

Čj.: 055 540

Tajné

Blesk

K uvolnění cest z NDR do NSR a ZB

Rozhodnutí vlády NDR zaskočilo všechny. Milionová invaze občanů NDR do ZB a NSR prezentována jako demonstrace bratrství, přátelství a národní jednoty. Známé vlastnosti Němců umožnily zvládnutí situace a zamezení většímu chaosu. Masmédii maximálně pokrýváno. Zvýrazněn emocionální náboj událostí. Šlo o tři dny, které otřáslы Evropou.

Postoj NSR: všeobecně uvítáno, jako historická záležitost, „nejšťastnější dny Němců“, jako první mírová revoluce v Německu apod. Přislíbena podmíněná pomoc NDR. Podmínkou přechod k sociálnímu tržnímu hospodářství a realizace občanských svobod, tj. pokračování radikálních reforem v NDR. Tlak na SED, aby se vzdala mocenského monopolu. V telefonátu Kohla s Krenzem dohodnuto brzké setkání v NDR (mimo východní Berlín – pravděpodobně konec listopadu nebo začátek prosince). 20. 11. do NDR Seitters. Uspokojení nad nízkým procentem emigrace a růstem návratu dřívějších emigrantů. Další postup předmětem taktických jednání ve všech grémiích a složkách NSR společnosti. Vedle politických zejména analyzovány hospodářské, finanční dopady vzniklé situace. Vyvíjena aktivní diplomatická činnost zacílená na uklidnění spojenců a získání jejich souhlasu, event. podpory pro směřování vývoje k sjednocení Německa. Z řad SPD již zazněly návrhy na svolání konference 4 velmocí o Německu za účasti obou německých států. Postoj vlády má být precizován v prohlášení Kohla v BT 16. 11.

Zjevná snaha u stran NSR vytloukat z daně situace politický kapitál. Dokladem diskrépance mezi Kohlem a Momperem, odmítnutí Kohlem „kulatého stolu“ navrženého Vogelem apod. Zatím z vývoje více těží SPD a FDP než CDU/CSU (Kohl na manifestaci v ZB 10. 11. vypískán).

Oficiální stanoviska 4 vítězných mocností zatím spíše zdrženlivá, verbálně sjednocení Německa sice nevylučující, ale jeho realizaci podmiňující a odsouvající do budoucnosti.

Z hlediska NDR lze hodnotit jako byť vynucený, ale odvážný a zatím prospěšný politický tah, omezující emigraci, zvyšující důvěru v nové vedení i politiku SED, otupující demonstrační i opoziční hnutí uvnitř NDR a přesouvající řadu vlastních starostí na NSR. Pozitivním rysem demonstrace vědomí vlastní státnosti NDR u většiny návštěvníků, vcelku kvalifikované vystupování mluvčích NDR z vládního i nevládního tábora a naprostý nezájem o znovusjednocení Německa u oficiálních i řadových představitelů NDR.

Nynější vývoj staví do nového světla i čtyřstrannou dohodu z 3. 9. 1971. To předmětem konzultací velvyslanců SSSR a USA 12. 11. v Berlíně.

Dopady pro ČSSR

Za dané situace spíše negativní, i když nelze dohlédnout tempa a výsledky dalšího vývoje, momentálně bude znamenat zvyšování tlaku na ČSSR jak ze strany NDR tak i NSR, byť z různých pozic. NSR bude nesporně podmiňovat jakoukoliv kooperaci s námi urychlením vývoje v ČSSR po vzoru PLR a MLR, tedy od socialismu k demokracii západního typu. Nezanedbatelným momentem bude i podstatný pokles turistiky z NSR do ČSSR (odpadá důvod setkání s občany NDR).

Celkově třeba zkoncentrovat síly na důkladnou analýzu politických, ekonomických i ideových aspektů daného vývoje jako základu pro stanovení dalšího čs. postupu ve světle nových realit. (Fik.)

Kramár 0612

D127 | 1989, 8. prosinec, Praha. – Velvyslanec SRN Huber oblastnímu řediteli ČSD Vrabcovi.¹ Poděkování jménem vlády Spolkové republiky Německo Československým státním drahám za pomoc při vycestování občanů NDR do Spolkové republiky.

PA AA Berlin. Bestand AV, Band 20.682E. Průpis odeslaného dopisu.

Vážený pane řediteli,

v době od září do listopadu 1989 hledalo na velvyslanectví Spolkové republiky Německa v Praze útočiště několik tisíc Němců z NDR. Mezi těmito lidmi bylo mnoho mladých rodin, žen a dětí.

Celkem třikrát se shromáždilo několik tisíc lidí v prostorách tohoto velvyslanectví. Pokaždé bylo možno nalézt pro tyto lidi humanitární řešení.

---

1 | Plná adresa: ing. Václav Vrabec, oblastní ředitel, ČSD – pražská oblast, oblastní ředitelství se sídlem v Praze, Politických vězňů 9, 111 54 Praha 1.

Při vycestování těchto lidí poskytly Československé státní dráhy rozhodující pomoc. Díky vaší pomoci bylo možné zajistit spořádané vycestování do Spolkové republiky Německa. V těchto těžkých dnech, kdy se zájem světové veřejnosti soustředil na události v Praze, odvedli Vaši pracovníci vynikající práci.

Jménem vlády Spolkové republiky Německa bych Vám za to chtěl vyslovit srdečné poděkování.

Není snadné vybrat z mnoha pracovníků Československých státních drah, s kterými pracovníci mého velvyslanectví byli v kontaktu, jednotlivce. Rád bych však především jmenoval pana Bendu, centrálního vlakového dispečera na hlavním nádraží v Praze, který byl určen pro styk s velvyslanectvím. Pan Benda vykonal znamenitě a s velkým nasazením rozhodující úkol pro zdar celé akce. Dále bych chtěl jmenovat pracovníky státních drah na nádraží v Praze-Libni, obzvláště pány Jeřábka a Chrousta i pracovníky hlavního nádraží v Praze.

S přátelskými pozdravy

(Huber)

D128 | 1989, 8. prosinec, Praha. – Velvyslanec SRN Huber místopředsedovi federálního výboru Československého červeného kříže Novotnému. Poděkování za pomoc ČSČK při péči o občany NDR, kteří hledali útočiště na velvyslanectví SRN.

PA AA Berlin. Bestand AV, Band 20.682E. Průpis odeslaného dopisu.

Vážený pane doktore,

v měsících září až listopad 1989 hledalo v prostorách velvyslanectví Spolkové republiky Německa v Praze útočiště několik tisíc Němců z NDR. Ve třech rozsáhlých akcích, které byly světovou veřejností sledovány s velkým zájmem, bylo možno pro tyto osoby nalézt humanitární řešení a bylo jim umožněno vycestovat do Spolkové republiky Německa.

Rád bych Vám srdečně poděkoval za pomoc Československého červeného kříže při péči o tyto lidi.

Československý červený kříž ve spolupráci s Německým červeným křížem významně přispěl k úspěšnému dokončení tohoto nesnadného úkolu. Spolupráce mezi oběma organizacemi Červeného kříže byla přitom vynikající a představovala příklad pomoci přesahující hranice v obtížných humanitárních situacích.

(Huber)

D129 | 1989, 20. prosinec, Praha. – Velvyslanec SRN Huber generálnímu řediteli Dopravního podniku hl. m. Prahy Slepíčkovi. Poděkování pracovníkům Dopravního podniku jménem vlády SRN za pomoc při zvládání péče o občany NDR, kteří hledali útočiště na velvyslanectví SRN.

PA AA Berlin. Bestand AV, Band 20.682E (Prag). Koncept odeslaného dopisu (neoficiální překlad z němčiny).

Vážený pane generální řediteli,

v době od září do listopadu 1989 se zdržovalo na velvyslanectví Spolkové republiky Německa v Praze několik tisíc německých občanů z NDR, mezi nimi mnoho žen a dětí, kteří zde hledali útulek.

Během tří velkých akcí, které byly veřejností celého světa sledovány s velkou účastí, se podařilo najít humanitární řešení a umožnit jim výjezd do Spolkové republiky Německa.

Zabezpečení tolika lidí postavilo velvyslanectví před velké úkoly, zvláště pak zajistit uprchlíkům důstojné hygienické podmínky. K tomu patřil především plynulý odvoz odpadu.

Vedoucí Vašeho pro tyto záležitosti kompetentního závodu pan Barnet velvyslanectví v tomto směru velice pomohl. Spolupráce s Vašimi pracovníky a jejich pracovní nasazení – i mimo běžnou pracovní dobu – byla vynikající.

Za poskytnutou pomoc bych chtěl Vám a všem zúčastněným jménem vlády Spolkové republiky Německa srdečně poděkovat.

S přátelskými pozdravy

Hermann Huber v. r.
velvyslanec

Anotovaný seznam osob (výběr)¹

Adam-Schwaetzer, Irmgard státní ministryně v MZV Spolkové republiky Německo

Adamec, Ladislav předseda vlády ČSSR, člen předsednictva ÚV KSČ

Arndt, Otto ministr dopravy Německé demokratické republiky, člen ÚV SED

Ahrendt, Lothar ministr vnitra Německé demokratické republiky

Axen, Hermann člen politbyra a tajemník ÚV SED

Bertele, Franz vedoucí Stálého zastoupení Spolkové republiky Německo v Německé demokratické republice

Brandt, Willy předseda Socialistické internacionály

Dickel, Friedrich ministr vnitra Německé demokratické republiky, člen ÚV SED

Diepgen, Eberhard předseda západoberlínské organizace CDU

Dumas, Roland ministr zahraničí Francouzské republiky

Fischer, Oskar ministr zahraničí Německé demokratické republiky

Genscher, Hans-Dietrich spolkový ministr zahraničních věcí

Herrmann, Joachim člen politbyra a tajemník ÚV SED (do 18. 10. 1989)

Honecker, Erich člen PB ÚV SED a generální tajemník ÚV SED (obojí do 18. 10. 1989) a předseda Státní rady Německé demokratické republiky (do 24. 10. 1989)

Huber, Hermann velvyslanec Spolkové republiky Německo v Praze

Husák, Gustáv prezident ČSSR a člen předsednictva ÚV KSČ

Jakeš, Miloš generální tajemník ÚV KSČ

Jaruzelski, Wojciech prezident Polské lidové republiky (zvolen 19. 7. 1989)

Johanes, Jaromír ministr zahraničí ČSSR

Kadnár, Milan ředitel 4. teritoriálního odboru FMZV ČSSR

Kastrup, Dieter vedoucí politického oddělení v MZV Spolkové republiky Německo

Keßler, Heinz ministr obrany Německé demokratické republiky a člen politbyra ÚV SED

Kincl, František ministr vnitra ČSSR

Kohl, Helmut spolkový kancléř a předseda CDU

Kleiber, Günther první náměstek Státní rady Německé demokratické republiky a člen politbyra ÚV SED

Kramár, Ivan rada-vyslanec velvyslanectví ČSSR v Bonnu

Krenz, Egon člen PB ÚV SED, od 18. 10. 1989 generální tajemník ÚV SED a (od 24. 10. 1989) předseda Státní rady Německé demokratické republiky

Krolikowski, Herbert státní tajemník a první náměstek ministra zahraničních věcí Německé demokratické republiky

Kubáň, Drahomír ředitel konzulárního odboru FMZV ČSSR

Langer, František velvyslanec ČSSR v Německé demokratické republice

Lenárt, Jozef člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ

Lorenc, Alojz první náměstek ministra vnitra ČSSR (příslušný pro sféru Státní bezpečnosti)

Lorenz, Siegfried člen politbyra ÚV SED, první tajemník krajského vedení SED v Karl-Marx-Stadt

Novotný, František místopředseda federálního výboru Československého červeného kříže

Mielke, Erich člen politbyra ÚV SED a ministr státní bezpečnosti Německé demokratické republiky

1 | Údaje o vykonávaných funkcích platí pro období od srpna do listopadu 1989; změny u funkcionářů SED, k nimž došlo v první polovině listopadu, nejsou specifikovány.

Mittag, Günter člen politbyra a tajemník ÚV SED (do 18. 10. 1989)
Modrow, Hans první tajemník krajského vedení SED v Drážďanech
Momper, Walter vrchní starosta Západního Berlína a předseda západoberlínské SPD
Neiber, Gerhard náměstek ministra státní bezpečnosti Německé demokratické republiky
Neubauer, Horst vedoucí Stálého zastoupení Německé demokratické republiky ve Spolkové republice Německo
Ott, Harry náměstek ministra zahraničí Německé demokratické republiky
Pavel, Miroslav vedoucí tiskového odboru Úřadu předsednictva vlády ČSSR
Priesnitz, Walter státní tajemník ve spolkovém ministerstvu pro vnitroněmecké vztahy
Rau, Johannes ministerský předseda spolkové země Severní Porýní-Westfálsko
Rünger, Detlev vedoucí právního a konzulárního oddělení velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze
Sadovský, Pavel první náměstek ministra zahraničí ČSSR

Schabowski, Günter člen politbyra a tajemník ÚV SED
Seiters, Rudolf spolkový ministr pro zvláštní úkoly a šéf úřadu spolkového kancléře
Sieber, Günther vedoucí oddělení pro mezinárodní vztahy ÚV SED
Spáčil, Dušan velvyslanec ČSSR v Bonnu
Stoph, Willi předseda Rady ministrů Německé demokratické republiky
Štefaňák, Michal vedoucí oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ
Štěpán, Miroslav člen předsednictva ÚV KSČ, první tajemník MV KSČ v Praze
Větrovec, Miroslav ředitel 1. teritoriálního odboru FMZV ČSSR
Vogel, Wolfgang advokát, Zplnomocněnec Německé demokratické republiky pro humanitární otázky
Vykypěl, Karel náčelník II. správy SNB
Wittgenstein-Hohenstein, Botho zu Sayn- prezident Německého červeného kříže (SRN)
Zápotocký, Evžen vedoucí Stálé mise ČSSR při OSN v New Yorku
Ziebart, Helmut velvyslanec Německé demokratické republiky v Praze

Použitá literatura

- Biermann, Rafael, *Zwischen Kreml und Kanzleramt*. Wie Moskau mit der deutschen Einheit rang. Ferdinand Schöningh: Paderborn/München/Wien/Zürich 1998, 799 s.
- Bollinger, Stefan, *1989 – eine abgebrochene Revolution*. Verbaute Wege nicht nur zu einer besseren DDR? Trafo-Verlag Weist: Berlin 1999, 345 s.
- Císařovská, Blanka – Prečan, Vilém, *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*. Sv. 1–3. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007.
- Deutsche Einheit*. Sonderedition aus den Akten des Bundeskanzleramtes 1989/90. Bearbeitet von Hans Jürgen Küsters und Daniel Hofman. R. Oldenburg Verlag: München 1998, 1667 s.
- Henke, Klaus-Dietmar (Hg.), *Revolution und Vereinigung 1989/90*. Als in Deutschland die Realität die Phantasie überholte. Deutscher Taschenbuch Verlag: München 2009, 734 s.
- Hertle, Hans-Hermann, *Chronik des Mauerfalls*. Die dramatischen Ereignisse um den 9. November 1989. 11. erweiterte Auflage. Ch. Links Verlag: Berlin 2009, 357 s.
- Hertle, Hans-Hermann, *Der Fall der Mauer*. Die unbeabsichtigte Selbstauflösung des SED-Staates. Westdeutsche Verlag: Opladen/Wiesbaden 1999, 582 s.
- Hertle, Hans-Hermann – Stephan, Hans-Rüdiger (Hgs.), *Das Ende der SED*. Die letzten Tage des Zentralkomitees. Mit einem Vorwort von Peter Steinbach. Ch. Links Verlag: Berlin 1997, 500 s.
- Möglichkeiten und Formen abweichenden und widerständigen Verhaltens und oppositionellen Handelns, die friedliche Revolution im Herbst 1989, die Wiedervereinigung Deutschlands und Fortwirken von Strukturen und Mechanismen der Diktatur*. Materialien der Enquete-Kommission „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland“. Band VII/1. Nomos Verlag: Baden-Baden 1995, 890 s.
- Neubert, Ehrhart, *Unsere Revolution*. Die Geschichte der Jahre 1989–90. Piper Verlag: München 2008, 520 s.
- Plato, Alexander von, *Die Vereinigung Deutschlands – ein weltpolitisches Machtspiel*. Bush, Kohl, Gorbatschow und die geheimen Moskauer Protokolle. 2. durchgesehene Auflage. Bundeszentrale für politische Bildung: Berlin 2003, 485 s.
- Süss, Walter, *Staatssicherheit am Ende*. Warum es den Mächtigen nicht gelang, 1989 eine Revolution zu verhindern. Ch. Links Verlag: Berlin 1999, 815 s.
- Tůma, Oldřich, „Žijeme ve velmi složité době“. Záznam rozhovoru E. Honeckera a V. Biřáka 24. 11. 1988. *Soudobé dějiny*, roč. 2, 2–3/95, s. 361–373.
- Tůma, Oldřich, Poslední léta komunistického režimu v Československu ve zprávách velvyslance NDR v Praze (1987–1989). *Soudobé dějiny*, roč. 3, 2–3/96, s. 350–380.
- Tůma, Oldřich, 9:00, Praha-Libeň, horní nádraží. Exodus východních Němců přes Prahu v září 1989. *Soudobé dějiny*, roč. 6, 2–3/99, s. 147–164.

